

ગુજરાતશાળાપત્ર

GUJARAT SCHOOL-PAPER:

January 1872.

પુસ્તક ૧૧ મુ. વા-પુચ્ચારી સન ૧૮૭૨. આંક ૧ હો.
હોદ્દો.

મૈતાઇ મહુ મોડું વુજ. નામ તેમ કે પમ.—
અર ખંને મન લેવ ની. ખરી એતિ ધરિ હામ.

અનુક્રમણિકા.	પૃષ્ઠ	Contents	Page.
જેનરૂલી ખાતાનો સાર્વિક રી પોર્ટ.	૧	Annual Report of The Education Department	1
જેનરૂલી ખાતાની નવરો.	૭	Educational News	7
મહેતાઇ ને પંચી.	૧૪	The School masters Pro- fession	14
અહેરખામી ..	૧૬	Advertisements	16

(જેનરૂલીખાતાના હુકમથી.)

અમતીવાદ મધ્યે ગામ ની હોનીમા પુનામટેડ પ્રિન્ટિંગ અને
જાવરત એજન્સી કંપની "લિમિટેડ"ના પ્રેસમા
રજીસ્ટ્રેશન હોમરેડ છાત્રી પ્રસિદ્ધ કર્યું.
(મૂન વરસે ૨૧. અપ્રાપ્તથીજ)

ગુજરાત રાજ્યપત્ર

સ્તંભ ૧૨ નું. અમદાવાદ. બુધવારની રાત્રી ૧૮૭૨. નંબર ૧૬

કેલ્વિનના સ્વાતાન્ત્ર્ય વાર્ષિક રિપોર્ટ.

આ વિષયક કાંઈ એક વહેંચણી કેળવણી આત્મનો રાત્રી ૧૮૭૦-૭૧ની રિપોર્ટ બાદાર પડ્યો છે. એમાં બાંધવા લાગેક હકીકત નીચે પ્રમાણે છે. આ વરસમાં કુલ ખર્ચ ૨૦૬૦૦૦૨ રૂપિયા થયો છે, અને એમાં ૧૧૪૨૭૪૬ રૂપિયા લોકલિટ આતાના છે. ગયા વરસની સાથે મુકાબલો કરતાં ૨૮૧૨૬૧ રૂપિયા વધારે ખર્ચાયા છે. એ વધારાનો કારણ બા- ગ નિશાળો બાંધવામાં, અન્યની નિશાળોને ગ્રાંટસિનેડ આપવામાં, અને અન્યકારોને ઉત્તેજન આપવામાં ખર્ચાએલો જણાય છે. આ વરસમાં ૧૫૩ નિશાળોનાં મકાન બાંધવા મંજૂર થયાં અથવા બાંધવા મોકલાઈ હતાં તેને આગળ આપ્યાં, અને ૧૦૩ બંધાઈ ગયાં છે. એમાં ૪૧ આપણા પ્રાં- તમાં ખર્ચાએલા જણાય છે. ગ્રાંટસિનેડ આતે વધારો થવાના બે કારણ છે. એક તો વધારે પૈસા બેચાળાક થઈ નિશાળો માધ્યમ પડી હતી, અને બીજું એ કે ગયા વર્ષમાં મંજૂર થયેલી રકમો આ વર્ષમાં આપવામાં આવી હતી. એ ગ્રાંટસિનેડમાંનાં ૫૪૧૫ રૂપિયા સુલકમાં આપ્યા છે. અંગ્રેજી નિશાળોમાં ફક્ત વર્ણન ગુજરાતમાં ગ્રાંટ સેનારી જણાય છે:— અમદાવાદની મિથન રકૂલ, સુરતની મિથન રકૂલ, અને સુરતની ફરમશ મોરાવાઈની રકૂલ. ગુજરાતી નિશાળો એવી ચાર છે, પણ તેમાંની સુર- તની ખાંનમી નિશાળો સિવાય સઘળી પાઠશાળાઓની છે. જે છોકરાઓની નિશાળો ગ્રાંટસિનેડ મેળવે છે તેનાં નામ જણવા લાયક છે, અને ધ- હીએલોએ કે એવી નિશાળોની સંખ્યામાં દિનેપર દિન વધારો થતો જા- મે. સુરતમાં પાઠશાળાની સાતમા નંબરની છોકરીઓની નિશાળ, દીનશા ડેસાબોઈની, રાખંદે દીપચંદની પહેલા અને પદ્મિન નંબર વાળી, નયરવાનજી પૂર્ણેજીની, અને અમદાવાદમાં ગંગાદાસ મંગલભાઈની

પેટલા અને બીજા નંબરની નિશાળો, દિલ્લીશીની વાત એ છે કે હકત મુ-
રત અને અમલવાદ સિવાય બીજા કોઈ કંઈક એવી કન્યાશાળાઓ વ-
ણાતી નથી.

આ વરસમાં આખા પ્રધાનમાં છોકરાઓની લોઅર ક્લાસ નિશા-
ળા ૨૩૩ અને છોકરીઓની ૫ વધી છે, તેમ પેટલા એડની મિડલ
ક્લાસ સ્કૂલ ૨ અને બીજા એડની ૮ એછી થઈ છે. નિશાળાઓએ
વધારો ઘટાડો આ પ્રમાણે છે:—ક્રસેન્ડમાં ૧૫, છોકરાઓની લોઅર ક્લાસ
સ્કૂલમાં ૮૮૬૬, ટ્રેનિંગ સ્કૂલમાં ૧૨૦, સ્ત્રીઓની ટ્રેનિંગ સ્કૂલમાં
૩૪, અને સિંધ પ્રિન્સેસિંગ સ્કૂલમાં ૬. નિશાળાઓએ વધારો અને
હોઈ સ્કૂલમાં ૨૩૧, મિડલ ક્લાસ સ્કૂલમાં ૧૬૮૬, અને છોકરીઓની
નિશાળમાં ૧૦૨ બહુતારનો ઘટાડો થયો છે, આ ઉપરથી ક્રસેન્ડમાં કા-
બુક વધારો થયો છે તે ન ગણીએ તો અંગ્રેજી બહુતારની સેપ્પા આ વ-
રસમાં એછી થઈ છે, અને દેશી બાપા બહુતારમાં થયા વર્ધના ને-
હી તો નહિ પણ કેટલોએક વધારો થયો છે. એ બાબત ડિરેક્ટર સાહેબ
જોતાના રીપોર્ટમાં લખે છે કે હું “ધારતોલ હતો કે અંગ્રેજી બહુતારમાં
સેપ્પા એછી થયે, પણ એ ઉપરથી એમ ન સમજવું કે હું અંગ્રેજી અ-
ભ્યાસ એછી થયે તો જાને આહેલું: મારી મતમય ખરાબ શીખવનારને
મટેકાવવાની છે, અને તેમ થવાને ઉપાયો કાગે લગાડી ચૂક્યા છીએ.
હવેથી ઇંડિયન પાસેથી લાવેલી સરટિફિકેટ મેળવ્યા વિના કોઈને અં-
ગ્રેજી સ્કૂલમાં જગ્યા મળશે નહિ, અને જેઓ માટ્રિક્યુલેટ થયેલા છે તેને
પરીક્ષા આપીને હંમેશા જાતનું સરટિફિકેટ મેળવવું પડશે. આનો પરિણામ
એ થશે કે જ્યાંના સૌકો પોતાનું ઉદ્યોગ કરીને ખરચનો બાગ આપી શકશે
ત્યાંના છોકરાઓને સારી જાતનું અંગ્રેજી બહુવાનું મળશે, એ કોઈ શીત
પણ ગેરવાજબી નથી, કેમકે અંગ્રેજી વિદ્યાતી તો હાલ ખરેખરી કિંમ-
ત ઉપજાવે છે. એજ બાબતનું લગતું મેહરબાન છુલર સાહેબ પણ પોતા-
ના રીપોર્ટમાં લખે છે તે ધ્યાન આપવા જોગ છે. કહે છે કે “આ વરસમાં
ત્રી એવી (સેકડ એડ આંગળી વર્નાક્યુલર) સ્કૂલો ધણી વધારી, અને તે
ઉપરથી મારો તો એવો નિશ્ચય થયો છે કે એમાંની બે પણ શિવાય જીલ્લા-
ઓમાંની મધ્યમ ધણી સારા પાયા પર આણવી, કે નહિ તો કાલાડી નાખ-

વી બેઝએ ગહુધા શિવાય જાતે ડેકાગ્રીના પરિણામો કોઇ આશા આપ
એવાં નથી. વિશેષ કરીને અંગ્રેજી ઉચ્ચારનો એવા નંદારા છે. કે તે ખા-
ખાત નેટલું કહીએ તેટલું થોડું. માર્શરો ઘણા ખરા પોતાના વિષય શીખ-
વવાને લોગંક નથી, કેમકે તેઓ જૂના નામંદર રાજાઓ છે. જેમણે કે વાંચ-
નમાળામાંની થોડીક ચોપડીઓનો અભ્યાસ કોષો છે, અથવા તેઓ હાઈ-
સ્કૂલમાં બાણા બોધતાઓ છે. ધણું કરીને આ પ્રાંતમાં અંગ્રેજી અ-
ભ્યાસને ઘણો ફાયદો કરવા સાર શિક્ષકોની નેમલુક ઘણી સંભાળથી કે
રવાની, નિયાજોના કામ ઉપર ઘણી આરોક દેખરેખ રાખવાની;
અને જેટલા પૈસા હોય તેટલા થોડી નિયાજોપર ખર્ચાને તેમાં સારા શિ-
ક્ષકો આપવાની જરૂર છે. આ બાબત મુધારો કરવાનાં હુકમ તમારી ત-
રફથી યદ્ય મુક્યા છે; અને કેટલેએક દરજ્જે અમલમાં આવ્યા છે. હું
આશા રાખું છું કે આવતે વર્ષે સારા પરિણામ જોવામાં આવશે."

અભ્યાસ. માર્ટિનુસેચનની પ્રગણમાં કુલ ૮૭૭ ઉચ્ચારોમાંથી કુલ ૧૪૨
જા પાસ થયા. તે પ્રગણાનું ધોરણ ધણું ઉચું રાખવામાં આવ્યું હતું
એ એક મી. પીલના ધારવા પ્રમાણે આવા માદા પરિણામનું ધારણ હતું,
તે છતાં હવેથી હાઈસ્કૂલોની અવશ્યતા વધારે સારી થશે એમ એ સાહેબ
આશા રાખે છે, કેમકે આંગરૂકોને સારા પાસાપર હમણાં આણી છે,
અને તેના ઉપર દેખરેખ રાખવાનો અધિકાર હાઈ સ્કૂલના હું માર્શરોને
આપવામાં આવ્યો છે. તેના સામે ડિરેક્ટર સાહેબ તેમને પોતાના નીચ-
લા આસિસ્ટન્ટોનો વર્ગ કરીને નિયાજપદ્ધતિ પગેરેનું જ્ઞાન આપવાની બાબત
મણ કરે છે. તે પ્રમાણે માર્ટિનુસેચનનું પરિણામ સહજ જણાઈ આવે
છે તે રીતે જ દરેક ધોરણોમાં કેટલા કેટલા બોધા એ વર્ષમાં પાસ થયા
એ જણાવું હોય તો એ કારખાનાથી કેટલું કામ થાય તે બરાબર જણાઈ
આવે, પણ રીપોર્ટમાં દરેક ધોરણના દરેક વિષયવાર પાસ થયેલાની
સંખ્યા આપી છે. તેથી ઘણાં આંકડા હાજર કર્યા સિવાય એ જાણવાના
સાધનો અમે અમારા આગ્રહ વાંચનારની આગળ મૂકી શકતા નથી. તે-
થી આખા ઇલાકાની તથા અહિં આંખા પણ અંગ્રેજી ધોરણોની વાત આથી
મૂઠી આ પ્રાંતમાં અજરાતી મારણોમાં પાસ થનારની સંખ્યા કેટલી છે
તે નીચે જણાવીએ છીએ. સારા નસીબે આપણા ઇનસ્પેક્ટર સાહેબો

બધા વિષયમાં પાસ થનારની પણ સંખ્યા આપોછે તેજ આપોએ છપએ.

	૧જા ધોરણ	૨જા ધોરણ	૩જા ધોરણ	૪થું ધોરણ	૫જું ધોરણ	કુલ
હોકરા	૫૬૩૪	૧૬૨૭	૧૪૦૭	૬૮૫	૬૦	૮૬૬૩
હોડીઓ	૨૧૫	૪૮	૨૭	૩	૦	૨૯૩

હવે આ કોષ્ટક આપણને બહુ કમનું છે. એ ઉપર ધ્યાન વિચાર પોહોચાડનાના છે. આ વર્ષમાં કુલ મૂલ્યાંકી બાણનાર હોકરાઓ ૪૩૮૬૩ અને હોડીઓ ૨૮૭૧ હતો. આ ઉપરથી જિનાં નેટલા હોકરા આપણી નિશાળોમાં કેળવણી લેતા હતા તેમાંનો એવો ભાગ પણ પાર્સી થવા નેટલો અભ્યાસ કરી શક્યો નહિ. જલે તેટલા છપે નહીં એ રહેવા તો ખરી છે, પણ અમને લાગે છે કે આ પ્રમાણે તો બહુજ થોડું છે. હોડીઓનો આશરે ૧૪મો ભાગના પાસ થયો એ બહુ લગભગી બરેલું છે ખરું. પણ આશ્ચર્ય ખમારે એવું નથી, કમરે સ્ત્રી કેળવણીમાં હાત નાના પ્રકારની હરકતો રહેલી છે, અને હજી તે એની કેવળ આલ્પાયરધામાંજ છે. એ કોષ્ટક જોતાં વળી બીજું એ માલમ પડે છે કે પાંચમાં ધોરણલગી થોડાજ હોકરા જણેછે. આપણે કેક આશરે સાતસે ઉપરથી ૬૦ ઉપરજ આવી પડીએ છપએ. એ આમલો તોજીખરો છે, પણ એના ટેલાએક કારણ છે. અને એ ઉપરથી એમ ન સમજવું જોઈએ કે, ઘણા ખરાનો અભ્યાસ એવા ધોરણથીજ અટકે છે, કેમકે તેમાંના ઘણા એક અંગરેજી અભ્યાસ શરૂ કરે છે અને તે અભ્યાસની સાથે મૂળભૂતમાં પણ હંચી કેળવણી લેતા જાય છે. પણ હવે સરકારી નોકરીના નિર્દેશિકાને સારું સૌથી ઉપરું ધોરણ રાખું છે એટલે આવતે વર્ષે એ જાખત વધારે સારા પરિણામની આશા રાખી શકાય છે. ત્રીજાવાજ એ કોષ્ટક ઉપરથી એ માલમ પડે છે, કે પેટલા ધોરણ અને બીજા ધોરણ વચ્ચે બહુ મોટો ગાળો પડા જાય છે. દરેક ઉપરના ધોરણમાં ઓછા ઓછા હોકરા આવતા જાય છે એવો સ્વભાવજન છે પણ આ ટેલાએ જોઈએ તે કરતાં વધારે ફેર પડી જાય છે. એ ઉપરથી અનુમાન થઈ શકે છે, કે નેટલા હોકરા નિશાળમાં આવેછે તેનો ઘણો ભાગ પહેલું ધોરણથી જીનેજ હોઈ જાય છે. એમ શમારે યાગ છે તે કોષ્ટ

કેળવણી આનાનો અર્થ શીખો .

સાર થયો સમજી શકું નથી એવો અભ્યાસ સંસારના હવેલામાં હવેના
ધંધાને માટે પણ એકએ તેડરના એછેછે, અને નિશાળમાં આગળનું કૃષ્ણ એક
વાર તેવા પછી માતા કે ઊંદરાએથી રૂચિ એછી થઈ જાય એ પણ
માતી શરણ એવું નથી. એ વાત ખરી કે ગરીબાને લાધે નાર્યારાએ
ઊંદરાને ઉડાડી મીઠા મળતા હોય, પણ તેની એટલી બધી સંખ્યા રોજ શકે
એમ લાગતું નથી.

ઊંદરાદીક ખરચ, આ છવાયામાં સરાસરી હાજરીના પ્રમાણમાં હ-
રેક નિશાળીઆના માધાદીક ખરચ આટલો થયો છે:-

કારંજી	૩૪૮૧.	સોઅર કલારી સ્કૂલ, સરસરી	૩૦૨.
		હોડીની ૩૭.	
હામરૂત-સરસરી	૩૧૭.	હોડીની ૩૧૧.	
દેશી રાજની.	૩૬૭.	પરરાજની-હોડીની. ૩૪.	
		હોડીની. ૬૮	
ફોર્સેડ આ. વ. સ્કૂલ, સ		વર્નાક્યુલર ટ્રેનિંગ સ્કૂલ ૩૧૦૨.	
	૩૩૨.		
	પરરાજની ૩૨૧.	ટ્રેનિંગ સ્કૂલ, સરસરી ૩૦૨.	
	વર્નાક્યુલર થાટ ૩૩૦.	દેશી રાજની ૩૧૧૧	
મોડેડ એડ. આ. વ. સ્કૂલ			
	થાટિય. ૩૧૨.		
દેશી રાજની	૩૭.		

પરગામના બાળકોના આધ્યાત્મિક હાઈસ્કૂલ અથવા તેવા હ-
જીની અંમરેજી સ્કૂલોમાં પરગામના કેટલા અને કેટલા ત્યાનો વગરના
હોડે તે ઉપરથી માલમ પડે છે કે એ સ્કૂલોએ હિંમતી કેળવણીનો શોડ આસ
પાસના બધા બાળકોને સારો ફાળો છે, કેમકે ગામના કુલ ૪૪૫૨
થા છે તો પરગામના ત્યા બાળકો આરેજીની સંખ્યા ૩૦૫૮ છે. પણ એ
પ્રસંગે ડિરેક્ટર સાહેબ ને આપણને ઠગો આપે છે કે ગૂજરાતના લોકો
દક્ષણીઓ કરતા એ કામમાં ઘણા પગલ છે તે આપણે નીચે મોઢે સા-
બગવા નેવો છે, ગૂજરાતમાં એવા રતિ પરગામ બાળકો જતાગતી સંખ્યા
બહુ મુકાબલે એજીનિડમે છે એ ખરેખર ઘણું સંતાપકારક છે, આ ઉપરથી

ધંધરે છ રુકુલોની સાથે બાર્ડોંગ હાઉસ સંખવાની અને તેમને સ્કાલરશિપ આપવાની કેટલી જરૂર છે તે સ્પષ્ટ જણાઇ આવે છે. +

સંસ્કૃતાદિ ભાષાનો અભ્યાસ, આ અભ્યાસમાં દાહડે દાહડે વધારે જ થતો જાય છે એ ધણા સંતોષની વાત છે. સંસ્કૃત ભણનારા આ વર્ષ ૨૩૯૮, બાટિન ભણનારા ૪૫૮, અને ફારસી ભણનારા ૧૭૧ હતાં, એમાં આ પ્રાતમાં સંસ્કૃત ભણનારા ૧૦૩૩, બાટિન ભણનારા ૧૩૮, અને ફારસી ભણનારા ૫૭ હતા. બરુએ કાઠીવાવાડમાં આ વરસ સંસ્કૃત ભણનારની સંખ્યા ઠીક વધી છે, અને સુરત, અમદાવાદ તથા જૈદમાં બધા મળીને આગલા વરસ કરતાં ૯૧ એજં થયા છે. બાટિન તથા ફારસીનો અભ્યાસ તો ફક્ત સુરતને અમદાવાદમાં થાય છે.

નવાં ધોરણો, એ તો ક્યારનાં બધાને જાણીતા થઇ ગયાં છે એટલે એ બાબત કાંઈ વધારે કહેવાની જરૂર નથી; એનું બંધારણ એવું છે:—એક જોડો મૂજરાતી શીખવામાંડે ત્યાંથી માટિડુલેશનમાં પાસ થાય ત્યાં સુધીમાં તેને અગીઆર વરસ લાગે, ધણેજ હોશીપાર જોડો હાય તો એ વીરણી પ્રમાણે સાળ વર્ષની ઉમરે તે પરીક્ષામાં જઈ શકે ખરી. એમાં જ બીજા મોટા ફરફાર જોવામાં આવે છે: એક તો ગામડી નિશાળોનો અપ ન રહે એવા ધરાવાથી લોકોને પ્રિય લાગે એવા વિષય, જેમકે આંક, કક્ષો વગેરે, પેટુલા વીરણમાં દાખલ થયા છે. લોકો એ ફરફારને પસંદ કરી એમાં કાંઈજ સંદેહ નથી અને તેથી નિશાળોઆની સંખ્યામાં આવંતે વર્ષ વધારો જોવાની આપણે આશા રાખી શરીએ છલ્લએ. મૂજાક્ષર શીખવાની પદ્ધતિ આર પાંચ વરસના જોડરાની જુદીને અનુસરતી છે કે નહિ એ બીજો સવાલ છે, અને હાલ આપણા દેશની રીતબાત પ્રમાણે કંઈ રીત ફરસ્ત છે એ પણ એક બીજો સવાલ છે. એનો જુલાસો કરવા પેટુલા આપણી નિશાળમાં ઘણું કરતિ કેટલા વર્ષના જોડરા આવે છે અને આ ફરફારથી શીખવા ઉપર આ વર્ષમાં શી અસર થાય છે તે જાણવાની જરૂર છે. બીજો ફરફાર એ ધોરણથી એ યથો કે આજ સુધી માટિડુલે-

+ આ પ્રાંતમાં એવી સ્કાલરશિપ આતે ૨૪૧૫ રૂપિયા ખર્ચાય છે એ સ્કાલરશિપ સેસ જરનારના જોડરાએનેજ આપવામાં આવે છે.

ચનને સાડ. જે જૂની બાપા લેતા હતા તે જોકરાએ નિરૂપણમાં પાતાની બાપા
 ગીખવાની જરૂર નહતી; પણ હવેથી તેને પાતાની સ્વભાષા તેમજ જૂની
 બાપા-શીખવવાની જરૂર પડી છે, અને તેથી મજરાતી વિદ્યાને આથી સાડ
 ઉત્તેજન મળશે. જ્યારથી યુનિવર્સિટીએ એ સાહેબની માટ્રિકુલેશનમાં સ્વ-
 બાષાના જ્ઞાનની ખાતરી કરવાની બધામણ કીધી હતી તે નામ જરૂર કીધી ત્યાં-
 રથી તારણોમાં આવે ફરફાર કરવાની જરૂર નહતી, મી. પીર્સ ફરિયાદ કરે છે
 કે યુનિવર્સિટીના વિદ્યાર્થીઓ સ્વભાષામાં સખવાને જરાબર શક્તિમાન
 નથી એ કેટલે દરજ્જે ખરું છે, અને અમારા વિચાર પ્રમાણે દેશી બાષાને
 જે આ તારણોમાં આગળ પાડી છે તે પ્રચુર હાલુકામ કીધું છે, અને
 તો પડછીએ છપ્પએ, કે જોમનો મૂળ જરાવ યુનિવર્સિટી કબ્જા કરે તો ખરું
 જ કાપડો થાય, દેશના આટલા આટલા પૈસા ખર્ચીને જે માણસે નિર-
 કાર બધાવે છે તેઓ ને આખરે પાતાના દેશી બાષાને આ રીતે મજબૂત
 જાનનો કાંઈએ લાભ આપવાને અશક્તિમાન અને નારાજ માલમ પડે તો
 અમે કહીએ છપ્પએ કે તે અમુક માણસોના લાભ થિવાવ દેશને તે પૈસા કાંઈ
 પણ કામ આપ્યા નહિ. દેશી બાષાને જરાબર જાણનારો અને તેમ હાથ
 લગી તેની સ્વભાષિક રીતેજ થાપ સખનારા વિદ્યાનો જ્યાં લગી આપણી
 યુનિવર્સિટી પેદા કરતી નથી ત્યાં મુખી તે દેશને થોડોજ લાભ કરે છે.

પાંચમું ધોરણ શીખવનારા નિયાજો. આ પ્રાંતમાં પાંચમાં ધોરણમાં
 જે નિયાજોમાં જોકરા પાસે થયા તેનાં નામ નીચે પ્રમાણે છે:—અમદાવાદ
 જિલ્લામાં બાવળા, કુઆ, તથા પ્રાંતોજ; મેડમાં આંતરોળી, દાસરા, ડાકોર,
 નડીયાદ, દબાણ; મહુધા, મરુમદાવાદ, ઉમરેક, વીરસદ, અને માતર; સુ-
 રતમાં સરસ, કુંડીયાણા, દલાડવા, તલંગપુર, અરસાડ, ઉંટડી, પાડી, બ-
 મવાડા, અને ઉદવાડા; અને કાઠીયાવાડમાં ફક્ત નવાનગર અને ખેબાળાવા.
 પાંચ સ્કુલો. ગુજરાતી નિયાજોની ધ્રાંચો આ વરસે ૩૪ ઉધાડવામાં
 આવી છે. એકમાં તો લોકોએ ખુશીથી એક વરસનો ખર્ચ આપ્યો છે.

કેલવણી ખાતાની સ્વરો.

જોતે કલમ કૂવા પરગણે નારડોલીની ચરકાંશી નિયાજમાં તારીખ

બી મેં મને હાથને સોજ ગરુરવાન મુશ્કેલીમાંના વડે આસીરવડ ક-
લકરર બેઠે સાહેબે પધારી પરીક્ષા કરી ખૂબી યથા રીતે મોખડાનું
પનામ આપ્યું.

કર્યે પાવડી જીલ્લે સુરતની. ૩-ગાઆખામાં તા. ૨૨.મી અમદાવાદ.
સને લખને રોજ સારાં સામં સદ્સહસ્યોની તથા મામલતદાર ગાદેજી વ-
ઝેરની સગત બરી છોકરીઓ પાસે મર્યાદા ગવડાવી. કવિતા બોલાવી (૨૧).
નાં પતાસાં તથા ૧-૪-૦ પાન સોપારી આસીસ્ટન્ટ તરબેરામ રહેગમે
વહેર્યાં. પછી સબા. વિસર્જન થયું.

ભારથાસુ પ્રગલ્ભે મ્યારપાડ જીલ્લે સુરતની નિયાળમાં તા. ૧૪મી મ્મ-
ક્ટોબર રાતે હાલે ન રોજ નીચે લખેલા રાદ્મહરથી એ પધારી પદાક્ષા
દરી ૩૩-૬-૦૦૦ ઇનાગ થેલ્લું.

૧) હરિબાહુ મ્યુનિસિપલિટીના
દેધામ.

०—१२—० आत्मशिवम् ३६५... ०—६—० गमनाधि शुद्धिमाधि
शुद्धि शक्तिर. राधा. ताधि

કર્યે ચીકલી છદ્ધે સુરતની સરકારી નિયાજમાં તા. ૧ ઓક્ટોબર
સને હાલને રોજ રોડિંગરૂમ રૂપાવળ મળ્યાને, માટે ખીચે, લખેલા સદ્ગ્રહ
રથોની સળા બરી હતી તેમાં મામલતદાર સાહેબની સારી ઉપદ્રષ્ટી મીચે
સુળખ રકમ બરાબ છે.

૬) મેહરબાન હલાસરામ અમરુતલાલ આમલતાર સરદાર, (જી) રૂપીનરેન્ડરબાઈ વેકશનિશન.

(૧) મેટ્રેશનના બાળાશુ દેવશુ કુ- ૨) બીમલાઇ લાલબાઇ દેશાઈ
જદાર.

૧) બાસ્કરરાવ સતીશરામ દાકતર, ૩) નીજામાઈ અમુભાઈ વકીલ.

૧) ચેમતનજી ખરજોરે ઇંદુર્યકાન્દુન. ૩) વીરમળાઈ મકનજી દેશાઈ.

૧) સદાશિવ રામનાથ ત્રાલુકામ્હર. ૩) ખંડુનાથ પરગણ રણાધ.

દાંડવંદી આતાની ખખરી.

- ૧) નવરોજ દારમસજી પોસ્ટ મો. ૩) રંધનાયજી ખંડુબાઇ દેશાઇ.
૨૧૨.
- ૧) શેઠ દુધીરજી પામળજી. ૩) નીછાબાઇ વસનજી દેશાઇ.
- ૩) પેસતનજી કુંવરજી શેઠ. ૩) હરિભાઈ સાંઈ દેશાઇ દેગામના
- ૧) કાગીરામ જીવણરામ કારકુન. ૧) શંભુભાઇ કલ્યાણજી કારકુન.
- ૧) રતનરામ બાઇ. ૧) ઘમોદર ભલ્લુભાઇ.
- ૧) ગિરધર ભાલભાઇ. ૧) વાસુદેવ આત્મારામ.
- ૧) ભાસ્કરરાવ આનાજી. ૧) મલેકમહમદ મલેકમહમદ.
- ૧) મલેક વજીર મલેક મોરાડ. ૧) નીછાબાઇ ગોવંદજી દેશાઇ.
- ૧) દુલ્હનભાઇ કુંવરજી દેશાઇ. ૧) વીંગળાઇ બીખાબાઇ દેશાઈ
- ૧) લલ્લુભાઇ પરાગજી દેશાઇ. ૧) નીછાબાઇ ખંડુભાઇ દેશાઇ.
- ૧) બાપુભાઇકરાનદાસ પેકરીનેટર. ૧) હિમેદરામ કોળદારી કારકુન.
- ૧) અગરસંગ ભમાદાર. ૧) કેશરીસંગ નારણસંગ નામક.
- ૧) હોદાબાઇ નેઠાબાઇ તલાટી. ૧) મોહનદાસ હરિભાઇ.
- ૧) મોર્ધનદાસ નારણદાસ તલાટી. ૧) મોરારદાસ નરસંઈદાસ.
- ૧) ભગવાનદાસ નરસંઈદાસ. ૧) ભગજીવનદાસ કલ્યાણદાસ.
- ૧) કુંવરજી મંચેરજી. ૧) ભાલદાસ હરજીવનદાસ આલીપુર.
- ૧) રામચંકર નારણજી. ૧) ખંડુભાઇ ભામબાઇ એવલ.
- ૧) ઘમોદરદાસ હરિવલ્લભદાસ. ૧) રણજીજી ભામબાઇ મોગામા.
- ૧) શુકુભાઇ હરિભાઇ. ૧) રામચંકર વલ્લભરામ વાંજણા.
- ૧) દાદાબાઇ દાજીબાઇ. ૧) દુલ્હનભાઈ કુંવરજી કુકેરી.
- ૩) બીમબાઇ મોરારજી દેશાઇ
તાલુકા રૂકુલના પેટલા આ-
સિરકુંટ.
- ૨) મોદાબાઇ યુમાબાઇ બીબા ૩) મોહનદાસ કલ્યાણદાસ રૂવેલ.
- આસિરકુંટ. ૩) મોહનબાઇ મોદાબાઇ આમધરા.
- ૧) પરાગ બાણા. એલન વીબા-
આસિરકુંટ.
- ૧) રલ્પતરામ ગોવંદરામ મેણુખ. ૩) બાણાબાઇકલ્યાણદાસ પીપળ બા-
બાણ.

- ૨) ગોપાળજી લલુભાઈ ટાંગળ. ૩) લલુભાઈ ધનેશ્વર વેહુજી.
 ૨) લાલસંગ અત્રસંગ ગણુરવા. ૩) નીછાભાઈ રણજીડજી તાલ વમોટા.
 ૩) બવાનીશંકર તુળજરામ ચી- ૩) નરહરિ રંગબાટ ચોડ.

કળી કન્યાશાળામાં.

- ૧૧ મોરારજી ખુશાબભાઈ ખેરગામ ૩) સીતારામ આનાજી સાદગચેલ.

કુલ્લ ૩ ૧૫૮—૮—૦

૬૨મે કતારગામ પ્રગણે ચોરાશી જીલ્લે સુરતની જોકરીની નિશાળમાં ત્રીના દિવસમાં ૩૫) નું કુંડ બિંબું કરી તેમાંથી ૩૧-૧૫-૬ નું ધનામ જોકરીઓને વેહુર્યું છે. કુંડમાં બરનારનાં નામ નીચે મુજબ.

૦—૮—૦ ફકીરભાઈ અંબાભાઈ.	૦—૮—૦ કલ્યાણજી ભૂદાભાઈ.
૦—૮—૦ સૂરજીબાવા	૦—૮—૦ રણજીડજી શૂરભાઈ.
૦—૮—૦ નાથેશ્વર પરબુરામ	૦—૪—૦ રણજીડજી લલુભાઈ.
૦—૪—૦ દક્ષપત તરોતમ.	૦—૪—૦ ગણપતરામ ગોવંદરામ.
૦—૪—૦ મકનજી બાણાભાઈ.	૦—૪—૦ અંબાભાઈ પરાગજી.
૦—૪—૦ નારણજી કલ્યાણજી.	૦—૪—૦ ફકીરભાઈ નારણજી.
૦—૪—૦ રાજીભાઈ જીવણ.	૦—૪—૦ ગંગારામ ચેલજી.
૦—૪—૦ સોની ભુમા ભૂધર.	

કુલ્લ ૩ ૩૫)

૬૨મે કતારગામ પ્રગણે ચોરાશી જીલ્લે સુરતની જોકરીની નિશાળમાં તારીખ ૨૬મી નવંબર સને હાલને રોજ કતારગામની તાલુકા રકૂલના માનસ્તરે આજ્ઞામહેશ્વરાંમ પેલાભાઈએ ૩૧-૨-૦ નું ચોપડીનું ધનામ પરીક્ષા લઈ વેહુર્યું.

૬૨મે બારડોલી જીલ્લે સુરતની મરફરી મુજરાતી નિશાળમાં તારીખ ૨૩મી નવંબર સને હાલને રોજ સુરત જીલ્લાના ચડઆસીસ્ટેન્ટ કલેક્ટર મહેરબાન મેન સાહેબે મુજરાતી અને ઇંગ્રેજીની પરીક્ષા લઈ ૩૧-૧ ની મીઠાઈ વેહુચી અને તે બાબતનો ઘેરો ઇંગ્રેજીમાં નિશાળના રજીસ્ટરમાં લખ્યો છે.

MOHANLAL R.

ડીપુટી એજન્ટ, પ્રિન્સિપેલર સરત.

રસદંતી કન્યાશાળા, થામિલ તાલુકે બો- રસદં, સેવરથાન ગાંધીજી તાલુકે બોરસદં, કડલાલ તાલુકે કપ અવળુજ, અડાસ, જિમદાર્વીડ કન્યાશા- ળા, સેવરથાન ડાકોર, વડલા તાલુકે બો- રસદં.	તલાટી નારણરાવ બીખાજી તથા શા. ર- વંચંદ ઘેમાબાઈ. ડાકોર સાહેબ, હીમતેસંગજી રાવસંગજી. કવિ. મોહનલાલ ફલપતરામ, ગોશાઈ. મીનલાલગર ચંતોકગર, મામનતદાર સાહેબ, લલુબાઈ કસનદાસ, ચંત્રેશ્રી. ગોપાળરાવ મેધાશન તથા શાસ- ના મામનતદાર સાહેબ રાસાડા કોચાબાઈ, દુસાઈ. દ્યોરાગ પ્રલાદજી સીમડી તાંબે વડવાણીના તથા વડલા અને ફીણાવના ખા- દીદારોએ.	૨-૦-૦ ૭-૦-૦ ૫-૮-૦ ૨-૦-૦ ૪-૪-૦ ૮-૦-૦ ૪-૮-૦	કન્યાશાળા બેસારવા સાર આખો, ૨-૦-૦ ચોપડીઓ, ૫-૦-૦ ચોપડીઓ, ૨-૦-૦ મીઠાઈ, ૨૦-૧૦-૭૧ ૨૦-૦-૦ પતાસાં, ૩-૧૨-૦ રેળ ૦-૮-૦ પતાસાં, ૨૦-૧૦-૭૧ ૨-૦-૦ ચોપડીઓ, ૨-૦-૦ મીઠાઈ, ૨-૧૧-૭૧ ૩૦-૧૧-૭૦
---	--	---	--

MOTIRAM RAJARAM.

મીપુટી એ. ધ. ચાહલ્લ અગ વિભાગ.

કેવળજી આતાનો ખેળસો,

જા. નં. ૪૫૯ સને ૧૮૭૧,

ગયા મામની તા, ૨૬ મીના રોજ પાછંતા પહોરના એકા દુલ્હાના કનેટર સીકેન્સ બહાર પોતાનાં મડમ સાહેબ સહીત મેમનપાલની કંપા માળામાં પધાર્યા હતા. ત્યાં ઊડોઓનો સીવણ તથા ગાવા વગેરેનો અભ્યાસ એક મળી ખૂબી થઈ તમામ ઊડોઓને મીઠાઈ વેહેવા સાથે મડમ સાહેબે ૩૩) બેટ આપ્યા હતા, ત્યારબાદ ઊડોઓની નિગાળમાં પધાર્યા હતા ત્યાં કેટલાક રજીસ્ટર વગેરે તપાસી ઊડોઓનો અભ્યાસ એક ખૂબી થઈ નિગાળના બેઠા વર્ગના બે ઊડોઓને મડમ સાહેબ મીઠુઈ એકેક ૨ પૈસો મનામ આપ્યું હતું.

હમણાં રેવન્યુ આતાના ૨૨૬ અમલદારો નિગાળોની સાદી રીતે તપાસ સંજો છે એ વાત ખબરી આનંદકારક છે.

MOTIRAM RAJARAM,

મુકામ અમલવાદ,
તા. ૨૬ મી ડીસેમ્બર સા. ૧૮૭૧.)

ડીપુટી એન્ફોર્સમેન્ટ મનરપેટેર
એકા વિભાગ.

જા. નંબર ૧૪૧ સને ૧૮૭૨.

૧મી જુલાઈ સને ૧૮૭૧થી તા. ૩૦મી સપ્ટેમ્બર સને ૧૮૭૧ મુખમાં મહીકામાં ને ને ખેતમ વેહેવાયાં તેનું નીચે મુજબ પદા.

૦—૮—૦ બડોદીની નિગાળ કમીટીના મેમ્બરોએ ખડોદીની નિગાળના ઊડોઓની તા. ૨ સપ્ટેમ્બર સને ૧૮૭૧ ના રોજ પરીક્ષા લેઈ ૦—૮—૦ની સાકર વેહેવી.

૧—૮—૦ મોળી ધાણુસારે તા. ૨૫મી સપ્ટેમ્બર સને ૧૮૭૧ ના રોજ સપગની પરીક્ષા લેઈ ૧—૮—૦ની મીઠાઈ વેહેવી.

૨—૦—૦

૨૫મી ડેપુટી એન્ફોર્સમેન્ટ મનરપેટેર } Jevachram Satvachram,
મહેજની હાદીરા મુ. સારા. } કે એ ધ. મહીકામાં પામણુ
જર દુલ્હાના.

મહેતાજીનો ધંધો.

“ઓ મહેતાજી, તારું નામ જેમ મોટું છે તેમજ તારું કામ પણ મોટું છે; માટે તું દિમિત ધરીને મનરૂપી અતરની ખરી ખતી કાળજીથી કર.” આ અર્થનો હોદોસો આ વર્ષથી કહેવાત રૂપે આ સોયાનીઆં ઉપર મૂક્યો છે. એમાં “ધરિ હામ” એમ ને કહ્યું તે કેટલાએક કવિઓ પ્રાસ પૂરી કરવાને કરે છે તેમ નહિ, પણ એ અર્થની મતલબ જણાવવાને કહ્યું છે. આજકાલ મહેતાજીનું કામ પણ લોકો ખુબ દલકું ગણે છે; અને તેથી આસપાસ એ પ્રકારનું ઉત્તરન ન હોવાને બીધે એ કામ સારો રીતે કરનારને ઘણાજ મજબૂત મનની જરૂર છે. ને મહેતાજીઓનું મન મજબૂત હોવું નથી, અથવા પોતાને ને સાડે સાગું તે બીજાની દરકાર રાખ્યા વિના ઉમંગથી ક્યાં જવાની દિમિત હોતી નથી, તેઓ પોતે પણ તે વખતમાં આચરે, અને પોતાનો ધંધો દલકો ગણે છે. એનું પરિણામ માત્ર એજ થાય છે કે તેઓ જાતે કુઝાં, અને પોતાનું કામ ખરાબ કરવાને અર્થ કિતમાન થઈ જાય છે, કેમકે ઉમંગ વિના કોઈ કામ સાડે થઈ નથી.

લોકોનો આ વિચાર ઘણોજ ભૂલ બરેલો છે એમાં તો કાંઈ સંદેહ નથી. હરેક ધંધો ને ને કારણથી જ્યો ગણાય છે તે સંધનાં કારણો અને જોવા માં આવે છે. પ્રથમતો જેમ મનની મહેનત વ્યારે તેમ તે ધંધો વધારે જ્યો ગણાય છે. હવે મહેતાજીના કામમાં તો ફક્ત મનનીજ મહેનત છે, તો તે ધંધો નીચો કેમ ગણાવો જોઈએ? બીજું ને વસ્તુ ઉપર માણસે પોતાનો ઉદ્યોગ ચલાવે છે તે વસ્તુના જોવા નીચાપણા પ્રમાણે તે ધંધો જ્યો નીચો મનાય છે;—જેમકે તેલનો વેચનાર તે નીચો અને અતરનો વેચનાર તે જ્યો. એમ છે, તો માણસના અન જેવી ઉમદા વસ્તુ કુનિઆમાં જોઈ શકે? તથા ને માણસ એ અશુદ્ધ વસ્તુને કેળવી આ લોકને તથા પરલોકને લાયક કરે છે તે માણસનું કામ કોઈ રીતે પણ કેમ દલકું હોઈ શકે? ત્રીજું, લોકોપયોગીપણું લખ્યે, તો તો મહેતાજીપણા નેટલું કોઈનું પણ નથી; શાસ્ત્રના આધનારા અને ધર્મના ચલાવનારા નેટલા ઉપયોગના છે, તેટલાજ ઉપયોગના વિદ્યા બણાવનારા છે, અથવા અંડે જોઈએ તો તેથી પણ વધારે ઉપયોગના છે, કેમકે જો મહેતાજીએ મનહરને ગણાવે એકી મૂક્યું નહિ હોય, તો શાસ્ત્રનાં અને ધર્મનાં બીજા ક્યારે પણ જોઈએ તેટલાં ખોલી નીકળવાં નહિ.

મહેતાજી, જે વાદ રાખડે સમજું માણસો કંઠી પણ તારો ધંધો હલકો ગણતા નથી. ને ને પ્રજાએ કુલિયામાં જીવી આવશ્યકતાને પામીએ તે સઘળી તારી કદર બરાબર જાણે છે. પૂરોપના દરેક ગામડામાં માદરી અને મહેતાજી, એ બે મોટા પ્રતિષ્ઠાનાં પાત્ર ગણાય છે, અને શિક્ષાગુરુઓ દરમાં મોટું માન બોગવે છે. આપણા દરમાં પણ, મહેતાજી, જેણે તને આવું મોટું ઉપનામ આપ્યું તે શું તારા કામનું મહત્ત્વ નહોતું. જાણતાં શું? શબ્દ એથી પણ વધારે માનસાથે બોલાવે છે. જૂનાં ગ્રંથોમાં જોઈએ છોઈએ, તો માત્રમ પડેછેડે અસતતા વખતમાં શરૂની પદવી સોંપી વધારે હંચી ગણાતી હતી. હાલ મહેતાજીનો ધંધો હલકો પડી ગયો છે તેનાં ઘણાં કારણો છે, અને એમાં ફક્ત લોકનોજ વાંક નથી. મહેતાજી, અસલ નેવા શરૂ હતા, તેવો જે શક્તિમાં અને બાવમાં યા, અને અમને આગા છેડે તને પણ તેવું જ માન મળશે, જ્યાં મળી જે પેટનીજ પેટીઓ યદનિ વર્ત્યા કરે છે, અને તારા ઉદ્યોગનું પવિત્રપણું, જે સમજ, તો નથી, ત્યાં યુધી તારે ઉંચા માનની આશા રાખવી એ ગિરમાલ છે. જો જે તારા ઉદ્યોગનું પવિત્રપણું સમજતો હોય, તો લોકના માનની આશ-ભીખથી પરવાહ રાખે નહિ, પણ તારી નજર એથી જાયી રહુ. જે એમ સમજે કે, ઉદરનિમિત્તે બીજા બધા ઉદ્યોગ કરે છે તેમ હુંઆ કરું છું, પણ માફ નિશ્ચય જાગ્યું એ છે કે મને આવો અપૂર્વ પરમાર્થ કરવાનો સારો ભાગ મળ્યો છે; જે એમ સમજે કે મન નેવી અમુલ્ય વસ્તુ મારે હાથ કેળવવાને આવી પડી છે મારે એ કામમાં હું નેટલો જમ બહુ તેટલો આજો; જે એમ સમજે કે હાલ ને મારી આગળ જાણકોનું ટોણું બેઠું છે તે ચોડા વર્ષમાં મોટું યજ્ઞ સંસારમાં પડ્યું, ત્યારે તેનાં કર્મ તમા સુખ કુઃખનો હું કેટલું દરજ્જા ઉચ્ચારતી આગળ જવાબદાર યજ્ઞ, મહેતાજી, જે નિશ્ચય જાણે છે તારો ધંધો નેવો જોયો તેવોજ પવિત્ર છે. આગળના જમાનાનો ખરે ખરો ધડતાર જેવો છે. આગળનો જમાનો સુખ કે વિદ્વાન, સંપત્તિવાન કે નિર્ધન, ધર્મી કે અધર્મી, શરૂ કે હાથે ચલાવેલો એ બધું, મહેતાજી, જે વાદ રાખતો કે તારા ઉપરજ આધાર રાખે છે. જો તારામાં પરમાર્થ કે દેશ બહુતિનો એક અંગ પણ હશે, તો તને તારા કામમાં ઉર્મગથી લગાડવાને આ વિચાર બગડે. આવા વિચારવાનો શિક્ષક આસપાસના અનાદરથી કરી પણ મનમાં મુઝાવો નથી, તે

મહેર ખખર,

નરતર પરમાય છાંદસ પોતાના કામમાં હિંમતથી મગ્ધો રહે છે, તે મન ક્ષે-
ત્રની ખેતી કરવી એમાંજ પરમ આનંદ અને કૃતાર્થપણું સમજે છે, અને
જે પરમેશ્વરની પ્રીતિ તે પોતાના પવિત્ર કામમાં સદા નિમગ્ન રહે છે તે
પરમેશ્વરની કૃપાથી તે જગતમાં પ્રચોજ લાભ કરનાર અને પ્રસંશા પાત્ર
થાય છે. એવા શિક્ષકો અલગજ થોડાજ હોય છે. પણ દુનિયામાં સધ-
ળીજ સારી વસ્તુ થોડી છે. માટે અગ. ઉપર કહેલો દોહરો પાછો અને સં-
ભારીએ છંદએ.

મેંતાજી બહુ મોટું વૃજ, નામતેમ છે કામ.
કર અને મનક્ષેત્રની, ખરી ખેતિ ધરિ હામ.

મહેર ખખર.

હજારે આસાર પીતાંજર ત્રિભોવનદાર મૂળરાત્રે દેનીંગ કોસેલના ગ-
ણિત શિક્ષકે જતે કબુલ કહે છે અંદોલ્યમાં જે એક કાગલ છપાવે હતો, અ-
ને જેમાં સદરહુ દેનીંગ કોસેલમાંના કેટલાક અને અમદાવાદ હાઇ સ્કૂ-
લના અને મીસન સ્કૂલના કેટલાક આચાર્યશ્રેષ્ઠે માર્તેસેની બદલે લખાઈ
હતી તેમાં એમનો હાથ હતો તેથી મહેરખામ ડિરેક્ટર એક પબ્લીક ઈ-
નસ્ટ્રક્શન સાહેબજીના હાથરના હુકમથી એમનો રૂ. ૪૦—૦—૦ દંડ થયો છે.
અને સકત કપડો આપવામાં આવ્યો છે, વળી મુશાર નિહાડે સાહેબની ખાસ
પરવાનગીથી એમની એ જગોએથી બદલી પણ કરવામાં આવી છે.

મુ. સુરત, તા. ૨૭મી ડીસેમ્બર સન ૧૯૭૧.

G. BUHLER,

આક્ટીંગ એક્ઝિક્યુટીવ ઇન્સપેક્ટર ઉચ્ચ ભાગ.

મહેર ખખર

આપવામાં આવે છે કે પ્રમાણે કૃત ભાગવતનો હમમસ્કંધ સુરત સો-
દાગર પ્રેસમાં છપાય છે. તે મહાને મહાને ચોપાની આતા આકારમાં છપા-
યે અને તેની કામત આજી પ્રેસકંઠી રૂ. ૭—૦—૦ રાખવામાં આવી છે.

તા. ૨૦ ૧૧-૭૧

G. BUHLER,

એ પ ઉચ્ચ ભા

ગુજરાતશાળાપત્ર.

GUJARAT SCHOOL-PAPER:

FEBRUARY 1872

પુસ્તક ૧૨ મું. ફેબ્રુઆરી સન ૧૮૭૨. આંક ૩ નો.

એ'તાજી બહુ મોટું વૃક્ષ, નામ તેમ જો કામ—
કર ખેતે મનહેવનો, ખરી બિતિ ધરિ હામ.

અવકાશલિકા.	પૃષ્ઠ.	Contents.	Page.
મધ્યમ કાળ (ભાષાંતર)...	૧૭	The Megdut (Translated).....	17
ફેબ્રુઆરી ખાતાનો વાર્ષિક રો- ગોટ્ટ.....	૧૮	Annual Report of 'The Educational Depart- ment	19
પીપળવાડ કાશિને કોટેર માં ડાકીમાં દેવીરાજપુત્ર વૃત્તાંત, ૨૨		The annals of Peepal- wara kings.....	22
ફેબ્રુઆરી ખાતાની ખબરો..	૨૮	Educational News...	28
પુસ્તકની પહોંચ.....	૩૩	Notices of new publica- tion	32

(ફેબ્રુઆરી ખાતાના હુકમથી.)

અમદાવાદ મધ્યે ગામની હોલોમાં વનાઈટ્ડ પ્રિન્ટિંગ અને
લતરન એજન્સી કંપની "લિમિટેડ"ના પ્રેમમાં
રણજીતલાલ હોલચંદ હાથી પ્રસિદ્ધ હશે.
(મુસ વરસે ૩ ૨. અગાઉથી જ)

ગુજરાત શાસ્ત્રપત્ર,

૧૬ ૧૨ સુ. અમદાવાદ. શ્રેષ્ઠમાસી સન ૧૯૭૨. આંક ૨. ૧૦.

સેશદ્રુત કાવ્ય.

નાય મહાકાલેશ્વરજનિ જાગે પુણ્યસ્થાન,

પ્રમુખની કંઠપ્રધાને માને ગિયગણ મંચિતમાન

મારે માલશે તૂને,

જ્યાં કમલવરાગ ભવે પવન ઉપવન દોલારે,

મંધરાતિમાં જુવાનેજુથ ક્રોડનું ધરિયલે વાગારે.

સંધ્યામમયનિ પૂર્વે જો તું જડ થઈએ તે પામ,

દિનકર નવૈનવિષય બોલ્યો શાં સુધિં જો તું મુકામ

૧. ઉગ્રજનમાં એ નામના મહોદેવનું રહેલું છે. પિકમના ઉપર તે પ્રેક્ષમાન હતો, અને તેનું સામગ્ર્યને સિંહાસન બનીગીમાં ફેરાલે દેખા-
શે વર્ણન કીધું છે તે એજ. મુદ્રલોકમાં એ સિંગ સુવંધી ઉત્તમ માન્યું છે.
૨૩૬ પુરાણમાં લખે છે :—“જાકાદો તારકા ભિર્ગ પાંતારે હાલકેશ્વર
મર્ચ્યે ઊંકે મહાકાલં દૃષ્ટવાકામિત માપ્રયાત.”-૨. પ્રમુખને માં મહોદેવના
કંઠની શોભાની બાતે, મહોદેવ સમુદ્ર મંચનમાં નીલકંઠ વિષ પીધું ત્યારથી તેના
ગળાની નીલવર્ણ થઈ ગયો છે. અને તે ઉપરથી નીલકંઠ નામ પડ્યું છે. એની
શાધે ગદ્યનો રંગ ગળનો આપે છે તેથી કવિ કલ્પના રહે છે કે ગિવજના
મળ નતે જોઈને એમના કંઠપ્રધાને એ મહોદેવનું ગણે છે. રહેવાની બાવ
એ કે પ્રિય મસ્તુના નેત્રી બીજી વસ્તુ હોય તો તે પણ પ્રિય લાગે છે.

૩. આ એ ચરણ મુકામની મતલબ એ છે કે એ મુકિતસ્થાન છે

કરંજે અંતર ચિત્તે;

પાછ કડકાડ નોવત, ઢંકા કર પૂજન વેઢાણ,

ગાજવીંજ ગગડાતિ ચમકતોરે તારો સફલમ થાણ! ૪૧

આં થનયન નાંચતિ ડહાંચતિ નાચિકો તોનતરંગ,

કોમલ કરમાં રમાડિ રાહ છે રત્ન જડીત, સુરંગ

ચંપર મોર પિછાનું.

પામિ શુભંદ સુલેદ નવલક્ષત વત તે ડંચું હેતે ગોશં,

શું ધમરૈને કમલયિ લાંબિરે લિટિ નિકલ્લો દોશ! ૪૨

૪ આરતી વખત એટલે એટલે દેવસ્થાનમાં આજ મહુ દેવેડોડાણી
આનારી નાચિકાઓ હોય છે.

૧ મેશ્વા, રામભણી, ફેચની.

૨ એ "ઉડાવતી" કુંદત વિશ્વવણું કુંદ છે. મલિકનાથ કહે છે કે

આ નાચિકાનું રૂપ લેવાને મળ્યું એ, ઉપર ચિવની ઉપાસના કીધી તેનું રૂ-
પ એવી આ સ્ત્રીકમાં દેવતિ છે.

૩ હાથમાં કાંઈ રંગોડને નાચવું તેને દશાનુત્પ કહે છે. એ વિષે તત્ત્વ
સર્વસ્વ નામના ગ્રંથમાં કહ્યું છે કે "લજ્જુ કંદુક વજ્રાદિ દાંડિકાં પામર
સુગંધા વૈળાં ધૃત્વાચ યત્કુર્ણુઃ સ્વતઃકેશિકં મહેન્ ॥

૪ વર્ષાદના છાંટા.

૫ સુખ આપનાર, સુખકારી.

૬ નએ પતી અણબું.

૭ ફેચની પ્રસંત યજ્ઞને હંચું વાઘના તરફ જોયે તે વખત કવિ ઉત્પ્રે-
ક્ષા કરે છે કે બમરાની લાંબીને લાંબી હાર આપ્યું રૂપી કમળમાંથી ની-
કળી હશે કે મે! પ્રોહિસર વિલસન કહે છે કે આ વિષે પુરોપિચ્છનને નવું
લાગશે પણ તે વાતની અને સુદર છે. દ્રષ્ટિનો પરિણામ બમરના ડંચથી
બમરનાર સમજાય છે, અને તરંગથી તે દ્રષ્ટિનાં વહેતા કિરણ ન દેખાય
છે તેને બંગરની પેડિતનાં આંખ ઉડવા સાથે બમરના મુકાબલો કરી શકાય.

કેલ્વણી સ્વાતાન્ત્ર્ય વાર્ષિક રીપોર્ટ.

(મયા અંકનું સાંપાદ્ય.)

દેશીશાજમાં કેળવણી-મોટી નોંધી રાજ્યના લાંબક પુત્ર ગા. વરસમાં એ યહ છે, કે ગવર્નરસાહેબના વગથી વડોદરાના મામકગાડ સરકારે પોતાના રાજ્યમાં કેળવણી આગ્રહ કરાવવાનો કસબ કરીધો છે, અને એક મોટી સ્કૂલ વડોદરામાં સ્થાપન પણ થઈ ચૂકી છે. એ જાણત અને અને બીજા અમારા મિત્રો ધણી વાર તત્કરમાં પોતાની સૂચનાઓ, અને તેથી અમને ઘણો સંતોષ છે. કે આખરે એ મોટી મોટ તરફ સરકારનું ધ્યાન મૂકું અરે. હજી સુધી એક ઉપર કહી તે સુધી શિવાય બીજા કંઈ યંત્રે જણાવે નથી, પણ અમને આશા છે કે ધીમે ધીમે એ રાજની સમગ્રી રેખાને કેળવણીનો લાભ મળે એવું એક મોટું કારખાનું ધરે, વધારે ખૂચીનાં વાંત એ છે, કે તેના કનિસ્પેક્ટરની જગ્યા ભાગીદારનાઈ જેવા અનુભવી, પ્રમાણિક, અને જ્ઞાણીતા વિદ્વાનને આપી છે. એમના જવાબી સારા પાયા ઉપર એ કારખાનું ઉઠું થવાની ઉમ્મદ રાખી શકાય છે, અને એ ઉમ્મદ વધારે માર પડવાનું કારણ એ છે કે સાબાબી પ્રમાણે આપણા કિસ્કર સાહેબને શામક વાડ સરકારે એ કારખાનાનું ઉપરીપણું સંભાળી કીધું છે. હાલ વડોદરાની સ્કૂલમાં ૫૦૦ છોકરા તો યાય છે, અને કનિસ્પેક્ટરના સારા વિદ્યાર્થીની આસિસ્ટન્ટ તરફ નેમણુંક થઈ છે.

આજ વરસમાં મહીકાંડા અને પાલણપુર ઇલોહાને સાર એક નવા કેપ્ટરી કનિસ્પેક્ટરની નેમણુંક થઈ છે. તેમકઅંમાં એક કેપ્ટરી નીમણો છે, અખાનના નવાળા પોલિટિકલ એજન્ટ મહેરબાન એપર્ડ સાહેબની સલાહથી નિશાળોનાં અરમને સાડ પોતાની ઉપજમાંથી કાંઈ આપવાનું કબુલ કીધું છે. જંજીરાનો નવાળા ભજ છે કે ગામડાઓમાં નિશાળો કાઢવાની જોડવણ કરવા માંડી છે, અને એક કનિસ્પેક્ટર પસંદ કરીને શાખાઓ વિચાર છે.

રાજકુમારોની કેળવણી આ જાણત એક મોટું પગલું આ વરસ બરવામાં આગું છે. ઘણા અસ જણતા હશે કે ગામડોટમાં ગામડુમાર કે સેજ આ વરસ ઉઘડી છે, અને ત્યાં પ્રિન્સિપાલ એક અંગરેજ ગૃહસ્થ તથા વાઈસપ્રિન્સિપાલ એક દક્ષણી ગૃહસ્થ નીમવામાં આવ્યા છે. રજા.

સેના મનમાં પોતાની કુંવરને ઓળખતાં ધણી સંકેતો થયો હતો, પણ જાણી ને, ખૂબ પડ્યો જીએ કે પોલિટિકલ ખાતાની સલાહથી એ કામ કિતેમ મંદાથી શરૂ થયું છે, અને પહેલા ટર્મમાં ત્યાં ૧૨ છેકરો થયા હતા, ગાંધીનાગરના સાહેબ એના રીપોર્ટમાં બાંધનગર દરબારનો ઉપાર માંને છે કે તેમની તરફથી સગીર કોરને સૌથી પહેલ પહેલો મોકલવામાં આવ્યા, અને તે દાખલાની બીજીએ ઉપર સારી અસર થઈ, એ બાર રાજકુમારના નામ અને ક્યા ક્યા વર્ગમાં તેઓ છે એ અંગતપણે જાણી તે રીપોર્ટમાંથી ઉતારીએ છઈએ, પહેલા વર્ગમાં લીમડીના કોર જથ્થાતસિંદુ, રાજકોટના ખાયાછ, બાંધનગરના ખાયાત હરિસિંદુ, પટવાણના દા-છરાજ, અને નાટવાના શહીમતખાન- બીજા વર્ગમાં મોરવીના ખાયાત હરભગછ, પાલિતાણાના માનસિંદુ, બાંધનગરના કોર તત્તસિંદુ, અને મોરવીના વાધછ, અને ત્રીજા વર્ગમાં રાજકોટના કોર લખુબા, લીમડીના વખતસિંદુ, અને નાટવાના અનવરખાન. પહેલા વર્ગમાં મોરિસ દિસ્દરિ આવ ઇંડિયા, હાવડ યડ બુક પાર્ટ ૧લો, ગુજરાતી હઠી મો પડી, થોડુંક સંદેહ, રંગાંશ બાગાદર વગેરે આસિ છે. હાવડ સેકંડ બુક પાર્ટ ૧લો, ગુજરાતી પાંચમી મોપડી, ગુજરાત બાગાદર, વગેરે બીજા વર્ગમાં શીખવાય છે, ત્રીજા વર્ગમાં સધળા પ્રાધમર શીખે છે, અને ગુજરાતી માં તો કોઈ પેહેલી કોઈ બીજી, ને કોઈ ચોથી મોપડી શીખે છે, એ રાજકુમાર, જ્યારે કાનૂનમાં આવ્યા ત્યારે આપણે ધારી મરીએ તેમ તેમના અભ્યાસમાં ખુબ તકાવત હતો, અને તેથી વર્ગ મોકલતાં બેશક ખુબ મહેનત પડી હતી, એ સધળામાં લીમડીના રાજકુમાર પેહેલો છે, અને પ્રિનસિપાલ લખે છે કે એ વિચારવંત, હોશીવાર જોડે છે, અંગત ને મરીરના કાય-તને લીધે એનું મન મહેનત કરવાને અશક્તિમાન દેખાય છે, મોરવીના કુંવર હરભગછના કલોગી રવેગાવન પેખાણ કાપા છે, અને પાલિતાણાના માનસિંદુ આમજ ખુબ સારા નીચ એ એવો વિચાર આવ્યો છે,

એથીજ ત્રેહની બીજા ભાગમાં પાઠ્યાણાઓ યહ શરૂ કે નહિ એ વિશે મરકોરે કીરકંદર સાહેબને પૂછેલું જણાય છે. કીરકંદરનો એવો વિચાર છે કે પૂનામાં એક ઘણ મહે, અને અમદાવાદમાં તાલુકાની મુકલ છે તેને ખારી શકાય, એ સાહેબના વિચારમાં પુરોષિઅન પ્રિનસિપાલનું નામ

હર છે, અને તેથી એવી કલિલેનો અરથ બારે ન પડે એ મનસુખ્યથી એમણે એવા વિચાર બહાર કીધા છે, કે જે સમીર ઉમરના. અંગરેજી રાજના ઊંડરાની મિત્રકતો દીવાની કોરટના વાળામાં મૂકાએની હોય છે તેમને. એ રાજકુમારો સાથેજ બણવાની ગોઠવણ કરી હોય તો કીધ. એવા સમીર ઉમરના નાથા ઊંડરાએની એક ટાપ દીવાની કોર્ટમાંથી મંગાવીને રીપોર્ટમાં લખાઈ કીધી છે, તે બધાનેજ ત્યાં બણાવવા કીધા એમનો વિચાર નથી, પણ તે ઉપર વિચાર નાંધવાનું કીધ પડે એવા ધરાંદાથી તે સારકાર આગળ રાવુ કીધી છે.

કયા વર્ગનાં ઊંડરાઓ ભણે છે. આ સર્વાલ પશુ બહુ કામનો છે, કે પદે એના ઉપર આગળ આપણા દેશમાં કેવા ફેરફાર થશે તે આંધારે રાંખે છે. એમ કહેવાય છે કે બંગાળમાં ઉપલા વર્ગના, મુંબઈમાં વચ્ચેના વર્ગના, અને મદ્રાસ ખંભાડામાં નીચલા વર્ગના માણસો પોતાના ઊંડરાને અંગરેજી બણાવે છે: અને તેથી એ પરિણામ નીપજે છે કે બંગાળમાં મુંબાઈના આગેવાન ત્યાં શ્રીમંત બાણુઓ મળી આવે છે, મુંબાઈમાં એ કામ પાંચું કરીને રાસકારી નોકરો અથવા એવીજ રીયતિના માણસો ઉપર આવ્યા પડે છે, અને મદ્રાસમાં અંગરેજી બણેલો ખાનગી આકરો ઘણા મળી શકે છે, આમાં થેગક કેટલી અતિરૂપેકિત છે, તો પણ આ પ્રમાણે રાંખી એ કેવું ને કેટલું અરે છે તે બણવાના સાધનો આ રીપોર્ટમાંથી મળી આવે છે. કાલેજમાં મૂકાયેલ: યહને બણનારાનું કોષ્ટક આ પ્રમાણે આપું છે.

મિલકત વાળા ના ઊંડરા.	દાક્ષિણ વધારા વાળા.	વપારોના.	કેલેક્ટરના.	સારકારી કામ દારોના.	પેનશનિયરોના દેહીરાજના	ખાનગી કોલોનિસ્ટના ધર્મચરના.	સોલ્ડીયરના.	ફકાનદારોના.	ચસાફના.	દારોગરોના થવા નોકરો.	એવરના.	પરચરણ.	કુલ.
૩૪	૨૬	૩૫	૩	૧૨૪	૧	૧૮	૨૭૨૧	૧૨૮૧૭	૫	૧૭	૧૪	૧૭૧	

આ ઉપરથી જોતાં કુલ બણનારાઓમાંનો કે ફક્ત ચારકારી નોકરોના ઊંડરાઓનો છે, અને બચારે આપણે વિચાર કરીએ કે એ વર્ગ બીજી વર્ગની સાથે મુલાખતો કરતાં કેટલો નાનો છે ત્યારે એ સંખ્યા કેટલી વધારે.

છે તે આપણા સક્ષમાં-અસંખર. આવશે. બીજા કોઈ વર્ગના બહુનારાઓ
એને જીતે, હારશે પણ નથી. મિલકતવાળાના અને વેપારીના બધા મળીને
૧૮ ઊંચા છે. પણ તે બધા સરકારી નોકરીઃ મેળવવાના ઉદ્દેશથી નથી
બાંધતા એમ કહેવું મુશ્કેલ છે. એ બે. ચિવાય બીજાં બધા વર્ગ છે. ખરા
પણ તેમની મનમન સરકારી નોકરીઃ મેળવવાની જ અને પોતાનાં બાપોડા
ધંધામાં ન પડવાની એતાં આપણે ખુદે જાણીએ છીએ. માટે એ બધાનો
વિચાર કરતાં એમ કાગે છે કે ઉપધા વર્ગમાં ઉંચી કેળવણી લેનારા બ-
હુ જ થોડા છે, અને બીજા વર્ગના જે લોકો સ છે તે જાંચી કેળવણી ન
મારેજ નહિ, પણ તેને યોગે ઉંચી સરકારી નોકરીઓ મળે છે તેને કીધેજ.
તપાઇનું આ પરિણામ આપણને નેવું તો નથી પણ તે છતાં ઘણાં દી-
મગારી ઉપનંદે એવું છે. ધરોપમાં ઉપધા વર્ગના પોતાની પદ્ધતિ
વિદ્યા જરૂરની સમજે છે તેવાં બુદ્ધિ આપણા દેશમાં કારે ધણે આ-
પણા વેપારીઓ પોતાના ધંધામાં વિદ્યાનો કેટલો ઉપયોગ છે તે નથી સમ-
જતા એ વધારે તવાઈ જેવું અને અશ્ચર્યાથી ધરેલું છે. વેપારી વર્ગ થોડો
પણ ઉપધા કોષ્ટમાં જણાય છે તે મુખાઇને કીધેજ, જીલ્લાઓની હાઈ-
સ્કૂલનું કોષ્ટક આપણે તેમાં એક વેપારીનો ઊકરો જાણીને નથી. આશા
રાખીએ છીએ કે મુખાઇનો રાખેલો લઇને જીલ્લાના વેપારીઓ પણ
જાંચી કેળવણીની કિંમત સમજતા થશે. એમ ધમાંવિના દેશનો મુધારો સારા
પાયા પર આવનાર નથી.

પીપ્પલવાડા રૂઆને રોહર માંડવીમાં

દેશીરાજ્યનું વૃત્તાંત.

(સાંધણ કોષ્ટ-૭૫ સન ૧૮૭૧ થી આણું)

આવા ગુરૂશા અને વાવથી દેશાઈ તથા તહિરતરનાં મનને નિશ્ચય થયું,
કે હવે જો મંરાસ નહીં આપણું લો. આપણી ખરાબી છે. માટે સુખાનંદ
પામી આવી, આજીજીથી કહેવા મંડ્યા કે, તમારો મરાસ અમો. આપવાને
રાજી છે. વારતે મહેરબાની કરી ગુરૂશો માફ કરો, ત્યારે સુખાનંદ
ખુતો આપણા કહ્યું કે, એવી લુગાઇની વાત તમારી માનતો નથી. માટે

એક કાગળ ઉપર આંકડી મૂકી અને તે ઉપર સંહો સિંકો કરી આપો, અને કાલે સવારથી મરાશ ઉધરાવી, પોતાં માંડવી આલતાં કરાવાની કપ્પલત આવતાં હો, તોજ આંકડી સ્વારી બંધ પડશે. છેલ્લે તેઓએ એ પ્રમાણે કપ્પલ કરી, તેમામ મરાશ ઉધરાવીને માંડવી પોહાંયતો કર્યા. જ્યારે તમામ મરાશની પોહાંય રાજની આવી ત્યારે આ નર કામડેજથી માંડવી આવ્યો. દરબારમાં આવતાંની સાથે રાજ્યએ ઘણાં હેતે બાધથી બિટ બીધી, અને સારી બક્ષિસ પણ અર્પણ કરી એટલુંજ નહિ પણ બક્ષી (અંરધો વજર) નો એકો આપ્યો.

આટલું થયા પછી રાજા ફર્ન સિંહજીએ લાંબુ આયુષ્ય અને પછી જય જોગવી, આશરે ૬૦ વર્ષ રાજ્ય કરીને આ પ્રાંતની દુનિયાંનો ત્યાગ કર્યો. ત્યાર પછી રાજ્ય ગાદીએ તેનો છોમરો બગવતસંગજી બેઠો. આ રાજા નાની ઉમરનો અને નાદાન હતો. માટે એના વખતમાં પ્રથમ બાઈ કરીને રાજપુત વજર હતો તેનું પરિભ્રમ સ્વતંત્ર હતું. એથી રાજ્યમાં ઘણુંજ અંધેર થયા માંડવું. અને રૈયતને બારે ખીડા થયા માંડી, તેમજ સુખાનંદને પણ બારે ખીડા અમલી પડી. ત્યારે છેલ્લીવારે સુખાનંદ, ફર્ન, સિંહજીની રાણી સાથે મળી નહીને આ બૂડા વજરનો માત્ર એક આંરજ પાસે દગાધી પોતાની તથા રાણીની નજર આગળ કરાવ્યો. એટલે રાજ્યની તમામ લગામ (વજરાત) સુખાનંદને હાથ આવી. સવંત ૧૬૨૮ અને ૧૬૭૨.

જ્યારથી સુખાનંદને હાથ રાજ્યની લગામ આવી ત્યારથી રાજ્ય ઘણુંજ સારા થયા ઉપર આવવા લાગ્યું. આ નર રાજ્ય કાળમાં એવો તો સર્વ શુણ સંપન્ન હતો કે રાજા તથા રૈયતનો ધણો પ્યારો મળાતો હતો. રાજાઓ માત્ર નામનાંજ ગણાતા હતા. વજર જેટલું આપે તેટલુંજ રાજ્યથી વપરાતું હતું. આટલું બધું સ્વતંત્ર પાછું છતાં આ નામાંકિત પ્રથમ નીતિનો ત્યાગ કર્યો નથી. એના વખતમાં રાજ્યની ઉપજ વધી ને સવાં બાપ સુધીની યજ્ઞ હતી. માંડવીની દરબાર અને રાજ્ય "રાતી" એવી મુંડ હતી કે, એને ઘણું સમૃદ્ધિવાન સમજી પરદેશી રાજાઓ જીતવા સારું જોવા કે ગાયકવાડ, પિંદારા, હુલકર વગેરે એકી આવતા હતાં તે એને આ શાણો વજર દ્રવ્યથી સંતુષ્ટ કરી પાછા વાળતો હતો. એવો એ

સાક્ષાત્ હતા.

લોકો એનું નામ સોવારમાં આસતા, સાંભળતા કે એનું રંગનું પામતો તો તે દહાડો ઉત્કૃષ્ટ મણિતા. આ પહેલે કાશીની જગ્યા કરી હતી. ગાંધીજીના આંધ્રપ્રદેશમાં અમર નામ મેળવ્યું છે. કેકાણે કેકાણે શિવાજી અને ધર્મશાળાઓ બંધાવ્યાં છે. એટલે જ નહીં પણ દેશનાં ગરીબોનાં દુઃખ નિવારણ કરી કીર્તિ મેળવી છે. આજ પણ ગોર્ગવ લોકો જે રીતે યોજાયાં છે. એક બાજુ અને બીજા સુખાનંદ બાધતી ન્યાતનાં.

આ વખત આપણે રૂકત રાજ્યો પાલન કરી જવાં જોઈએ. કોરણ કે તેઓએ કાંઈ જ પરાક્રમ કર્યો નથી એ ખુલ્લું છે. ઉપર જતાવેલા રાજ્ય બગવતસંગીતોએ આશરે ૨૦ વર્ષ રાજ્ય કર્યું છે. રેયાર પણ સુખાનંદસંગીતોએ ૩૦ વર્ષ સુધી રાજ્ય કર્યું અને ત્યાર પછી નીતા ફરજનસિંહજી ગાદી પર બેસા. એના વખતમાં જે દીન થયું તે આગળ વાંચો. આવી રીતે સુખાનંદ રાજ્ય અદાવતમાં હિંદુશી નિયમની હદ આવી પોહોમી. બીજી સપ્તમી વખત ઉપર મનુષ્ય પ્રાણી આદિ તે ઉપાધી. કા પદો મેળવી શકે છે. પરંતુ મૃત્યુ આગળ કોઈનો કાંઈ પણ ઉપાય આત્મી થકો નથી. આજ પ્રગણમાં યોધાન કરાને એક સારો કર્યો છે. અને તે સારી તિથની જગ્યા મણાય છે. ત્યાં બાર બાર વર્ષ મોઝવરી (સિદ્ધિ) ની જત્રા બરાબ છે તેથી એ તીર્થ પ્રખ્યાત છે. એ તીર્થ સ્થળનું નામ જે યોધાન પડ્યું છે તે વગેરે વિષે દંતકથા નીચે યોડીએક સંક્ષેપમાં આપીશું તો તેટલી વખત નિરર્થક નહીં મણાશે.

પૂર્વે કાળે જોતમરૂપી કરીને મહા તપસ્વી સુની થઈ ગયા હતાવડે, તેનું સ્થાન આજ ગામમાં હતું. એ રૂપીનો એવો નિયમ હતો કે દરરોજ પ્રાતઃકાળમાં નદી કિનારે ધ્યાન વાવવું, પછી પોતાનું સ્નાન સંધ્યાદિક ક્રમ કરવું. એટલે મધ્યાન થયે અજ પરિપક્વ થાય તેને ત્યાર પછીથી લાણવું અને દાણા કાઢી, ગ્યોઈ કરી બોજન કરવું એવાં સમયવાન ગણાતા હતા.

એક સમયે બારે કુઝળ પડ્યો ત્યારે તમામ રૂપીઓએ વિચાર કર્યો કે આપણને ઉગરવાનો આધાર જોતમરૂપી શિવાય બિન્ને નથી. એવો નિશ્ચય કરી જોતમને શરણે આજ્યા આ તપસ્વીએ તેઓને બારે સંતાપ

કરી રાખ્યા. અને ઉપરનાં નિયમ મુજબ દરરોજ અને પકવી આવતું પો-
 થવું કરતા હતા. ત્યારે, પુકળનો નાથ યયો ત્યારે બધા રૂઢિઓ પોત
 પોતાને સ્થાનકે જવાને તૈયાર થયા. પણ મનમાં દેવ આજ્યો કે આપણાં
 કરતાં જિજ્ઞાસુની પદવી મેટા મેટા મારે એનું માન આવતું કરવું જોઈએ.
 એવું વિચારી ગૌતમનાં નિયમ પ્રમાણે વાવેલા ધાન્યમાં એક દિવસે કારમી
 ભાપ કરાને મૂકી ગૌતમે ધ્યાનમાંથી જાયું જોયું તો ગાળને ધાન્ય ચરતી
 હોહી. તેવીજ તેણે તેનાં ઉપર એક દોની ચેર કરી. દો સાગતાની સાથે
 ગાળનું મૂક્યું થયું. તેવાજ બધા તપસ્વીઓ તેને ગોહત્વારી કહી પોતાને સ્થાનકે
 ગયા. મુનીએ વિચાર કર્યો કે આ બધું તકેટ છે. તોપણ અપવાદ નિ-
 નારણ કરવા સારું. નારસદિકે રૂઢિઓ પ્રાસે જઈ કહ્યું કે, મને પ્રાપ્તિસ્થિતથી
 મુક્ત કરો. છેવટ આતા થઈ કે મેં મેળો પ્રવાહ. જે રેકોણે એ હત્યા થઈ
 રવાં રહીને તાપીમાં મળાવો, અને તેમાં પછી તમે નાંહો તો પ્રાપ્તિસ્થિત રજે.
 આ વાત કણ્ઠ્ય કરી ગૌતમે શિવજીનું તપ કરી તેને પ્રસન્ન કર્યો, અને
 માથું કે બહામિરી ઉપરથી ગંગા બાંધીને તેનો પ્રવાહ ઉપર મુજબ મળવો.
 શિવે તેમ કરી તે ગંગા ઉપર પોતાની જગા પછાડી કે ગંગા સહસ્ત્ર ધા-
 રાએ વહી તાપીમાં મળી. તેમાં ગૌતમે સ્નાન કરી પાંપ નિવારણ કર્યું.
 પછી ગૌતમે બહોળ ક્રોધ બેરાણે તથા તેણે જૈન ધર્મે ઉપર પ્રસ્તુતિ રમી
 પોતે ગોરજની વેશ ધારણ કરી નંમામ રૂઢિઓ વગેરેને જૈન કરી મૂક્યા.
 અને જનોઈ લોડી નંખાળા. આવું યવાયી વર ધર્મનો નાથ થયો. ત્યારે
 શિવે સંકામ્યવંતી અવતાર ધારણ કરી પાળે વડ ધર્મ સ્થાપન કર્યો, સંકા-
 મ્યવં તે ઉપર એક વચન કહ્યુંછે. કે હાથો મારી નાખતો હોય તોપણ
 જૈનનાં ઘરમાં ન પેસવું.

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ગૌતમ ઘણું ધાન્ય પકવતા હતા મારે બહુન
 ધાન્ય=જોધાન્ય એ ગામનું નામ પડ્યું કહેવાયછે. તોપણ બીજી રીતે વિચાર
 કરતાં આટલું તો ચોક્કસ છે કે, આ ગામમાં ધાન્યનો પાક વિશેષછે અને
 જમીન રસાળ છે.

આ તોયેરથળમાં ગૌતમચંદ્ર મહાદેવનું રહે જૂનું તોડાવીને બીજું
 તબું તથા ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે સહસ્ત્ર પારા ગંગા વહે છે. આ એક સ-
 મર્પે આવેલો. સાલ ૧૮૬૨માં આગળ વહેતા ધાર્મિક રીવાજ મુજબનું નં-

પાળ્યો. તે એવાં તો સમય છે કે એવાં કામો ધણી જ થોડી જગો પર થએલાં હશે. આ રૂડાં કામનો અંતે, આણં પછી આ ગામને સાંચ પોર ગ-
ળતેશ્વર મહાદેવની જગ્યા છે. તેની નજીક આપમણા બાગુ તરફ એક
નારદો ગંગાનો પ્રવાહ તે કુદરતે પોહોળાઈનો દક્ષિણ દિશાએ તાપીમાં મળે
છે તે વિષે દેત કંઈ કંઈ જણની અણદા નીચે લખ્યું છે.

તાપી નદીના મહાત્મનું પુરાણ એવડું મોટું હતું કે જને વિષે હાલ
તેનું પ્રમાણ કોઈ જ આપી શકતાં નથી. નારદને ગંગા નદીનો બોધ થી ધ્યા
આવી. અંતે વિચાર કર્યો કે જગવાન કરતાં પણ તાપીનું મહાત્મ્ય મોટું જ
આમ છે. માટે એનો નાથ કરવો, એવું ધારી તાપી પુરાણ રૂડી નાંખી
તાપીમાં જ ડબોવું. ઉઘેલતો એક પાનું ઝુનીનાં અંજલિપણમાં આપું
ઉડી ગયું. આટલું થતાંની સાથે તાપો દેવી સ્વરૂપે હાથમાં ખડગ સાહી-
કોષના આવેશમાં સાંમાં ઉભી રહ્યાં. અને આપ દાધી કે જે તમામ
શરીર કોડિયો ધણી. પછી નારદ સ્મૃતિ કરી તારે અનુગ્રહ કર્યો કે ગંગાના
બોધથી તે આલું કાઢે છે માટે પેલા એક પાના ઉપરથી પાંછું માંડે
મહાત્મ પ્રગટ કર (જે કે કમણાં પ્રસિદ્ધ છે તે) અને ગંગાનો પ્રવાહ એક
ગાઉ છેટેથી આવી મારામાં મળે અને તેમાં જે રનાન કરીય તો જ તારી
કોડ જશે. પછી કોડવાળા નારદ તેમ કરી ગંગાને હકારત કહી. એટલે
ગંગાનો પ્રવાહ તે અંજલિ પડ્યો. તેમાં રનાન કરવાથી નારદની કોડ સારી
થઈ. રનાન કરતાં નારદના શરીર પરથી મળત કોડ સાંપની કાંચળીની પિંડે
જૂદો પડી ગયો તેને ગોળો કરી મહાદેવને આકરિ સ્થાપન કરી તેનું નામ
ગળતેશ્વર પાડ્યું. ગંગા પ્રગટ થએલાં ત્યાં આજ નારદેશ્વર મહાદેવનું દેહરૂં
છે. હાલમાં એ પ્રવાહ અરબા ગાઉપરથી એક ઉમરડાના ઓડ નીચે અને
ડકમાંથી વહે છે. આજ પણ લોકો માને છે કે એમાં રનાન કરવાથી ગળત
કોડ સારી થાય છે.

ગળતેશ્વર મહાદેવનું દેહ અને તેને લગતો આવારો સુખાનંદની સ્થા-
તીનાં પુરોહિત મળે બંધાયો છે. આવારો એટલો જો અને સીધો
છે કે ગળજા માણસથી તો બાએજેલ સંકાપ તેથી બંજાણ વગેરે લોકોની
આરે થોડા મોઢા આ શાણા અને દયાળુ વંછરે એક તેની પાસે બીજી
આવારો ઢાળ પડતો થોડોક છે તે પુરી કરવા સાર પોતાના ગાઈ શિવા-

નંદને આતા કદી તેમણે જોયાનું આવી સુખમ કૃષ્ણ કારણ કે ત્યાં રહે
તથા ધર્મશાળા શિવાય બીજી વસ્તી નથી, એટલે જ નહીં પણ તે ગાયક-
માડી સરદારમાં છે.

જોયાતનાં અહમદ, પટેલને હુકમ થયો કે કાલે સવારે પાંચેયો ગાંડી
ત્યાં સો વેડિયા રજુ કરવા. જોયાતનું રહે ત્યાં જોયાતો અને ગણતંત્ર
જો. જોયાતો આ કામો જુલ વખતને તકાવતે આવેલાં તેથી વોહોરા લોકો
વડથી એટલાં તો ફાંજી ગએલા કે જીવ જીવર આવી રહ્યા હતા. જીવલા હુ-
કમનાં બદલામાં ૨૦ ગાંડી રજુ કરી. ત્યારે શિવાનંદ પટેલને મારવાનો
હુકમ કૃષ્ણ, પણો માર નહીં આપી એટલાંમાં તો તમામ હોશિયારોએ કરાવ
પ્રમાણે એકલા થઈ મોટું હુલડ મચાવ્યું. પોતાં જોતાનાં ધરમાં જ નંદિયા-
રો હતાં તે સદા બહાર નીકળી પડ્યા, અને દીને જગાવ્યું, તેવાજ શિવા-
નંદ નાસાને માંડવી જતા રહ્યા.

આ દીને જગાવનાર એક ગામડિયો હોયો મીર, અખાલ રહેમાન
સાક્ષિ હતાં એ નોમ ધારણ કરીને એણે પોતાનો જુગિત તથા વાચાળપણથી
હળો હોરા તથા મુસલમાનને પોતાના તત્તા મતમાં લીધા હતા, વળી
એણે કહ્યું કે, કુસનગાં આદમનું નામ લખ્યું છે, તે માંડે છે, અને
કુનિયાની આબીનો પ્રમામ મુસલીન પણ, ઈમામ મહેદી હમણાં જાહેર
થયો છે, એ દરવેશનું નામ આદમ કરીને છે, અને તે એવા આસમાન
માંથી આવેલો છે, અને શાયે સાર વેશ ધર્યો છે. ૧. આદમ. ૨. ઈશા.
૩ મરીઅમનો રોકરો, ૪. આદમ, એ ચારે એક દેકાણે આવેલા છે, એ-
જોની પાસે તોપ બંદૂક નથી પણ એક લાકડાને રમીસ છે, માટે હવેથી
તમામ રાજાઓને નેપ કરવા અને આખી આલમમાં આપણને રાજ કર-
વાનું ફરમાન થયું છે. માટે આપણને આદમમાં કોઈ જીતનાર નથી.

(અધરું)

જા. પ્રાણજીવન ગુજલગંગ મહેતાજી

કૃષ્ણે જોયાનું તાણુકે માંડવી.

કેલવળીસ્વાતાની સ્વરો

પ્રાંત કાઠિયાવાડની નિયામોમાં એપ્રિલ સ. ૧૮૭૦થી સપ્ટેમ્બર સ.

૧૮૭૦ સુધી ને ધનામ અપાણ્ય તેનું પત્રક.

નંબર ગામનું નામ કોનાતરકથી અપાણ્ય

મહેતા હોકરા લાયબ્રેરી
હુને એને ખાતે
ધનામ ધનામ ધનામ

૧	૨	૩	૪	૫	૬
૧	ધાંગધરા	મહેરખાન ઠાકોર સાહેબ તરકથી	૦	૨૧૬)	૦
		સ. કારભારી સાહેબ તરકથી	૦	૨૭)	૦
		મહેતા પિંજ નરસી તરકથી	૦	૨૬)	૦
		દેવ-અંબાશંકર ખાવાબાઈ તરકથી	૦	૨૩)	૦
		રાજેશી તરસિંગ પ્રસાદ હરિપ્રસાદ તરકથી	૦	૨૧)	૦
		કમેટીના મેમ્બરો તરકથી	૦	૨૪)	૦
૨	વાંકનેર	રાજેશી તરસિંગ પ્રસાદ હરિપ્રસાદ તરકથી	૦	૨૧)	૦
૩	વટવાણ	ઠાકોર સાહેબના તરકથી	૨૫)	૨૫)	૦
૪	ધાન	મ. ઠાકોર સાહેબના તરકથી	૨૫)	૨૬)	૦
		કમેટીના પ્રેસિડેન્ટ તરકથી	૦	૨૨)	૦
૫	ચુંડા	શેઠીઆ મહાજન તરકથી	૦	૨૨)	૦
૬	જયદણ	મ. ઠાકોર સાહેબ તરકથી	૦	૨૫)	૦
૭	વિંછીઆ	રાજેશી જાગવાન જોખનાથ તરકથી	૦	૨૩)	૦
૮	પિંજગઢ	મ. ઠાકોર સાહેબ તરકથી	૦	૨૬)	૦
		આલમ યાજુદાર ત્રીકમલાસ નરસી તરકથી	૦	૨૩)	૦
૯	દસાડા	મ. ઠાકોર સાહેબ તરકથી	૨૬)	૨૧)	૦
૧૦	બોધકા	આ. મુળશંકર હરનારામજીના તરકથી	૦	૨૧)	૦
૧૧	પછમ	મહાજન શેઠીઆ વીમેરના તરકથી	૦	૨૩)	૦
૧૨	રજોલ	કમેટીના મેમ્બરો તરકથી	૦	૨૨)	૦
૧૩	મોજીડ	રાજેશી-ફાજદાર ફલેરાવ વીમેરના તરકથી	૦	૨૧)	૦

કેળવણીઆતાની ખજરી:

૧૪ વેશનજ	આજમ - મેહેરખાન સાહેબ તરફથી.		
૧૫ દેશવાડ	મેહેરખાન - ઠાકોર સાહેબ તરફથી.	૧૬) ૦૧૧.	૦
	આજમ ફરમારામ રૂપશંકરના તરફથી	૩૬)	૦
	વહીવટદાર માધા મહાજન યેઠીઆ તરફથી	૩૨૧	૦
૧૬ ઉના	ઠાકોર સાહેબ તથા કમિટીના મિત્રો તરફથી	૩૩) ૦૧૧.	૦
	આજમ નોરશિંહ પ્રસાદ દરી પ્રસાદ તરફથી	૩૧)	૦
૧૭ ભિગાણ	કમિટીના મિત્રો તરફથી	૩૩)	૦
૧૮ નાગેપરી	માહાજન યેઠીઆ તરફથી	૩૬)	૦
	રાતેશી નાનાબાલ તરફથી	૩૨)	૦
૧૯ માંમરોજ	ગામના જોડો તરફથી	૩૨૨ ૩૬૦)	૦
૨૦ મળેવડી	જુનાગઢના મેહેતાજી તરફથી	૩૦૧	૦
૨૧ ગાધકડા	વહીવટદાર તરફથી	૩૧)	૦
૨૨ જીલખા	કાલા વાલા તરફથી	૩૧)	૦
૨૩ કુશવાર	વહીવટદાર તરફથી તથા કમિટીના મિત્રો તરફથી.	૩૮)	૦
૨૪ ડેડાણ	રા. કોળદાર તરફથી	૩૬)	૦
૨૫ વસાવડ	લેડો તરફથી	૩૨)	૦
૨૬ નકરાવાડ	મ. તાલુકદાર તરફથી	૩૮)	૦
૨૭ તળાવ	રા. વહીવટદાર તરફથી તથા કમિટીના મિત્રો તરફથી	૩૩) ૩૧૭)	૦
૨૮ રોહિયાળા	પાલીતાણાના કારબારી સાહેબ તરફથી.	૩૪)	૦
૨૯ વળા	ઠાકોર સાહેબ તરફથી	૩૨)	૦
૩૦ રાઠા	આજમ યાજ્ઞદાર તથા તાલુકદાર વીગેરે તરફથી	૩૨૫)	૦
૩૧ ખોખરી	કાર. પ્રેમજી બાણજીના તરફથી	૩૧)	૦
૩૨ પાંડીમા	પટેલ, કુરુજી ઉઠાના તરફથી	૩૧)	૦

૩૩ જોડીઆ	રા. કારખારી તરફથી	૦ ૩૧૦૧-૦
૩૪ ખંભાળીઆ	માણસાટ તથા બીજા મેખરો તરફથી	૦ ૩૮૧ ૦
૩૫ બાણવડ	રકુન કમેટીના મેખરો તથા વહીવ- ટદાર વગેરેના તરફથી	૦ ૨૩) ૦
૩૬ માળીઆ	આજમ નટ સાહેબ તથા ઠાકોર સા- આખરેથી હેબના તરફથી	૩૧૦) ૩૨૧) ૦
૩૭ ટંકારા	રાજેશીજગજીવન સખીદાસના તરફથી	૦ ૩૧૧ ૦
૩૮ મોરખી	મેહુરખાન ઠાકોર સાહેબ તરફથી	૦ ૩૦૨ ૦
૩૯ વીરપુર	ભગત દેવા દાના તથા ધાણદારના કારકુન તરફથી	૦ ૩૫) ૦
૪૦ સાંતુડવાવડી	આજમ ધાણદાર સાહેબના તરફથી	૦ ૩૩) ૦
૪૧ ખરેડી	મેહુતાજીના તરફથી	૦ ૩૪) ૦
૪૨ ધ્રાફા	આજમ નટ સાહેબ તથા ધાણ- દાર સાહેબના તરફથી	, ૩૧૦) ૩૨૦) ૦
૪૩ સરસાઈ	રા. વહીવટદાર તથા સેકીઆ મહાજન તરફથી	૦ ૩૧) ૦
૪૪ મોરખેર	ઠાકોર સાહેબ તરફથી	૦ ૩૩૩) ૦
૪૫ આમરણ	ઠાકોર સાહેબ તરફથી	૦ ૩૬ ૦
૪૬ કુંદોરડા	રા. ફાજદાર તરફથી	૦ ૩૨) ૦
૪૭ ઉના	કમેટીના મેખરો તરફથી	૦ ૩૧૧ ૦
૪૮ માળવંજી	રાણા વલેશંખજી તથા હરીશંખજીના તરફથી	૦ ૩૨) ૦
૪૯ અગમાઈ	માંગરોજ વાળા પ્રેમજીબાઈના તરફથી	૩૧) ૩૧ ૦
૫૦ ગીદડ	દરખાર તથા જોડીઆ તરફથી	૦ ૩૧૦૧ ૦
૫૧ મરખા	આજમ લક્ષ્મીનારાયણ તથા શિવ નારાયણ તરફથી	૦ ૩૫૧ ૩૨૫
૫૨ મહુવાખંદર	મહાજન જોડીઆ તરફથી	૦ ૩૪) ૦
૫૩ જોનાંગઠ	ખુદાવૈત નવાખ સાહેબના તરફથી	૩૧૦) ૦ ૩૨૧ ૦
૫૪ વઢવાણા	બાઈ સાહેબના તરફથી	૦ ૩૧) ૦

૫૫ બાવનગર	સે. પરશીવળ સાહેબ તથા ગૌરીચંદ્ર	૩૧
૫૬ કુડવા	ઉદયચંદ્રના તરફથી	૩૧
૫૭ વળા	મહેતાજીના તરફથી	૩૧
૫૮ શેરબંદર	કારભારી સાહેબ તરફથી	૩૧
૫૯ શેરબંદર	હામિર સાહેબની માતૃશ્રીના તરફથી	૩૧
૬૦ શેરબંદર	મુખાબતના પાગલી એક મોરખાજી	૩૧
૬૧ શેરબંદર	શામળજીના તરફથી	૩૧
૬૨ શેરબંદર	મહેરબાન હાકિર સાહેબના તરફથી	૩૧

GOPALJEE SURBHAI

કે. એ. ઇ. મી. મુખવાડ,

મોરખાજીના પતાર પ્રગણે જ્યાંસપોર છંદને સુરતની સરકારી નિયામમાં તારીખથી અગાઉ સને હાલને રોજ સરકાર કૃત એક હોમજીઆદ જામ મંજૂર આતરે જમુખી કારકુન તપાસવાયોગા પરમદાસ નારખજી પગે પધારી પરશીવળ કરી રૂ. ૧-૨-૦ની એમડીનું તથા રૂ. ૦-૨-૦ મીઠાધનું નામ વહેવું તેઓના નામ.

૩-૦-૦ એક હોમજીઆદ જામમંજૂર સરકારકૃત.

૧-૦-૦ પરમદાસ નારખજી તપાસ દરોગા.

૦-૮-૦ નારખજી મોરખાજી જમુખી. સરકૃ

૦-૮-૦ હોમજીઆદ જામવાડ.

૦-૮-૦ ફરીઆદ સહુઆદ.

૦-૮-૦ કાવજી હોમજીઆદ.

૦-૮-૦ મુસાબ નામજી.

૧-૪-૦

MODANLAL RUNCHOD,

કે. એ. ઇ. મી. મુખવાડ,

કરને સંદેર પ્રગણે ચોરાશીની સરકારી કન્યાશાળામાં તારીખ ૨૨ માં માર્ચ સને હાલને રોજ સુરત જિલાળનાં દીપ્તી ધનસ્પેક્ટરે વાર્ષિક પરીક્ષા કરી તે વખતે શેડ નેમ્બર સોમ્બરે ૩૫-૧૧-૦ પાંચ રૂપીઆ અગીઆર આનાનું ઊકરાઓને ચોપડીનું ધનામ વેહેરું અને સોની રૂ. ધનાય સામજીએ ૩૧ ની ચોપડીઓ ઊકરાઓને અને ૩૫ ની પાંચની પાધડી રહેતાજ આભારામ નંદરામને ધનામમાં આપી.

મોતી આપધરા પ્રગણે ચીખલીની સરકારી નિશાળમાં તા. ૧૩ માં મે સને હાલને રોજ નિશાળ કમિટીના મેમ્બર તીજાગાધ સંકરજીએ પં. પારી પરીક્ષા કરી ૩૨-૧-૬ નું ધનામ ઊકરાઓને વેહેરું.

કરને ભાધાન પ્રગણે માડવીની સરકારી નિશાળમાં તા. ૧૮ માં મે સને હાલને રોજ ધરીગેશન ખાતાના એકન્ડ ઓવરશીઅર ગોવીંદરાવ ધંડુરંગ અને મીસ્તર કવસજી મેરાંમજી અને મીસ્તર ચીવરામ ચીન્તામણી અને મીસ્તર ખેમાંલંદાસ મીરાસદાસ એઓએ પંધારી પરીક્ષા કરી ઊકરાઓને ૩૧ નાં પતાસા વેહેરું.

મોતી દગામ પ્રમણે સીખલીની સરકારી નિશાળમાં તા. ૨૦ માં મે પ્રીક્ષ સને હાલને રોજ વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે સ્કુલકમિટીના મેમ્બર બીમ. બાઈ દયાળજીએ ૩૦-૮-૦ આડ આનાની મીઠાઈ ઊકરાઓને વેહેચી

MOHANLAL RUNCHOD,

ડ. એ. ધ. સુરત.

પુસ્તકની પહોંચ. ગુજરાતી કાવ્ય નામનો દલપત દુલ્લભ કૃત કવિ-તાનો ત્રીજો ભાગ હાલ મુંબઈમાં છપાઈને પ્રગટ થયો છે તેની એક નકલ અમને મળી છે, અને તે જોઈને અમે પ્રસન્ન થયા છઈએ. કોઈપણ ગ્રંથ-કારમાં દિનપર દિન સુધારો થયો જોઈએ. અરેબર ગહુજ સંતોષકારક છે. એવો સુધારો મેયક સુરતના એ કવિ દલપતરામ દુલ્લભરામના ગ્રંથોમાં અમે જોતા આવીએ છઈએ, પહેલા ભાગ કરતાં બીજો ભાગ સારો છે અને તેમાં અપ્રકટિત પણ અસા કવિત્વના ચિન્હ અચૂક માલમ પડે છે. આ બા-ગમાં કાવ્ય શક્તિ વધારે ખીલવા માંડેલી જણાય છે, અને બાપાની ચૈત્રીએ એક અમુક ૩૫ પકડવા માંડ્યું છે. સાધારણ વાંચનારને કદાચ એ ચૈત્રીથી સમજવું કાણ લાગશે, પણ અમારે કેહેવું જોઈએ કે એનું વળણ ઉત્તમ પંડિતાઈની ચૈત્રી તરફ છે.

બંહેર ખખર.

નીચે લખેલી ચોપડીઓ જણાવેને બહાર પડે છે.

ભૂતજીવિયા આવૃત્તિ ૨ છ. બાલચંકર કૃત સરકારી નિયામોર્ગા અ-
લાવવાને મંજૂર થઈ છે કીમત રૂ-૭-૦

હિંદુસ્તાનની ભૂગોળ આવૃત્તિ ૨ છ. હરગોવિંદ કૃત. ગુજરાતી
ઓથા ધોરણ સાથે કીમત રૂ-૫-૦

ગુજાઈ ઇલાકાની ભૂગોળ આવૃત્તિ ૨ છ. વિહન કૃત. ગુજરાતી
ત્રીજા ધોરણ સાથે કીમત રૂ-૩-૦

છરી ચોપડીની સમજૂતી વિહન કૃત. કવિતાના અન્વય, શુદ્ધ વ્ય-
વસ્થિ, અલ્પલા ભગાને પ્રરપો તથા અપરા શબ્દનું વ્યાકરણ ને અપરા
વાક્યોની સમજૂતિ સાથે કીમત રૂ-૪-૦

હિંદુસ્તાનનો ઇતિહાસ. ઐત્રીય તથા ઐતહાસિક રાજ્યના અં-
ગે છ અંશેમાંથી સાર લેધને વિહન કૃત રૂ-૩-૦ સાગડી રોકડા કીમ-
તથી સનારને જે આને આપીશું.

કવિતા સંગ્રહના અર્થ ને અન્વય વિહન કૃત આવૃત્તિ ૩ છ. કીમત
પણી પગથી ધરાડીને આર આના રાખી છે

ગુજરાતનો ઇતિહાસ પ્રજોત્તર વાવેના ગુપ્ત. પાછલી આવૃ-
ત્તિમાં મુદ્રાનો તથા વધારો કરીને ગુજરાતી આગા ધોરણ સાથે આવૃત્તિ ૫
મી. વિહન કૃત કીમત ૦-૨-૦

નવું વ્યાકરણ હરગોવિંદ ને જાનચંકર કૃત. કીમત રૂ-૪-૦

નવું અંગ્રજીત. જાનચંકર ને હરગોવિંદ કૃત આવૃત્તિ ૨ છ. કીમત
૧-૮-૦

પાણીપત આવૃત્તિ ૨ છ કીમત ૦-૪-૦

ઉપલી ચોપડીઓ ને ને લેધએ તેણે અમારી પાસેથી મગાવી લેવી.
રોકડા કીમતે જ્યાંયંધ સનારને સરતી આપવામાં આવશે, તે જાનન અ-
મને પોસ્ટપેડ કાગળ લખી પુછવું.

વિહનદાસ પનજીભાઈ,

ગાંધીજીની વાડી.

ગુજરાતશાળાપત્ર.

GUJARAT SCHOOL-PAPER.

MARCH 1872

પુસ્તક ૧૨ મું. માર્ચ. સન ૧૮૭૨. આંક ૩ નો.

મૈતાંબુ નામુ મોરું વૃદ્ધ, નામ તેમ છે કામ—
 ૩૨ અંતે મનસેવરી, અંતે બિતિ પરિ હામ.

અનુક્રમણિકા.	Page.	Contents.	Page.
શ્રી-મ આપ દેવમના આનંદ		Thanks-giving to God	
પ્રતા (૧૫) હથગતવન.	૩૩	on the Recovery of	
મિલિતુઆનંતરી ન રૂ. ૩૬	૩૬	Prince of Wales;	33
દેવમણી આનંદી અનંતરી,...	૩૬		
બાચનમાળાની ગોડસ્ટી,.....	૪૨	Spelling in the school	
લોડસ્ટીના નિયમનું અર્થશ્રદ્ધા	૪૧	series	42
		Interpretation of the	
		New Rules of Spelling	46

(દેવમણીઆનંદના હુકમથી.)

અમદાવાદ મધ્યે આમની દોલીમાં પુનાધરેડ પ્રિંટિંગ અને
 તત્કાલે એલમથી રૂપાની "લિમિટ્ડ"ના પ્રેસમાં
 રમુજોપાત્ર હોમવર્ક હાલે પ્રિન્ટિંગ કંપની.
 (મુલ્ય વરસે રૂ ૧. અમાલપીળ)

ગુજરાત શાળાપત્ર,

પુસ્તક ૧૨ મું. અમદાવાદ. માર્ચ સન. ૧૯૭૨. પાંક ૭ જો.

ગ્રિન્સ આન્ વેલ્સના સાજા થવા વિષે દૈત્યેરસ્તવન.

અમદાવાદની પ્રાચીનામંડળી નિત્યના નિવસ પ્રમાણે આ માસની ૩૭ તારીખ દેનિય કલેન્ડરમાં મળી હતી તે વખતે એમ ધારણમાં આવ્યું છે, અમર ને મહેરની તારીખી સ્વરૂપે પ્રાચીના તો આપણા સુરરાજની આરોગ્યતા પાછી આવવાથી નિર્મિત રિવસે થઇ છે, તોપણ આપણે જેમ એના મંદપાડની વખતે ઇશ્વર પ્રાચીના કામી હતો તેમ જાનની રીતે એ ઉપકારને સ્મરે આ રાણે આપણી પ્રાચીનાની લેખી ઇશ્વરે સ્તવન પછી કાનું ભોમજે, તે ઉપરથી નિત્યના પ્રાચીના થઇ રહ્યા પછી રાવખહાદુર જો જાનાય સારાવાઇ એ વિષે જે કવિતા કુરો લાખ્યા હતા તે તેમના લખુ પુત્ર મરસિંહરાવ તથા કુળસુરાવે પાછો સારી રીતે બંધી સગાને વાંચી સંમ- જાવાં હતો, એ કથની વખતમાં એ બે તારીખ પાંચતારની રૂંદર વાણી અને સુરરે સ્વરૂપથી બંધાના કથમાં પાછાને વધારો થયો હતો, એ કવિતા મીએ પ્રમાણે હતી.

છંદ ભુવંજી.

કૃપાસાગર સર્વ આનંદદાતા, તમે પ્રાણના એ પ્રભુ સંસ્થ પાતા
સ્વતી મૂળગાવા નિવસ તમારો, વધી આપતી કોઇ શકેતો અમારો,
કૃપાનાથ કીધા બહુ બિપત્રો, કૃપાવિધિ વાળિયે પાડ તારો,
સદા કવેલ હિમ આરોગ્ય આપો, અમારો મહા સેક્ટો કીધો કીધો,
જગત તંત્ર છે સર્વ આધીન તારે, જાહેસો ખરો તાહરો છે અમારો,
તમારી રવાવી રૂઝાં કવિ ધાય, મહા કૃપાને સેક્ટો સર્વ વખ.
તમે માતને તાત કોરે અમારો, અને ખાલજો શણ આપ્યા તમારો,
કોએ અવ નિત્ય અવધત હોતો, કૃપાનાથ કૃપો આપો નં જોશો.

સદા ઊપકારો કિધાને કરોજો, અમારો રિધતો સર્વ લક્ષો ખરોજો;
 વિના તું નથી કોઈ બીજો સમયે, તમારો દયાથી થયા પૂર્ણ અર્થ. ૫
 પરામકિતથી પ્રાર્થનાઓ ઉતારી, દયા ધારિને ચિત્તમા તે વિચારો;
 તમારું કિધું તે નુકોણથી થાય, કૃપાથી કિધી છે પ્રભુ તે સહાય. ૬
 પ્રભુ ધન્યરે ધન્યરે ધન્ય ધન્ય, દયાથી બતાવ્યો તમે આ સુદીન;
 નમસ્કાર સ્વીકારશોરે અમારા, સ્મરોએ સદા ઊપકારો તમારા. ૭
 મહારાણિ વિઠોરિવાનો કુમાર, પડ્યો તે હતો રોગશય્યા ને વાર;
 નહીં ભગવાની દિક્ષી એક આશ, યોનો જન્મોને બણે ચિત્ત ત્રાસ. ૮
 પ્રભુધર્મ જણી કિધી પ્રાર્થનાઓ, તમારો અમે માગિ લીધા કૃપાઓ;
 મદા વૈદ્યના વૈદ્યજો વિધરાય, કૃપાદ્રષ્ટિથી તે બતાવ્યા ઉપાય. ૯
 વિનંતી અમારી તમે માનિ લીધી, પ્રિય પ્રિન્સને તે સુખાકારિ દીધી;
 ખરે નાય તે હાથકામોજ આપ્યો, મહારાણિના ચિત્તમા હર્ષ વ્યાપ્યો. ૧૦
 અમે આ સમે પંદિયે વાર વાર, તમારા સદા માનિયે ઊપકાર;
 સદા સર્વદા હય આશીષ દળે, મહારાણિનું રાજ્ય નિત્યે રહજે. ૧૧

લલિત છંદ.

જગતનાયકે આજ આ સમે, શિય નમાવિને પંદિયે અમે,
 જિનવિ રાત્રતે સાબળી કિધી, કહણસાગરા તે કૃપા કિધી. ૧
 અનુગ્રહો કિધા ને કરો રાદા, સપ્રજિ રાત્રિ તે દુઃખ આપદા;
 નવ પથે મુગતી રે મયાવિધી, કહણ સાગરા તે કૃપા કિધી. ૨
 અણુચિત્તવા તમે કાર્ય તો કરો, વિષન સંકટો સર્વનાં દરો;
 રાજ્ય શક્તિ છે તારિરે બધી, કહણસાગરા તે કૃપા કિધી. ૩
 મુગતનો વર શુદ્ધ વાણિયો, ગિરિઉત્તમથે પંથુ પ્રાણિયો;
 વુજ કૃપા થકી રે દયાનિધી, કહણસાગરા તે કૃપા કિધી. ૪
 વિકટ વાદળાં વીખરી ગયા, ભીમ કીરણો હર્ષનાં ચયા;
 કુશલ સેમનાં તે પ્રભુ દિધી, કહણસાગરા તે કૃપા કિધી. ૫
 પ્રણન પ્રાણિયો પ્રેમયા અતી, અનુગ્રહો સ્મરે છે મયા મતી;
 મદન સિદ્ધિના જો મહોદધી, કહણસાગરા તે કૃપા કિધી. ૬

મહતિ રાણી શ્રીવીક્ટોરિયા, નિજ પ્રજા પ્રતે તે પર મયાદ
 સતત વાધળે, એનિ સમૃધી, કંઈ સાગરા તે કૃપા કિધી.
 વડિલ પ્રિન્સનું કંઈ તે હરથું, મન મુદીત તે માતનું કરથું.
 સકળ તે પ્રભૂ આપિ આપધી, કંઈ સાગરા તે કૃપા કિધી.
 વિજય એહનો સર્વતાલમે, અમર રાણિનું રાજ્ય રહેલું.
 સકળ ભોગવો ઘટાસંપતો, મુજિ સદા રહ્યો એનિ સંતતો.
 મુજન મેડલી વંદના કરે, વિનયતાયકી વાણિ જિવ્યરે.
 સકળ દેશમાં શાંતિદો વાદા, પાછું જિવ્યે મહારાણિ પુણ્યદા.

એ કવિતા વંચાઈ રહ્યા પછી ગવેશાએ હમેશ પ્રમાણ સાચું સાધે ગાતા
 માંડ્યું. સામાન્ય વિષયનાં પદ યદિ રહ્યાં પછી તેણે પ્રિન્સ આવું વેહસના
 સાચું થકા પાપતની આજી કાફી રાગમાં નોએ પ્રમાણે ગોધ સંજાવી.
 એ આજી પણ રાજાનાં હાર બોજાવાયની બનાવેલી હતી. એ વિદ્વાન
 ગૃહસ્થે એ શિવાય પણ સાચી સંગીત કવિતા કરી છે, અને તેજ એ
 પ્રાર્થના મેડલીમાં હમેશાં મગાય છે.

જગતના નાયરે, તારો માનિયે અતિ જીવકાર ૨૬
 મનવાંછિત કલ પ્રમુ તે આખ્યાં, કિધાં સર્વ સંકટ તે પરિહાર ૨૭
 જગતના નાયરે, તારો માનિયે અતિ જીવકાર ૨૮
 જગદીશ્વર મુખ સંપતિ લાતા, પ્રમુ તારિ કંઈ સાગરા અપરંપાર ૨૯
 જગતના નાયરે, તારો માનિયે અતિ જીવકાર ૩૦
 ચકિત નથી રુદ્ધિ કરવા આમારી, અમે તને વંદિયે વારંવાર ૩૧
 જગતના નાયરે, તારો માનિયે અતિ જીવકાર ૩૨
 આ ઘડિ અતિ રજામાંભણિ લાગે, મુજિ બડત મેડળિ કરે હુઆર ૩૩
 જગતના નાયરે, તારો માનિયે અતિ જીવકાર ૩૪
 અવશું કરી પ્રાર્થના આમારી, કૃપા કરિ કિધી તમે તે ક્ષિપકાર ૩૫
 જગતના નાયરે, તારો માનિયે અતિ જીવકાર ૩૬
 મહારાણી શ્રી વિક્ટોરિયાનો, પ્રિય પ્રજા એડવર્ડ વડો કુમાર ૩૭
 જગતના નાયરે, તારો માનિયે અતિ જીવકાર ૩૮
 પસમાં જ્યેવરથી વ્યાધિત હતો તે, બતાવ્યા તે આસોગ્યતા જીવકાર ૩૯
 જગતના નાયરે, તારો માનિયે અતિ જીવકાર ૪૦

હોઈપણ તમે તેને, દોષો, દવા દિલ ત્યાં વિ પ્રથમ કોરતા ॥૮૧॥

જગતના નાથરે તારા માનિયે અતિ હિપકાર ॥૮૨॥

અમને અતિશય આનંદ પાઈયો, યયો સર્વ વિષમાં જગજગકાર ॥૮૩॥

જગતના નાથરે તારા માનિયે અતિ હિપકાર ॥૮૪॥

અનુમદ સચરણ પૂર્વે તમને અમે સર્વ કરીયે સદા નમસ્કાર ॥૮૫॥

જગતના નાથરે તારા માનિયે અતિ હિપકાર ॥૮૬॥

ધણે છવો પ્રણામ સખી, યુખી રહો સર્વ તેનો પરિવાર ॥૮૭॥

જગતના નાથરે તારા માનિયે અતિ હિપકાર ॥૮૮॥

શિક્ષણશાસ્ત્રની જરૂર.

અમાં કામ કરવામાં યોગ્યતા શાસ્ત્ર અને કળા એ બંનેની જરૂર છે. પણ કામ સાફ અને મહેતથી કરવાની શક્તિઓનું જ અનુભવજ્ઞતા તેને બળ કહે છે. માણસ જ્યારે કોઈ પણ કામ કરવા માંડે છે ત્યારે તેને ધારી ધોમી તે કરવાના સહેલી અને સારી પ્રક્રિયા મામમ પડતી જાય છે; વધારે અનુભવથી પહેલાં સૂત્રોમાં પ્રક્રિયામાં કંઈ કંઈ આમી છે તે જાણતી જાય છે; અને આખરે પછો ફેરફાર યાદને તેના મનમાં તે કામ કરવાના નિયમો એવા મુકરર થઈ જાય છે કે તે પ્રમાણે તે પોતાનું કામ મેંચાતી માફક અપટલથી કરી જાય છે. પેલા માણસે આટલી મહેનતથી સંપાદન કરેલા નિયમો બીજો માણસ શીખે છે, અને તે માણસ પાછો પોતાના અનુભવથી તેમાં સુધારો કરીને જાય છે, એ મુતલબ થણા પ્રક્રિયાના માણસોથી સુધારો વધારો પામીને નિયમો મિદ્દ થઈ રહે છે તે કળાને નામ આજખાય છે, અને તે નિયમો જાણવા તથા અનુભવથી તેને વાપરી જાણના એ તે જગમાં પ્રથમ અવસ્થાનું કામ પદ્ય પડે છે. સુધારે, સુધારે, સોની, કડિયા વગેરે લોકોને પોતાનો ધંધો કરવા માંડ્યા અગાઉ તે કળાના નિયમોનારતે ત્યાં રહીને તે કળા શીખવી પડે છે.

પણ કળાનું સંપૂર્ણજ્ઞાન શાસ્ત્ર જાણના વિના પ્રાપ્ત થઈ નથી, શાસ્ત્ર એટલે કળાના નિયમોના દારણ જાણવા અથવા તે નિયમો ને શરણ ઉપરથી બેધામાં છે તે સમજવું. હવે એ તો ખુલ્લું છે કે જ્યાં સુધી તે એ

નિયમોના કારણ ન જણાયાં ત્યાં સુધી તે બરોબર સમજવાનો નહિ, બૂબી
 ગયા તો પાદ કરવા મુશ્કેલ, કદી પણ તે બરાબર રીતે તો વાપરતા નહિ જ
 આવડે, અને એ નિયમોમાં કોઈ બૂલ હોય તો તે સુધારવી એ તો અગ-
 કપણ, શાસ્ત્રવિના, કળા, જણનારો, ગાણસ આંધળો શરખો છે, તેને
 જેમ દોરી જાય તેમ દોરાય છે, પણ પોતાની તરફનું એકે પગલું બરવા-
 ની તેવામાં મકિત નથી, તેનો મનની સંધળી સમજતાં નાચે ખાંચે છે,
 અને વગર સમજ્યો તે જાતની પેગંધાએ આંધળો જાય છે, તેવામાં જો
 કંઈ કારણથી આડો ઉતરો ગયો તો તે ક્યાંજે દાંધે રહીને ત્યાં જ બસે છે, તેને
 મોંઘે રેરતો મૂકતો નથી અને પોતાની બૂલ સુધારવાનું તેનામાં હાથમાં
 એકે સાધન નથી કેમકે તે પોતે શું કરે છે તે જ સમજતો નથી, તો વચમાં
 આગેલી નથી હરકતનું કારણ શોધીને તે ક્યાંથી દૂર કરવાની હતી, જેમકે
 બીજાનું જીંદને મીઠેથી માણસ પડીયામને કુચી આપે તો ખરો અને તેમ
 દાખાથી તે કેટલીએક વખત બરાબર ચાંદી એ જાય, પણ જો વચમાં કોઈ
 કારણથી તે અટકી પડે, તો એનો પણ અકબં તેની જ સાથે અટકી પડવાની, જો
 એ પડીયાળ થા કારણથી ફેરે છે, એમાં કેવો કેવો ધેન રચના કીધી છે,
 વગેરે જાખત જોણતો હોય તો જ એ એ અટકવાનું કારણ સમજી શકે, અ-
 તે એ કારણ સમજ્યા વિના તે હરકત દરેક થઈ શકવાની નહિ એવો ખુલ્લું
 જ છે, તેમજ કોઈ વીજળીનો તાર જોઈ જોઈને ચંપાવતાં થાંખ્યો, મારે શું
 હવા વગેરેના દબરો કારણથી તેમાં જે વિદ્યુત આવી પડે છે તેના કારણ તે
 કદા પણ સમજવાની જ એવું પ્રકારે સંધળી કળાનું છે, શાસ્ત્ર જાણ્યા વિના
 માત્ર કળાની અનુભવ અંધારામાં અંધકાયા જેવો છે.

માટે આપણે પ્રથમ કહ્યું હતું તેમ સંધળી ધંધામાં કળા અને શા-
 સ્ત્ર એ બંનેની જરૂર છે, સુધાર, કડિયાના કામનાં પણ શાસ્ત્ર છે, અને
 તે કળા પ્રજ્ઞા મહાવિરાયી જોઈએ છે, જ્યારે માણસના મન ને
 પો વસ્તુને કેળવવી એમાં કોઈ કળા કે શાસ્ત્રની જરૂર નથી એમ ધણા
 લોકો સમજે છે એ નવાં જ નિષ્ક નથી પણ એમ જ છે, ધણા લોકો એમ
 જ જાણે છે કે જોરો જણાવવા એમાં તે શું કેટલું મહેતાજી એ ચોક્કસ
 જાણે છે, અને પછી પોતાને આડવું હોય તે ઉકારતા મનમાં બારવું
 એમાં તે શું બારે કામ છે તે એના મનમાં પણ એવો વિચાર નથી

આવતો કે બાણાવવામાં તે કાંઈ શાસ્ત્ર કે કળા રહી હશે. તેઓનું એવું અસાધ્ય છે કે તેઓ કદાચ કશું કે અતર-એડવામાં ઘણા અનુભવ અને જ્ઞાનની જરૂર છે. પણ પોતાના ઊંડાણના ગંભીરતાને એ કામનો અનુભવ કે જ્ઞાન છે કે નહિ તેની જાણપણ દરેક રાખતા નથી. તેઓ પોતાના ધરમાં વારાણ્ણ ધસનારા નીકરને રાખતી વખત પણ પ્રથમ તપાસ કરશે કે તેણે તે કામ કોઈ કેમણે કામું છે કે નહિ; પણ મહેતાજીને શિક્ષણ કળા અને શાસ્ત્ર આવડે છે કે નહિ એ પૂછવું તેને હસવા જેવું લાગે છે. લોકો તેમ ધણા મહેતાજીઓ પણ એ જાણત એવીજ ભૂલ કરે છે. તેઓ પણ એમજ માન્ય છે કે આપણામાં વિદ્યા છે તો ઊંડાણે બાણાવવા કેમ નહિ આવડે! નિયાજથી તરત ઉઠી જોડો પોતાના મનમાં એમ સમજે છે કે હું પ્રથમના મહાવરા વગર કારકૂન, દલાલ, ચુપાર, કે સોનીનું કામ તો નહિ કરી શકું, પણ જો મને એક નિયાજ સોંપે તો તેનું કામ હું પમથોકારે ચલાવું. તેને એમ કહીએ કે શી રીતે બાણાવવું તો તારે જાણવું જોઈએ એટલુંજ નહિ, પણ તે પ્રમાણે શીખવવાનાં કામનો કોઈ કામિય શરૂના હાથ હો મહાવરો કરવો જોઈએ. તો તેને ખુલ્લું નવાઈ જેવું લાગશે, અને તેમજ હસીને આપણા સામું ટકરકતે જોવાં કરશે, પણ એ મોટી ભૂલ છે. એમ નહીં સમજે તેઓ પોતાનો ધંધો પોતાની મજેજ હજમ કરતાં કરતાં પણ હલકો ગણે છે, કેમકે હજમનાં ઊંડાણથી પેણું કેટલી રીતે હાથ ઠેરવ્યા વિના પોતાનો ધંધો ચાલ શકતો નથી. આપણે પાછળ મહેતાજીના મહત્વ વિષે કહ્યું હતું, પણ જ્યાં પોતેજ પોતાના કામનો આવો હલકો નિચાર રાખે, એ કામને અનુસરતા શુણે મેળવવાની કાળજી રાખે નહિ, અને એ શુણો વિના અવશ્યેજ પોતાનું કામ સારી રીતે કરી શકે નહિજ, ત્યાં પછી જીજ્ઞાસુ લોકો તેને હલકો ગણે એમાં શી નવાઈ.

માટે મહેતાજીનું કામ કેવું છે, જે વસ્તુને કેળવણી આપવી છે તે એટલે મન એ કેવી વસ્તુ છે, તે શી રીતે કેળવી શકાય છે, કેળવણી એટલે શું, કેળવણી આપનારમાં કેવા કેવા શુણ જોઈએ, તે કેવી રીતે વર્તે તો પોતાનું કામ સારી રીતે કરી શકે વગેરે જાણતનું સવિસ્તર વર્ણન હવેથી અત્રે આપવાનો વિચાર કર્યો છે. હું કામમાં કહીએ તો શિક્ષણ કળા અને શિક્ષણ શાસ્ત્રના વિષયો હવેથી પેણું કરીને દરેક આંકમાં આવશે, કેમકે અત્રે સ-

મજાએ છઠ્ઠાએ કે એ ખગરો જામવું એ આ મોખાની આત્મા મુખ્ય થઈ છે.

કેળવણી આત્માની સ્વચર.

- પ્રાંત કાઠિયાવાડની નિયામોમાં મહિ આટોબરમાં ૧૮૭૦થી મહિ
માર્ચ સ. ૧૭૭૧ સુધી ને ઇનામ આપ્યું તેનું પ્રવકે.
- નેપર, ગામનું નામ, કાનાતરકુધી અપાયું. મહેતા છોકરા લાયકેરી
છને એની આત્મા
ઇનામ ઇનામ ઇનામ
૧. ૨. ૩. ૪. ૫. ૬.
૧. પ્રાંતપરા. મો કાઠિયાવાડ તરકુધી ૨૨૦) ૦
૨. હથે અંબાચીતરકુધી ૭૭) ૦
૩. રાતેચી પોપટ અંબાચી તરકુધી ૨૪) ૦
૪. હાથવા. રા. કાંતરકુધી તથા વહિવટકાર તથા
મહીઆ તરકુધી ૩૧૧) ૦
૫. સાવલા મહેરખાન કાઠિયાવાડ તરકુધી ૨૨) ૦
૬. મહાત્મન મહીઆ તરકુધી ૨૨) ૦
૭. શ્રી માણીચંદ મુંદરજી તરકુધી ૩૧૩) ૦
૮. રાતેચી જયરાતે પદ્મભદ્રાસના તરકુધી ૬૫) ૦
૯. લોમીડો મ. કરચનરામ મુંદરજી તરકુધી ૩૫૦) ૦
૧૦. ગામીડા. રા. વહિવટકાર સાહેબ કેશવરામ
જવાનીરામ તરકુધી ૩૨) ૦
૧૧. ઉના કમીટીના મેમ્બરો તરકુધી ૩૨) ૩૫ ૦
૧૨. દેવવાડા. શ્રી રામોદરામ અમીદારના તરકુધી ૩૧) ૦
૧૩. મુંદરજી. આજમ. મે. મોટીભાનુ પાણીદાર
જમવંતરામ માણજી તરકુધી ૩૨) ૦
૧૪. વણોદ. મે. કાઠિયાવાડ તરકુધી ૩૩) ૦
૧૫. દેડાણ. મે. જાવાડ રામસંદ્ર તરકુધી ૩૨૦) ૩૫ ૦

- ૧૧ કુતીઆણા કમેટીના મેમ્બરો તરફથી ૦ ૩૧૩)આ
- ૧૨ નવાનગર મે. બગવાનેદાસ તરફથી ૦ ૩૨) ૦
- ૧૩ કુકાવાવ મે. કુલદાર સાહેબ તરફથી ૦ ૩૬)
- ૧૪ શીહોરખેમ વારા બંધુ સુદરણ તથા મોરારજી નેમ્બે તરફથી ૦ ૩૧)
- ૧૫ ખોટાં વહિવટદાર તથા કમેટીના મેમ્બર વગેરે તરફથી ૦ ૩૨)
- ૧૬ ગઢાં મે. કાકોર સાહેબ તરફથી ૦ ૩૨)
- ખાવાજી ઉપેકના તરફથી ૦ ૩૧)
- ૧૭ પામીતાણા મે. કાકોર સાહેબ તરફથી ૦ ૩૩)
- સરિના ચેક નાનજી નેમ્બે તથા ડાકતર ઉપમરામના તરફથી ૦ ૩૧૨)આ
- ૧૮ ખંભામીઆ શા. વાલજી ધનજીના તરફથી ૦ ૩૧૦)
- ૧૯ બાણુવડ શા. કુલદાર તથા સામંજી વહાલજી તરફથી ૦ ૩૧)
- ૨૦ બાલપુર શા. કુલદાર તથા વહિવટદાર તથા કમેટીના મેમ્બરો તથા કારકુન તરફથી ૦ ૩૩)આ
- ૨૧ ભેતપુર ચેક ખેચર વણરામ તથા ચેક મા ખાજી ભેતની તરફથી ૦ ૩૧)
- ૨૨ આમરજી મે. કાકોર સાહેબ તરફથી ૦ ૩૧)
- ૨૩ બીમડી મે. કાકોર સાહેબ તરફથી ૦ ૩૧૪)આ
- ચા. યુલાનદાસ જુઅણદાસ તરફથી ૦ ૩૧)
- મેહતાજી નેમ્બેરે પુરૂષોત્તમ તરફથી ૦ ૩૧)આ
- ૨૪ અમવાઈ મે. દશપતરાંમ ડાંજીઆઈ તરફથી ૦ ૩૧) ૩૬)
- ૨૫ મોથક મે. કાકોર સાહેબ તરફથી ૦ ૩૨)
- ૨૬ અમરેલી મે. લીપર સાહેબ તથા વહિવટદાર તથા ચેટીઆ તરફથી ૦ ૩૧૬) ૩૧૫)આ

૨૭ રાજકોટ	મ. દુસે રાયભાઈ તથા દત્તપતરામ	૩૪
	ભાઈ તથા બવાનીચંદર વિગેરેનો	
	તરફથી	૩૪
	મ. કરચનદાસ મૂળજી તરફથી	૩૫
૨૮ વ્રામવ્રા	સર્વ મહેશ્વો તથા મ. વૈદ્યરાજ	
	અંબાચંદર	૨૨૭
	બાવનગરવાળા તરફથી	૩૬
૨૯ લાકી	મ. ઠાકોર સાહેબના તરફથી	૩૭
૩૦ વળા	મ. ઠાકોર સાહેબ તરફથી	૩૮

GOPALJI SURBHAI.

૩. એ. ઇ. કો.

મોને દેવાતલ લાંબુકે માતરની સરકારી મૂલરાતી નિશાળના મહે
જી મુજચંદર તાપીચંદરની સલામ હજાર વીનતી એહિને મળકુર ગા
રોડ પેરસંધી નવી નિશાળ સ્થાપન વખેલી છે, અને સોજનાના અ
રે ૧૦૦ છોકરા વિદ્યાભ્યાસ કરવા સાંઝે અંગે આપેલું તેમને હમેશાં પા-
ણી પીવાનું અરચ સોજનાના પા. ઉમિદભાઈ મથુરભાઈ તથા પા. વાધ-
જીભાઈ મૂળજીભાઈ તથા પા. વરલભાઈ તળચીભાઈ તથા પા. બહોરભાઈ
જોસે ભાઈ એ ચાર સખસો દર માસે રૂ. ૧૦૦ નિશાળની સરઆતથી
આપે છે ને વળી હમેશાં આપશે, તે આપના નીકળતા અમુલ્ય પત્રમાં છ
પાવી પ્રગટ કરશે.

૨. મળકુર ગામમાં નિશાળનું ગઠાનું નાનું હોવાથી બીજું મકાન બ-
નાવવામાં નીચે પ્રમાણે રકમ મળેલી તેનું સાંઝે મકાન બંધાવેલું છે.

૩. સોજનાના સદગુરુઓએ જે રકમ આપેલી તેમનાં નામ.

૫૦—૦—૦ પા. વૈદ્યરાજભાઈ મથુરભાઈ

૫—૦—૦ પા. મથુરભાઈ ચેતુદાસ.

૫—૦—૦ પા. વરલભાઈ વસ્તાભાઈ.

૫—૦—૦ પા. ચંકરભાઈ બવાનીદાસ.

૫—૦—૦ પા. ચંકરભાઈ તળચીભાઈ.

૬—૦—૦ પા. ગોવિંદભાઈ માલજી મળકુર નિશાળના પે.
આસિસ્ટન્ટ.

૫—૦—૦ પા. ચતુરભાઈ નારણદાસ.

મળકુર નિશાળના જી. આ.

વાંચનમાળની જોડણી.

- ૫—૦—૦ પા. ગોવિંદબાઈ બહુબાઈ,
મલકુર નિયાળનાં બી. આ
૩—૦—૦ પા. ગોવિંદબાઈ બાપુજી.
૨—૦—૦ પા. મધુર દેશાઈબાઈ.
૨—૦—૦ પા. વેલ્હરીબાઈ સામળબાઈ
૨૭—૦—૦ પા. શવદાસ બાઈની ખડકીના ત્રીમિ. પ્રમાણે
૫—૦—૦ પા. બાગાઈ દલાબાઈ,
૪—૦—૦ પા. શિવાબાઈ ગોકુળબાઈ
૩—૦—૦ પા. નારણદાસ તાલાલાબાઈ,
૨—૦—૦ પા. વસંતદાસ મંગળદાસ
૨—૦—૦ પા. ગોપાળદાસ દવારકાદાસ
૨—૦—૦ પા. બેલુબાઈ ગોવિંદબાઈ
૨—૦—૦ પા. દુરકાદાસ શિવજીદાસ
૨—૦—૦ પા. બાપુબાઈ વહાલાબાઈ
૧—૦—૦ પા. હરીબાઈ કીશોરદાસ
૧—૦—૦ પા. તળસી બાઈ મુળજીબાઈ
૧—૦—૦ પા. ઘમાબાઈ દરીબાઈ
૨—૦—૦ પદ્મવરબાઈ હરીબાઈ
૫—૦—૦ પરચુરજી આબા. છે. તે.

૧૨૫—૦—૦
૫૦—૦—૦ મલકુર મામના એટલે દેવાતળના લોકો તરફના.

૧૭૫—૦—૦

તા. ૧૯મી નવેમ્બર સને ૧૮૭૧

મુળદેવે તાપીરાંકર મેહેતાજી

મુ. દેવાતળ

આની ખબર પોતાની જાણનાં કુટુંબી પરિષદે ઉપર મોકલવી
જોઈએ કે તેની વજુ માંથી ચાંદીમાં દાખલ કરી અમારી તરફ મોકલે. પરં
બાઈ બાપુજી કુટુંબ કરવામાં આવતું નથી. માટી રંગમાં ઉપર નજર રાં
ખીજ આ દાખલ કીધું છે. એડીટર. ગુ. શા.

વાંચનમાળાની જોડણી.

ગૂંતરાતી જોડણીને નિયમિત કરવાને મણા પ્રપત્તિ થતાં આ
જ પદ્ધતિ અનિશ્ચિતને અનિશ્ચિત આકારે આવે છે એ વાત સૌને જા
ણીતી છે. જૂદા જૂદા ગ્રંથકારો જૂદી જૂદી રીતે બંધે છે તેની તો વા

ત આપે મૂકી કેળવણીઆતામાં નોંધણી શીખવવાનો કાંઈક શરૂ કરી નહી-
તો નથી. હાલ એક પાંચ બીટીના વાક્યમાં સરખી નોંધણી રાખનારા જે
માણસ પણ આખાં કારખાનામાં જાગ્યેજ મળી આવશે; સૌ સોનો વિ-
ચાર એમાં જુદા જાણ છે; અને કોઈ માણસને નાતાથી તે મોટા સુધી પો-
તાના મનમાં સંપૂર્ણ નિશ્ચય નથી કે જે રીતે હું લખું છું તે અર્થ છે.
અલપચ નોંધણીના નવા નિયમો આ કારખાનાના માણસો સારકારી કામમાં
પાગવાને બંધાએલા છે, અને અને જાણીએજીએ કે તે પ્રમાણે શીખવવા
ને તેઓ બંનતી બ્રહ્મીશ કરે છે; પણ એ નિયમ અમંતમાં આણવા જ-
તાંજ કોટિયા મતભેદ ઉત્પન્ન થયાં છે. ખરે દહીએતો એ નિયમોએ તો
પેકેશા જે યુજવણુ હતી તેમાં દસ અણ વધારો કાઢી છે; અને કેટલી-
એક વિચિત્ર હસવા જેવાં નોંધણીઓ આજે કાંઈ જાણતાં કેટલાંએક પુસ્ત-
કોમાં લેખમાં આવે છે તે એ નિયમો બરાબર ન સમજવાનાં અવધાતે બ-
રાબર અમલમાં આણતો ન આવડવાનાં કારણ છે.

આ સાંજનાં મૂળરાત્રી વાંચનમાળાથી અંજણો માણસ સહજ પૂમ
કરેજી કે કેળવણીઆતાના પુસ્તકોમાં નોંધણી છે તે જોડને શીખવતાં ન-
થી આવડું એવાં તે મહેતાજીઓ દેવા મૂર્ખ હશે; અને સરકારે એ-
ક કારને બસ ન કરેતાં નિયમો બંધા આખાં તોપણ તેઓથી નોંધણી
બરાબર શીખવી શકાતી નથી એ કેવી નવાઈની વાત છે; પણ જેણે
સાંચમની ચોપડીમાં નોંધણી કેવી રીતની છે તે જોઈ હશે તેતો એથી ઉ-
લટોજ વિચાર આવશે. એ ચોપડીમાંની નોંધણીજ તેઓને વધારે જોમાં આવ-
ડાવે છે. ચોપડીમાં જે રીતે નોંધણી કરી છે તેનું પ્રયત્ન કરીને તો પા-
ણિતિ સરખી વેવારણરાજ પણ એ નિયમો જોનાં કહાંડી શકે એમ નથી.
એક શબ્દની એમાં અનેક રીતે નોંધણી કરેલી માત્રમ પડેછે, અને
તે ફર હસ્તકોષ અથવા જાણની ભૂલથી થએલો હાય એમ પણ થોડે કેડા-
ણેજ જણાય છે. હવે જ્યારે ચોપડીઓનો તો આપાર રહ્યો તહિ
જ્યારે બચારા મહેતાજીઓ શુ કરે! એક તેઓ પોતાની શકિત પ્રમા-
ણે એ નિયમો અમંતમાં આણવા જતાના, પણ ધણાથી એ નિયમો પોતા-
નાજ ખોળે અમલમાં આવી શકે એવા નથી. એક શબ્દને એમાંનો અમુ-
ક નિયમ બંધાડ્યા પડેલાં તો તે કદાંબાધનો છે, અપર્યાય છે કે શુદ્ધ છે, અ-

પ્રથમથી તે ધાડો કે મણી, વગેરે ચણી બાળતો. જાણુવી જોઈએ છે, અને અમે
કહીએ છીએ એટલું જ્યારે ચિંતાત લો આજ્ઞાન ગૂંજરાતમાં બધે કેડા
છે, ફૂલબ છે. સાધારણ મહેતાઓ તો કોઈ કેમણે એટલું સાંત ગંધાન કરી
મહેતા નથી અને કરવાના પણ નથી. ત્યારે આવી બાળત વ્યાં મહેતા જીનેજ
સોંપવામાં આવી, ત્યાં પછી તેના ગાદાં પરિણામ થાય એમાં મી નવાઈ
દેશ માણસને નેમ રોજ છે તેમ શબ્દને શુદ્ધ કે અપ્રગંથ દોરી લેમાટે છે,
અને પછી તે પ્રમાણે વિપરીત નોંડણીઓના વરસાદ નિશાળોમાં વરસી રહે
છે. તેઓએ એમાં કંઈ ઉપાય નથી. એમ થયાજ કરવાનું, અને તેમાં તેઓ
મી કંઈ વાંક નથી. અરેખરૂંતો એ નિયમો બંધાવા તે વખતે એ નિયમ બંધ
નારી ક્રિદાએ એક ગૂંજરાતી બાળના સપળા શબ્દનો કોષ તૈયાર કરવા જોઈ
તો હતો, અને તેમાં મણી કાળજીથી એ નિયમોપમાત્રિ સપળા શબ્દોની નોંડણી
આપવી જોઈતી હતી. અસ બહુલા નહિ હોઈએતો એ અરસાગર અથવા બમ
કે તેની અગાઉ એક એવા કોષની જાહેર માગણી પણ થઈ હતી. એમ થ
વું હોત તો, પાછળથી ને પોંડાળો આટલો બધો વધી પડ્યો તે મૂળમાંથીજ
ઉપડી જાત, એ કોષનું કામ થયે તે પ્રારંભથી પણ જો ન થઈ શકે એટલું
હવું, તો ને ચોપડીઓ ત્યાર પછી છપાઈ તેમાં તો અચૂક એજ નિયમ
પ્રમાણે બધે નોંડણી કરવી જોઈતી હતીજ. પણ એમ ન થયું, અને ઉત્પાન
જાંથી ટપોટપ બધી નવી આવૃત્તિઓ બહાર પાડી. વધારે અકચારીની એ
વાત છે કે એ આવૃત્તિઓ સ્ત્રીરિઓટાઇપ થઈ છે, અને તેથી આગણે,
થોડા વરસ સુધી તેમાં મુદ્રાતી, કંઈ આગા રાખી શકતા નથી. જે સાં
ધારણ ચોપડીને પણ સ્ત્રીરિઓટાઇપ કાગળની વખત તેનાં "પ્રક" અસા
ધારણ કાળજીથી વારંવાર તપાસનાં પડે છે, તો ને ચોપડીઓ નિગાળમાં
માલવાતી હતી, તેની નોંડણી જાણે જાણેને તથા મહેતાઓને આધાર
રૂપ થઈ પડવાની હતી, અને ને ચોપડીઓમાં પહેલ વહેલાજ નોંડણી
ઓના નવા નિયમ બાંધુ પડવામાં આવ્યા હતા, તે ચોપડીઓને પેટલી સં
જાળથી તપાસવી જોઈતી હતી તેને વિચાર ધવાનું એ કમિટીનેજ મોંઘા
એ છીએ. પણ થનાર થઈ રહ્યું અને તે વિષે આ ચોપડીની ઉં વધારે મા
ખાં સકવું નથી.

૧. અમારા વિચાર પ્રમાણે તો સ્ત્રીરિઓટાઇપ કરાવવાનીજ એ વખત નહોતી.

આ પ્રમાણે લખવાનો પ્રયત્ન આમને બારેબારે કરેલા છે. પુરુષોત્તમ
 મુનિશ્રીની સીધી અને બહોળી બરેબી આપવી મળ્યો છે. બ્યારથી
 આ નિયમો નીકળ્યા, અને નવી આવૃત્તિઓ બહાર પડી, ત્યારથી અમે
 આશ્ચર્ય પામતા હતા. કે જોડણી ઓખવતો અને તપાસવી એ અશક્ય ને-
 પું થઈ ગયું છે. તોપણ એ વાત કોઈ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબને કાને નાખતું
 કેમ નથી. કોઈ પણ નિગાળમાં એ હરકત જમાણ વગર રહી નહીં હોય,
 અને કોઈ પણ પરીક્ષાને નાના પ્રરક્ષરના વાંધાથી નિવેડો સ્વચ્છંદ કરવો નહો
 પડ્યો હોય એમ નથી. તે છતાં કોઈએ પણ આજ પૂર્વેનાં બાબત સરસારી
 જમાણ કીધું જમાણ નથી. પણ હવે એ દુઃખ દૂર થવાના ચિન્હ જમાણ છે
 એ માલગી બધા વિચાર અશક્ય છે. ઉપર કહેલા ગણતો છએ પોતાનાં કેપુટી-
 સાહેબની મારકતે સાતમી ઓપડીમાં વિચરે જોડણીએ ક્યાં ક્યાં છે. તેનું એક
 પત્રક રજૂ કીધું છે, અને પોતાની આજીવમાં એ બાબતની સમજી હરકતો
 જાહેર કીધી છે. એ ઉપરથી જોડેબાન બંધાસાહેબે આ પત્રના એકિટ-
 ર ઉપર તે સમજી બૂલો. સુધારાને એમાં ટાપવાની ફરમામ કીધી છે,
 પણ એ હાલ મુતલબ વાંતમાં અમને ધમ્મી હરકત માલમ પડી છે.
 બારેબારે અવલોકન કરતાં અમને માલમ પડે છે કે જોડણીના નિયમોમાં જ
 ધણી અંચવણ છે, અને જ્યાં લગી એનો અર્થ એકમતે બંધાવી કમ્પ્યુ-
 થયો નથી ત્યાં સુધી અમારો સુધારાપત્ર આપવું એ અશક્ય છે.
 તેથી અમે પ્રથમ એ નિયમોનો અર્થ જો રીતે સમજાવે છએ તે કા-
 રણો મહિત આ અંકથી જાહેરમાં મૂકવાનો વિચાર કીધો છે. એ સમજી
 દીધાની મનમજ એ નિયમો બંધનારના મનમાં શો અર્થ રહ્યો હશે તે જોધી
 રહાડવાની છે; અને એ બાબત અમારી જાતના નવા નિયમ આપવાનો નથી,
 આપના અમારા આશ વિચારે પ્રગટ કરવાની નથી. અમે આશો રાખીએ
 છએ કે કિંગ્ડોના બરા અર્થનું અમે ચકણ કીધું છે. તે છતાં અમે જા-
 ખીએ છએ કે એ બંધાવી બૂલ મામ એવું બારીક મામ છે, અને તેથી
 કોઈની તરફથી પણ એ વિષે કાંઈ તકમાર આવશે તો તેને અમે ખૂબીય
 તાગડોરે આવતાં અંકમાં જમા આપીશું, અને જો અમારી ખાત્રી થઈ
 વો અધરો વિચાર ફરવતાં અમે જરા આમરો જમાનાર નથી.

જોડણીના નિયમનું અર્થ ગ્રહણ.

૧. રાજદંતી સાધારણ ઉચ્ચારમાં મૂળ શબ્દ જોડે થોડો જ ફેર હોય તો તેને મૂળ પ્રમાણે લખવો; જેમ: દારી ને બદલે દાંસી, પરે મોણે ને બદલે પ્રમાણે, મારગ ને બદલે માર્ગ, વના ને બદલે વિના.

આ નિયમ રખીનો બહુ સરલ છે, પણ એને અમમમાં આણતા હજારો હરકો હો છે, કેમકે થોડો ફેરફાર કોને કહેવો અને ઘણો કોને કહેવો એ દોષ માણસના વિચાર ઉપર આધાર રાખે છે. એક માણસ એને થોડો ફેરફાર ગણે તેને બીજો માણસ એટલો ફેરફાર પણ કહે, જોઈએ, એના ઉદાહરણો આપ્યાં છે તે ઉપરથી આ ગુચવણનો ખુલાસો મળે છે? ઉદાહરણો ઉપરથી એક આવો નિયમ નીકળે ખરો. અને તે પ્રમાણે જ બીજા ઘણા એનો અર્થ સમજી શકે. તેઓ એવા અર્થ કરે છે કે એક અક્ષરને ઠીકણે બીજો અક્ષર થયે ગયો હોય, જોડા અક્ષરે છૂટા પડી ગયા હોય, અથવા સ્વરનો સોપ થયો હોય ત્યાં એમ જાણવું કે થોડો ફેર પડ્યો છે, અને તેથી મૂળ પ્રમાણે લખવું. આ અર્થ સ્પષ્ટ છે અને અમમમાં આણતા કોઈ પણ હરકત પડે એવું નથી, પણ સંવાદ એ છે કે એ અર્થ ખરો છે? એ અર્થગ્રહણ પ્રમાણે સાતે સોપડોઓમાં લખ્યું છે. ગાંતે સોપડોઓનું ધ્યાનથી અવગત કરતાં અમારી તો આવી યાવ છે કે કેમ? ત્રિઠીના મામાં એવા અર્થ બિલકુલ હતો નહિ, જો એક અક્ષર જ બદલાય ગયો હોય તો તે ઠીકણે મૂળનો અક્ષર લખવો એમ આપણે લખીએ, તો કાળ, જળ, પ્રજળ, આર. ખોર વગેરે તે ઠીકણે કાલ, જાલ, પ્રજાલ, કોઈ, કીર, વગેરે લખવું જોઈએ. અરેખર એ નિયમે તો ગૂંજરાતીમાંથી "જ" અક્ષરજ ઘણું ફેરોને નીકળી જાય. તેમજ જોડા અક્ષર મૂળ પ્રમાણે જ લખવાની ધારો રાખીએ તો હાલની માલાતી ભાષામાં અને લખાતી ભાષામાં બહુ જ ફેરફાર થઈ જાય. કારણકે ગુજરાતી ભેદજન ફેરફાર થઈ જાય, હુકમને ઠીકણે હુકમ, અમલને ઠીકણે અમલ એવા અસાધારણ અને વેપરીત ફેરફાર કોણ પસંદ કરશે? ફક્ત સ્વરના ફેરફારને જાત્ર ગણતા પણ એવી જ હરકો છે. એમ હોય તો સાહિબ, માલિક, હાકિમ, ધુનિ, ભતિજ લખવું પડે. એવા તો અનેક દાખલા મળી આવશે. એ પ્રમાણે કોઈ પણ દાખલું નથી, અને કોઈ લખવાની બધામણ પણ કરી નહિ કરે. કોઈ પણ

એમ નહો કહે કે બાન્ધવું તેનું કે કાણે 'બાધવું', પાંડવું તેનું, કે કાણે 'પાવું' જનને કે કાણે. પવ, જનને કે કાણે પાન 'હૂ' ને કે કાણે 'હૂ' ને જનને કે કાણે જન, જમખન કે કાણે જમન, ચામણીન કે કાણે ચામની વગેરે. વગેરે જો- શવું નોધએ, તે છતાં આ નિયમને જો આમ સમજીએ હકુએ તો એ પ્રમાણે જ કાવું પડે છે.

ત્યારે આપણે આ નિયમને શી રીતે સમજાવો? ઉપર ને અંધ કે-
વા તેના ફરતાં થોડો ફરફાર તે, શી રીતે વર્ગ મુકે? થોડામાં થોડો ફરફાર
સે એક અક્ષરનો ફરફાર એથી તે ઓળખે ફરફાર થોડો થાંધળો હતો અને એ-
વા ફરફાર થોડો ફરફાર માની બધા શબ્દોનો ઓળખાઈ ઓળખાઈ કરીશ એ
વાતની પણ ના કહેવાન એવું નથી. ત્યારે આપણે 'થોડો ફર' એનો ને
ઉપર અંધ કાઢી તે ખરો છે. પણ આ નિયમજ નાને અપૂર્ણ દાસે છે.
એમાં એ નિયમ ક્યારે વાપરવો એ લખનાંનું ખૂબી ગમ્યા હતા એમ જા-
ણાય છે. એ આપણે થોડી કહાડવું જોઈએ. એના ઉદાહરણો બારીકથી
તપાસીશું તો મંધ રહેતો હાથ લાગશે. પહેલું ઉદાહરણ સધારને સધારની
તકરારનું છે. આપણે જાણીએ છીએ કે, ગૂલરાતના કેટલા બાગનું વળ-
ણ સધાર તરફ, કેટલાનું સધાર તરફ, ને કેટલાનું સધાર તરફ છે. એમાં બિ-
હાન એવિદ્વાન કે ઉંચ નીચનો ભેદ પણ થોડોજ કામ લાગે છે, સધળા પોત
પોતાના બાગનું ઉચ્ચારજુજ પસંદ કરે છે. ત્યારે આ વિરોધ બતાવવાને
માટે અને આના ગૂલરાતનું બાધા મંધથી એકમ કરવાના શુભ હેતુને
માટેજ આ નિયમ કાંઈ કહાડવો હોતો એ મારેજ બેચક કહાડ્યો છે. પણ
અહિંયાં, આપણે ઉપર અંધ કાઢી તેનું કાંઈ સંજોગન કરવું જોઈએ.
મંધને ડેઠાણે મેહ, માંધને ડેઠાણે માહ, કાકને ડેઠાણે કાગ, બકને ડેઠાણે
બગ વગેરે શબ્દ બોલાય છે તેમજથી એકે જોડો થાય એમ નથી.
માટે સકારની ફરફાર એજ માત્ર થોડો ફરફાર થાય. તેમજ પ્રમાણે માર્ગ,
પિના વગેરે કેટલાએક શબ્દોના ઉચ્ચાર દશમાંબધે બે રીતે થાય છે.
ઉપમા વર્ગનાં લોકોમાં પણ પગથાણે, મારગ, વના, વગેરે બોલનારા સામાન્ય
પડી આવે છે, અને તેમ શુદ્ધ રીતે બોલનારા પણ છે. હવે કોનું કહું
અહીં માનવી અહીંયાં પણ પેના મકારની તકરારની પેરી શબ્દનું શુદ્ધ સા-
ચું સ્વરૂપ શું છે તેના ઉપર આ વાતનો ખુલાસો રાખ્યો છે. આ રીતે
વિચાર કરતાં આ નિયમનો અર્થ બરાબર બંધ બેસે છે, અને પહેલાં
ને હવે રીતના વાંધા ઉઠતા હતા તે બધા દૂર થાય છે. એ ખુદખુ-
લખાય છે કે આ નિયમ બધે ડેઠાણે વાપરવાનો નથી. જ્યાં તકરાર
હોય, એટલે જ્યાં એક બાગના અથવા એક વર્ગના લોકો એક શબ્દનો

ઉચ્ચાર: એક રાત અને બીજા બીજા રીતે કરતાં હોય ત્યાંજ એ નિયમ વાળવાનો છે. જ્યાં બંધા લોકો એક રાતેજ ઉચ્ચાર કરે છે ત્યાં મૂળ શબ્દ લખવા જવું ત્યાં એનાં નેવું બીજું દહોડ ડાહું કહી ત્યાં તે બોલાતો હોય તેમજ લખવું. આ પ્રમાણે અર્થ કરતાં આ નિયમ વાળજ અને કહાપણ બરેલો જણાય છે. બાકી જ્યાં બધાં એક રીતે બોલે છે ત્યાં એમ નહિ પણ બાંધે બોલે એમ કહેવાનો કોનો અધિકાર છે. વિગતે સ્ત્રી પુરુષ બાંધામાં ફેરફાર કરવાનું નથી; પણ તેમાં જે નિયમો રહેલા છે તે સોધીજ કહાડવાનું છે. જાહેર જગ્યાએ વિશ્વ નિયમ માન્ય થયે ત્યાં ફેર બેમાં પસંદ કરવા એમ ક્યો છે. એ કહેવાનો વખત છે. બુક કમિટીએ આમ આપખુદી અખત્યાર ધારણ કર્યા હોય એમ આપણે ધારવું ન જોઈએ, અને તેમણે તે ધારણ ન્યાંજ કીધી એ ઉપલા વિવેચનથી રપછે જો એ નિયમને નીચે પ્રમાણે સુધારીને મૂક્યો હોય, તો આટલી બધી અગત્ય અને વાદનું નિવારણ ઝટ થઈ જાય.

જો એક ભાગમાં અથવા એક વર્ગમાં કોઈ શબ્દ મૂલ પ્રમાણેજ બોલાતો હોય, અને બીજા ભાગમાં અથવા બીજા વર્ગમાં યોડાજ ફેરફાર સાથે બોલાતો હોય, તો તે શબ્દ તેના મૂલ સ્વરૂપ પ્રમાણેજ લખવો. એ સ્થાનના સ્ત્રીકારને ઠેકાણે બીજા સ્થાનનો સ્ત્રીકાર વદ ગયો હોય, જો ઢાસર છૂટા પડી ગયા હોય, અથવા એકજ સ્વરનો લોપ થઈ ગયો હોય તો યોડોજ ફેરફાર પડ્યો છે એમ જાણવું.

અને જે આ ઉપર નિયમ કહાડ્યો તેમાં એક બાધ કોઈ વખત લાગે જશે. કદાપિ કોઈ શબ્દ એવો નીકળે કે તે આમમાં, અબામાં, અથવા નીચ વર્ણમાં શુદ્ધ રૂપે બોલાતો હોય. અને ઉપલા વર્ણમાં ચોડાજ ફેરફાર અપભ્રંશ બોલાતો હોય તો તે કહાણે શું કરવું બધી બાધા. આના નિયમ પ્રમાણેજ ઉપલા વર્ગનીજ બાંધા માન્ય હોવી જોઈએ, પણ આ નિયમ પ્રમાણે એવી ઉલટું કરવું પડે. આનો પ્રસંગ આવે. બહુ કરીને અગત્યજ, પણ કદાપી આવશે, ત્યારે આ નિયમથી ઉંચ યાજ અગત્ય કરસી શબ્દ તો કેટલા એકા નીકળશે કે ને પારસીએ. અને ગુજરાતી બોલનારા મુસલમાનો શુદ્ધ રૂપે બોલતા હશે, અને બધાં હિંદુઓએ તેને અપભ્રંશ કરી નાંખ્યો હશે. આમારા વિચાર પ્રમાણે તો એવે પ્રસંગે આ નિયમ લાગુ ન પાડવા જોઈએ. અને તેથી ઉપલા નિયમમાં વર્ગની જોડ માન્ય વિશેષજ સુધારાએ, તો એ નિયમ સંપૂર્ણ થાય.

વાદ સંખ્યનું કે આ પહેલો નિયમ ચોડો ફેરફાર થએલા શબ્દોનેજ લાગે છે. પણો ફેરફાર થયો હોય, ત્યાં તો મૂળમાં "સ છે કે" થી છે, -હરવ છે કે. હાઈ છે વગેરે કાંઈજ નોંધવું નથી. ત્યાં તો અપભ્રંશ શબ્દનાં જે નિયમો નીચે આપે છે તેજ લાગુ પાડવા. અને મૂળના રૂપમાં કાંઈ પણ વિચાર ન કરવો.

બૂચરાતશાળાપત્રના સવાજીમ પગેનાં નાણાં આપ્યાં તેની પહોંચ
 તા. ૧મી જાનવારા સ. ૧૮૭૨ થી તા. ૨૬મા ફેબ્રુઆરી સ. ૧૮૭૨ સુધી
 સ. ૧૮૭૧ના સ. ૧૮૭૨ના

અમદાવાદ બેન્ચ સ્કૂલ નંબર. ૨૬૧ ના		
માસ્તર તરફથી.	૦-૦-૦	૧-૦-૦
શ્યામનાં નિશાળનાં મહેતા છ તરફથી.	૦-૦-૦	૪-૧૨-૦
બાબગના નિશાળનાં મહેતા છ તરફથી.	૦-૦-૦	૩-૧૦-૦
ધ્રાગદરાનો નિશાળના મહેતા છ તરફથી.	૦-૦-૦	૧-૧૨-૦
વઢવાણના નિશાળનાં મહેતા છ તરફથી.	૦-૦-૦	૧૬-૦-૦
બીગડીની નિશાળના મહેતા છ તરફથી.	૦-૦-૦	૧૬-૦-૦
વળાના મુખ્ય ડારનારી કેશવભાઈ		
જાગવાનદાસ તરફથી.	૦-૦-૦	૧-૧-૦
ધંધુકા રાડામ રમના સહરે તરફથી.	૦-૦-૦	૧-૦-૦
એડાછલાના ડેપુટી-એ-કમરે ૮૨ તરફથી.	૧૦-૧-૦	૦-૦-૦
૨. જા. મગનલાલના કંપાણી નંબર ૧ સ. ૧૮૭૦-૭૧		
લા ના મહેતા છ તરફથી.	૧-૦-૦-૧-૨-૦-૦-૦-૦-૦	
રોમર. કૃષ્ણરામ મણિપત્રનામ તરફથી.	૦-૦-૦	૧-૦-૦
મુરત છલાના ડેપુટી-એ-કમરે ૮૨ તરફથી.	૪૭-૧-૦	૦-૦-૦
બાવનગરના મહેતા છ તરફથી.	૦-૦-૦	૨૦-૦-૦
મોટીબાલી નિશાળના મહેતા છ તરફથી.	૦-૦-૦	૩-૧૫-૬
સાદરાનો નિશાળના મહેતા છ તરફથી.	૦-૦-૦	૨-૦-૦
અમદાવાદ બેન્ચ નંબર ૧ માં માસ્તર તરફથી.	૧-૦-૦	૧-૨-૦
રોમર. દેવચંદ ઉદયરામ તરફથી.	૦-૦-૦	૧-૦-૦
અંબેડેલીની નિશાળના મહેતા છ		
રામનાથ તરફથી	૦-૦-૦	૧-૧-૦
ડોસાની અંબેડેલીના માસ્તર તરફથી.	૦-૦-૦	૧-૧૨-૦
સ. ૧૮૭૧ના સ. ૧૮૭૨ના		
જમની હંમેશા સ્કૂલના માસ્તર તરફથી.	૦-૦-૦	૧-૧-૦
	૧૦-૦-૦	૬૪ ૧૫-૧

ગુજરાતશાળાપત્ર.

GUJARAT SCHOOL-PAPER:

APRIL 1872

પુસ્તાક ૧૨ મું. એપ્રિલ. મન ૧૮૭૨. આંક ૪ થો

મે'તાઇ નહુ મોટું વૃક્ષ, નામ તેમ છે કામ—
કે અને મનસેવની. ગરી એતિ પરિ હામ.

અનુક્રમણિકા.	પૃ.	Contents.	Page.
મેમ્બરશીપ.	..	The Meghdut (trans- lated)	49
મેમ્બરશીપના નિયમનું અર્થ મહત્વ.	૫૫	Interpretation of the New Rules of Spell- ing	55
કેળવણીખાતાની ખબર.	૬૧	Educational news	61
પુસ્તકોની પહેાંચ.	૬૪	Notices of books.	64

(કેળવણીખાતાના હુકમથી.)

અમદાવાદ મધ્યે મામળની હવેલીમાં પુનાઈટ પ્રિન્ટિંગ અને
બનરસ એલમ્બી કંપની "લિમિટેડ"ના પ્રેસમાં
અશુભોદય હોવાને કારણે પ્રસિદ્ધ કર્યું.
(મુદ્ર વરસે રૂ ૧. અમાઉથીજ)

ગુજરાત શાલ્યપત્ર,

પુસ્તક ૧૨ હું અમદાવાદ અગ્રેલ મન ૧૮૭૨. આંક ૪ થી.

મેઘદૂત કાવ્ય.

પોંછે કચે મેઘપુજતકનનપદ આ લપટારીલાલ,
લાલચોટ રૂપ જુદ્દુલ સરસું તારું તે સંધ્યાસાજ
તરસ સોમતુ જોઈ,

ગોળ લોડવ નૂન આરમશે મગધર્મજ જાણી;

મગધનત મેરાની પ્રાલશે તુજ મંકિત વજાળીં ૮૩

રમણચામ રાગે સંચરતો 'કનકલતાને સુષાડ

૧. આ સ્તોત્રમાં શિવનુ સાક્ષાત્ દર્શન વર્ણવેલું છે. કવિ એમ ખરે છે કે શિવજી શીખાનોરે પોતાના પ્રયેડ સ્વરૂપે જ્યાં હાથ કરાને સંધ્યા પા-
ન કરતા હતા છે.—૨. શિવ. શિવા હાથ વધી વૃષ્ટના વનમાં પું લા-
પરાધ ન, એમ મેઘને કહે છે.—૩. શિવ સંધ્યાકાળે દમેશ્વ તાડવ નૃત્ય
કરે છે એ ગાત જગપ્રસિદ્ધ છે. પહેલા હાથીનું રૂપ મરી આવેલા અંક
સાક્ષ્યને મારો હતો તેનું જોહાએ નોતરવે આમડું દમેશ્વ એ તાડવ નૃ-
ત્યની વખતે શિવ એટલે છે. તેનો ને સંધ્યાકાળે સાલમોળ ધમેશ્વ વાદનામી
મુદાવ્યો કરાને પણ કલ્પના કરે છે કે “કે મેઘ, તું મત અખલ છે એમ
જાણી શિવ તાડવ નૃત્યનો આરંભ કરશે. અને પાર્વતી ને પેના મન અ-
મેષા બીજીતા હતા તે તામી બકિતાના વખાણ કરાને તારીતરફ ફેરે ને-
શે.” કહેવાની મનહલ એ કે મેઘતરિને પું અપ. મુ. ન કરીય તેથી ટારી
એ બકિત જોધને તે ધણા તારા ઉપર પ્રસન્ન થશે.—૪. ભવાની, બુવ-
નો સ્ત્રી, પાર્વતી.—૫. રમણનાર—પિય—ધણાનુ મગ, સાસરે. એ
વાચકને પરકિના મણી મગક, પણ જ્યાં રાસો અને આપણી રૂઢીને
અનુસારને અર્થ નીકળી શકે ત્ય તેમ તેવોએ વખાને સાંક રે.—૬. મો-
નાની વધી, ચપાવણી શ્રી.

રાજમાર્ગમાં ભૂમિ ચાંતવાની, કોરિ વિજનો ચમકાડ-

જાણે કોઈ કંઈ સોડો !

શું અંધારું, આ ! સોય તો લેરે લુંચિ રહે રે !

રહે વરશિ કે ગાંજ બિલાડતો તે વ્યાકુલ છિ રે ! ૪૪

વાસો રહેજે વિલાહજ નગરે ઉંચાં છંજાં પર રાત,

વ્યાહ કપોતાં છેવ સુતાં ત્યાં, તારી વિદ્યુત સાથ

ધાકિ જે સૂવ સેલંતાં.

પણ દિનકર દોઢો, કે ઝઢો કરજે કુચ બહાણે;—

લે મિત્રનું મામે કામ તે વયમ આહસ અણે ! ૪૫

૧. અહીં આ મિદને ઉત્તમન સહિરમાં જવાનું કહે છે. અને તેની સાથે સાંભરી આવે છે કે ખિચારી પ્રેમભરી તરૂંછીઓ સાથે જતા દેશ તેનું એ વરસાદના અંધારામાં શું થશે? રાજમાર્ગે કલાપી તે સ્ત્રીઓની શુભ વૃત્તિ અને અંધારાનું અતિથયપણું જણાવે છે. પ્રથમ વર્ષાદે મેરાય ત્યારે પીત્તળીના ચમકારા સંભાવિતજ છે, અને તેથી કવિ ઉપેક્ષા કરીને તેને માર્ગે ખંતાવવાને તું એમ કર એવું મારણ કહે છે. —૨. “મુખાડ”નું કર્મ તું તે સ્ત્રીઓને કનકલતાની ઉપમા તો ઉપર આ બાપાંતરમાં આપીજ છે. ચપકવણીસ્ત્રીના મુખ ઉપર પીત્તળીનો પ્રભાવ પડશે, ત્યારે તે ફેલું દેખાશે કે બલે કોઈ સોનાની કસોટી કરતું નહિ હોય, કેમકે તે વખતે સોનાનો જળાકાર થતો જયારે દેખાઈ છે. —૩. આ કંઈકે પહેલું જોઈ રો જોતો જોય એમ બોલે છે. —૪. કહે છે કે આ અંધારું એટલું છે કે જો એમાં સોય થોંચી હોય તો તે પાંદું ખૂંચી રહે. એ અતિથયોક્ત્યવર્ણક થયો. એ ના જોયો કાંઈ એક અલંકાર મિદરન કવિએ એક કંઈકે બોલ્યો છે તે ઉપર પ્રમેદ દીકારાશે એટલે કીધ થઈ જાય છે. પણ સૂચિભર્ય એ વાક્ય તો કીનોપદ્ય સરખા પ્રસ્તામાં પણ અહિંયાં તો સાપારણ છે.

વેદ ઉછેદન 'વંદિતાનો કરવાનો આ કાલ,
 ન શોક રાવેને — 'તે પણ, રોતો જાણિ નાલિંનિ પ્રેમાલ,
 રો કર કોટિ પ્રમારો

મુલકમલધિ દવરુપ અશ્રુમે હરવાને ધાણ
 અવરોધ તળો અવરાધ તો નહિ નામા પાણ ૫૬

મહજ સુધૌગી સ્નેહમા, તજ મહજ મલૂની મૂર્ત

૧ નેત્રો પિપ્પ બીજી સ્ત્રી ઉપર આરાગત ધર્મને રાત્રે બહાર પડી રહે છે તેને રસયાત્રાના અંડિતાનાધિકા કહે છે. તે પુરુષના નો દક્ષતા દેખાડે, તો સવારે આવીને તેનું સમાધાન કરે છે. તેથી પણ કહેડે કે “આ વખત (એટલે સવારે) અંડિતાનું કુખ નિવારણ કરવાનો છે. તેથી તું આ કાશમા પેશાબ રહીને સુરવને ન રોક, કેમકે હજી રાત્રિ છે એમ સમજીને પેણી પછી ત્યાં પડી રહેય અને બિચારી અંડિતાને વધારેવાર સેવા કરવું પડે” —૨. તે સૂર્ય. બાવાર્ય — બીજા પછીએ તો શું પણ એ મુરત પોતેજ પોતાની પ્રેમ રાખનારી નહિનિ વિશ્વેશ્વરી રોષ છે એમ બહીને કોડો દાય બાબત કરીને તેનું મુખ ને કમળ તેના ઉપરથી ઢાકાડપી આસુને લૂછી નાખવાને રોડે છે. એ વખતે એને આદ્યાર્જવાથી ને અપરાધ થયે તે કાંઈ નાનોશૂનો ન બાણરો.” મતલબ કે તારે હમણાં ઊભાનમાથી જગુજ નોંધએ, —૩. કમળનું ઝાડ. કમળ સાથે સૂર્ય પ્રીતિ રાજ છે એ કવિદશિત વાત સૌને બહીતી છે. —૪ એનો અર્થ દાય તેમજ કિશુ એમ પણ થાય છે, અને એ બંને અર્થ એને આશયે. —૫. મૂળમા પ્રકૃતિસુભગ એવું મંબોધન મૂક્યું છે. હવે “સુભગ” ના સુંદર અને ભાગ્યશાળી એવા ને અર્થ થાય છે તે બનેલી ભાષ આ ચરણમા રાખ્યો છે.

સંભારા નિર્મલ અંતરમાં ધારે, ત્યારે પૂર્ત

પ્રેમ ન નિરાશ તું કરતો.

કહ્યલ તા ચપલ સફરની જાણે નયન નિર્ધારા!

છે કુમુદ મરીત્વાં કજલે પ્રેમને પ્યારા! ૬૭

તોરૂપી જવાયો ત્વસિયું કાઢું જલપટકૂલ;

નેતરજાલરૂપી કર શાલી જાવાદે ન સમૂલ.

તેમ તને ન તવાદે;

કટિલિંક ડઘાડી ઓ! થઈ શી આશા હાલ!

રસજાળ કોણ સમરથ છે રે આ વેળા જાવા!

૧. એ નદી માળવામાં હતી, આ કેડાણે એ નદીને ઉદ્દાસનાં ચિહ્ન
લક્ષી છે. તેમ કેડાણે કુમારિકા પોતાની શુદ્ધ અંતઃકરણમાં પોતાના પ્રીતમ-
ની છબી ધારણ કરે છે તેમ મધને નેહને ગંગીરા નદી પોતાનો નિર્મળ
અંતરમાં તેની મૂર્તિ ધારણ કરે છે, એટલે તેમાં તેનું પ્રતિબિંબ પડે છે.
—૨. એનો મૂળ અર્થ નદીને અને લાક્ષણિક અર્થ નાયિકાને લાગુ પડે
છે. —૩. એક ભાતની નાની ચંચળ ધોળી માછલીઓ, એનું આમ તેમ
કુલું તેને કવિ આપના પતકારો કહે છે. પ્રેમાચરતપણાનું ચિત્ર
સંપૂર્ણ કરવાને આ ઉત્પ્રેક્ષા કીધી છે. —૪. કટાક્ષ. —૫. નદીના ઉપર
જાણની છાયા પડ્યાથી તેનો રંગ એવો દેખાય છે કે ભણે તેણે કાણ પટ-
કૂળ પહેર્યું હોય. પછી પુરતણ વાળું પોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે અસવા માંડે
ત્યારે કિનારા તરફથી તે ખાણી પાછું ઉગ્યું દેખાવા લાગે. તે ઉપર
કલ્પના કરીને કવિ પાછલું ચિત્ર કામમ રાખીને આ શ્લોકમાં ખોલે છે.
નેતરની ભળભણે હાથ હોય અને મેલું કૂચકું પકડી રાખ્યું હોય એવી
ખોઈ ઉત્પ્રેક્ષા કીધી છે.

‘દેવમરિ જન્ તોય, નો જો આ તાજર મિતલ પવન,
મોંવલોભિગજઘાળઅમ્મણિ કરવતો મનમોહન,

ઉંચર ફલ્લને પકવતો,

નધિ પાઠજ એમા, નૃમો મંડ તૂંથી ધરતી,

કલે તાસ, સુવાસિત આમરે રોમ રોમે મરતો. ૪૯

નિત્ય નસે આ મૈંકદ સ્વામી-સૌન્દર્યશોભાનું તેજ

સૌંધ્ય સુરગણ રક્ષણ અર્થે હૃતવહમુલ્ય તે એજ !

સૂર્યધિ અધિક મતપો !

૧ માળવાના મધ્ય ભાગમાં ચંપલની રક્ષિણે કોઈ જગ્યા છે તેજ એ હશે. મધ્યનો માર્ગ ને ઉત્તરનથી ધણું કરીને અગવર ઉત્તર દિશામાંજ રાખ્યો છે તે માર્ગમાંજ એ આવે છે. આ પર્વત ઉપર મર્તિતરેય સ્વામીનું રહેલું હશે અને અસમના વખતમાં ધણું પ્રખ્યાત હશે. કેમકે નદિનો ગંગોદાર તેનું વર્ણન કરે નહિ.—૨ સુરેષનો લોભ રાખનારા ને હાથીઓ તેના નસોદારમાં પછો મુંઝર અવાજ કરાવનારો અને ઉંખરફળને પકવનારો મિતલ પવન હાજર છે; તારે દેવગીરી જવું હોય તો તૈયાર થા. વરસાદ પેહલ વેહેલો પડે છે ત્યારે પૃથ્વીમાંથી સુરેષ છુટે છે એ સૌ જાણે છે, અને હાથીને સુરેષ ધણી પસંદ હોવાથી તે નસોદારએ વાસ ખડુ સેવાને કુંકાટ મારે છે.—૩ એ વખતમાં સુરેષ છે તે સેવામાં કાંઈ મોહનો પાડ અડવાનો નથી, કેમકે તારાથી સંતુષ્ટ થએલી ધરતી હાસકહેતાં રોમરોમ સુવાસિત આસ ઝરે છે તેજ એ સુરેષ છે.—૪ મર્તિક સ્વામી ઇંદ્રનો સેનાપતિ.—૫ યિષ.—૬ વીર્ય.—૭ હોમિયું અદેણુ કરનાર. અગ્ની.—૮ તેજનું વિશ્વવણ, દેવની સેનાનું રક્ષણ કરવા સારૂ સૂર્યથી પણ વધારે તેજશ્વી ને પોતાનું વીર્ય તે મહારિયે અગ્નીના મોહાડમાં મૂક્યું હતું તેજ એ માનક સ્વામી, મુખ્ય અને તે વળી હૃતવહનું એ ચપ્પો શુદ્ધોત્પતિ સૂચવે છે. તેજ કહેવાનું કારણ એકે મહારિય અને એમાં જાતવા દેહ સિવાય વસ્તુતા કાંઈ રૂર નથી.

તે'માટે, મેઘ, તું પુષ્પમય આકાશ ઘનોંજા !

પડ ધારે ધારા પુષ્પની ગંગાજલ મિલ્યા ! ૫૦

પડ્યા પડતા 'હાડ ઉપર પછિ' ગગાડિ મૃદંગ વગાડ,

ઘેહન ધનધન નાચશે, જેનું પોતું પાર્વતિ માત

સ્પોતિ કુંડાલે જલકતું

દલ કમલનુ કઠાહો ઘાલેરે ઉચકીને કાને,

ધિરશશિધિ શિવે અજવાલ્યારે એના હોલ્હાને ૫૧

૧ “કાર્તિકે સ્વામી એવા છે માટે, હે મેઘ, તું તારું સ્વરૂપ ફેરવીને
નનુ વાણુ મધન, અને પડી (આકાશની) ગંગાના પાણીમાં બીજીલા
અવાં ને તે કહ્ય તે ની તું ધારા ધનને એ રવના મમ્તક ઉપર અપેણ્યા”
પોતાનાજ રહેને અપેણુ કરવો એ શિવ પૂજનની વિધિમાં ઉત્તમ મનાય
છે. એમા પુષ્પમય આકાશ, અને ગંગા જળમાં બીજીલા ધૂલની ધારા
એ બે ચિત્ર ધણુજ મનોહર છે, મધને સમજા ૩૫ ધારણુ કરનારો મા-
ન્યો છે એટલે આ કલ્પના કેવીજ પણ સંગતી નથી.—૨ પાદાડમાં ધ-
નગર્જના અને મૃદંગની પેઠેજ વાગ્યા કરેછે તેથી ગર્જના કરી મૃદંગોપાસના
કરવાનુ કહે છે.—૩ કાર્તિકે, સ્વામીનુ વાહન, મોર. ગર્જનાના સામળીને
પોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે મોર નાચશે, ઉપર પુષ્પની, વરસાદ, વરસાન્યો અને
અહોંયા ક્ષિ મોરના ટોળાને મૃદંગના અવાજ સાથે નાચતા. આપણુ
આંખ આગળ દેખા કરે છે એ બમિત ચિત્રમા શી મણી—૪ ને મોરનું
પોતું ન્યોતિ કુંડાલે અગત્ય પાર્વતી, પુત્રના વાહનનું છે એમ જાણી, ઉચ-
કીને કમળજળને હેઠાણે કાનમાં ધાસે છે, અને ને મોરના ટોળાને શિવ
પોતાના કપાળમાંના ચંદ્રને અજવાળે પ્રકાશિત કીધા છે તે.

જોડણીના નિયમનું અર્થગ્રહણ.

(પાછલા અંકનુ સાધણ.)

૨ “અસહ્ય અતે ચાલતા ઉચ્ચારમાં ધણો ફેર હોય. તો ચાલતા ઉચ્ચાર પ્રમાણે રાખદ લખાવા; જેમ માર્ગશિર્ષને બદલે મારગશર, ક્ષત્રેને ખદલે ખેતર, ગ્રહને બદલે ધર.”

પહેલા નિયમમા આપણે ચોક્કા ફેરનો અર્થ મુક્યર કર્યો છે એટલે ધણો ફેર કોને કહેવો એ સમજવું મુશ્કેલ નથી. ઉપર જે ફેર નતાઓ તેના ક્રમતા જે વધારે, તેને ધણો ફેરફાર ગણવો એ ખુલ્લું છે.

પણ એ ધણો ફેરફાર અબણની બાધામા થએલો હોય તો તે કાંઈ આ નિયમ નીચે આવતો નથી. ધણા લોક શબ્દને ઢેકાણે સખર, મહતે ઢેકાણે ધરે વગેરે બોલવાનું જાય છે, પણ એ ઉચ્ચાર આપણે કીએ માન્ય કરી શકવાના હતાં આ વાત સાધવા નિયમોને લાગુ પડે છે એમ લાગવું, અને જ્યાં બોલાતો હોય એમ લખવું હોય ત્યાં માન્ય વર્ગમાં જ બોલતો હોય એમ સમજવું. આ વિચાર વારંવાર સધળા નિયમો ઉપર આપવાની અમને જરૂર દીસતી નથી. માટે હવે પછીના સધળા વિષયનમા આ વાત લક્ષમા રાખીને અને બોલોએ છઠ્ઠાએ એમ જણવું.

હવે આ નિયમનો અર્થ તો એવો થયો, ‘પણ હજી એક મોટી તકરાર બાકી છે. શું આવી પ્રસંગે આપણે અપરંપર રૂપજ કણ્ઠ કરવું, અને શુદ્ધ બોલનારને શૂળરાતામાં અશુદ્ધ બોલોએ એમ કહેવું’ માર્ગશિર્ષ ન બોલવું એમ કહું તે તો ઠીક છે, કેમકે શૂળરાતો વિદ્વાન્નેમા પણ એવું તો કોઈ જ બોલવું હશે; પણ શું એ નિયમને અનુસરી આપણે બાદપદ આશિન, વગેરે શુદ્ધોચ્ચારથી ઇન્દ્રારાને ખોટા કહેવાં શું સોનાને કુવર્ણ કહેવા ન દેવું! કુવાને કૂપ, વાવને વાપિ અચરજને આશ્ચર્ય, રાતને રાતર, સુરજને સૂર્ય, નાચને નૃત્ય, વગેરે જે શબ્દના બધે રૂપમા બાધામા થાય છે તેનું શું કરવું! એમાંથી અપરંપર રૂપજ કણ્ઠ રાખવું એવો કમિટિનો વિચાર હોય એમ અમને લાગતું નથી, કેમકે આશ્ચર્ય, સૂર્ય વગેરે કેટલા શબ્દ વાચક માગમા જ દાખલ કરીએ છે, એ નિયમનો જે ઉપસેક અર્થ આ નિયમ છે તેને કણ્ઠ કરીએ તો આપણા જૂના અને નવા સધળા

અંધકારોના પાતાપર કેસાણે કેસાણે, હડતાળ-ફરવર્ષો પડે, અને કેમ બોલવું તે શાખવા સારું વિદ્વાનોને વાણીઆની કુદ્રતે મોકલ્યાં પડે. આથી સારું નિયમ બુદ્ધ કમિટી બાંધેલ નહિ, અને બાંધે તો માનવ-ધાર્ય પણ નહિ.

કમિટીના શબ્દમાધી ને અર્થ નિયમે છે. તે તેના મનનો નયી એમ આપણે ઉપર સમજાવ્યું, અને તેની વધારે શાખીતા એક બીજી જાતના નિયમ ઉપરથી મળે છે. એ જોડણીના નિયમ કહેવાય છે. ખરે, પણ ને, કમિટી ભગી ધષ્ટ હતી તેની મતભવ જોડણીના નિયમ બાંધતા કરતાં કાંઈક વધારે હતો, અને તેથી એ નિયમોમાં જોડણીની બાબત કરતાં કાંઈક બીજું પણ આવી ગયું છે. જેમકે વાંચ્યો નિયમ ફક્ત જોડણી લખનારને શા કામનો છે? એકલ અર્થના બાગમાં જુદા જુદા શબ્દ બોલાય છે કે નહિ તેનું જોડણી લખનારને કાંઈ પણ કામ છે? એ વિચારને ને શબ્દ લખાવે તે લખવાનો છે. તેમાં એને આટલો બધો માધાફાડ શા માટે જોઈએ? પણ ખારીકીથી જોઈશું તો એ નિયમ જોડણી કરનારને સારું બાંધ્યો નથી, અને જો તે જાણી જોઈને એ માયા ફાડમાં પડવા સહાય છે તો એની મરજી, એ નિયમ તો અંધકારને કામનો છે ખરો. તેમજ આ બીજા નિયમ વિષે ફટકું એક સમજવાનું છે. એ નિયમ કમિટીએ પોતાના અંધકારપણાના કામમાં પોતાનેજ મદદ કરવાને સારું બાંધ્યો છે. એટલે દુકામાં કહીએ તો વાંચનમાળા લખતી વખતે એ કમિટીએ વિચાર કીધો કે વાંચનમાળામાં આપણે આ નિયમને અનુસરી શબ્દ પસંદ કરવા, આ રીતે આ નિયમ સમજતાં બધે કેસાણે અજવાળું યથ જાય છે. આપણે જાણીએ છીએ કે ને હોપના નામથી જોળખાતી વાંચનમાળાએ પાછળથી ચાલતી આવેલી બાઈબેલીમાં એક મોટો ફરકાર કરવાનો આરંભ કીધો હતો, અને તેની અસર આજ પૂર્વે ઘણાના બાંણમાં માલમ પડે છે. પાછલો વાંચનમાળા પ્રૌઢ સૈદ્ધી અને સંસ્કૃત મય વાણીમાં નિમગ્ન હતો. આ વાંચનમાળા તેને બીલકુલ દસીકેસાણા લાગી અને બલ્લરમાં બોલાતી, મોરામાં સમજતી, અને ધરમાં ગવાતી ને ગૂંજરાતી બાધા તેજ ખરી ગૂંજરાતી છે એવો સિદ્ધાંત નિર્ભયપણે પ્રગટ કરવા લાગી. એ સિદ્ધાંત ફટકે દરજ્જે ખરો છે તે તપાસવાનું અને આપણે કંઈ નથી, પણ એનો નિશ્ચય છે કે વાંચનમાળાની ચોષડીઓમાં તો

શરતતા નોંધવેલ, અને તેને માટે આ નિયમ ને તેઓએ બાંધ્યો હતો તે ખરેખર વાજગીજ હતો કદાપિ એ વાત ખરી છે કે, છઠ્ઠી ને સાતમી ચોપડી માં બધા વધારે ચઢતી સગી નોંધતી હતી, તોપણ સામાન્ય રીતે ગેતા એ નિયમ કોઈ રીતે વાપરે ઉઠાવવા નો નથી, ને ડેકાણે વાચનમાળામાં એ નિયમનુ ઉલ્લંઘન થીયું છે, એટલે સૂરજને ડેકાણે સૂર્ય, અમરજને ડેકાણે આશ્વર્ય વગેરે ને શુદ્ધ રૂપ લખ્યા છે, તે ડેકાણે તે કોઈને પણ ના પસંદ પડે એમ અમને લાગતું નથી. એથી ઉલટું પણ એકનો વિચાર. ત્રી એમ છે કે એથી પણ બાબતો ચકાવો કિપતી ચોપડીઓમાં રાખના નોંધતો હતો. મારે એ તો હવે નિર્વિવાદ સિદ્ધ થયું કે એ નિયમ કમિટીએ પાતાને જ શરૂ ન્યાયો હતો, અને એમાંથી વિરુદ્ધ કોઈ ડેકાણે કોઈએ જણાવ્યું ત્યાં સમજીને જ તેમ કીધું છે.

આ નિયમ ખરેખર ગેતા તો ગોડણી લખનારને તો કામગીરી નથી, કેમકે એને તો ને લખાવે તે લખવાનું કામ છે. તે છતાં કોઈ પ્રસંગે શું ચર્ચા પડે એમ ધારી આ વિવચન અમે કીધું છે, અને તે કમિટીએ પાતાને શરૂ જ એ નિયમ બાંધ્યો છે એ વાત આથી મૂકી એક સર્વાપયોગી નિયમ તે ઉપરથી કહાડીએ તો આ પ્રમાણે નીકળે છે.

જો કોઈ શબ્દ રૂપે અને કોઈ ઘણા અપભ્રંશરૂપે એક શબ્દને જો લખા હોય, તો તે શબ્દને જેમાંથી મરજીમાં આવે તે રાતે લખવો

૩૦ શુદ્ધ સંસ્કૃત કે કુદરતી શબ્દ આને તો તેને અસહ્ય પ્રમાણે લખવા, જેમકે સૂક્ષ્મદર્શક, દૂરબીન.

અહિંયા પડેલા સવાધ એ ઉઠે છે કે મૂળ બાબતમાં સખાતો હોય તે પ્રમાણે, કે મૂળ બાબતમાં બોલાતો હોય, તે પ્રમાણે કોઈ ગુજ્ઞ લખવો આ નિયમની અશ્વ રચના ઉપરથી એકે અર્થ રૂપ નીકળતો નથી પણ કદાપિ એવી તાણીને કહાડવા જઈએ તો “લખાવો હોય” એવો અર્થ નીકળે ખરી. પણ એ બેમાંથી કયો અર્થ વાચનમાળામાં અમલમાં આવ્યો છે એ આપણે નિશ્ચય કરી શકીએ તેવારે જ આ નિયમનો અર્થ રૂપ થાય

સમ્પૂર્ણ અનુગા આ વાપી સેવામાં નડતો નથી, કેમકે એ બાબતમાં તો ચોખ્ખી વાત છે કે આમણુ તેવું લખણુ, ને બખણુ તેવું આમણુ, દાર-

લોડણીના નિયમનું અર્થ ગ્રંથ.

શી લખવામાં ધણેઠકાણે ભાનવા કરતાં જુદું લખાય છે ખરું, પણ તે માત્ર લખનારનું આજ્ઞા, જૂલ, અથવા ફક્કડાઈ મણાય છે. જેમ મોડીઆ એક રવાણીઆઓ ઉત્તર ગુજરાતમાં લખે છે તેમજ એ જાણવું. એ પ્રમાણે જ લખવું તે શુદ્ધ એમ કોઈ કહેવું નથી. તેમજ ફારશીમાં લિપિના નિયમ ચોખ્ખા છે અને તે અરાખર ઉચ્ચારને અનુસરતા છે. તેથી ફારશી શબ્દને પણ આ નિયમ લાગુ પાડતાં કાંઈ દરકત નથી. દરકત માત્ર બંધો પૂરેછ શબ્દોમાં આવી પડે છે. એ શબ્દોમાં કયો નિયમ પાળ્યો છે તે આપણે વાંચનમાળા લોઢને શોધી કઢાડવું લોઢએ છે. એથિઆ શબ્દમાં ને "આ" લખાય છે તે ઇંબરેછમાં 'ઘ' છે તે ઉપરથી. પણ જે લોડણીજ કણ્ઠસ રાખવી, અને ઉચ્ચાર તરફ ન જોવું એમ ઠરેતો, એડિનગરો, માંખમાંક, વગેરે શબ્દનાં ને રૂપ ચોપડીઓમાં લેવામાં આવે છે તેડવાંથી આભ્યાં અમારા લેવામાં તો એમ આવે છે, કે વાંચનમાળાની લોડણી અનિશ્ચિત તો છેજ પણ તેના ઉપર આધાર રાખી શકીએ, તો તેનું વળણ ઉચ્ચાર તરફ જણાય છે. માટે અમે એનો પેટાં નિયમ આ પ્રમાણે કઢાડીએ છીએ.

અ. જે માંવામાં ઉચ્ચાર અને જોડણી એક સરતાં નહોય ત્યાં ઉચ્ચાર પ્રમાણે લેવું.

આ ત્રીજા નિયમને ઘણા અપવાદ લાગતા હોય એમ જણાવું નથી. પોડાજ લખનામાં એ નિયમ પડતો મૂક્યો હોય એમ લાગે છે. સંસ્કૃતમાં કેટલાએક શબ્દને અંતે વ્યંજનો આવેછે જેમકે વિદ્યાન્, સ્તુતિમાન્ જગત્ વગેરે. ગૂજરાતીમાં એ શબ્દોનું ઉચ્ચારણ પણ વ્યંજનાંતજ ધાયછે. અને તેઓ ખરેખરા આ નિયમ માંએ આવે છે; પણ ચોપડીઓમાં કોઈ ઠેકાણે મૂળ પ્રમાણે લોડણી કાઢી નથી. ખીજા અંકારો પણ ઘણું કરીને વ્યંજનાંત શબ્દ લખવાનો કેવળ અભાવજ્ઞ જતાયે છે. કદાચિત્ અંતે અર્થાત્ શિવાય પોડાજ શબ્દમાં કોઈને છેલ્લો અક્ષર ખોડો કરતાં અંતે દોડો છે. પ્રાકૃત બાંધાનો એક ઉદાહરણ પણ એવો છે કે હલંત શબ્દ સ્વર સહિત લખાય. માટે આ બંધી વાતનો વિચાર કરતાં અમારો નિશ્ચય યાવ છે કમિટીએ ત્રીજા નિયમનો આ એક અપવાદ કણ્ઠસ રાખ્યો છે. એ અપવાદ કણ્ઠસ રાખવાનું એક બીજું પણ કારણ મળી આવે છે. ગૂજરાતીમાં કેવ, રાગ, વગેરે ધ-

છા મુખનો ઉચ્ચાર છેલ્લો અક્ષર ખોડો હોય એ પ્રમાણે જ યાવ છે, અને તેથી એમ વિચારવામાં આવ્યું હતું કે જેમ આવા પ્રણા હનંત ઉચ્ચારમાં સ્વર લખવા છતાં ઉચ્ચારતો હનંતજ યાવ છે, તેમ ખરા હનંત શબ્દમાં સ્વર બેળીને લખીશું તોપણ તેનો ઉચ્ચાર તો કરવો જોઈએ તેમજ યથે, અને એમ છે ત્યારે ભિષિકામાં લખી જોઈને નકામી શું ચવણું શું કામ નાખાવી' હવે પછીના લોકો આ ધારણા કબૂલ કરશે કે નહિ એ શક બરાબર છે, કેમકે વ્યુત્પત્તિ જ્ઞાન રશમાં દિન પર દિન વધતું જાય છે, અને વખતનું વળણ શુદ્ધ સંસ્કૃત શબ્દો લખવા તરફ સ્પષ્ટ જણાય છે, તે છતાં હાલ રશ માં આવે છે તે તરફ જોવા અને શાસ્ત્રમાળામાં જે પદ્ધતિ પડી છે તે નું પ્રયત્ન કરવા આપણા કામને મારે તો આ પેટા નિયમ કહાડી શકાય છે.

વ બંધનનાત શબ્દો તો શુદ્ધ રુપેનોલાતા હોય, તો એ તેમાં 'અ' મેલવીને જ લખવા.

પારોડીથી કામ કરના જગ્યાએ તો તો આટલા ખુલાસા સાધે પણ આ નિયમને અમલમાં આણવા ઘણી શું ચવણું માન્ય પડે. કેટલા ઉચ્ચારણો આપણને એા માન્ય પડશે કે તેના ચિન્હજ આપણી ભિષિકા નથી. મોરપક્ષી ને આંખાનો મોર, કોઠીનું ઝાડ ને રાણા બરવાની કોઠી વગેરે કેટલાએક શૂળમાત્રી ઉચ્ચારણોનો આપણી ભિષિકામાં સમાવેશ થઈ શકતો નથી, તો આરમી કે ઉંચે જી બાધાના ઉચ્ચારણો આપણે આ નિયમ જાઓ શી ગતિ બરાબર લખી શકવાના હતા? આવે પ્રસંગે આપણે આપણા આ નિયમને કોનો મૂકવાના જરૂર છે, અથવા એમ પણ વાદ કરી શકાય કે તે મૂક આપણી બાધામાં આખા પછી લૂછા ઉચ્ચારણનો થઈ ગયો છે, અને તેથી આપણે તેના મૂળ રૂપ પ્રમાણે લખવાતે બિનકુલ નિયમોક્તિ નથી, એ પણ ખરી ગાવ છે કે એક વાધાની ભિષિકા કામ કાઢ બીજી બાધાના ઉચ્ચારણો લખવાનું નથી, અને એ કાર્ય જો તે ન કરી શકે તો કાંઈ તેનો તેમાં જરાએ દોર ગણાય નહિ. ફુનિઆની બધી વાધાના ઉચ્ચારણોના ચિન્હ કની પણ આપણે આપણી ભિષિકા આણી શકીએ નહિ, અને તે આજના જયુ એ આપણે કામ પણ નથી, એ ને "એ" ના ને ને ઉચ્ચાર આપણી બાધામાં આવે છે તેને મારે નવા

ભેડણીના નિયમનું અર્થ મહત્વ.

ચિન્હ કહેવા, કે પહેલાં ચાસતા હતા તે હમણાં આપણે વિસારી મૂક છે તેને પણ તાજાં કરવા એ જરૂરી વાત છે. ગૂંજરાતી ભિપિમાં “૫” ને “૭” ના નહત્વ ને સૌથી રૂપમાં તો બેદ સંખ્યાવાની જરૂરજ અને કેટલાએક શ્રેયશીલ એ બેદ તો પેતાના લખવામાં રાખે પણ છે. બેદ ભિપિમાં ખતાવેલા એ કાંઈ અપરૂ કામ નથી.

આપણી ભિપિમાં પરબાધના ઉચ્ચારણો સમાવિત રીતેજ અવગણ્યા પાડેલા એ આપણે ઉપર સિદ્ધ કીધું. હવે માત્ર એટલું જ કહે રહ્યું છે કે ક્યા ત્યા ઉચ્ચારને માટે અપણી ભિપિનો કયો અક્ષર વાપરવામાં કબુલ રાખ્યો છે. એ બાબતના ઉચ્ચારમાં કાંઈક બેદ રાખે છે. કેટલા મૂર્ધન્ય ને કેટલા દેવ. અક્ષર બને છે. આપણી પડોશીમાં મૂર્ધન્ય કબુલ રાખ્યો છે, અને અગારા કાનને પણ એજ વધા પસંદ પડે છે. મરાઠી દેવસેટર, અને તેનું રખાદખી થોડાં એક જ જરાતી લખનારાઓ દંતરયાતી અક્ષર વાપરે છે. પણ આપણે તો વાંચ માળાનો રિવાજ કબુલ કરવો જોઈએ. નીજ કેટલાએક ઉચ્ચારણને મટાડે છે કે આવી નિર્વિવાદ તો નહિ પણ કાંઈએક નિયમ હાથ લાગે છે. ખરી એ બધાનો સાર નીચેના પદા નિયમમાં અમે સમાવીએ છીએ. કે અંગરેજ ઉચ્ચારણને મટાડે. કકત છે. સંસ્કૃતમાં કાંઈ પડ્યાત નથી, અંશરથી ઉચ્ચારણો આપણાં જવાં છે. અપવા-તેને આપણે તેવાં કરવામાં છે.

ક. T નો ટ, D નો ડ, Z નો ઝ, ટુંબા A નો આ, Clyde ચલ્ડમાં કલાઈડ, અને Point માં પોઇંટ એ પ્રમાણે લખવું.

આ ઉપનિયમના છેલ્લા ભાગમાં એટલે “આઈ” ના ઉચ્ચારમાં ગણતરાર છે. કોઈ એ, ને કોઈ આઈ લખે છે. એમાં “આઈ” ના વધારે પસંદ કરવા લાગે છે એજ એજ જાણી જાણતાં નથી, પણ કમિટીનો નિયમ એ પ્રમાણેનો અમલો નહીં આવે છે.

એક જોઈ તરાર પણ આ નિયમને લેવાતી કહેવાની રહી જાય કેટલાએક અંગરેજ ચલ્ડની વચમાં હલેન અક્ષર આવે છે, અને તેને જણે કેણે અક્ષર સહોત લખે એ જોઈએ છીએ. એ બાબત-વાંચનામાં માળામાંથી કાંઈ ખુલાસો મેળી નથી. કેમકે કાંઈ નેકાણે આમ ને કોઈ કાણે એમ લખે છે. પણ એમ પ્રારીએ છીએ કે અહીંના-તો કંઈ

છૂટ પાત્રો જરૂર હોય તેવી નથી. સ્પર્ધાકર્તા નહિ પણ સ્પર્ધાકર્તાના અભિપ્રાય, અક્ષર લેવા અથવા પડે છે માટે અને ખાસ પશુકાંધક કારણને લીધે એવે દેશોએ તે અક્ષર ઓડવાનો રિવાજ રાખ્યો હોય તો તથા સારું-
(અપ્રેક્ષ્ય)

કેલવણી રવાનાની સ્વર.

તા. ૧૫ ડિસેમ્બર સને ૧૮૭૧ થી તા. ૩૧ ડિસેમ્બર સ ૧૮૭૧ સુધીમાં આ ભાગમાં નીચે મુજબ ધનામ અપાયું.

- ૧-૦-૦ મોડલાની નિયામમાં અમદાવાદ છાત્રાના નેટિવ આસિસ્ટન્ટ મુખીનરેન્ડે-૬ વ્યાસીનેદરે આવી પરીક્ષા સહ ઓડાએને મીડાઈ વેહુમી.
- ૧-૦-૦ મોડે પેરણા તાલે અહમદનગરની નિયામમાં આત્મ વહી-વટદાર જમીયતરામ આદીતરામ તથા મોલણીદાર રામચંદ્ર તથા બીલરદુકમ કમિટીના મેમ્બરો મળી પરીક્ષા સહ ૧-૫૦૦ આ એકની મીડાઈ વેહુમી.
- ૧-૦-૦ પ્રયોજની નિયામમાં ત્યાંના જપતીદાર તથા રકુમ કમિટીના મેમ્બરોએ મળી તા. ૧૫ ડિસેમ્બર સને ૧૮૭૧ના રોજ પરીક્ષા સહ ૧૫૦૦ આ એકના પતાસાં વેહુમી.
- ૧-૦-૦ મોડે હડીએલ તાલે અહમદનગરની નિયામમાં ત્યાંના વહી-વટદાર આત્મ જમીયતરામ આદીતરામ તથા ત્યાંના તથા ધરોડાના રકુમ કમિટીના મેમ્બરોએ મળી પરીક્ષા સહ ૧૫૦૦ આ એકની મીડાઈ વેહુમી, તા. ૭-૧૦-૭૧
- ૭-૧૪-૮ અહમદનગર તાલે ધડરની નિયામમાં ત્યાંના વહીવટદાર આત્મ જમીયતરામ આદીતરામ તથા ત્યાંના પોષ્ટમાસ્તરે પરીક્ષા સહ ધનામ ઓડા તથા ઓડાએને ૧૫૦૦ નવ ચૌદઆના ને આડપાઈનું તાર. ૫-૧૦-૭૧ ને રોજ વેહુમી પામણુર ધનામની નિયામોમાં ધનામ અપાયું તેની યાદી
- ૨૦૦-૦-૦ પામણુરના મે. પો. મુ. કીચમો સાહેબે તથા રિવાજ સા-

ગોડપણીના નિવમનું અર્થ અંકણ.

આપણે જાણવા કે પહેલાં ચાલતા હતા ને હમણાં આપણે વિચારી મૂક્યા છે તેને પણ તોળ્યા કરવા એ જાણી વાત છે. ગૂજરાતી લિપિમાં “હ” “ર” ને “જ” ના નહતે ને દાંધે રૂપમાં લોકો બેદ સાંખવાની નજર છે. અને કેટલાએક અંકારો એ બેદ લોકો પોતાના લખવામાં રાખે પણ છે, એ બેદ લિપિમાં બતાવવો એ કાંઈ અઘરું કામ નથી.

આપણી લિપિમાં પરબાધના ઉચ્ચારણો સમાવે તે રીતે આ નિવમ લાગુ પડે એ આપણે ઉપર શિક્ષક કીધું. હવે માત્ર એટલું જ કહેવાનું રહ્યું છે કે ક્યા નવા ઉચ્ચારને માટે અપણી લિપિનો કયો અક્ષર વાંચના માળામાં કણુક રાખ્યો છે. એ બાબતના ઉચ્ચારમાં કાંઈક મત બેદ ચાલે છે. કેટલા મૂર્ખો ને કેટલા દંપ અક્ષર લખે છે. આપણી મોં પડીએમાં મૂર્ખો કણુક રાખ્યો છે, અને અમારા કાનને પણ એ જ વધારે પસંદ પડે છે. મરાઠી દેશવટર, અને તેનું રખાદખી ચોડા એક મૂં

જા બખતારાએ દંતરવાતો અક્ષર વાપરે છે. પણ આપણે તો વાંચના માળાનો રિવાજ કણુક કરવો જોઈએ. બાબ કેટલાએક ઉચ્ચારણને માટે જ એક આધાર નિર્ધારિત નહિ પણ કાંઈએક નિર્ધારિત દાંધ લાગે છે ખરી. એ બધાનો સાર નીચેના યોગ નિવમમાં અમે સમાવીએ છીએ. એ અંગેજી ઉચ્ચારણને માટે જ રક્ત છે. સંસ્કૃતમાં કાંઈ પંચાત નથી, અને કારણી ઉચારણો આપણાં જોઈએ છે. અથવા તેને આપણે તેવાં કરી લાખ્યાં છે.

ક. T નો ટ, D નો ડ, Z નો ઝ, દેશ જે નો ઝા, Cl નો જ, જેમાં ક્રમિક, અને Point માં પાંચે એ પ્રમાણે લખવું.

આ ઉપનિવમના છેલ્લા ભાગમાં એટલે “આઈ” ના ઉચ્ચારમાં કાંઈક તરસાર છે. કોઈ એ, ને કોઈ આઈ લખે છે. એમાં “આઈ” જ વધારે પસંદ કરવા લાયક છે એમ અમે કહી શકતા નથી, પણ કિમીની વિચાર એ પ્રમાણેનો અમારો નજર આવે છે.

એક બીજી તરસાર પણ આ નિવમને લગતી કહેવાની રહી જાય છે. કેટલાએક અંગેજી શબ્દોની જગ્યામાં હલત અક્ષર આવે છે, અને તેને પણ તેણે અક્ષર સહીત લખવો જોઈએ છીએ. એ બાબત વાંચના માં માળામાંથી કાંઈ પુત્રાંસો મેળવી નથી, કેમકે કોઈ નેકાણે આમ ને કોઈ અલગ અલગ લખે છે. પણ અમે પ્રારંભે છીએ કે અહીંના લોકો

૨-૪-૦ ડોસાની નિયાજમાં રાજેશ્રી. બીઆછુંપેય નારાયણરાવ તથા
કસટમ આતાના ઇન્સ્પેક્ટર માણિકલાલ તથા બીજા સર્વે
મેંબરોએ મળીને મીઠાઈ વેહેચી.

૨-૦-૦ ખાતેરાની નિયાજમાં કોલદાર બળવંતરાવ નાગાયણ તા.
હુમરાજ મુળચંદ તથા બીજા મેંબરોએ મળીને આસરે ૩-
પીઆ બેની મીઠાઈ વેહેચી.

૪-૦-૦ વાવની નિયાજમાં ત્યાંના રાજાજી સાહેબ તથા તેમના કા-
રભારી તથા કોલદાર બલજી બૂખણદાસે મળી ૩પીઆ ચાર
ની મીઠાઈ વેહેચી.

૨૨-૮-૦ વારાહીની નિયાજમાં ત્યાંના ઠાકોર ઉમરખાનજી તથા કો-
લદાર મપાચંદ બલજી તથા બીજા રકુલ કમીટીના મેંબરો
એ મળી ૩પીઆ સાડીઆવીસનો દીપ કરી તેમાંથી ને
ખરચા તેની વીગત.

૨-૮-૦ મીઠાઈ વેહેચી ૨-૦-૦-૦ રકુલકુંડ આતે જમા
કરાંબા

૧૪-૦-૦ યરાતી નિયાજમાં ત્યાંના ઠાકોર સાહેબ તથા રકુલ ક-
મિટીના મેંબરોએ મળી ૩પીઆ ચૌદની દીપ કરી તેમાંથી
ખરચા તેની વીગત.

૦-૦-૦ રકુલકુંડ આતે જમા ૨-૮-૦ ડોકરા ને
ધનામ

૪-૮-૦ જેહતાજીને ધનામ
૧૪-૦-૦

તથા આસરે ૩પીઆ બેની મીઠાઈ વેહેચી.

તા. ૮ જાન્યુઆરી સને ૧૯૭૨ સુ. પેથાપર

JEVACHRAM SATVACHRAM,

કેવણશ્રી એજ્યુકેશન ઇન્સ્પેક્ટર

મહીકાંઠા પાલખાપુર નિયામ,

ગોપાલજી આતાની ખમરો.

અંકલેધરની કન્યાશાળામાં ૩૦મી ફેબ્રુઆરી સને ૧૯૦૨ ને રોજ દશાઈ અમૃતરામ પ્રામુખાણએ પરીક્ષા લઈ હોશીઆ ખાંચના રેજી તથા મોજીઆ તથા ૧) ફેબ્રુઆના પંતાસાં વેહેઆં.

GOPALJI S. DESAI.

સન. ૩. એ. ઇન્સ્પેક્ટર. બા. મ.

કરમે ખારડોલી છલ્લે સુરતની કન્યાશાળામાં તા. ૩૦ મી અગષ્ટ સને ૧૯૦૧ ને રોજ કરનાના મામલતદાર સાહેબ વગેરે પરીક્ષા કરી મામલતદાર સાહેબે ૩૧) ના પંતાસાં વેહેઆં.

મોલે પામ પ્રગણે મોર્ચાશી છલ્લે સુરતની સરકારી નિશાળમાં તા. ૩૦ મી ડીસેમ્બર સને ૧૯૦૧ ને રોજ કરના મમકુરનો રહેનાર શેઠ રામજી જગાણએ પોતાની સામગીરી હોનાથી ઊંડરીઓ પોસે કવિતા જોનાવી ૩૧) ના પંતાસાં ઊંડરાઓને વેહેઆં.

કરમે માંડવીની સરકારી નિશાળમાં તા. ૩૦ મી અક્ટોબર સને ૧૯૦૧ ને રોજ ડીસપેનસરીના ડાક્ટર સાહેબ ગોવિંદરાવ દેવવરાંવ વગેરે પરીક્ષા લઈ ૩૧) ના પંતાસાં વેહેઆં.

તા. ૩ મી ફે. ૧૯૦૨.

MOHANLAL R.

ડિપુટી એન્ડુમેન્ટલ ઇન્સ્પેક્ટર. સુરત.

પુસ્તકોની પહોંચ. સુરતના કવિ રામપતરામ ફૂલેબારાને વળી મુંબાઈમાં એક તાની ઓપડી હોળીપર્વ નામનો છપાવી છે તેની એક નકલ અમને પહોંચી છે. એમાં જાત જાતના રોગની હોરીઓ છે અને મુંબાર રમે વસંત વર્ણન ધણ કરીને કોપુંછે. એના પૃષ્ઠ ૧૭ અને ૬૧ મત બે આના રાખી છે.

ગુજરાતસાળાપત્રના સર્વાંગમ પમેરનાં નાણાં આખ્યાં તેની પહોંચ,
તા. ૧મી માર્ચ ૧૮૭૨થી તા. ૩૧મી માર્ચસુધા ૧૮૭૨ સુધી.

સને ૧૮૭૧ના સને ૧૮૭૨ના

વળાની નિશાળના મહેતાજી તરફથી,

કુડીયાં મણ. ૦-૫-૦ જતાં જગાં	૦-૦-૦	૧૨-૧૧-૦
આપકવાડી શાળા ખાતાના		
સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ તરફથી.	૦-૦-૦	૦-૧૪-૮
અમદાવાદજીલ્લાના ડીપ્યુટી, એ,		
ઇન્સ્પેક્ટર તરફથી	૧૧-૧૫-૦	૧૦૬-૦-૦
રાજકોટ હાઈસ્કૂલના હેડ માસતરે		
તરફથી	૦-૦-૦	૨-૧૨-૦
સુરતજીલ્લાના, ડીપ્યુટી. એ, ઇન્સ્પેક્ટર તરફથી	૦-૦-૦	૧૪૫-૦-૦
	૧૧-૧૫-૦	૨૬૭-૫-૦

ગાહેર ખખર

સાધનાઓ ને નખતા પૂર્વક વિનિતિ કરવામાં આગે છે કે પોદ્ધાની ભૂ-
મિતિ રૂંધ પેહલાનાં મનોવદન સાથે કોલેન્સો, એમ્પર્સ, અને હટનમાંનાં
કેટલાંક મનોવદન પુરવણીમાં દાખલ કરી એક પ્રસ્તાવ હાલ છપાવવા સંકે-
ર્ષ છે તે જ મારાની સહઆતમાં બહાર પડશે. માટે જેઓ ને રાખવા-
ની ઇચ્છા હોય તે શ્રદ્ધાથી મને એપ્રિલ આખરસુધામાં અગાઉથી લખશે
તેમની પાસેથી એની કીમત કરતાં ચાર આના ઓછા સેવામાં આવશે.
દયાવરના શ્રદાઓ પાસેથી તે ઉપરાંત ટપાલ ખર્ચ સેવામાં આવશે, વચ-
રતાં વધારે નફો રાખનારને દર્શાવેલી અને ટપાલ ખર્ચ આપવામાં આવશે
લી. સેવા.

શુ. અમદાવાદ

ચિતાંબરદાસ ત્રિભૂવનદાસ મહેતા

ગુજરાત શાળા પત્ર.

GUJARAT SCHOOL-PAPER:

MAY 1872

પુસ્તક ૬૩ મું. મે સન ૧૮૭૨, આંક ૫મો

મે'તા ૭ બહુ મોટું વૃક્ષ, નામ તેમ છે ૧૧મ્—
કર ખંતે મનલેખ તો ખરી ખેતિ ધરિ દામ.

અનુક્રમણિકા.	પૃ. ૨.	Contents.	Page.
મેઘદૂતનામ,.....	૫૧	The Meghaduta (trans- lated)	65
નોંધણીના નિયમનું અર્થ મૂલ્ય. ૧૬		Interpretation of the New Rules of Spell- ing.....	69
અર્ચાપત્ર	૭૨	Correspondence	72
કેળવણીના આત્માની અભર,.....	૭૩	Educational Intelli- gence.....	73

(દેખવાળી ખાતાના હુકમથી.)

અમદાવાદ મે'મે, મામાની હોશમાં પુનાઈટ પ્રિન્ટિંગ, અને
જનરલ એજન્સી કંપની "લિમિટેડ"ના પ્રેમમાં
રણજીતભાઈ દોશમંદે જાને પ્રસિદ્ધ કર્યું.
(મૂલ્ય ૧૨મો: રૂ ૧. અગાઉથીજ)

ગુજરાત શાહપત્ર,

પુસ્તક ૧૨ મું. અમદાવાદ. મે સન ૧૯૭૨. વ્યાંક ૫ મો

મેઘદૂત કાવ્ય.

એમ ઉપાસી શરવણમવને ઉત્તર તું મારગ આન.

ઓપે તમાં ભસિ અંતરણે માંત્રવ કરતાં ગાન

‘વાળા મિઝ્યાના મયયાં.

જા, સંતેદેવ ગોમેથ વહુ કરનારતજોરે

‘સાક્ષાત્ કીર્તિ સરિતા હપી ચંચલને તીરે. ૧૨

ઘાલા વિરોધ વિલોકી હઠધર આળો યુદ્ધભરાગ,
રેવતિના લોચન પ્રતિબંધે ચક્રચક્રતા કરિ ત્યાગ

ઘાલા મધુના પ્યાલા,

જડ સેવે સેરસાતિ, સેવ તું જડ, તું પણ તેથી

ચિંત શુદ્ધ થઈશ રહિ કૃષ્ણરે માવજ રંગેથી. ૬૬

એ નામનું ગામડું છે તે નહિ. પણ આસપાસ રેગ મણાતો હતો તે. સરસ્વતી અને દીપદત્તી વચ્ચેનો જે મુલક તે અવાપત એમ મનુ કહે છે. —૫ પૂર્ણી ન-ક્ષત્રી રેવા સાથે ક્ષત્રીઓજ સરત ખાંધીને ધ્રાગા હતા તેની જે દુર્લભતા કહે છે તે. આ ખીચું ચરણ ભાષાંતર રેનારની તરફનું જ બહુ છે. મૂળમાં તો કામોના પુરુષને મૂલ્યનાર એટલું જ છે. —૬. માંડાવ નામના ધનુષ્યના ધરનાર, અર્જુન. —૭ બાબુ.

૧. સગાજાહાલની બહાઈ કૌરવખાંડળ હજધરના મગા દતા, અને તે માંડો માંડે બડા લામ્યા તે જોઇને —૨. યુદ્ધપર અપ્રીતિ આણીને, કુર-ક્ષેત્રના યુદ્ધમાં જતાં —૩ હજધરની સ્ત્રી. —૪. “રવતીના લોચનનું પ્ર-તિબંધ પડ્યાથી અકબલિત થએલા એવા જે પોતાને બાવતા મધુના પ્યા-લા તેનો ત્યાગ કરીને.” પ્રતિબંધ કહેવાનું ચરણ કે પ્રથમ પોતાની સ્ત્રીને ઘોડાએક પાછને પછી પુરુષો તે સમયે મગ્યાન કરતા હતા. હજધરને ત્રણ ઉપર બહુજ પ્રીતિ હતી એ પુરાણપ્રસિદ્ધ જાત છે. —૫. હજધરે કુરક્ષેત્રનું યુદ્ધ થયા માંડું તે પહેલાં કંઠજીને ચરસ્વતીને કાઢે એમાં વાસ કીધો હતો. —૬. તે નદીના પ્રવાપથી. —૭. ધ્રુવણ તેથી ચિત્તમાં શુદ્ધ થઈશ. અને દડા ઉપરના રંગથીજ ધ્રુવ કહેતાં કાળો રહીશ. આ જગો ઉપર મૂળનો મંદન મુખ જાણી જોઇનેજ મળ્યો છે, કેમકે એવો અર્થ પણ તેનો યજ્ઞ રોકે કે ધ્રુવ કહેવાના નવો માત્ર રંગમાંજ રહીશ. અને તેની પેઠે ધ્રુવે પણ કાળો થઈશ નહિ. કેમકે તેજો બારતનો મેટો બડો રંગેરવામાં આગેવાન હતો. મૂળનો અર્થ એમ છે એવું કહી શકાતું નથી, પણ માત્ર કલ્પના બાહેર મૂકી છે.

જોડણીના નિયમનું અર્થગ્રહણ.

૪. ગૂજરાતી શબ્દો ગૂજરાતના બધા ભાગમાં જે પ્રમાણે બોલાતા હોય તે પ્રમાણે લખવા.

વ્યુત્પત્તિ પ્રકરણમાં કોઈ શબ્દને પણ ગૂજરાતી છે એમ કહી ચલાવું નથી; કેમકે ગૂજરાતી એ કાંઈ મૂળ બાંધા નથી. તેમજ ગૂજરાતીમાં જેટલા શબ્દ વપરાય છે તેને ગૂજરાતી કહ્યા છે એમ પણ આ નિયમનો અર્થ યદ્ય શક્યો નથી જાન્ય નિયમથી સંસ્કૃત કે બીજી ભાષાના શબ્દ શબ્દ તો બાદ થએલાજ છે. પેઢેલા નિયમમાં થોડા ફેરફાર થાના શબ્દને પણ મૂળ પ્રમાણે લખવાનું હતું છે તેથી આ ક્રમાંકે ઘણો ફેરફાર થએલા શબ્દ અને વિશે કે બીજા નિયમ છે તેજ સમજવા.

આ નિયમ જેમ વાળ્યો છે તેમ હવે અર્થમાં ખુલ્લો છે, પણ અમકમાં આશુવો સૌથી અંધરોછે. ઘણા ભાગમાં કંઈ ઉચ્ચારણ સાધારણ છે તે જાણા આગળ તે શબ્દ ગૂજરાતના બધા ભાગમાં સી રીતે બોલાય છે તે જાણવું જોઈએ, એટલું જાત થોડામાં જ હોઈ શકે. પણ એ જાણત કાંઈ પણ વિશેષ નિયમ આપવો એ અશક્ય છે, કેમકે જુદાજુદા ભાગમાં શબ્દ બોલવાની કાંઈ અમુક રીતિઓ નથી. સુરતજીલ્લામાં બધે જ ભાષે છે, મરોતરમાં કનો ચ, -હરેવ ઇઉનો લોપ, દીર્ઘ ઇઉનો ગૂણ વગેરે ને કાંઈ નિયમ રાર ઉચ્ચારભેદ છે તે નીચલા વર્ગના લોકોમાં જ માણે છે, અને તેથી કદાચ ભાગમાં આ નિયમ પ્રમાણે ઉચ્ચાર થાય છે એમ કહી શકાવું નથી, એ તો દરેક ભાગના જતનીઓ એકલા મળી દરેક શબ્દના રૂપ વિશે નિસ્સય કરે તારિજ થાય. કમિટી એ ધોરણ મુજબ જ બેગી થઈ હતી, અને તેથી ને શબ્દ તેમણે મુકરર કર્યા તે પ્રમાણે જો શુદ્ધ ગણાય હોત તો આપણે કોઈ જાતની અડચણ રહેત નહીં. પણ તેમ થયું નથી ત્યારે તો ઘણે ક્રમાંકે જી રીતે કીધું છે તે ઉપર નજર રાખવી જોઈએ.

નિયમ તો કોઈ બરાબર નીકળી શક્યો નથી, તે છતાં સુરત, ઉત્તર ગજરાત, અને કાઠીયાવાડ એ ત્રણ ગૂજરાતના મોટા ભાગ છે, અને એ ત્રણ ભાગની બાધા ફેરફારોએ રીતે એક બીજાથી નેાંખી પડે છે એ જાત વાદ રાખવી. અમે સાંગત્યું છે કે કમિટીએ પણ એ બાધા-

ના એવા મોટા વણુ વિભાગજ પાડ્યા હતા. તેથી એ ત્રણે ભાગમાં હર-
કોષ સંખ્દ થી રીતે બોલાય છે તેની વપાસ કરીએ તો તે કાંઈ ધણું અ-
મરું પડે એવું નથી.

૫. એકજ અર્થના છેક જૂદાજૂદા શબ્દો શૂન્યરાંતના જૂદા-
જૂદા ભાગમાં બોલતા હોય તો તે બધા શખવા.

આ નિયમ જોડણી લખનારને કાંઈ કામનો નથી. એ તો સંચકારને
ઉપયોગનો છે. તેમજ એ નિયમમાં સમજવું કાંઈ મુશ્કેલ નથી. “છેક
જૂદાજૂદા શબ્દ” એમ જ કહ્યું તે ઉપરથી એટલુંજ સમજવાનું છે કે એક
શબ્દના અનેક અપભ્રંશ રૂપ યતાં હોય તો તે બધાં રૂપ જૂદા શબ્દ જ-
ણીને બાષામાં ન લેવા. ત્યાં તો ઉપશ્ચા નિયમો માણુ પાડવા. એ નિયમ
તો જ્યાં જૂદા જૂદા મૂળના એક અર્થ વાળા શબ્દ બોલાતા હોય તેને માટે છે.

૬. સંસ્કૃત તથા હિંદી ધાતુપરથી ક્રિયાપદ બને તેની જોડણી
મૂળ પ્રમાણે રાખવી.

આ નિયમની વાક્ય રચના કાંઈ ઓરજ તરેહની જણાય છે. ખીજા
નિયમોમાં તો કાંઈ વધષટ કરતાં કાંઈ પણ અર્થ યુક્તો જણાય છે, પરંતુ
આ નિયમને તે જેમ જેમ જોડણી છીએ તેમ તેમ વધારે અર્થ રહિત
માત્રમ પડે છે, અથવા એના શબ્દ ઉપરથી ક્યારે પણ અર્થ ન કહાડી
શકાય એવો અર્થ એ કમિટિના મનમાં હશે એવી કલ્પના કરવી પડે છે.

પ્રથમ તો એમાં ‘તેની જોડણી’ એમ જ લખ્યું તે કોની જોડણી એ
બરાબર સમજાવું નથી. ઉપર ટપકે જોતાં કોઈ સ્વભાવિક રીતે એ સંબંધી
સર્વનામનો અન્વય ‘ક્રિયાપદ’ જોડે કરે, પણ જરા જો વિચાર કરે તો તે
અન્વય ખોટો છે એમ ધ્રુવ લાગે. સંસ્કૃત અર્થવા હિંદી પ્રમાણે ક્રિયાપદનું
રૂપાખ્યાન કરવું એવો અર્થ હોયજ નહિ. “કહેવું” એને કહેણે કથિતવ્ય
કે કહેના કહેવું એવો તે કોનો અભિપ્રાય હોય? પણ વાક્યનો એજ અન્વય
સ્વભાવિક છે, અને બીજી રીતે એનો અન્વય કરીએ છંદમે એટલે ‘ધા-
તુ’ની સાથે એનો સંબંધ બેસાડવા જાણીએ છીએ તોપણ ઉપર કહ્યો તેવોજ
અનર્થ યદિ જાય છે.

ધારો કે એ નિયમનો એવો અર્થ છે કે સંસ્કૃત અથવા હિંદી ધાતુઓ

તો તે મૂળ બાધામાં હોય તે પ્રમાણે જ લખવા અને તેનું રૂપાખ્યાન મૂળરેતી બનાવવાના નિયમે પણ પેલા શુદ્ધ રૂપને મૂળરેતી ધાતુ માનીને કરવું. આ અર્થ એક ધડી પણ નીબો શકતો નથી. એમાં પ્રથમ તો સંસ્કૃત અને હિંદી એ બંને મૂળની વાત કરી છે. પણ ધણી અસા હિંદી ધાતુઓ તો મૂળરેતીની પેઠે સંસ્કૃતમાંથી નીકળેલા છે. ત્યારે હવે મૂળ રૂપ તે સંસ્કૃતમાંનું લેવું. કે હિંદુમાંનું લેવું? આ નિયમ તો હિંદી બાધા બધે કોઈ સ્વતંત્ર બાધા હોય એવા બાવધો લખ્યો છે. એ મુશ્કેલી આવી મૂકીએ, અને સંસ્કૃત કે હિંદી એ બેમાંથી ને કાવે તે રૂપ લેવું એમ કબ્જા કરીએ તો પણ એ નિયમ મૂળરેતી બાધાને મારી નાખ્યા-શિવાય અમલમાં આણી શકતો નથી. કહ્યું એનો મૂળ ધાતું સંસ્કૃતમાં તો “ક્ર” છે, ત્યારે શું ક્ર્ય ધાતુ આપણે એને કાણે હવેમાં વાપરવા કોઈ કહ્યું કે આ કાણે તો હિંદી રૂપ કહા કબ્જા રાખવું તો તે કબ્જા રાખવું. પણ અજ ધાતુનું સંસ્કૃત કે હિંદી એ બંનેમાં મિલ રૂપ છે તેનું શું કરવું! શું હારાની પેઠે “મિલવું નથી” એમ બોલવું. એવા કૃ, ચલ્, છિદ, તુલ, તુ, મુન્, વગેરે અનેક ધાતુઓ છે, કે જેના સંસ્કૃત કે હિંદી રૂપ આપણી બાધામાં કદી પહોં આપણે લખાઈ કરી શકવાના નહિ. આવો માંડે અર્થ એ કમિટિના નિયમમાં નથી જ રહેલો એમાં શો રોડો! ત્યારે એનો અર્થ શો હશે!

અને તો એ નિયમનો અર્થ આ પ્રમાણે સમજીએ છીએ. એ વાત ખરી છે કે એ શબ્દોમાંથી એ અર્થ શી રીતે નીકળ્યો તે અમે સમજાવી શકતા નથી, અને એજ અર્થ પારલો હોય તો એ નિયમ ઉપર ધણીજ અપૂર્ણ બાધાનો દોષ આવી પડે; તો પણ જો એમાં કાંઈ અર્થ રહેલો છે તો અમે ને નીચે લખીએ છઈએ તેજ છે.

કહે, રહે વગેરે હકાર વાળા ધાતુઓ આવે ત્યારે પાછલા અક્ષર સાથે હને ન જોડો દેવો.

આ નિયમ શા માટે બાંધેલો પડ્યો હશે તે અમે સમજી શકતા નથી. કહ્યું કહીએ વગેરે કેટલા રૂપાખ્યાનમાં હ-છટ્ટો પડે છે અને મૂળ વ્યુત્પત્તિમાં હ-છટ્ટો છે તથા એ કદાચિ કદાજો હશે, પણ એ ફરકાર રજાવવો એ બનાવવાનાનું કામ છે. અને એ ફરકાર રજાવવો પડે માટે જોડણી-

ના એવા મોટા ત્રણ વિભાગનું જાણ્યું હતા. તેથી એ ત્રણે ભાગમાં હર-
કોઈ સંખ્દ થી રીતે બોલાય છે તેની તપાસ કરીએ તો તે કાંઈ ધણું અ-
ધરૂં પડે એવું નથી.

૫. એકજ અર્થના છેક જૂઠાજૂઠા શબ્દો મૂળરૂપના જૂઠા-
જૂઠા ભાગમાં બોલતા હોય તો તે બધા રાખવા.

આ નિયમ જોડણી લખનારને કાંઈ કામનો નથી. એ તો સંયકારને
ઉપયોગનો છે. તેમજ એ નિયમમાં સમજવું કાંઈ મુશ્કેલ નથી. “છેક
જૂઠાજૂઠા શબ્દ” એમ ને કહ્યું તે ઉપરથી એટલુંજ સમજવાનું છે કે એક
શબ્દના અનેક અપભ્રંશ રૂપ યતાં હોય તો તે બધાં રૂપ જૂઠા શબ્દ જો-
ણીને બાપામાં ન લેવા. ત્યાં તો ઉપલા નિયમો ધાતુ પાડવા. એ નિયમ
તો જ્યાં જૂઠા જૂઠા મૂળના એક અર્થ વાળા શબ્દ બોલાતા હોય તેને માટે છે.

૬. સંસ્કૃત તથા હિંદી ધાતુપરથી ક્રિયાપદ બને તેની જોડણી
મૂળ પ્રમાણે રાખવી.

આ નિયમની વાક્ય રચના કાંઈ ઓરજ તરેહની જણાય છે. ખીલા
નિયમોમાં તો કાંઈ વધવટ કરતાં કાંઈ પણ અર્થ ખુલ્લો જણાય છે, પરંતુ
આ નિયમને તે જમ જમ જોડણી છીએ તેમ તેમ વધારે અર્થ રહિત
માત્રમ પડે છે, અથવા એના શબ્દ ઉપરથી ક્યારે પણ અર્થ ન કઢાડી
શકાય એવા અર્થ એ કમિટિના મનમાં હશે એવી કલ્પના કરવી પડે છે.

પ્રથમ તો એમાં ‘તેની જોડણી’ એમ ને લખ્યું તે કોની જોડણી એ
બરાબર સમજાવું નથી. ઉપર ટપકે જોતાં કોઈ સ્વભાવિક રીતે એ સંબંધી
સર્વનામનો અન્વય ‘ક્રિયાપદ’ જોડે કરે, પણ જરા જો વિચાર કરે તો તે
અન્વય ખોટો છે એમ ઘૂરત માગે. સંસ્કૃત અર્થવા હિંદી પ્રમાણે ક્રિયાપદનું
રૂપાખ્યાન કરવું એવો અર્થ હોયજ નહિ. “કહેવું” એને રૂઢાણે કાર્યિતવ્ય
કે કહેના કહેવું એવા તે કોનો અભિપ્રાય હાવ? પણ વાક્યનો એજ અન્વય
સ્વભાવિક છે, અને ખીજી રીતે એનો અન્વય કરીએ છછએ એટલે ‘ધા-
તુ’ની સાથે એનો સંબંધ બેસાડવા જાય છે છીએ તોપણ ઉપર કહ્યો તેવોજ
અનર્થ ધઈ જાય છે.

પારો કે એ નિયમનો એવો અર્થ છે કે સંસ્કૃત અથવા હિંદી ધાતુઓ

ને ૧૬૯૫ પડે છે અને એથી ધારેથી પરિણામ પાર પડતો નથી. એ બાબત મહેતાજીઓની અભિપ્રાય માગવાથી વધારે ખુમાસો થયે, હાલની બાબતો રહીતા કાગળો અને અત્રપત્રોનો વહીવટ તેમાં રાખ્યક થાય તો સારું.

૩ રજા હિસાબ ખીનત બાગમાંથી વીધાં વચા અને વિશવાણી વાગી વીધાં દોરીતી કોત કાઢી નાખી તેને રોકાણે નથી સરવાળ પ્રમાણે એક ઝુંડા વાળું કોટક રાખ્યક કરી તેને સગતા હિસાબો રાખ્યક કરવા નિષ્ક્રમે.

૪ જૂગોળ વિદ્યા બાગ રજા સાંખી મુદતથી ફેરફાર થયા વગરનો આધ્યોજ એવે છે તેના ઉપર કોઈ ધ્યાનજ આપવું નથી એ જરા વધારે આશ્ચર્યની વાત છે, મદુષા પ્રગણે નીચી ગવાને કેટલાં વરસ થઈ ગયાં પણ એકા જીવજાના ચીખતા વિદ્યાર્થીઓ હજી તે પ્રગણાનું મનન કરેછે, આ એક માસલા તરીકે છે પણ એવાં ખીનત પ્રણાં પ્રગણાને માટે માફ કેહેવું છે.

વસ્તીની નવી ગણતરી હાલ થયા બાગી છે તે પ્રમાણે હવે પછી ૭૫૦૦ જૂગોળ વિદ્યામાં રાખ્યક થવાનું લક્ષમાં આવવું નિષ્ક્રમે.

૫ પદચેદ કસ્ટાનો વહીવટ હજી મુખી એક સરખી રીતે જૂન-રાત પ્રાંતમાં ચાલતો નથી. વાસ્તે મી. મોહનભાઈ કલ્યાણજી વાળું પદ-ચેદનું પુસ્તક મુદ્રા. પ્રક તરીકે પ્રક કમીટીએ પસંદ કરી ચલાવવાની હાવ કરવી નિષ્ક્રમે-અગર તેમ ન બને તો પદચેદની રીત ઉપર એક નવું પુસ્તક પ્રગટ કરાવવું નિષ્ક્રમે અને તે પ્રમાણે એક સરખો વહીવટ. થવા બેદોબરત થવો નિષ્ક્રમે કે એથી કરી સર્વજ ઠાચ એક સરખી રીતે પદ-ચેદની રીત રાખ્યક થયે, આ વાત હું મારા ખરા અનુભવથી લખું છું.

હાલ એટલું બોલી બંધ રહું છું. બાગીની સૂચનાઓ નોંધપાત્રી સૂચનાઓ નજીવી નહીં ગણાય તો હવે પછી લખી જણાવીશ.

લા. સે. વાલજી મીનાબાઈ.

કેલવણીઆતાની સ્વરો.

મોને મુખતાન પ્રગણે જાણપોરજીએ મુરતની સરકારી નિમાજ

મોજે વસાઈ પ્રગણે ઓરપાડની સરકારી નિયામમાં તારી, ૧લી સપ્ટેમ્બર સને હાલને રોજ મામના સારા સારા સદ અહરથોએ પધારી પરીક્ષા કરી તેમાંથી નીચે લખેલા સદ અહરથોએ ઇનામ વેહેચું.

૧-૦-૦ મેખર નરસાઈદાસ ખુસાઈદાસ તખાલીએ પેડા.

૧-૦-૦ મેખર વલ્લભ નારણ પતાસાં.

કરમે ચલોડની કન્યાશાળામાં તારી, ૨૮મી જુલાઈ સને હાલને રોજ એકંડ કન્યા ઓંગો વરનાકમુલર સ્કૂલના હેડ માસ્તર, આજમ ગવરો ચંકર પ્રાણચંકરે ૩૨)ની ઓપડી તથા પતાસાં વેહેચ્યાં.

મોજે પુના પ્રગણે માંડવીની સરકારી નિયામમાં માંડવી અને બારડોલી તાલુકાના વિઝિટર આજમ વલ્લભ પ્રભાચંકરે પરીક્ષા કરી તે, વખતે સુખી પટેલ હરીભાઈ વીશરામે ૩૧)ની ઓપડી ઇનામમાં વેહેચી. એ સખચ કેશવણીના ઉત્તેજનમાં સારી ઉલ્લેખ રાખે છે.

કરમે માંડવી જીલ્લે સુરતની કન્યાશાળામાં તારી, ૫મી સપ્ટેમ્બર સને હાલને રોજ માંડવી અને બારડોલી તાલુકાના વીઝિટર આજમ વલ્લભ પ્રભાચંકરે પધારી પરીક્ષા કરી તે વેળા મામના સારા સારા સદઅહરથો પધારેલા તેમાંના નીચે લખેલા સદ અહરથોએ ૩૩-૪-૦ ઇનામ વેહેચું.

તેઓના નામ અને વિગત નીચે મુજબ.

૦-૮-૦ દેવાઈ અંબેલાલ ગોખાળજી.	પતાસાં.
૦-૬-૦ શેઠ મેદાભાઈ વલસીદા.	ઓપડી.
૦-૬-૦ શેઠ હોરગસજી ખરસેદજી.	ઓપડી.
૦-૬-૦ શેઠ મોતીભાઈ રઘુનાથજી.	ઓપડી.
૦-૬-૦ શેઠ મોતીભાઈ નરસાઈદાસ.	ઓપડી.
૦-૫-૦ હમીર બાવા રામસંગજી.	ઓપડી.
૦-૫-૦ હરીભાઈ જોરામ.	ઓપડી.
૦-૫-૦ અમરચંદ પાનાચંદ.	ઓપડી.
૦-૫-૦ કુતુબદાસ વલ્લભભાઈ.	ઓપડી.

૩-૪-૦.

તા. ૧લી અક્ટોબર ૧૯૦૧

MOHANLAL R.

દિ. એ. ધ. સુરત વિભાગ.

મેહેરખાનં અમદાવાદ ઈલેક્ટર બોર્ડોલ સાહેબ બહાદુર આ તાલુકામાં સરકોટ કરવાં પધારેલા તે વખત તો, ૨૧ મી જાન્યુઆરી સને ૧૮૭૨ નો રોજ કરંચે હરસોલ તાલુકે પ્રાંતીજની સરકારી નિયાજમાં પધારી ઊંડરાઓની પરીક્ષા કરી બહાણે ખૂણે યંચા બાંદ મજકુર ગામમાં કન્યાશાળા નહોતી માટે તે શરૂવાં મજકુર તાલુકાના મેહેરખાન મામલતદાર સાહેબ ખામચંદ મીરાબાઇ પણ તે વખત અત્રે પધારેલા માટે તેમને સાહેબ બહાદુર કરમાવ્યું કે ક્યાં ગામમાં કન્યાશાળા નથી માટે ગામના લોકોને બોલાવી સમજાવત આપી (તે) સ્થાપન કરવી જોઈએ, તેથી મેહેરખાન મામલતદાર સાહેબે ગામના સારા સારા લોકોને બોલાવી ધણીજ સમજાવતી આપવાં ઉપરથી તે લોકો પોતાની ઈકરોઓને નિયાજ બંધવા મોકલવા કમ્પત થયા (માટે) કન્યાશાળા સ્થાપન કરી તેમાં ઊંડરાઓના નંબર ૪૩ થયા જોઈસાહેબબહાદુર બહાણે હંવીત થયા, તેથી તેમને ધનિમ આપવા મેહેરખાન મામલતદાર સાહેબની મારફતે ગીચે મુજબ ટીપ બરાહ તેની ઇપારી.

૫) મેહેરખાન કલેક્ટર સાહેબ બહાદુર. ૨) રાણી પરશુદાસ પ્રેમચંદ

૩) મેહેરખાન મામલતદાર સાહેબ. ૨) શા. મુખચંદ મોતીચંદ

૫) વામપૂરના કાઠોર નેહુજ નેસલસિંગજી. ૨) કરખાતી સંદુબાઇ ડોશી-

૫) આંત્રોલીવાસ પ્રભાઇ નાથા. હીમત- બાઇ,

શાંમલોલાઇ- ૨) સા. મોખજી પરસોતમદાસ

૫) આંત્રોલીવાસ દોલજી નાથા બેચરજી ૧) શા. નેચંદ રામજી.

દોલજી. ૧) શા. રામચંદ કરચનદાસ.

૫) મેવડવાસ નાથાજીના કાઠોર હરીજી ૧) મુખોપટેલ નારણ રાજી-

દાવીજી. બાઇ.

૪) મેવડવાસ રાજાજીના કાઠોર જુવનશાંમ ૧) શા. પાનાચંદ કુબરદાસ.

મુંધીશાંમ. ૧) સોની નેશા શાંમચંદ.

૪) અણીઓડના કાઠોર માધુજી તખાજી ૧) શા. મલુબાઇ કેવળદાસ

૪) ખરોડરાના કાઠોર ચતુરજી જાસણજી, ૧) વોહોરા અબીબાઇ રહે-

૨) પડસણના કાઠોર શાલુજી કેસરીજી. મતબાઇ.

૨) સાગપૂરના કાઠોર બેચરજી કેસરીજી, ૧) મોહી અમચંદ નેશાદાસ.

૨) બોરીઆના હાથે જમાનાપ નેહાછ. ૧) યા. નારણુજી ખુશામ.

૧) રોજડના હાથે રમછ માલછ.

રાસ.

૨) મેખર પંડા નથુરામ ગુમાળજી.

૧) યા. કૃતેચંદ ગૌતમરાય

૨) ગાંધી મલુકચંદ ખુખણુદાસ.

૧) યા. મોતીચંદ હોરાચંદ.

ના મતાદાર પટેલ આવુ દયાબાઈ.

૧) સુભતાનપુરના પટેલ વરધા

હોરા મુખી.

ના મતાદાર પટેલ ગોવીંદજી પના.

ના શા. નથુ નેચકરજી.

ના મોદી વીરચંદ હેમચંદ.

ના શા. ખુશામ પરજી

ના રાણી હરજીવન મોતીચંદ.

ના શા. ગુમાળચંદ મુંદરજી

ના યા. લીલાચંદ રામચંદ.

૫૭-૦-૦

૨૭-૦-૦

૨૭૧) કુળ.

એ રીતે કુળ ૨૭૧) જોતેરની ટીપવઈ ખાંડતેમાંથી ૩૧૧-૧૭-૩ના જોડીઓને રેસમારેલ તથા ૩૬-૧૪-૨ ની ચોંલતા અંબાસતી ઓપડીઓ વિગેરે ધનામ આપ્યુંને ૩૨-૨-૦ જોડા તથા જોડીઓને પતાસા વેરુઆં. એ રીતે કુળ ૩૧૭-૧૭-૬ અર્થમાં જોડી ૩૫૮-૨-૩ વાળે મૂકી સમીક્ષ રખાવ્યા તેમાંથી જોડીઓને બણવાની ઉમેદ રહે માટે એકબાઈ પહેલી ઓપડી સુધી બણેલી હતી માટે તેને તેમાંથી દરમાસે ૩૧-૦-૦ પગાર આપવા કરાવ કરો ને દરમાસે જોડીઓની પરીક્ષા કરી ધનામ વિગેરે તેનાંથી અરચ આપવું એ વાગેરે કરાવતા ૨૬. મી જાનેવારી સને ૧૮૭૨ ના રોજ મેહરજાન સાહેબ બહાદુર તથા મામલતદાર સાહેબ અને ગામના કેટલા સારા સારા લોકોની મારફતે જોડીઓની પરીક્ષા (જોડીઓને નિશાને આવેલા વિશે) ગરબો બોલાવી પણાં ખૂશીયવા તથા બાદ મજકુર નિશાનનાં મેહતાજી નામરંદાસ પૂંજબાઈએ જોડીઓને કેળવણી આપવી જોઈએજ તેવિશં ઘણીજ લેખણથી બાવણું કરેલું તે સંબાસદો આગળ વાંચ્યું વળતી સાહેબ મોમુદ પણાં ખાંડી યપ મેહતાજીને માન સાથે શ્રીઆશી આપી. પછી સંબાસદોને આપી સંબાસદો આપી ૬૪ વાગતાંના સુમારે સંબાસદો જરખાસને યપ.

MAHARAJA

દિ. એ. ૬ અમદાવાદ વિભાગ.

၆၆၆၆၆၆၆၆

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

મુજશસ કુવેરાશ,
 દિશ્યત પ્રાણનાથ પેશાબાઈ,
 પ્રેડીઆ માણિકજી સમીરબાઈ,
 મોદી નેહરુચર જ્ઞાનાબાઈ,
 દકર હમોદર મુજજી,
 પોશ પોપટ તરુનનાથ,
 પાણી વાગના રૂંદાર માધવજી
 દકર મોતી બાઈજી.

9. J. M. H.

5-9-6

•-A-h

•-A-h

MAYARA M S.

ધોધળા તાને રેવઘડખાશીઆની સરકારી નિયાળમાં રેવઘડ સંરચાનના પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર અમરતલાલ ભટ્ટવઙ્ગએ નિમણની પરીક્ષા કરી રૂ. ૧૦—૧૦નું ખનામ આપ્યું. એટલુંજ નહીં પણ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર ર. સહેને નિયાળમાં જોડાઓની જઘાવ કરી આપવાના કામમાં ઘણી મહેનત કરી શાશે જમાવ પોલિસે ને આ આવીજ રીતે તેઓ હુમલો રેવઘડીના કામમાં ઘણી પ્રીતી રાખી પોતાની બનતી મદદ આપવા ચૂકતા નથી એ પાછું ખચી ચવા જેવું છે તા. ૧૧મી એપ્રિલ સન ૧૯૭૨. મુ. ગોધરા.

ડિ. ઓ. ઇ. અમરાવાદ વિભાગ.
LALBHAI RUPRAM.

આપણે ધન્વંતરીયોને વિનંતિ કરવામાં આવે છે કે સ્વયં જ તેઓ કૃપા કરતાં શીત બંધ પાડશે. એ પત્રક નિમ્નનાનું થાય તેમ વધારે વાંચે કેમકે આ સાંપાનીઆને જાણે આપણે સ્વરૂપ અમલી પડે છે.

ઉત્તર પ્રાંતના મહેતાશ્રમોને સૂચના;

એવું યામ છે કે મહેતાશ્રમો પોતે માંદ થયા છે એમ સીપોટ કરી પોતાની નિયાંજા છોડી જતા રહે છે. તેઓની જગણને વામતે ફરમાવીએ છંદએ કે તેઓં નો ગામ થા ફરમામાં થા એટ્ટરમાં નોકરી કરતા હોય તે માં સરકારી પેશ નહી. હાથનો લૂંટાનું આવી રાને વર્તવું અરેખર સજી મંદવાડની આતરી યરે. સામવા દામું પજ તે એવા હુંકમ માથે કે તેમ ની નિયાજના ગામની નહીકમા નો કારવેનસરી હાથ લ્યા તેઓં જો દમ જાય અને રમાંથી ગુર્ગ, સરકારીકટ મોકલદિ. નહીનો તેમને રામ આ પવામાં આવશે નહી, અને તેઓંને ગેર હાજરીના, હાજરીનો પગાર મોઢ. દેડ ભાગવશે પડશે.

મહેતાશ્રમોએ વળી એ ગાર રાખવું જોઈએ કે વગર રજાએ રહ્યા થી તેમનો કરેલી નોકરી પરથી પેનશનનો, દેડ જાગ છે. તા, ૨૭, માર્ચ એ પ્રિમ સને ૧૯૭૨ અધાગ સ્વારી કરાશે, વલયાદ,

G. BÜHLER,

આઈટીમ. એન્ડુકેશનલ ડિરેક્ટર ઉત્તર પ્રાંત.

અજરાત, ચાળાપતના. લગભગ વગેરેનો નાણાં આજ્ઞા તેની, પહોંચના. ૧ અપ્રેલ સને ૧૯૭૨ તા. ૭૦ અપ્રેલ સને ૧૯૭૨ સુધી

ગ્રામીની નિયાજના મહેતાશ્રમ તરફથી સને ૧૯૭૦ સને ૧૯૭૧ સને, ૧૯૭૩

૭-૦-૦ ૦-૦-૦ ૧૬-૧૦-૦, ૦-૦-૦ ૦-૦-૦, ૧-૧૬-૦, જુનાગઢની નિયાજના મહેતાશ્રમ તરફથી ૦-૦-૦, ૦-૦-૦, ૩૧-૧૭૦

અમદાવાદ હાઈકોર્ટના હેડમાસ્ટર તરફથી, ૧-૦-૦, ૧-૦-૦, ૧-૦-૦, કાઠીનાવાડ પ્રાંતના પૂવ તથા દક્ષિણ વિભાગની સમ. રે. એ. ધ. તરફથી, ૦-૦-૦ ૦-૦-૦, ૧-૧-૦,

અજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીના સેક્રટરી તરફથી ૦-૦-૦, ૨-૦-૦, ૨-૦-૦ સાદરાની નિયાજના મહેતાશ્રમ તરફથી, ૦-૦-૦, ૦-૦-૦ ૧૫-૦-૦,

રાજકોટની નિયાજના મહેતાશ્રમ તરફથી, ૦-૦-૦ ૦-૦-૦, ૧૬-૦-૦, રોકેસર, જમખાઈ, વામજી તરફથી, ૦-૦-૦, ૦-૦-૦, ૧-૦-૦,

વેજાની નિયાજના મહેતાશ્રમ તરફથી ૦-૦-૦ ૦-૧૨-૦ ૨-૪-૦

સિંધ પ્રાંતના, ડેપુટી ડિરેક્ટર તરફથી ૦-૦-૦, ૧૬-૫-૦, ૦-૦-૦,

૧-૦-૦ ૨,૩-૧-૦, ૬૫-૦-૦

ગુજરાતશાળાપત્ર.

GUJARAT SCHOOL-PAPER.

JUNE 1872

પુસ્તક ૨૧ મું. જૂન સન ૧૮૭૨. આંક ૬ કો

મતાશ મહુ મોટું, બુલ, નામ તેમ છે કામા—
૧૨ ખંતે મનલેખની, ખરી ખેતિ ખરિ હામ.

અવુકમણિકા. ૨૪.

Contents. Page.

ગુજરાતમાં કલેજ કરવાની ત-
લખીલ..... ૮૧

Attempts for a college
in Guzerat..... 81

જિહ્વાના નિર્મનનું અર્થ ચર્ચા..... ૬૯

Interpretation of the
New Rules of Spell-
ing..... 69

પેટલા દરેલેસની મુસાફરી ૮૭

The Bags-Bahar..... 89

ગુજરાત દુનિયા કલિલની ઉમા-
સિક પેશાસા..... ૯૧

Examination Papers 91

(કેળવણીખાતાના હુકમથી.)

અમદાવાદ મધ્યે મામાની હવેલીમાં યુનાઈટેડ પ્રિન્ટિંગ અને
લવરસ એજન્સી કંપની "લિમિટેડ"ના પ્રેસમાં
૧૭૭૦૬ના દીસએસ. ડાપી પ્રસિદ્ધ છે.

(મૂલ વરસે રૂ ૨, અગાઉથી)

ગુજરાત શાળાપત્ર.

પુસ્તક ક્રિ. ૧૨ મું. અમદાવાદ. કપૂલ સન ૧૮૭૨. અંક ૬૬૦.

ગુજરાતમાં કાલેજ કરવાની તજવીજ.

અમે એ વરસ ઉપર અત્યંત હું કે ગાંધીવાદી રાજમાં કેળવણી અને ગુજરાતમાં શિક્ષકોમાંથી પણ એક અંગ્રેજી પાઠશાળા એ એ આ પ્રાંતની કેળવણી સંબંધી માટી ખોદે. એ બંને ખોટ પૂરી પડવાની ખરી ખબર લખવાનો આવસર આ વરસ આવવાનો હોય એમ અમને લાગે છે. ગાંધીવાદી રાજમાં તો કેળવણી રાખત વધુ ચૂકી છે એ વાત અમે ખૂબી ની શામે જાહેર કરી ચૂક્યા છે, અને આશા છે કે થોડા વખતમાં તેવો જોઈએ તેવો તેનો વિસ્તાર પણ ત્યાં થશે. તેમજ અમદાવાદમાં હાલ એક અંગ્રેજી પાઠશાળા કરવાને માટે બારે મહેનત ચાલે છે. એ પાઠશાળા ફક્ત અમદાવાદને નહીં પણ આખા ગુજરાતને ઉપયોગી થઈ પડશે, અને તેથી સંબંધીને લખવું જોઈએ કે કેવા પાયા પર એ મહેનત ચાલે છે.

પરં જોઈએ નો અમદાવાદમાં અંગ્રેજી પાઠશાળા કહાડવાનો વિચાર ધણેજ જૂનો છે, અને રાજકીયોની વાત છે કે સોળ સોળ વરસ થયાં તોજણ તે હજી નરાખર પાર પડ્યો નથી. હક ૧૮૫૧ના વરસમાં મી. હોપની ઉગરેણીથી અંગ્રેજી પાઠશાળાને માટે પૈસા એકઠા કરવા એક કમિટી મુકરર થઈ હતી, અને તે કમિટીની મહેનતથી એકદમ રૂપરૂપકની રકમ ઉઠી થઈ હતી, સોડોની તરફથી જોઈતું ઉપરાયું થાય તેટલી રકમ સરકાર હમેશાં આપાં ખોપકરનાં કામમાં આપે છે તે પ્રમાણે સરકાર તરફથી પણ એટલી રકમ મળી. પણ એ બાબતના કાગળ પર આલતાં મારગરસ પહોં મળ્યાં, અને એ મુદ્દામાં ચરતે બાંધેલોત મળ્યાથી તથા બ્યાજ

ડિપાર્ટ્સા અંકો ઉપર ૧૨ મું પુસ્તક એમ છપાઈ છે તે નજર ચૂક સમજવી.
એ, શુ, શા, પમ.

વધ્યાથી એ રકમ વધીને ૭૨૪૪૪ થઇ, તોએ ખરેખરો ઇંગરેજ પાઠશાળાને માટે એ રકમ બહુ જ નાની હતી. તેથી ફક્ત કાપડા અનેએ નૂનિનીયરિંગ કામ શીખવી શકે એવી સ્કૂલ કહાડવાની ઠરાવ થયો. એ ઠરાવ મુજબ સને ૧૮૯૧ના આગષ્ટ માસની ૧૩મી તારીખે અમદાવાદમાં એવી નિશાળ ઉઘાડવામાં આવી અને તેનું નામ પ્રોવિનશિઅલ કાલેજ એવું માર્યું, કેમકે કોઈ આવ ડિરેક્ટરસે સ્કૂલ કે કાલેજ મને તે નામ આપવાની પૂરી છઠ ઉદારતાથી આપી હતી. હવે ગૂજરાતમાં કાલેજ તો કહેવાઈ ખરી, પણ જેવે વિષયજ શીખવવાના ખર્ચા હતા તેમાં એ ફરકત આવી પડી. એનૂનિનીયરિંગ શીખવે એવો કોઈ સારો શિક્ષક મળી શક્યો નહી, અને તેથી એ રકમનો વહેંચીને આ પ્રમાણે ખર્ચ ચલાવવા લાગ્યા, ૫૦ રૂપિયા ન્યાય અને ઇતિહાસના શીખવનારને, ૫૦ ઉપયોગી ગણિત શિક્ષકને, અને ૫૦ ચિત્રવિદ્યાના શીખવનારને આપવા લાગ્યા. પાછળથી ચિત્રવિદ્યા પણ નીકળી ગઇ અને તેનો પગાર ઇતિહાસના શિક્ષકને વધારી આપ્યો. તેમજ ગણિત શિક્ષકમાંથી ૨૫ ઓછા કરી એક સંસ્કૃત શાસ્ત્રી રાખ્યો, કાપડાના શીખવનારનો પગાર મૂળથી ૨૦૦ ચાલ્યોજ આવે છે.

આ પ્રમાણે ગવા વર્ષ સુધી આ નામની પાઠશાળાનો વહોવટ ચાલ્યો ચાલ્યો, યુનિવર્સિટી એ પાઠશાળાને કદી સ્વીકારતી નહોતી, અને તેથી જ યોગ્ય વિષય પણ અહી ચાલતા હતા તેના શીખનારને કોઈ પ્રકારનું ઉત્તેજન હતું નહીં, અને તેથી આ કાલેજ નિરપયોગી છે એમ કહી દેવાલેથી કહેવામાં આવતું હતું. ગવા વર્ષમાં પીલ સાહેબનું એ તરફ દેખાવ ગયું, અને એના ઉપયોગીપણાનો વિચાર કરવાને એક કમિટી ડેરવી. એ કમિટીએ અભિપ્રાય આપ્યો કે એ પાઠશાળાથી કાંઈ ફાયદો થતો નથી અને એ પૈસા બીજા રસ્તે વાપર્યા હોય તો દેશને વધારે લાભ થાય.

જ્યારે એ પાઠશાળા બંધ થઇ, ત્યારે પેલા પૈસાનું શું કરવું એ પહેલો સવાલ ઉઠ્યો. ઉપર કહેલી કમિટીએ તો અમારા જાણ્યા પ્રમાણે એવી જલામણ કીધી છે કે એલફિન્સ્ટન કાલેજમાં ગૂજરાતના શીખનારાઓને સારૂ રકાલરમીપ કહાડવી; અને જો એ રકમમાં વધારો થઇ શકતો નહોત, અને ગૂજરાત પોતાને સારૂ જુદી પાઠશાળા કહાડવાને અશક્તિમાન અથવા નારાજ હોય, તો તો એના જોડે એ રકમનો બીજો સારો અને વાજી-

બી ઉપયોગ કોઈ નથી. પણ સવાલ એ છે કે શું ગુજરાત એ કા-
મને માટે આકર્ષિતમાન છે? શું હજી આપણા શીર્ષો વિદ્યાની એટલી
પણ કદર સમજતા નથી યહાં અરધી અરધ તો સરકાર આપેજ છે, અ-
ને આ પાઠશાળાને માટે તો આપવાને મૂળથી બંધાએલીજ છે, ત્યારે શું બા-
કીમાં અરધી અરધ અમદાવાદ વગેરે રોકાયેલી અને ગુજરાતના આટલા
મધ્ય દરગાઠમાંથી નહીં નીકળી શકે? એવામાં ગાયકવાડ સરકારે રાણીના
કાકા પુત્રની આરોગ્યતાની ખુશાલીમાં ઔરંગઝેર સરકારની મરજીમાં આવે
તે પરોપકારના કામમાં અરજવાને એક લાખ રૂપીઆની મોટી રકમ આ-
પી. ગુજરાતમાં પાઠશાળા કરવામાં આવે એના નેપા આ રકમથી બીજો
કોયે રૂડો ઉપયોગ થવાનો હતો? આ ઉદારતાની અપર સાબળતાંજ અમ-
દાવાદના કેરલાએક દેશહિતેષ્ઠ ગૃહસ્થોની નજર તે તરફ ગઈ, અને તેઓ-
ને ઉદ્યોગ સલાવવાની હિંમત આવી, ને કામ એક વખત અસફલ થયા-
નું હતું તે હવે રાહિયું અને થોડા વખતમાં યાવ એવું દખાવા લાગ્યું. એક
તરફથી સહેરમાં ઉપગાથું માલુ દીર્ઘ, અને બીજી તરફથી ખાનગી રીતે
સરકાર એ રકમ આ કામમાં આવે એ વાતની ખાત્રી મેળવી, આ શુભ
ઉદ્યોગમાં શેઠ બહેનરસાસ અંબાઇદાસ, રાવબહાદુર ગોખાજીરાવ હરિ, રાવ
બહાદુર ભોળાનાથ સારાબાઇ, રાવ સાહેબ મહીપતરામ રૂપરામ વગેરે દે-
શહિતે ગૃહસ્થો રૂબ તતમનને ધનથી મહેનત કરે છે. અમદાવાદમાંથી
અત્યારમાંજ ૩૪૦૦૦ રૂપીયા તો નીચેની વિગતે યજ્ઞ સૂકાએ. રૂ. ૧૦૦૧૧
પાટકીના દેશાઇ શ્રી નિરાવરસંગજી, ૧૦૦૦૦ રાવબહાદુર બહેનરસાસ
અંબાઇદાસ, ૨૦૦૦ રા. બા. ભોળાનાથ સારાબાઇ, ૨૦૦૦ રા. બા.
શંભુપ્રસાદ, ને ૧૦૦૦૦ બીજાઓ તરફથી ને શેઠીયાઓએ પ્રથમ મોટી
રકમ પ્રોવિનસિઅલ કાલેજની ટીપમાં ભરી હતી તેમની આ પ્રસંગે વિ-
નંતી કરવામાં આવી નથી, અને તેથી આટલા વખતમાં આવડી રકમ
ઉભી થઇ એ આ કામના આગેવાનોએ ઉદ્યોગ અને અમદાવાદની ઉદા-
રતા બતાવે છે. મૂળ ૭૨૪૪૪ તો હતાજ અને આ રકમ મળવતાં અમ-
દાવાદની તરફના એક લાખ રૂપીયા તો યજ્ઞ ગયા. ને એક એ શીર્ષો
જેમણે પ્રથમ બંધું નથી, ને હાલ ધણીજ સારી સ્થિતિમાં છે, અને જેમની
હમણા પણ ગરવાની કાંઈ ધણી જાણ જણાવી નથી, તે ને પોતાની

હમણાંની ઉદારતા વાદ આણી આમાં બેરે તો આ રકમ એથી પણ બેશક જલદી વધી જાય.

હવે ખીજે ઠેકાણેથી અને તેમાં મુખ્યત્વે કરીને રજવાડામાંથી ખીજ પૈસા મેળવવાની તજવીજ આવે છે. તેમજ આશા છે કે મુંબાઈમાંથી ત્યાંના ઉદાર શેઠીઆઓ તરફથી સારી મદદ મળશે. એ રીતે બે લાખ રૂપિયા ઉભા થવાની આશા સહેજ સખી થાય છે. બે માત્ર એક અમદાવાદ શહેરમાંથીજ એક લાખ કરતાં વધારે રૂપિયા થયા, તો ગૂજરાતના આટલા બધા અને આવા સખાં રાજ્યમાં તરફથી, છૂટક છૂટક ખીજ શામોમાંથી, અને મુંબાઈ જેવા પથોપકારને માટે જ્યતમાં વખણાએલા શહેરમાંથી બે લાખ રૂપિયા બેગા થવાની આશા કોઈ રીતે પણ ખોટી નથી. એ રીતે આર લાખ તો દેશીઓની તરફતા થશે, ત્યારે સરકાર તરફથી એટલા મળવા નોંધએ, અને કદાંઈ ગાયકવાડની રકમ સરકારના હાથમાંથી આપણને લેવાની રહીએ તેથી તે તરફના એક લાખ બીજા રાજકાર પોતાની ગાંઠના નહિ આવે, તો પણ બધા મળીને સાત લાખ થશે. એ રકમના બ્યાજમાંથી બેશક એક મધ્યમ રીતની સારી અંગરેજી પાઠશાળા થઈ શકશે.

એ પાઠશાળા થવાથી આ પ્રાંતને દેવા દેવા લાભ થશે તે અંગે વિસ્તારવાની કાંઈ જરૂર નથી. ઉંચી અંગરેજી કેળવણીના લાભ સંપન્નતા જાણવામાં છે. હાલ એ લાભ ફક્ત જે વિદ્યાર્થીઓનાં શરીર અને સંપત્તિ તેમને મુંબાઈ જવાને શક્તિમાન કરે છે તેનેજ મળે છે, અને એ રીતે જવાને શક્તિમાન થયેલાઓને પણ ત્યાં કેટલી કેટલી અડચણો વધવી પડે છે. એ સમગ્રી અડચણો અમદાવાદમાં પાઠશાળા નીકળવાથી દૂર થશે. આપણા દેશમાં ઉંચી કેળવણીનો પ્રસાર થશે, અને રક્ષણીઓ કરતાં જે આપણે એ બાબતમાં પછાત છીએ તે તેઓના જેવાજ લાભ બોગવતા થઈશું. માટે સધળા સગજણા માણસની આ પ્રસંગે ધર્મ છે કે નેમ બને તેમ આ શુભ ઉદ્યોગમાં તબ મન ને ધને કરીને મહેનત કરવી, અને સરસ્વતી દેવીનું મહા મંદીર આપણા દેશમાં સ્થાપન થાય એ દિવસ નેમ જલદીથી આવે તેમ કરવું. યાદ રાખવું કે દક્ષણમાં મુંબાઈ અને પૂનાની બે પાઠશાળાઓ છે, અને ગૂજરાતમાં હજી એકે નથી.

જોડણીના નિયમનું અર્થ ગ્રહણ.

૭. ઈકારાંત શબ્દને સ્વર પ્રત્યય આવે ત્યારે ઈ દીર્ઘ રાખીને તે સ્વર લખવો, પણ -હસ્વ ઈ દર્શીને ય ઉમેરે તાએ ચાલે:—જેમ, નદી નદીએ અથવા નદિયો. ઉકારાંત શબ્દને સ્વર પ્રત્યય આવે ત્યારે ઉજ રાખવું: જૂ, જૂએ; લીંચુ, લીંચુએ.

૮. કાંચું રાગું, પાંચું વગેરે શબ્દોમાં નાનપતર ગતિ જણાવનારો જે સ્વર તે અટ્ટરવાર વાળો -હસ્વ ઉકાર છે, અને અંત્યા કારીઉ -હસ્વ લખવો. જૂ, જૂ વગેરે ઉકારાંત એકાક્ષરી શબ્દોમાં અંત્ય સ્વર દીર્ઘ છે, જે અક્ષરના શબ્દોમાં ઉકાર પછીનો અક્ષર -હસ્વ હોય તો તે ઉકાર દીર્ઘ છે; જેમ, કૂડ, કૂધ, કૂળ, કૂક, કૂક, ખૂખ, ઈત્યાદિ. તેમજ ઉકારનો પછીનો અક્ષર દીર્ઘ હોય ત્યાં પણ એજ નિયમ ધાણું કરીને લાગે છે; જેમ કૂનો, ખૂમ્મો, ઈત્યાદિ અને તેમજ ધાતુ કે નામમાં ઉ -હસ્વ કે દીર્ઘ હોય તેને પ્રત્યય આગળથી અથવા સમાસમાં પણ ઉપસો નિયમ કરતો નથી; જેમ કૂકનાર, મૂવાળો કૂપલાઈ વગેરે. જેથી વધારે અક્ષરોના શબ્દોમાં પહેલા અથવા વચમાંના ઉકારની પછીનો અક્ષર -હસ્વ હોય તો તે ઉ દીર્ઘ કરવો, અને જો તે અક્ષર દીર્ઘ હોય તો તે ઉ -હસ્વ લખવો જેમ કૂખડો, કૂટડો, ખુશાલ વગેરે. ઈકારાંત શબ્દોમાં જે ઈકાર છે તે દીર્ઘ છે, જેમ પી, કહી, નાખી, જે અને તેથી વધારે અક્ષરના શબ્દોમાં ઈકાર -હસ્વ અને દીર્ઘ ઉકાર, સંજંધી નિયમ પ્રમાણે લખાય છે; જેમ ખીક, કીડી ખીસડી, નાખિયેર, રૂપિઓ ઈત્યાદિ.

૯. ગૂજરાતી શબ્દોમાં 'સ' હોય તેમાં ઇ કે ય મળવાથી તાણુ 'શ' ખોલાય છે, જેમ ડોસો હોય પણ ઈ આવવાથી ડોશી માસો મારી, પીરસો પીરશું વગેરે. એ નિયમ સુરત ભરૂચ સિવાય આખા ગૂજરાતમાં ચાલે છે માટે તે રીત ચોથા નિયમને આધારે રાખવી.

અત્યાર સુધીનો અમે અફેકો નિયમ લખને તે ઉપર અમારું વિવેચન આપું પણ આ કેમણે અને અટકી પડીએ. છછએ, ઉપર અને ખતાંબું છે કે આ નિયમો કોઈ કેમણે પાસેલા અર્થ કરતાં અધિક ને કોઈ કેમણે

ઓછું જતાવે છે. પણ આ વણ નિયમમાં લો ધણો ધોટાળો કરી નાખ્યો છે, જેને અપવાદ લખ્યો બીજા નિયમના પેટામાં લખવા જોઈતા હતા તેને સ્વતંત્ર નિયમ પ્રમાણે છૂટા લખ્યા છે અને જે છૂટા નિયમો છે તેને એક નિયમમાં મારી મચરડીને પોંચી ધાલ્યા છે. આઠમાં નિયમમાં અર્થ અને બાધાની અત્યંત યુગ્મવણ કરી નાખી છે. એમાં ખરેખરા ચાર સ્વતંત્ર નિયમ સમાવી દીધા છે, મોટે અમે ધારીએ છીએ કે આ વણ નિયમોનું પ્રયક્ષરણ કરીને તેના યથાએય નિયમ બાંધી તે ઉપર અમે અમારું વિવેચન આપીએ તો સીખનારને વધારે સમજણ પડે. એ નિયમ અમે પાડીએ છીએ, અને તે ઉપર નંબર અમે અંમારી તરફનો આપીએ નહીં, તોપણ એ નિયમ અંમારી તરફના છે એમ ન જણવું, એ વિષે જે અમારે કહેવાનું હશે અથવા તેમાં જે ફેરફાર કરવાનું અમારી નજરમાં વાજબી લાગશે તે તો અમે ઉપર પ્રમાણે તે દરેક નિયમના પેટામાં જ લખીશું. નીચે અમે જે ચાર નિયમો આપીએ છીએ તે એમાં વણ નિયમો છે તેની જગેરે કમિટીના જ હોય એમ સમજવું.

૭. નાનપતર જાતિના પ્રત્યયમાં ઉદાર -હસ્ત છે.

આ અને એની નીચેના એ નિયમ -હસ્ત દીર્ઘના ભેદ વિષે છે. એ બધા નિયમો સંસ્કૃત કે પર બાધાના શુદ્ધ અથવા જરા ફેરફાર પામેલા શબ્દને લાગુ પડતા નથી, પણ ધણા અપભ્રંશ અથવા દેશ્ય શબ્દને જ લાગુ પડે છે. એ વાત ઉપર સમજાવી જ છે, પણ ધણા લોકો સૂખ દૂખ વગેરે વિપરીત જોડણીઓ આ ભેદ ન સમજવાને બીધે કરે છે તેથી જોડાવાર એ વાત તેમની આગળ મૂકીએ તેટલી વાર કામની જ છે. સંસ્કૃત કે ફારસી શબ્દ તો તે બાધામાં હોય તે પ્રમાણે જ -હસ્ત દીર્ઘ લખવા, અને આ નિયમો ઉપર કાંઈ પણ ધ્યાન આપવું નહીં.

ગૂંજરાતી અથવા અતિ અપભ્રંશ શબ્દમાં -હસ્ત દીર્ઘ લખવા વિષે વણ મત હાલ આપણા દેશમાં ચાલે છે. કેટલાએક બોલાય છે તે પ્રમાણે જ લખવું એમ કહે છે અને ખરે જોતાં આપણા ભિષિની રીતિને એ વિચાર જ અમત્યનો છે. પણ ઉચ્ચારણ ઉપરથી -હસ્ત દીર્ઘનો જોડાણખંડ એ અશક્ય નહિ તો બેશક ખહુ જ અમર કામ છે. બોલવાની ઉતાવળમાં ધણાં ઉચ્ચારણ ટુંકાં થઈ જાય છે અને જો એ ઉપર ધોરણ રાખવા જ-

પણે તો કેમ, ધેર, આવે છે - વૃથે ઘણા શબ્દોમાં ખુલા ગુરૂ અક્ષર છે તે પણ લઘુ નેવા લાગે. તેમજ - હરવ દીર્ઘનો બેદ જાણવાના મનસુખાથી આવેણે એકાદો શબ્દ આંગી આંધીને બોલવા લાગીએ તો તેમાં તે દીર્ઘ ઉચ્ચારણ છે એમ દીઠામાં આવે. ટુંકામાં, ગોલાતી પ્રાકૃત બાપાઓમાં - હરવ દીર્ઘનો બેદ નહિ નેવો ધણ ગણે છે. આ કારણને લીધે કેટલાએક તો એ બેદ ગૂજરાતીમાંથી કહાડી નાખવો એવો વિચાર આવે છે અથવા તેઓનો વિચાર પરિણામે એવોજ છે. તેઓ કહે છે કે બધે દીર્ઘ ધ ને - હરવ ઉ લગવું. વાણીઆઓ પોતાના દરોજના વહેવારમાં એમજ કરે છે. પણ આંવો વિચારે ધરાવનારાની સંખ્યા વિદ્વાન વર્ગમાં બહુજ થોડો છે; એ વિચાર ધણાં કારણથી પસંદ કરવા લાયક નથી. અને એ વિચાર પ્રમાણે ગૂજરાત - હવે વર્તે એવું વલણ દેખાતું નથી, તેથી એમ એ વિચારને, ફક્ત અહીંયા સૂચવીનેજ પડતો મૂકીએ છીએ. ત્રીજો મત એવો છે કે શબ્દની ઉપર, પ્રાકૃતબાપા ઉપર, અને પ્રાકૃત ઉત્સર્ગો તરિક નજર રાખી શબ્દની જોડણી કરવી. એ મત કેટલીએક રીતે ઠીક છે અને ત્યારે બોલાતી બાપામાં - હરવ દીર્ઘનો બેદ બરાબર પકડાતો નથી ત્યારે પસંદ કરવા જોગ પણ છે. પરંતુ એ મતના સામી મોટી હરકત એ છે કે દરેક શબ્દનાં મૂળ જાણવાં એ અશક્ય વાત છે. બાપામાં હાલ ઘણા એવા શબ્દ મળી આવશે કે તેની બુત્પત્તિ આખા પ્રાંતમાં કોઈ પણ કહી શકશે નહીં, તો પણ તેમાં - હરવ દીર્ઘનો બેદ નિર્માણ કરનારો આવેણે ક્યાંથી લઈ આવીશું? બીજું એ હિસાબે તો બુત્પત્તિ સાન જેમ દશમાં વધતું જાય તેમ શબ્દની જોડણી કરતી જાય.

આ ત્રણે મતમાંથી ચોડો ચોડો સાર લખને છુક કમિટીએ મધ્યમ ર-સ્તો પકડ્યો હોય એમ અમને લાગે છે. ઉપર અમે એ નિયમોની બાપા વિષે કાંઈ શકત શબ્દો બોલ્યા હતા, પણ અત્રે અમારે કહેવું જોઈએ કે તે આવે ને ડરાવ કર્યા છે તે ઘણા વિચારનું ગંભીર ફળ છે. એ નિયમોથી જોડણી નિશ્ચિત થાય છે, ઉપજી રીતોમાં હરકતો છે તે દૂર થાય છે, અને કોઈ મતથી પણ ઘણાં ઉલટાં રૂપ સંધાય છે એમ નથી.

ઉપર - હરવ દીર્ઘના સંધના નિયમો વિષે સાધારણ વાત કહી. હવે ને આગ્રહ નિયમ મયાણા ઉપર મૂક્યો છે તે વિષે કાંઈક બોલવાનું છે. એમાં

‘તાન્યતર જાતિની પ્રત્યય’ એમ લખીને મર્યાદા બાંધી છે તેથી એવું બનેછે કે કું, ટું, લખું વગેરે ધણા શબ્દો આ નિયમોમાંના કોઈ નિયમ હોય પણ આવી શકતા નથી. કદાપિ અંતર્યામી ઉચ્ચારની નો નિયમ નીચે આવે છે તેના પેટામાં એ શબ્દોની વ્યવસ્થા કોઈ કરવાનું કહે, તો તેનો લગાવ એ છે કે ઉચ્ચારના પેટામાં જો ઉચ્ચાર ગણવું હતું તો તાન્યતરજાતિના પ્રત્યયને પણ જૂદો પાડવાની કાંઈ જરૂર નહોતી. અમારો વિચાર તો એમ પણ છે કે જોનો જૂદો નિયમ ન કરતાં તેને ઉચ્ચારમાં જ ગણવું હોત તો સાલત, પણ જ્યારે ત્રુ કે કમિટિએ એ ભેદ જૂદો પાડ્યો છે ત્યારે તે કદાચી નાંખીને કાંઈપણ કલોષ્ટતા આ નિયમોમાં આણવાને અમે આહવાન નથી. તેથી જ અમે આ નિયમ લખ્યો છે.

હવે જ્યારે ઉચ્ચારના પેટામાં ઉં ન ગણવું એમ રહ્યું, ત્યારે તો કું, ટું, લખું વગેરે ઉપર રજાવેલા ધણા શબ્દોનું કું કરવું એ સવાલ આવે છે માથે ઉભો જ હજી રહે છે, વાંચનમાળામાં બધે એવા શબ્દોમાં ઉ-હસ્વ જ રાખ્યું છે, ધણા શ્રેયકારો પણ હાલના એમ લખે છે, સાધારણ જાનવામાં દોષદ્વાય એમ કાંઈ નિશ્ચય થઈ શકતું નથી, અને વ્યુત્પત્તિ તરફ જોતાં પણ નો ઉપરથી તાન્યતર જાતિની પ્રત્યય થયો છે તેવાનું અથવા આખરે અપરંજય થઈને તે રૂપે થઈ ગયેલા પ્રત્યય ઉપરથી જ કું, ટું વગેરે શબ્દોમાં ઉં આવ્યું છે. ત્યારે એક ટેકાણે જ -હસ્વ રાખ્યું તો બીજા ટેકા-ણે પણ -હસ્વ રાખવું જોઈએ. મારે અમે ઉપલા નિયમમાંથી પેલું મર્યાદા કરનાર ઉપવાદ્ય કદાચી નાંખી તેને નીચે પ્રમાણે મૂકીએ છીએ.

હં પ્રત્યયમાં ઝકાર વધે ઠેકાણે -હસ્વ જ છે.

૮. શબ્દના છેડાનો ઈકાર દીર્ઘ અને ઉચ્ચાર -હસ્વ લખવો, પણ એકાક્ષરી શબ્દમાંનો ઉચ્ચાર દીર્ઘ લખાવ છે.

આ નિયમ ઉપર કહ્યું તે પ્રમાણે ન લેકો ઈ રાઈ અને ઉ-હસ્વ હજીયાં લખવાનું કહે છે તેના મતને અનુસરીને બાંધ્યો જણાય છે. તેમજ ધણા ઉચ્ચારીત શબ્દમાં વ્યુત્પત્તિ તરફ જોતાં ઈ દીર્ઘ જ છે. પણ યાર રાખ્યું કે એ મત અંત્યાક્ષરને મરિજ કબુલ રાખ્યો છે અને તેમાં પણ એકાક્ષરી શબ્દોને એ નિયમમાંથી બાતલ કરી ત્યાં દીર્ઘ ઉ લખવાનું કહે છે. આ અપવાદ રાખ્યો તે કોઈ કીકું છે. એમાંના કેટલાએક શબ્દોમાં વ્યુત્પ

ત્રિ પ્રમાણે ઉ રોઈજ છે, અને વળી તેઓ પ્રથમ અહીંર હોવાને લાંબે
તેના ઉપર ને બાર આથે છે તેથી મોક્ષવામાં ખજૂરોઈ ને વાળ સંભળાવછે.

શબ્દની અંતે નહિ પણ આરંભે અથવા વચમાં જ્યારે એ રુપરો
આથે ત્યારે શીરોતે લખવું તે બાબતનો નિયમ ગાયે આપેછે.

પહેલા દરવેસની મુસાફરી.

(પાછગથી આણું)

એ! કિવસે મેં આકરને કહ્યું કે રનાન કરવા સાફ મરમ પાણી આપ.
તેજ વખતે મલિકા મચકરામાં બોલી, કે તમે એવી શી મહેનત કરીછે,
કે નહાવાને મરમ પાણી માગોછો? હું કાંઈ પણ બોલ્યો નહીં, પણ તેના એહે
રાપર ક્રોધાગ્નિનાં નિવાન માલમ પડવા લાગ્યાં. તે એટલે મુખીકે એકવખત
તે બોલી કે તમે તરેહવાર છો, આવી રીતના તેજ મંદીના કારબારને શું ક-
હેછે? જર, તમારામાં હિંમત નહોતી તો બાજમ રૂપી ગારાને શા વારતે વ-
સ યવા? મેં કોઈ તરેહનો બપ રાખ્યા વગર ધીરજથી જવાબ આપ્યો કે,
હેત્રિવા સ્તબ્ધનને લાવકછે કે ન્યાયમાં નિષ્પક્ષપાત રહેવું. ત્યારે મલિકા
બોલી હવેશું બાકી રહ્યુંછે? ને યવાનું હતું તે યહ મૂલ્યું. (લગન ધણું) એ-
મ છતાં તમારે ને ઉબરા ઘટના ટાળ તે કાઠો, હવે તો આપ પૂરા રૂપતંત્ર
યવા છો તો? નેટલાં કદમ જ્યાંદે નહીં બરો એટલાં યોછાં રહેછે.

મેં ઉપર આપ્યો કે મારી ને ઉમેદ હતો, તે તો આપની કૃપાથી પૂર્ણચક્ર
પણ મારું મન રિપર નથી, જેનું મન જ્યાર છે તેનાથી કાંઈ યહ મારું
નથી, ને તે માણસ માણસમાં પણ મણકું નથી, આપણી દુશ્મનમાં ને
અદ્ભુત બનાવ જોવામાં આવ્યો, કે જેનો સંદેહ મારા કુંકા મગભની ત્રિ
મારે શકિતથી દૂર ચક્ર શકતો નથી તેનો મુલાસો લગન ધણા ખાદ આપ
નો પાસે પૂછી લેવાના ધરાવમાં હતુ મુખી ધંનેતર રું. મારે તેની કેકિ-
વત આપના સુંદર મુખથી સાંભળી સંતોષ પામું. શાહજાદીએ નાખુશ
યહને ફરમાવ્યુંકે બાહ્ય સાફ એટલામાં પાછળી લીતેલું બૂલી ગયા કે રાજ?
પારતો કરો ખરા. મેં પણી વખત કહ્યુંકે તમારે મારા કામમાં હકાપણ
ન કરવું? એ કરાર તોડવા તમને લાયક છે? મેં કરીથી હસીને અરજ કરી
કે આથે મારી નેવી બીજી તકસીરે ચાક કરી, તેની આ પણ મારું કરી મા-

સે મનની શંકા બાગ્યા વગર બાગ્યેજ રહેશે? આવાં વેણ સાંજળતાંજ તરફાળા અગ્નિ રવરૂપ યજ્ઞ કહેવા લાગી, કે હવે તો છેક માથે છાણાં યા-
પવા માડ્યાં તે, જ્યાં તમે તમારું કામ કરો. મારી કૂચલી સાંજળવાથી તમને શે કાવદો થવાનો છે? અત્યે મારી ઘણી હલકાં તેણેએ ધારું કે હવે કણ વગર ચાલે એમ નથી, ત્યારે છેવટે લાચાર થઈને કહેવા લાગી, કે એ વાત ઉઘાડી પાડવાથી ઘણીજ ખરાબી છે. પણ હે સ્વામીનાથ, તમે તમારી જીદ ઊડતા નથી, માટે તમારી ખાતરને શાઈ હું તમને મારું જન્મ અરિત કહું છું. હું કમજીવ શેહેર દમસ્કસના શેહેનશાહની ચાહબંદી છું. મારા બાપને મારા વગર બીજું એકે ફરજન થયું નહોતું. જ્યારથી જન્મી ત્યારથી માથાપના લાડ ખારમાં ઉઠરી. જેમ જેમ હું મોટી થતી ગયું તેમ તેમ જ્ઞાન રૂપી સૂર્ય ધીમે ધીમે પ્રકાશવા લાગ્યો, એવામાં તેને અત્યંત રાહતું થઈ જવાથી સવળું અવળું માલમ પડવા માંડ્યું. સરખી ઉમરની ઉમરાવતરીઓ જોડે સહીપણાં કરી, તેમની સાથે અહોનિષ નાચ તમાશા જોઈ મગતમાં રહેતી. એ વખતમાં આ કાની કુનિયાનો મને જરા પણ પવન લાગ્યો નહોતો. અકસ્માત્ મારો તબિયત બમડીં ગયું. મીઠામસમાં બેસવું, કિંવા સહીપણીઓ સાથે ફરવું, બીજકુલ ગમતું નહોતું. હરોળ મારું મન ઉઠાસે રહેતું.

મારી રખવાળી કરનારો ખોળે ને કે મારાં તમામ ફેલથી વાંકેફેલે તેણે એ અરસામાં કહ્યું. કે આપ બાંગનો એક જન્મ પીગોતો, હું ધારું કે આપનો મિત્તજ બહાન થશે. તેજ વખતે મેં હા કહી, ને તેણે બાંગનો કટોરી એક છોકરા સાથે મોકલ્યો, તે હું ગટ કરી ગયું. ઝેર. તેના કણ પ્રમાણે મને તેનો કાવદો માલમ પડ્યો. તેથી મેં હરોળ લીલાગર પીવાનો મહાવરો રાખ્યો. ખોળની સારી સેવાથી ખૂંશી થઈ તેને ધણુંજ ધનામ આપ્યું. ધારા પ્રમાણે હમેશાં ખોળે એક સિરોઈમાં બાંગ જરી તે છોકરા જોડે મારી પાસે મોકલતો. હું તે પીતી ને જ્યારે કેક ચઢતી, ત્યારે તે છોકરા સાથે હા મઝાક કરી આનંદ પામતી. જેમ જેમ મારા મિત્તજને ઝોળ-ખતો ગયો તેમ તેમ ગમૂન્દિલપસંદ વિગેરે ફરસી કિતાબોમાંથી ઇશકી મીઠી કહાણીઓ કહેવાં લાગ્યો. હું તેની નકલો વાંચી પર એટલી બધી મોહી પડી, કે તેને હરોળ હજારો રૂપેયાનું ધનામ આપવા લાગી. એ પ્રસંગે

મેં તેને કરગાવ્યું, કે તેને મારી તરફથી થઈ હનામ મળ્યા હતાં આવાં
 મેલાં કપડાં શા માટે પેહેરે છે? તું તારા અસલી બિખાસને કેમ બિલાવ-
 નારો નથી આવતો? શું આ પેખ પેશા તે તારો નાખ્યા? કે કોઈ ના-
 શાવદોનો ફકાને જમે કરવો? હોરો અર્વા મેરુખાનીના પેણ સાંબળી
 આંખોમાં આંસુ લાવી બોલ્યો કે, આપ સરકારે મને ને કાંઈ આપ્યું હતું
 તે તમામ મારા હસ્તાદે લઈ લીધું છે. મારી પાસે ફૂટી બદામ રહ્યા દીધી
 નથી, હું ક્યાંથી સારો પેમાડ પેહેરું? એમાં મારો એક તબાકાર કસૂર નથી. તેની
 મરોખાપર દયા આવવાથી મેં ખોતવને હુકમ કર્યો, કે એ હોરને તમારી
 પાસે રાખી હેંસિયાર કરો. મુશામ, ચાકર, નકરની ટાળીમાં બેસવા તરશો,
 માર મરુ પાદગાહી કચેરીમાં બેસવા લાગક થાય, એવાં સલુક એને સીખવવા
 ની છે. ખોતે મારા હુકમ મુજબ તેને કેળવી ધનસાગિયતના વર્ગમાં તા-
 ખવ કર્યો, તે વખતે પેશવર સાથે મુકાબલો કરતાં જમીન, અસમાન વચ્ચે
 નેહલું અંતર છે તે કરતાં પણ ભ્યાદે તરેવત માનમ પડત, એ ગળા પર
 દીન પગદીન મારો એટલો બધો પ્યાર વધતો મપો, કે તેને મારી સેવામાંથી
 એકમિનિટ પણ બહાર અસવા રતી નહોતી. છેવટ તેને દોસ્ત માકલ મણી
 એકાંત ક્ષયમાં બાન બાતના ધરેણું તથા હીરા, મોતીની માળા પેહેરાવી
 તેની ખૂબમુરતીને નિહાળ્યાં કરતી, કહાણી કંઈ જરિયાત કામ સારું તે
 નું બહાર જવું યત્ન તેા મને તકપૂર એન પડતું નહી. તે ભ્યારે તે મારી
 પાસે રહેતો, ત્યારે મને કમાલ ખુશી ઉપજતી. કંઈમુતે એ છેાકડા તરણ
 અવસ્થા પામી ત્યારે ખોજાએ તેને જવાનખાનામાં આવતો બંધ કર્યો.

૩-૩-૭૨.

બીમજી પ્રેમજી સરકારી
 તિ. મ. ઠંકારાયા

સૂચનાત દેનિંગ કાસેજની છમાસિક પરીક્ષા.

બીજું વર્ષ.

મુન્નર વિદ્યા.

૧. પાછલા જમાનામાં માણસના ચેષ બાગ પુષ્પીમાં મી રીતે ૧૮૪૫
 થયો
૨. વિદ્યાર પમાડનાર મુખ્ય કપાધિઓનાં નામ.

૬૨. ગુજરાત ટેનિંગ કમિશનની ઇન્માસિક પરિષદ.

૩ વાતાવરણ શાનું બનેલું છે; કારખાનીક આશિડની લાઇમ સ્ટોન ઉપર શી અસર થાય છે; પાણીની વરાળની રોકસ ઉપર શી અસર થાય છે?

૪ બળ ઉપાધિ એટલે શું? અને તે શું કામ કરે છે ?

૫ રોકસ સબ્જનો અર્થ અને ઇંડિઅન રોકસ એટલે શું ?

૬ ફાઇટ; એન્ટ્રીક્લીનશ; રનકોર્મલસ સ્ટ્રાટી ફીડિશન; એ સબ્જોનાં અર્થ / સમજાવો.

પદાર્થ વિગાન.

૧ આડમ્સ અને મોટકુલુમનો બોદ સમજાવો.

૨ વિશેષ્ય શુણ્ણ એટલે શું અને તે ક્યા ક્યા છે?

૩ બળની વ્યાખ્યા તથા કેટલાંક રચનાવિક બળનાં નામ આપો.

૪ વુલ્ફન્ડ લાસના સાધનથી એક માણસ કેટલું કામ કરે તથા વરાળથી ઘોડો એક મિનિટમાં કેટલું કામ કરે?

૫ ગાંત્રિક મશિનઓમાંથી ઠાળ અથવા ઢોળાવનો ઉપયોગ અને તેનાં સમજાવો રણ આપો.

ઇતિહાસ.

૧ ઇન્સપેક્ટ ૫૫૫ ઇન્સ ૧૪૦, ૪૫૦. ૫૦૭, ૮૨૭માં શા બનાવ બન્યા?

૨ હીલેબ્રાન્ડ, પીટર રાફુ, ટામ્સ એ બે કેક, સપાઉદીન અને સાઇમાન કીર્માન્ડ ફોર્ડ એઓનો દંડમાં હવાત્ર બખો.

૩ કુસેડ, મેગનામાર્ટી, અને ક્યુડથ સિસ્ટમ સમજાવો.

નિશાઙ્કપદાર્થ.

૧ મહેતાજીને આરેબનો કાળ કણો અગત્યની છે અથવા આરેબ ઉપર ત્રણ અથવા અપત્રણનો આધાર રહેલો એ વિસ્તારથી સમજાવો.

૨ હોબરા નોંડે કામ ક્યા લાગે તોજ પથ મળે એનો અર્થ અને વિસ્તાર

૩ મહેતાજીએ પોતાના કામ ક્યારે આગકત રહેવું એટલે શું તેના કાવ-દા અને જરૂર.

૪ દહના સંબંધી જાણતા હો તે બખો.

૫ શિક્ષાના પ્રકાર અને તેને દેશ વિસ્તારમાં સમજાવો.

દ્વિતીય કામ.

- ૧ આપાર સરવૈયું અને આવજ સરવૈયું એટલે શું, અને તેમાં શું બતાવવામાં આવે છે, તથા તે બેમાં શો ફેર છે?
- ૨ જાવક અને આવક એટલે શું અને તેમાં શું શું આવે છે.
- ૩ જાવક તથા આવક શુદ્ધમાં કામળ નોંધવામાં શો ફેર છે તથા તેઓનાં ફેર આસનનો સુકાવણો કરી બતાવો.
- ૪ નિશાળના માસિક પચકમાં કેટલાં અને કયાં કયાં આસન હોય છે અને તે ફેર આસન શો ઉપરથી અને શી રીતે મેળવીને ધૂમય છે.

વાર્ષિકરચના.

- ૧ સમાસમાં આવેલા શબ્દો કેમ જણાય અને તેમને છેડે જાતિ દર્શક પ્રત્યયો યો. ઉ શિવકારનાર આપારાંત નામ દેખ તો પ્રત્યયનું શું થાય?
- ૨ સામાસિક નામ હોય તો વિભક્તિના પ્રત્યય કયા બાજે તે ઉદાહરણ સાથે લખો.
- ૩ વાક્યમાં આર્મક કિયાપદ હોય અને વિશિષ્ટક પદમાં નામ આવે તો તે કયા વિભક્તિમાં આવે? ઉદાહરણ પણ લખો.
- ૪ અનુપમ્ય કર્મનો અર્થ અધિકરણના અર્થને કાંઈ મળતો છે એ ઉદાહરણથી સમજાવો.
- ૫ કયા વિશિષ્ટણની પેઠેમાં અનુયોધી વપરાય છે.
- ૬ પંચમી વિભક્તિનો અર્થ અનુયોધી ઉદાહરણો કે સામો છે તે સમજાવો.

વ્ચકરણ.

- ૧ હોળ, નેણ, બહાર, માથું આખું એ કયા શબ્દો ઉપરથી અને કયા નિયમ પ્રમાણે વ્યુત્પન્ન થયા છે.
- ૨ ત્રીજી, ચોથી, પાંચમી, અને સાતમીના પ્રત્યય શી રીતે વ્યુત્પન્ન થયા?
- ૩ પેઠેલા પુરુષ સર્વનામમાં અનુયોધી તથા વચીનાં રૂપ શી રીતે થયાં; તમે એ શી રીતે યવા; દર્શક તથા અનિશ્ચિત સર્વનામમાં રૂપ કયા કયા શબ્દો ઉપરથી થયા છે!
- ૪ "કાણી ને કાવા ધાત્રી, કોપે પૂં કવરઃ તે કદી મેં નહિ કંઈ કરી, તે આઠો શીર માત્ર" એનું મત્સરોદ્દેશ કહો.

કવિતા.

લીલેની કવિતાના બિચાર પ્રમાણે ગણ કરો.

અમર અમર મરેન. રીઠા નાના કેંઈ મરડા

નાગો પહેરે વસ્ત્ર, વાઘ સિંહ કૂતરે કરડ્યા.
પર્વત કુંગર પ્રવેશ, દીકા મંગળ કંઈ કુખિઆ.
સંતોષી બહુ ખાવ, કાશકું કરે છે મુખિઆ.

નીચેની કવિતાનો અન્યથા કરો.

નિશાળ પાઠ્યાળને, જીતેજ ખૂબ ખીલવા
ભૂટો ભૂટાય તેમ ભૂટ જાનની મુણી યવા
ખરા દોસે દિ'ડોજ ધામ, જાન ખાણ ખોદવા
મજે જહાંથી કીર્તિનાં, જવાદિસે અતિ નવાં.

૩ નીચે લખેલી કવિતામાં તાળ મૂકો.

૧ કહાળું પિયર કોને નવ કહું, પંચમાસી એજે ગમું
રક્ષા સિમંતના યોડા દીન, થઈ કુંવરખાધને ચિંતા મન.

૪ નરસિંહ મહેતાના ગામેરામાંથી કોઈ અમુક ખાળત ઉપર એક દોહરી
ખનાવો.

૫ ઉપમા અલંકારમાં શું શું લેઈએ; અને મૂલણાઈનું લક્ષણ.

૬ નવ રસનાં નામ તથા તેમના સ્થાવી બાવ.

ચિત્રવિદ્યા.

૧ સ્પષ્ટ ઉપર એક બોટવો મૂકેલો છે તે ચીતરો, તથા પ્રત્યક્ષ મૂકેલી પેટી
ચીતરીને તેનું વેનિચિંગ પોષ્ટ ખતાવો.

ભૂગોળ.

૧ ખુલ્લુપટ્ટી રજા અંચ ઉપર ખુલ્લુ પૂત કેમ કાઢ્યું હશે?

૨ સંડાયત તથા ધડિલાળ કઈ કઈ તારીખે ચારખાં હોય છે અને બીજી
બીજી વખતે ફર પડે છે તેનું કારણ.

૩ ભૂતળ ભૂગોળની ભાષણ.

૪ ભૂતળ ભૂગોળ શીખવવામાં બીજી કઈ કઈ વિદ્યાનો ખપ પડે છે અને
તે શા શા ક્રમમાં આવે છે?

૫ ભૂતળ વિદ્યાના માનસિક અને ભવહારિક કાયદા શા છે?

૬ ભૂતળ તથા ભૂસ્તર વચ્ચે સંબંધ શો છે?

૭ વાતાવરણની મુખ્ય ઉપયોગ?

૮ ધુરોપની ખનીજ પેદાશ?

અક્ષરગણિત.

૧ નીચેના મિશ્ર અપૂર્ણાંક બીજને સાદા અપૂર્ણાંક બીજમાં લાવો.

$$\frac{m^2+n^2}{n} - 2m + \frac{m^2-n^2}{n-m} + \frac{m+n}{m+n}$$

૨ નીચેનાં સમીકરણમાં ધન કિંમત.

$$\left. \begin{aligned} \sqrt{x+1} - \sqrt{x-1} \\ \sqrt{x+1} + \sqrt{x-1} \end{aligned} \right\} \text{આમાં ધન કિંમત ને આવે તે વડે તાળો મળવી જતાવો.}$$

$$\frac{1}{x} + \frac{1}{a} = \sqrt{\frac{1}{a^2} + \sqrt{\frac{4}{a^2 x^2} + \frac{6}{x^2}}}$$

૩ નીચેના દાખલામાં બમાંથી એક રી.

૧ એક પદાર્થ ઉંચેથી પડ્યો તે પેટલા સેકન્ડમાં ૧૫ ફૂટ ડૂબતા વેગથી અને છેલ્લા સેકન્ડમાં ૫૬૫ ફીટ પડ્યો ત્યારે એ પદાર્થ કેટલી ઊંચાઈ-એથી પડ્યો.

(૨) એક ગંદકીથી એક વહાણ ઉપાડ્યું તે વખતે તેમાં ૬૨ માણસ રીફ દરરોજ ૧ થીર ખોરાક પ્રમાણે ગણતાં ૩ અઠવાડિયાં બગણી આમવાનો ખોરાક રાખેલો હતો પણ પછી એક અઠવાડિયું વીત્યા બાદ લોકોના ધર્મ તેથી તેમાં ચાર માણસ બૂડી છુટ્યાં. ને વહાણને નુકશાન ભાગવાથી આમવાનો વેગ અડધા થઈ ગયો તેને કારણે ૬૨ માણસને દરરોજ લા ૩ થીર સળે ખોરાક સવાની જરૂર પડી. ત્યારે તેમાં મળ કેટલાં માણસ હશે.

૪ ત્રણ આંકડાની એક સંખ્યા યોધી કોઈ કે જેના છેલ્લા બે આંકડા સરખા હોય, અને તો તે આંકડાને ઉભરાવી નાંખીએ, તો તેથી નો સંખ્યા થાય તે અસલ સંખ્યાની બમણાઈમાં ૪૨ ઉમેરોતોએ તેની બરા બરા થાય અને પેટલો આંકડો વચમાં મૂકીએ તો અસલ સંખ્યાની બમણાઈમાં ૧૫ ઉમેરોતોએ તેની બરાબર થાય.

૫ કપડી કોને કહે છે અને તે બીજગણિતમાં શા ઉપયોગની છે તે બખો. નીચેના બે દાખલામાંથી ગમેતે એક રી.

૧ $\sqrt{144}$, $\sqrt{144}$, $(144)^{-\frac{1}{2}}$, આ કરણી વાળાં પદને સરખી રીધા રૂપની કરણીમાં જુદાં જુદાં લાવો.

જુદાં જુદાં કરણી વાળાં પદોનો સરવાળો, બાદબાકી, ગુણાકાર, ભાગાકાર કોરીને થાય તે રૂપમાં દાખલા આપી સમજાવો.

૧ નીચેનો કોઈ સમાકરણ શરતે સિદ્ધ કરી જતાયો અને તે શા માટે છે તે પણ સમજો.

$$\sqrt{a+\sqrt{b}} = \sqrt{\frac{1}{2}a + \frac{1}{2}\sqrt{a^2-b}} + \sqrt{\frac{1}{2}a - \frac{1}{2}\sqrt{a^2-b}}$$

$$\sqrt{a-\sqrt{b}} = \sqrt{\frac{1}{2}a + \frac{1}{2}\sqrt{a^2-b}} - \sqrt{\frac{1}{2}a - \frac{1}{2}\sqrt{a^2-b}}$$

$$a = 1 - \frac{1}{a} - \frac{1}{a} - \frac{2}{a} = -\frac{2}{a} \text{ નિમેરે યામ છે. તેની સાબીતી શા}$$

નીકળે છે તે સમજાવો.

અંકગણિત.

- ૧ એક કામ વ કોઈ મુકરર વખતમાં નેટવું કરે છે તેના કરતાં મળીને બમણું કરે છે, ને અ નેટવું કરે છે તેના કરતાં ક અને નમણું કરે છે, અને અ, વ અને ક એ ત્રણે મળીને ૫ દિવસ દરેક જણને તે કામ કરતાં કેટલા દિવસ લાગે છે.
- ૨ ગણિત એદી અને ભૂમિતિ એદીમાં શો ફેર છે. તે સ્પષ્ટ શી સહ સમજાવો, અને એદીના નીચેના કોઈની સાબીતી.

$$\left\{ \begin{array}{llll} \text{અ} = \text{આદિપદ} & \text{ક} = \text{અંતપદ} & \text{ગ} = \text{ગણ} & \text{ઉ} = \text{ઉપર} \\ \text{દ} = \text{ઘણીપર} & \text{સ} = \text{સર્વધન} & & \end{array} \right\}$$

ગણિત એદીની

ભૂમિતિ

$$સ = \frac{(અ+ક) ગ}{૨}$$

$$સ = \frac{રગ}{૨}$$

૩. ભૂમિતિ એદીમાં ઊતરતી એદીનું સર્વધન કાટવાની રીત શા મદદથી કઈ કઈ જાતના હિસાબ યામ છે તે જતાયો.
- ૪ એક કોઈ મુનિમ રાખ્યો તેને પેટુલ વર્ષ ૨૦૦) ખીને ૩૦૦) એ પ્રમાણે દરેક વર્ષે ૨૫૦)ની વધારી આપવાને તેનો પગાર દરવર્ષે ૩૫૨.૫) કરાખ્યો હોત અને તેને તે તેટલા રૂપોઆ મેળવવાને ઉપરના કરાવે કેટલા વર્ષ નીક તેટલા રૂપોઆ મેળવવાને ઉપરના કરાવે કેટલા વર્ષ નીક
- ૫ એક માન્ય કુંઆ પર્વત ઉપરથી એક પદાર્થ તે પર્વતની તલેદી દર પડ્યો ત્યારે એ ગોળી કેટલો વાલ્યો ને તેને વાલતા ને દર મિનિટ તેનો વેગ ૨૧૫ ફીટ આજો યામ છે ત્યારે છેલા મિનિટમાં તેનો વેગ કેટલો.
- ૬ પાંચ ગામીદારોએ સરખા રૂપિઆ કાદી વેપાર કર્યા તેમાં રૂપિઆ નફો વધો, તે દરેકને સરખે જાગે વેહેવતાં ને આ કુલ વધારો ૬૬૦ રૂપિઆ તેની જરીનર યામ છે. ત્યારે કુલ અને દરેકને જાગ શું આખું.

ગુજરાતરાજાપત્ર.

GUJARAT SCHOOL-PAPER:

JULY 1872

૧૧ મુ. જૂનવાઈ માસ ૧૮૭૨, આંક ૭ મો

મતાં બહુ મોટું વૃક્ષ, નામ તેમ છે કામ—

કર મને મનસેવનો, ખરી એતિ ધરિ હામ.

ગુજરાતીકા.	પૃષ્ઠ	Contents	Page.
તેના નિયમનુ આગેશક-		Interpretation of the	
	૬૭	New Rules of Spell.	
હુમા રવેશના વાળા,	૧૦૧	The Bago-Bahá,	97
માસિક પરીક્ષામા આવેલા		Examination Papers,	104
કામ.	૧૦૪		
સરકારી વર્ગો.	૧૦૮	Circulars &c,	109
જેલવણી ખાતાની ખબર	૧૧૦	Educational News	110

(જેલવણીખાતાના હુકમથી)

અમદાવાદ. મધ્યે ગામ્હાની હોલીમા મુ તાઈટ પ્રિન્ટિંગ અને

લતરન એન્ડ-સી કંપની "લિમિટેડ"ના પ્રેસમા

રજીસ્ટર્ડમામ હોરાયર છાત્રે પ્રિન્ટ્ડ કર્યું.

(મુદ્ર વરસે ૨૧ અગાઉથીજ)

ગુજરાત શાળાપત્ર.

પુસ્તક ૧૧ મું

અપ્રસાદ સને ૧૮૭૨.

આંક ૭ મો.

લોડીના નિયમનું અર્થ ગ્રહણ.

૯ શબ્દને છેડે નહિ આંખાહોય એવા ઈકાર કે ઉકાર લખવા નો નિયમ એ છે, કે જો તેનો પછી લખુ અક્ષર આવે તો દીર્ઘ, અને શુર અક્ષર આવે તો લખુ લખવાનું પણ એ અક્ષરના શબ્દમાં પછી નો અક્ષર શુર હોય તો પણ એ ધણું કરીને દીર્ઘ લખાય છે.

આ નિયમનો ઉપયોગ ભાગ વ્યુત્પત્તિની ધોરણે બાંધ્યો નથી, પણ ઉચ્ચારણની સરળતા ને લીધે જો સ્વાભાવિક રીતે બોલાય છે તેને અનુસરી ને બાંધ્યો છે, અને ઉચ્ચાર પ્રમાણે લખ્યું એ ઉત્તમ માર્ગ છે. પાસે પાસે આવેલા એ અક્ષરનું ભાંજું કે કુંકું એક તરફનું ઉચ્ચારણ બોલવામાં તેમજ સાંભળવામાં સારું લાગતું નથી, અને તેથી બોલનાર બોલતીની જો એક ઉચ્ચારણ લખુ હોય છે તો બીજાને શુર કરે છે અને એક શુર હોય છે તો બીજાને લખુ કરે છે. એ રીતે બાલક પદાને સ્વાભાવિક છે, અને તેથી અમે આ નિયમને સ્વાભાવિક નિયમજ કહીએ છીએ.

આ નિયમના બીજા બાગમાં એની અપવાદ ખતાબ્યો છે. છેલ્લા નિયમના અપવાદ પ્રમાણે એકાક્ષરી અક્ષરમાં તો ઈકાર કે ઉકાર દીર્ઘ છે, અને આ અપવાદથી એ અક્ષરના શબ્દમાંના પણ ઇક્ષર કે ઉકારને દીર્ઘ લખવા એમ ડેરવ્યું. જો એ અપવાદ ન આવ્યો હોત, તો આ નિયમ પ્રમાણે તેની પછી લખુ અક્ષર આવત ત્યારે એ દીર્ઘ યાત, પણ આ નિયમથી તો તેની જોડે શુર અક્ષર આવ્યો હોય તો એ તે દીર્ઘ લખી શકાય છે; જો કે ચૂનો, ફીડી વગેરે. આ અપવાદ વ્યુત્પત્તિ ઉપર તબર રાખીને કહાયો હશે. એવી તરફના ઘણા શબ્દમાં પ્રાકૃત ઉચ્ચારો પ્રમાણે રૂર દીર્ઘ

થાય છે. ઉપચારણ પણ કદાપિ દોષ નેવું માગે ખરું. પણ આ અપવાદમાં “પણું કરીને” શબ્દ મૂક્યો છે તેથી કદાપિ એ નિયમ શાસ્ત્રીય રીતે વધારે સા રો યતોહયે, પણ એનું ઉપયોગીપણું તો એક દમ નાશ પામે છે. વિદ્યાર્થી ને આગ્રુક શબ્દ લખ્યા એકો દોષ તે આ નિયમ બાંધનારના “પણું કરી” માં આવી ગયો કે નહિ એ જાણવું કેવળ અશક્ય છે, અને તેથી આ અપવાદ તેને નકામો થઈ પડે છે. ક્યા ધોરણ પ્રમાણે આ અપવાદ લાગુ પાડવા તેનો જરા ઇશારો પણ આ નિયમમાં કીધો નથી, તેથી આ નિયમમાં ફેરફાર કરવો અવશ્ય છે, પણ ક્યા ધોરણ ઉપર એ અપવાદ રાખ્યો છે તે જ્યાં સુધી જણાવું નથી ત્યાં સુધી એનું સ્પષ્ટીકરણ કરવું અશક્ય છે. વ્યુત્પત્તિ અને પ્રાકૃત ઉત્સર્ગ તરફ એ અપવાદનું લક્ષ જણાય છે ખરું, પણ તે ઉપરથી શીખાઉને ઉપયોગી પડે એવા નિયમ કહાડી શકાતો નથી. શીખાઉને વ્યુત્પત્તિ આવડતી હોય અને ઉત્સર્ગ તે લાગુ પાડી શકતો હોય ત્યારે તો પછી આ બધા નિયમ બાંધી આપવાનીજ શી જરૂર છે? ત્યારે તો તે પોતાની મેજેજ શુદ્ધ જોડણી કાં ન લખી શકે!

અમારી નજરમાં આ હરકત રાજવાની દુકો રસ્તો એજ છે કે જેમ ધણા મહેતાશ્રમો આ નિયમ અમલમાં આણતો વખતે કરે છે તેમ જોગાંધી એ તકરારી ઉપવાક્યજ મૂકી દેવું, અને સમજે ઠેકાણે એ નિયમને લાગુ પાડવો. એમ કીધાથી જોઈ પ્રસંગે વ્યુત્પત્તિ વિરુદ્ધ જોડણી થયે ખરી, જણ જ્યાં હરકતો એ વિના દૂર થઈ શકે એવા બાળો રસ્તો નથી. શુદ્ધ સંસ્કૃતશબ્દ ને અથવા યોગ્ય અપભ્રંશ શબ્દને તો આ નિયમ લાગતોજ નથી એટલે ધણી વિરુદ્ધતા તો નહીં આવે.

૧૦ મૂળ શબ્દ ઉપર પ્રત્યય અથવા સામાસિક શબ્દ આવેથી તેની મૂળ જોડણીમાં કોઈ નિયમ ને અનુસરી ફેર પડવા દેવો નહિ; પણ ઇકારાંત શબ્દની પછી સ્વર પ્રત્યય આવેતો તે ધ્વનિ મરણમાં આવેતો હ્રસ્વ કરીને જોડના સ્વરમાં ય ઉમેરાઈ શકે, અને તેમજ “સ” માં ઈ કે ય મળતો હોય ત્યાં તેને ઠેકાણે “શ” થાય છે;—જેમકે ગાડી વાન, ગાડીધોડા; નદીઓ અથવા નદિયો, માગી, પીરમ્બં.

આ નિયમ પણ બહુ લાંબો છે તથાપિ બાધી વાત એક સંબંધની છે.

પહેલા ભાગમાં એક સાધારણ નિયમ છે અને બીજા ભાગમાં તેના બે અસાદ પાત્રો છે.

આ નિયમની મતન શબ્દના રૂપને દરીબૂત રાખવાની છે. જો એક નિયમ નહિ બાંધ્યો હોય, તો ઉપમા નિયમને અનુસાર દરેક શબ્દની જોડણી વાળવાની જગ્યાની પેઠે કણે કણે જરૂર પડે. જેમ 'સૂત્રો' એ શબ્દમાં ઉ એકવાર રીધે લખ્યું અને પછી તેના ઉપર વાળો પ્રત્યય આવ્યો એટલે પાછું તેને "સુતાવાનો" એમ લખવું પડે, કેમકે હવે તો એ કાંઈ એ અક્ષરની શબ્દ રહ્યો નથી. તેમજ 'એપડી' શબ્દમાં હ છેલ્લી છે એમ જણાવે રીધે ન રી, પણ "મા" પ્રત્યય આવ્યો કે તેને -હર ન કરીને "એપડિમા" એ પ્રમાણે લખવું પડે. ઉપમા નિયમના વિવેચનમાં કહ્યું તે પ્રમાણે અને જોડના અક્ષરને -હર કે રીધે જોલવા સ્વાભાવિક નથી, અને તેથી કશાપિ ઉચ્ચારમાં "સુતાવાનો" એમજ બોલાય, તોપણ શબ્દને સદા એકરૂપી રાખવાને સાર આવું અંધન રાખવાની જરૂર પડે છે.

તે જતા સાધારણ ઉચ્ચારણને માત્ર આપી એ અપવાદ કુલ્લ રાખવા પડ્યા છે, આ નિયમ પ્રમાણે નહીં શબ્દમાં મૂળ ધ રીધે છે તેથી તેના ઉપર એ પ્રત્યય આવ્યા છતાં પણ તેજ કાયમ રાખી નહીં જોતાં લખાય, અને નહિયો લખે તો ખોટું ગણાય. ઉચ્ચારમાં 'ધ' થયક -હરવ યદ જાય છે, અને તેની આપી કરવી હોય તો કવિતા જેમાં કે લખનારેઓ કાને પરખાતા ઉચ્ચારણ ઉપરજ ધ્યાન આપીને લખે છે તેમાં આપણે જોઈએ તો ધણે પ્રમાણે નહિયે, કરિયે, બોલાયિયે, વગેરે જોડણીજ માત્રમ પડશે. તે છતાં કેટલાએકની એવે વિચાર છે કે બાંધણી તપાસી ટુંકા થઈ ગએતા રૂપને વ્યક્તિય નિયમે રૂપીકરવા ન જોઈએ, અને એક પ-સ એ કહેવું પડે છે પણ તે શબ્દને એક રૂપી રાખનાર આ સરળ નિયમને અવગણી લખાડના કુલ્લ કાંઈ તો નહિયો જેવા શબ્દનો આ અપવાદમાં આવવાનો પહેલ પહેલો હક છે. આ અપવાદ અને કુલ્લ રાખ્યો છે તોપણ વાચનમાં કદાચે અમનમાં આવ્યો નથી. અર્થ કદાચે તો એ અપવાદ કાંઈ કુલ્લ રાખ્યો નથી, પણ કેટલાએક વિદ્વાનો લખે છે તેને ખોટા ન કહેવો એટલોજ આ નિયમનો ઉદ્દેશ જણાય છે. આમણ વિચારમાં

તો એ અપવાદ જરૂરનો છે. સંસ્કૃત જાપામાં પણ નદી, સ્ત્રી વગેરે શબ્દોના રૂપાખ્યાનમાં કેટલેક ટેકાણે ધ - હર્ય ધણ જાય છે, જૂના ગૂજરાતી લખાણમાં અને હમેશાં એ પ્રમાણેજ જોડણી કરેલી જોઈએ છંદએ, ઉચ્ચારમાં પણ એવા ફેરફાર રૂપે ગાલમ પડે છે, જો એ અપવાદ કબુલ ન રાખીએ તો જેમ મુખરેખી જાણીઓમાં છે તેમ ગૂજરાતી કવિતાની જોડણી કદીએ બાકરણશુદ્ધ થવાની નહીં, વગેરે કારણોથી અમારી મત એ અપવાદની તરફમાં જ પડે છે. અને તે એટલે મુખી કે એ રીતે લખવું તેજ વાળખી ગણાય એવા નિયમ ધવો જોઈએ. એમ હોય તો "મરજમાં આવે" વગેરે જે શકતા શબ્દ એમાં મૂક્યા છે તે કહાડી નાંખવાં જોઈએ.

તેમજ બીજો અપવાદ એટલો અગત્યનો છે કે નહિ એ શક પડે છે. તોપણ કમિટીએ તો એને વધારેજ આપું છે અને એની વિરુદ્ધ માલુમવાની છૂટ આપી નથી. એ અપવાદ આગળ યાડવાની મતલબ એટલીજ જણાય છે કે સુરત ગરમ સિવાય ગૂજરાતના બધા જાગમાં એ પ્રમાણે ઉચ્ચારણ થાય છે. જો એટલુંજ કારણ હોય તો પહેલો અપવાદ જેના પ્રમાણે કે આખા દેશના લોકો બોલે છે તે જો શક પડતો રાખ્યો, તો આને નિશ્ચય રૂપમાં મૂકવાની કાંઈજ જરૂર નહતી. જો એ અપવાદવાળો અવશ્યજ ફેરવ્યો તો ઉપરો અપવાદ અવશ્ય પાળવો જોઈતો હતોજ, એ ઉપરથી અને આ અપવાદની વિરુદ્ધ જતા હોઈએ એમ નથી, અમારી મતલબ ઉપરના અપવાદને જે ગેરઈતસાફ ગણ્યો છે તેનો પક્ષ કરવાની છે, અને જો મૂળ શબ્દના સ્થિતિ રૂપને છેડવા નહિએવાજ સિદ્ધાંત હોય તો બીજા અપવાદને દૂર કરવો. બાકી આ બીજા અપવાદનું વળણ પણ સ્વાભાવિક નિયમને માન આપવા તરફ છે. અને એ અક્ષરો તાજુરવાની હોવાને લીધે એ જે સંકારની સામે જોવાય છે તેનો ઉચ્ચાર તાજુમાંથી કરવો સરળ પડે છે અને તેથી બેશક વાણીની મધુરતામાં વધારો થાય છે. સુરત ગરમ શકારનો છેક અનાદર કરે છે તે છતાં પણ ત્યાંએ આવા ચોમમાં કોઈક પ્રસંગે ઝપટના બોલનારથી આ અપવાદ પ્રમાણે બોલી જવાય છે કે; જેમકે બેશી જાઓ, નાશી ગયો.

પહેલા દર્વેશની વાર્તા

(પાછળથી ચાલું.)

ગને તો એના પગર બરાબ્રે એન પડતું નહોં. એ વખતની જુદાઈ
નું જુ.અ મારાથી કહી શકાતું નથી. માગ મોહાપદોમાંથી એકમોહાવર
ર એ ખટપટથી વાંકેક હતો. મેં તેને બાપાવીને કહ્યુંકે હું તને એક દત્તાર
મોહાર આપુંછું. તેમાંથી તે જોકરાને વાઢ મુઠકે એક મઠાન મારા મેહલ
ની નજીક અપાવ ને બાકીના પૈસા વધે તેના બંડોવ વડે તેની પાસે ઝ-
વેરીની કુશાન મેંડાવ, ને ને કોઈ તોફ દેરાન ન થાય એવી મોકવણ કરવા
માં ચકીય મા થોડો સુસ્તમા એની દાન એવીતો જમીકે તેની બરોબ-
રી કરી શકે એવા ઝરેરી આ મેહરમાં તો શું, બલકે આજુબાજુના
દેશમાં કોઈ પણ નહોતો. પણ તેની જુદાઈ મારા મૂલબદન પર કાંટાની
મારકે ખેંચતી હતી.

નિહાન, મુરંગની તરબીર સૂઝવાથી પેલા ખોળને પેગામ આપી ઝઢ
વેરી પાસે મોકલ્યો, તેણે પોતાની હવેલીથી મારા મેહલ મુધી ને માનમ
બીતરાંક સૂરંગ ખોરાની, ને તે તે રસ્તે નિર્વિગ્રપણે અંધ્યામાણે આવતો હ-
તો. હું ને તે જાંટી પાણી (દાર)વડ આખી રાત એમઆરામમાં ગુમારતાં.

ખાજની રાતે બરસિયું (અલિયું)કમળું ને મૂલમાં મસીદમાં બાંગ
પૂજારતો, ત્યારે તેને ખોળે એમ રસ્તે હવેલીમાં મૂકી આવ્યો. આ મઠખડ ને
દાઢ (જમણે મને દૂધ પાળને ઉછેરી હતો) તથા એ ખોળે એ વિના કો
ઈ મોંઘું માણસ લણતું નહોતું. ઘણા દહાડા લગણ એ પ્રમાણે ચાલ્યું.
હવેલના રિવાજ પ્રમાણે એક રિવસે ખોળે તેને ખોજાવા ગયો. જુ-
એકે તો સોદાગર તે દીવસે ઘણી મુશીબતમાં પડ્યો હોય તેવા દેખાઈ.
એવી હાલતમાં તેને મારું કહેણ પોહોચ્યું. પણ તેણે તેને કાંઈ પણ ઉદાર
ન આપ્યો. પોળીએ ફરોથી પૂછ્યું “કેમ સાહેબ કુશળ છો! ચાતુરતે ઉ-
દારાજો! આજે તમને હમ્મેરે યાદ કરાઉં.” પણ તેને એ કાંઈ ઉધણો ન
આપતાં મૂંઝે જાએ સાંભળ્યાં કાંઈ. ખોળે બચારો એકલો પાડો આવ્યો,
ને તેણે મને સર્વ વગાંન કહ્યું.

નિમકદરામી ધસક તથા પ્યાર આખરે એવકા યજ્ઞ ક્રત્તેત કરતા હે, એવું હું પ્રથમથીજ સમજી હોત તો તેની જાળમાં ન ફસત. ઓહો કામ દેવ તારે આધીન હું સરખા થઈ ગયાછે, તો બીજાનો આ દિસાજમાં નજો કામને વચ યાવછે, તેઓ હમેશાં હેરાન ધાયછેા જૂઓ લેખાને મ જનુ. અરે હવે માંડે ડાહ્યાપણ શા કામનું, વિધાવાના લેખ કંપાંથી મઠવાના? “કહેવત છે કે ડાહ્યા જૂલે પણ લખ્યા ન જૂલે.” તેથી મેં જોજ સાથે ફરીથી ચીડી લખી મોકલી. ત્યારે તે મારી પાસે આવી કે હેવા લાગ્યો કે આપે મારી બીજી તકસીરો માફ કીધીછે, તેવીજ આ પણ આપે માફ કરશો? હુંતો તેને દિલોચ્છવથી ચલાતી હતી તેથી તેને ફરેલી વાતોપર જૂઠવાણ દિલદારીથી પૂછવા લાગી કે આજે એવું શું દુઃખ પડ્યું, કે દીનગીર છે? જો તમે તેના કારણથી મને વાંદેફ કરશો, તો મારાં જાનશે એટલી પુકતી કરી તમને યુખી કરવાને પાછી પાની મૂકતાર નથી. આજર તેણે કહ્યું, કે મારી હવેલીની નજીક સુંદર બાગ ને સરસ ગાનારી એક જોડી એ બનેં જોડે તેઓ માલીક પચેછે. બાગની કીમત એક લાખને લાંડીના પાંચ લાખ રૂપેઆ કરેછે. તે ખરીદ કરવાને મને પેણી હાંસ છે. પણ એટલાં નાણાં હાથમાં નગદ ન હોવાને કીમિ લાગાર હું. તેથી હું ઘણો આજીરદા હતો. મેં તેજ વખતે જોજને કહ્યું, કે આવતી કાલે બાગ તથા લોંડી ખરીદ કરી સોદાગરને હવાસે કરજો. મારી આવી ગેહરબાનીથી તેને એટલીખથી ખૂશી હાંસલ થઈ કે હર્ષથી તેનું બદન ફૂલી જમાની કસો ટૂટી ગઈ. સવાર થઈ ત્યારે સોદાગર પોતાની હવેલીએ ગયો. જોજને સંપૂર્ણ રીતે ફરમાન બબલવી સોદાગરની ઇચ્છા પૂર્ણ કરી.

સરદ વસંત ઉતરવા આવી હતી, એવામા એક એક વાદળ મટી આવી ધોર અંધાર થઈ ગઈ! જવન કૂટાવા માંડ્યો. મોટા મોટા કાકા ને બાંજીનાઝબકારા થવા લાગ્યાં વરસાદનો છાંટો પણ ફર ફર ધીમે ધીમે પડવા માંડી. લાલ, યુમાળી અને વાદળી રંગ ખીલી રહ્યા. મોર, ખંપેલા મજૂર સ્વરે વરસાદજીને ડીઝવવા લાગ્યાં. દડકાંપણ બેસૂરો રાગ આરડતાં હતાં. ગવૈયાઓ મધાર રાગમાં મૂખતાન બની રહ્યા હતા. પૂઝવોએ લીલુ ગોર પે હર્ષે હાંડી! આવા પ્રસંગે માસુમના નવા બાગને જોવાની જુસ્સાશા થવાથી એક દારીને લઈ સૂરંગ વાટે તેની હવેલીમાં થઈ બાગમાં જઈ જોત્રે ધે,

તો રંગી બે રંગી પહોંચો છોડો પર કનેન કરી મોઢે સ્વરે ગાયન કરી રહ્યાં છે. લીંબે જીઓ પર લીંબુ તપી રહ્યાં છે. તે પર વિદ્યુતનું અગ્નિવાણું પડવાથી સોનંગી રંગના માનમ પરતા હતાં. મોગરો, જલ્દ, અંબેલી ને અંબાના ફૂલો મુગેરે બેઠેલી રહ્યાં હતાં. સુવળાસના પંચરંગી પુષ્પોપર વરસાદના ફોરા મોતીની ગરલ સાગતા હતા. એક મોટા ફેણમાં લાલ, લીલી, ને અસાનાની રંગની માઝનોએ ઢોઢાઢોડ કરી રહી હતી. ને વચ્ચે કુવાસે ઉડતો હતો. તેના સમિતના દરવાગ પર વચ્ચની રંગના મિનાની પ્રમાણ સાચી તાગ ટપકી પડેનિરાછ રહી હતી. હચક પેચના વેવાની મેરાબો માંડવા ઓ પર બેગલા ઘોબો ગદી હતી. આગ કૈલામપુરા સરખા બાગમાં એક બંગલો નેવામાં આવ્યો. ને હું નેવી તે બંગલામાં જવાની ધડા ઠરું છું એટનામાંજ જેગ ઝરરીએ મને જોઈ. તેવાજ માગી પાસે આવી હાથ પકડી બંગલામાં સુઈ ગયો. એ બંગલામાં ને બિલોરી કાચની સામાન હતો તે અરેખાગ તારોડ દેરવા લાપક હતો. તમામ બંગલો નેવાં જોઈ એ તેવાં રાચ રચીમાંથી ચણાદેરે હતો. પામધીએ મૂર્ખતાસાચણેનો છેક જ વિરાવમીરી લીધી. આઝગમાંનાં વાદળા અસી ગવા. નિર્મલ આપ્ત-થમા માહાતામની રોમની સ્ત્રીની હતી. રંગાએરંગી મૂમરોમાંથી દોપકના પ્રતિબીબો ચંદનામાં પડી ઘણી જુઓથી બીરાછ રહેતા હતા. એ વેગાનો રચનાનુ વણન મારાથી થઈ શકું નથી. બગિચાના એક બાગમાં એક મોટો બુગલ હતો, કે તેપર મડી જોઈ હોય, તો તમામ મોટર નોચે મ-એયું ગાયન પડતું હતું. મને તે ત્યાં ભઈ ગયો, ને તે પરથી જૂદા જૂદા રંગની હવાઈઓ. તથા કેટલીક તરેહની આનંદબાછ છોડી. એવામાં કુબલ સરખી એક સ્ત્રી લાપમા દારનો ચીચો ને ગ્લાસ લપ ને આવી. તે ને મેતાલ મને ઘણી ચીતરી ચડી, ને મેં કહ્યું, કે હું સોસાગર તમે આ તોડી આત્મી ક્યાથી અગાઉ ક્યું છે? સોસાગરે કહ્યું, શાહેજાછ, પાચ લા-અની વોહોરત એછે,

બીમલ પ્રેમછ.

ગૃહ્યસંહિતા દ્વેનિગ કાલેનની છમાસિક પરીક્ષા

બીજું વર્ષ.

(પાછલા આંકનું સાંધણ.)

લેખાં

શરની કળશીની અને આંડીની કઈ કઈ કુંચાઓ બીજા કયા તોલ-
સાથે મળતી આવેછે તે બતાવે.

૨ ૭ મણના ૬ રૂપોઆ તો ૧૧ મણ અને અઢીશરનું શું આની કુંચા
શીછે અને તે મૂળ કઈ કુંચા ઉપરથી નીકળીછે.

૩ ૩૮૫ અને ૩૧૧૦)ના બાવની ૩૭૦૦) બરેબાછે તો તેની કેટકેટલા
ની કુંડાઓ આવશે તે દેખી રીતે ગણી બતાવે.

૪ સાકર મણ ૩૫ બારદાન સુદાંતછે તેમાં દર મણે બારદાન ૩ શર
અને તોલ ૪૨, તે પ્રત મણના રૂપાા લેખ શી કિંમત.

૫ બાજબી સર ગણવાની રીતનું તથા તેરીએ સરના રોકડાને શુણવા
થી બાના ને ચેકડા ઉપર વવેશાને શુણવાથી બદામ આવેછે તેનું
કારણ બતાવે.

ભૂમિતિ

૧ ત્રિકોણના છ પરિમિતોમાંથી ત્રણ ત્રણ પરિમિતો લેતાં ને ત્રિકોણો કેટ
લે પ્રકારે કઈ કઈ પ્રતિષ્ઠામાં એકરૂપ કરી બતાવ્યા છે.

કયાં કયાં ત્રણ પરિમિતો લેતાં ને ત્રિકોણે એક રૂપ થતા નથી અને
તે કઈ બાબતમાં મળતા આવે છે તે લખે.

૨ પુનઃ પ્રવેશક ખૂણા કોને કહે છે અને દરેક આકૃતિમાં પુનઃ પ્રવેશક
ખૂણા કેટલાક ધાય તે શી રીતે જણાય છે તે સિદ્ધતા સાથે બતાવે.

૪ ૬૦ માં પ્રતિષ્ઠા પ્રસિદ્ધ રીતે ન કરતાં બીજી ત્રણ રીતમાં ગમે તે
બીજી રીતે સિદ્ધ કરી બતાવે.

૪ આપેલા ધાયા ઉપર દરેક બાજુ લેનાથી બમણી ધાય એવો તથામા-
ધાના ખૂણા કરતાં ધાયા તરફનો ખૂણો ધાયા એવી રીતના ને સમા બા-
જુ ત્રિકોણો બતાવે.

સંસ્કૃત.

- ૧ પરિહિત, ઉદપત્, અધ્યુપિતસ અને ઉપાનદ એ શબ્દોનો વ્યુત્પત્તિ તથા અર્થ તથા એ શબ્દોનું પ્રયોગનું એક વચન, બીજું વચન દ્વિ-તિયાનું બહુવચન; તૃતીયાનું એક વચન પંચમીનું દ્વિવચન તથા બહુ વચન; સપ્તમીનું બહુ વચન લખો.
- ૨ વહાસી, અજવાણું અંધારું, પુનપાંજો, રશ્નો. વીજળી, કાંદવ, યુરુડેલી ; એના સંસ્કૃત શબ્દ આપો.
- ૩ નિતદ્ એમાં સ મો પ યી રીતે થાય છે હું એ બંને ધાતુ માલેશા કાળનાં અને કુદંતોનાં રૂપ આપો.

પેલું પર્વ.

ભૂગોળ.

- ૧ એશિયા ખંડના પર્વતોનાં નામ, તેઓ ક્યાં છે, ને ક્યાં દિશાથી ક્યાં દિશામાં જાય છે તે કહો.
- ૨ ભૂમધ્ય સમુદ્રનો નકશો કાઢો, ને તેમાં જે અખાત, સામુદ્રકુલી, બેઠ, ખૂણિર આબ્યાં હોય તે તથા કિનારા પરનાં પ્રખ્ય ખંદરો લખો.
- ૩ ખજાપુત્રા નદીની શાખાઓનાં નામ આપો.
- ૪ અમેરિકાખંડમાં ક્યાં ક્યાં સરોવર છે?
- ૫ કારોલેન, ટેરાડેન્સ કુટુમ્બો, સમોટ્રા, ન્યુઝીલેન્ડ, પોર્ટનેટલ, માઝના-રિમ, લીપ, જગત, હોમી, નિયોપાન્ડ. આડિલેડ, હડસન, મેકેન-છ, લેડન, બિટલમેન્ટ શું છે ને ક્યાં છે?

વાક્યરચ્ચુ.

- ૧ પ્રથમાર્થ સ્વવાચક સર્વનામ ક્યાં ને તે ક્યારે વપરાયો
- ૨ સાપિત ક્રિયાપદ કેટલી રીતે થાય છે તે ઉદાહરણ સહિત લખો.
- ૩ મૂળ તથા પાત્ર એટલે શું?
- ૪ આર્મક તથા સકર્મક વર્ણના પેટા વિભાગ ઉદાહરણ સહિત લખો.
- ૫ એક ક્યાં ક્યાં છે તેનાં રૂપ તથા અર્થ?

- ૬ ક્રિયાપદના શુદ્ધ અને મિશ્રકાળ ઉદાહરણ સહિત લખો.
- ૭ ક્રૂંત કયા કયા છે તે ઉદાહરણ સહિત લખો.
- ૮ કાળ તથા ક્રૂંતના પ્રત્યય લખો.
- ૯ અપૂર્ણ ક્રિયાપદ કોને કહે છે?
- ૧૦ વિકૃત અને વિકારક એટલે શું?
- ૧૧ “કરણી ને કરવા થઈ કોષે તું ફિરતાર, તે કદી મેં નહીં કંઈ કરી,
તોઆ શી શીર માર” એનું પદ્યરચેદ કો.

વાક્ય વિન્યાસ.

- ૧ સંયુક્ત અને સાન્વય વાક્યની વ્યાખ્યા, અને બેદ એટલે તે કેમ બોળાયા છે તે ઉદાહરણ સાથે વિસ્તારથી લખો.
- ૨ અન્વય એટલે શું? કવિતામાં અને ગદ્યમાં અન્વય વપરાય છે તે-
માં કવિતામાં ને અન્વય વપરાય છે તે તથા ગદ્યમાં ને અન્વય વ-
પરાય છે તેમાં ફેર શો છે તે ઉદાહરણ સાથે સમજાવો. ને વાક્ય
રચનાના હરકોઈ આર નિયમ (નધા વિશેષણના ન આવે) ઉદાહ-
રણ સાથે લખો.
- ૩ સંયુક્ત વાક્યમાં ઉપવાક્ય પેહલું ક્યારે આવે ને છેલ્લું ક્યારે આવે
તે શાખના સાથે સમજાવો.

ઈતિહાસ.

- ૧ ગજનૈર જનરલ કયા કયા થયા ને તેમની વખતમાં જાણવા લાયક શી
શી વાતો બની તે લખો?
- ૨ રેગ્યુલેટિંગ આક્ટમાં શી વાત હતી?
- ૩ હેસ્ટિંગ્સના ઉપર વિભાગતમાં ને તોરેમત મૂકવામાં આવ્યાં હતાં તે
સંબંધી વાત તમે જાણતા હો તો લખો.
- ૪ ઇ. સ. ૧૭૪૪ માં ઇંગ્લેન્ડ અને ફ્રાન્સ વચ્ચે લડાઈ થઈ તેનું કા-
રણ લખો.
- ૫ કબાઈલે છેલ્લી વખત આવી શો બેંગોલસ્ત ક્યાં?
- ૬ પ્હારી, અંબુર, વાંદેવાર, કંડોર, ગરીઆ એ કેકાણે કોની કોની
લડાઈ થઈ ને તેની ટૂંકમાં દર્શાવે લખો.
- ૭ દીપના રાજની પેહલેથી શી રીતે કરી તે વિશે જાણતા હો તે લખો.

કવિતા.

૧ નીચેના છંદયમ્ની આલ્પ્ય કરો.

આકુળમાં શું હાથે શી કડતાં શું હારે
અધિક ગામડા માંહ જાહે કોણ પદવી ગારે?
મોટે નહીં તે કોણે પરમ કુખ સૌથી શું હારે
શાદી આણ ને અંત, ત્યાં ને નામ રહ્યું છે.
વાત્યા અવિચળ એ દેવ છે, રાખી રહેમ નગર રહે.
દન દન પદ આદિ વરણુ પર, મધ્ય વરણુ કવિજન કહે.

૨ નીચેની યોગાદના ઉચ્ચાર પ્રમાણે બાળબોધી આકૃષ્ટે ગણુ બખો,
પોષા પાઠણુ ગામ મંજીર, ગિરમળ છે અરણ્યવન નારા
બૂપત મુંગ એક બારે બૂપ, રાજ તેજ રૂંદે રૂપ.

૩ હરિગીત હંદનું માપ બખો.

૪ નીચેની કવિતાના તાલ બખો.

કૂલ્યો શું ફરે છે રે બૂલ્યો બલ કૂપમાં પડ્યો.
મનુષ્ય રહે રૂપી રે બોયો મણી હાથે ચડ્યો.
ડાકો ધણ કુનિયામાં ફરે છે તેણે મર્યું શું તારૂં કાતર
તે ન જાણ્યું ને જન્યું પત્નમાં કેમ કરી રહેય બાતર
હાપણ તારૂં જાણ્યું રે બ્યારે જામ હાથે ચડ્યો.

૫ ગણ બાધવાનું કારણ શું? ને તે આહત કેમ કર્યા, ને ગણ બાધવા
ન હોત તો શી અગમણ પડત.

સંસ્કૃત.

નીચેના વાક્યોની શૂલરાત્રી ગાથામાં અર્થ બખો.

૧ યોધસ્ય ધાણૌ ભદ્રયો ડસ્તિ.

૨ યાતાદા ગ્જનં પશ્યતિ નૃપઃ

૩ તિલેચ્ચઃ પ્રતિ પચ્છતિ માથાનુ.

૪ મૈત્રા વહ્ન્યો મન્ત્રે તિન્દ્રમાન્હયતિ.

૫ કુઃ શાલ્વે સ્તત્ત્વમગચ્છતિ.

૬ ગિરી આરોહતિ.

૭ વદા રામસ્ય ચિત્તે સ્વકૃત્યં તિષ્ઠતિ તદા કદાપિ પાપં ના ચરતિ.

૮ સુષ્ઠુ કથયતિ જનકં વેદસ્યાર્થે કુત્ર ગચ્છતીતિ કેશવલાલં પૃ-
ચ્છતિ.

૯ અધુના યન્નામ્ મારોહતિ તત્ર પુણ અરણ્યન ભવત્.

૧૦ વૃધા યત્નેન કિં તત્ત્વ મેવ પ્રમાણં.

૨ નીચીનાં વાક્યોને સંકૃતમાં લખો.

૧ પૈસાવાળા માણસો હવેલીઓમાં રહે છે.

૨ વાડીઓની ખૂબશુરતીથી હું ખૂબ યાજી છું.

૩ સેનાપતિ ગામ ગામ સિપાઇઓને મેલ લખે.

૪ બ્રાહ્મણો શાળાઓ પાસેથી દોલત મેળવે છે.

૫ બ્રાહ્મણો (ને) મંત્રોથી દુષ્ટને બાબાવે છે.

૬ માણસ યજુને તરવારથી મારે છે.

૭ નગરમાં લૂગડાં છે. (તે) રામ સાહે મોડો લાવે છે.

૮ આજ રત્ન સાહે સોનું ચાપે છે.

૯ ચાકર દોચ ઉપર એકે છે (ને) પરોણાને બાગમાં મેલ લખે.

૧૦ ધરમાં કાજીઓ સુખ (ની) નાગ રહે છે.

૩ પ્રસાદ, અધિપતિ આ બે શબ્દોનું રૂપાખ્યાન કરો.

૪ રેક ગણના અપવાદ ધાતુઓ નાતાવો.

વિદ્યા.

૧ વહિભવન અને પરાવર્તન વિશે જાણતા હો તે દૂધમાં લખો.

૨ લેન્સ દેટલી જાતના છે. અને તેથી શું થાય છે અને લેન્સ એ-
ટ્રસે શું ?

૩ આંખની રચના ચિત્ર સાથે સમજાવો.

૪ બીજાની દેટલી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેમાં આકર્ષણ દેટલી
જાતનું છે!

૫ તારનું વર્ણન સમજાવો, એટલે, તારમાં અખર યી રીતે મોડલ છે

તેનું કુંઠમાં વર્ણન કરો, ચિત્રની જરૂર પડે તો કાઢો,
ગરમીના પાઠમાં અગ્નિને વાહક અને મંદવાહક એ બે શબ્દ બગા-
ડ્યા છે તે મા કારણથી આપ્યા તે સમજાવો.
રેડ ચિત્ર સાથે સમજાવો ને તેના નિયમ આપો.
હાકાવંત એટલે શું અને લે શું બતાવે છે ? અને શા કારણથી
તે લખ્યો.

ટ્રેનિંગ કોલેજની પ્રવેશક પરીક્ષાનું ધોરણ.

જા.વક નંબર. ૧૩૪

મહેરબાન, ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ બહાદુર. ઇન્સ્ટ્રુક્ટર માલો નંબર. ૧૧૮
તા. ૧૪મે સને હાલમાં કરમાવે છે કે ટ્રેનિંગ કોલેજમાં લખાત યનારા
ઉમેશ્વરની પરીક્ષા નવા પાંચમા ધોરણમાં લેવામાં આવશે. માટે આ
ખબર મૂળશત શાળાપત્રમાં લખાત કરવાની મહેરબાની કરશો—

મુ. મહુધા તા. ૮-૧-૩૨

MOTIRAM RAJARAM

દિ. એ. એ. વિ.

સરકયુક્તર

જા. નં સને ૧૮૭૨-૭૩ નં. ૧૪૦

જાતે આસાર બેગલદાની સરકારી નિયામના મહેતાજીઓ.
લખાતનું નોંધરીમાં લખાત યનાર ઉમેશ્વરોને સરકારિકેટ આ-
પતી વખત ઉમ્મર નક્કી કરવાને ધણી અડચણ પડે છે સખખ મહેર-
બાન ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ બહાદુર કરમાવે છે કે નિયામોના રજીષ્ટરમાં ને
ઉમ્મર લખી હોય તેજ ખરી સમજવાનો આધાર છે. માટે તમારે દરેક
વિદ્યાર્થીનું નામ રજીષ્ટરમાં લખાત કરતી વખત તેના માખાપથી પકડો ત
પામ કરી ઉમ્મર લખવાનો રિવાજ રાખવો.

૨ હાલમાં ને વિદ્યાર્થીઓની ઉમ્મર રજીષ્ટરમાં નોંધી હોય તેની પ
થ ખાતી કરી તે પ્રમાણે રજીષ્ટરમાં લાલ ચાહીથી સુધારવું તા. ૧૩-
૧-૩૨. મુ. મહુધા.

MOTIRAM RAJARAM,

ડીપ્ટી એક્ઝીક્યુટીવ ઇન્સ્પેક્ટર

એડા વિભાગ.

કેઝવળી ખાતાનો સ્વર.

એડા વિભાગની સરકારી નિયામનામાં સદ્ગૃહસ્થો તરફથી

ધનાત્ર વ્યપાયાં તેની યાદી.

૧ મોતે રામકા તાલુકે મેઢમદાવાદની સરકારી નિયામનામાં આસિરદેડ ૬-
લેટર મેહેરબાન કુકસાદે જે ૩૦-૮-૦૦નાં પતાસાં વેહેઆં છે, તા. ૨૭-૧૧-૭૨

૨ મોતે કમણા તાલુકે ખોરસદની નિયામનામાં ત્યાંના મુખી બેટુચર
બાધબાએ ૩૦-૧૪-૦૦ની ઓપડીઓ તથા મતાદાર દાજીબાધ બેટુચર
૩૧-૫-૦૦ની ખડીઆ વેહેઆ છે, ૨૪-૧-૭૨

૩ મોતે દુગદરા તાલુકે ઘાસરાની નિયામનામાં ડાકીરના સદ્ગૃહસ્થ પંખા
અંબાલાલ જીવરામે ૩૫-૨-૦૦ની ઓપડીઓ વેહેઆ તથા નરીતમ દાજી
બાધએ ૩૦-૮-૦૦ની મીઠાઈ વેહેઆ છે, તા. ૨૭-૧-૭૨

૪ કસે માતરની નિયામનામાં ડીસ્ટ્રીક્ટ ડીપુટીકલેક્ટર સાહેબ બમનજી
એદલજી એ ૩૩-૦-૦૦નાં પતાસાં વેહેઆં છે, તા. ૧૭-૨-૭૨

૫ કસેસદ તાલુકે આણંદની નિયામનામાં નડીઆરમુન્સીપલખાતાના
સેક્રેટરી મી. હસમજી મંગેરજીએ ૩૧-૦-૦૦ની મીઠાઈ વેહેઆ છે તા.
૨૭-૨-૭૨

૬ મોતે વડનાલ તાલુકે નડીઆદની નિયામનામાં એડાજીદલાના કસે
૨૨ મેહેરબાન શેર્ડ સાહેબે જોકરા તથા જોકરીઓને મીઠાઈ વેહેવવા માટે
૩૩) આપી ગયા તેની મીઠાઈ લાવીને વેહેઆ છે, તા. ૧૦-૨-૭૨

૭ કસે ઉમરેડની અંગ્રેજી નિયામનામાં ત્યાંના સખારડીનેટ બડલ રા-
નેશી હરિલાલ અંબાસંકરે એક વાગતું પડિઆજ નિયામના ઉપયોગ માટે
અર્પણ કર્યું છે, તા. ૪-૪-૭૨.

રવાને તા. ૧૯મી અપ્રેલ સને ૧૯૭૨ { Motiram Rajaram
અંબ નડીઆદ { ડીપુટી એજન્ટેસનલ ધનરવેક્ટર

એડા વિભાગ.

[illegible]

१८—४—७२ १—०—०६०३११—०—० गारोडाली तालुकाना

८१ जेष्ठमस्य. श्राद्धाग्नौ.
६. अक्षय्यपूर. इमं मां.

આર્યોની કન્યાશાળા-
ચીકલી તાલુકા રજીસ્ટ્રેશન

આર્યોની કન્યાશાળા.
અીકની તાલુકા સ્ટુડન્ટ.

ગુજરાત શાબ્દપત્ર

પુસ્તક ૧૧ મું.

આગષ્ટ સને ૧૮૭૨.

આંક ૮ મો.

મેઘદૂત કાવ્ય.

સ્વાંધો જા કેનત્તલ્લ સ્થલ્લ જ્ઞાં'ગલ્લ, જ્ઞાં'હમિનો ઉત્તરેય

મૈલેરાજના ઢાલ ઉપરથી—સ્વર્ગ નિસરણી જાળેય

સંગર તનુજની સાચી—

૫૭ ૧. હિંદુસ્તાનની ઉત્તરે હાલ હરિદ્વાર કરીને મોટું વાંઘાનું તીર્થ છે તેનાથી બે માઇલ ઉપર કનખલ નામનું ગામડું છે તેજ એ. હાલ ત્યાં ગંગાનદી પવેત ઉપરથી વતરતી નથી અને તેમ તેના કીર્તિ પથ હાલ ઝાઝી નથી. હાલ હરિદ્વાર મોટું તીર્થ મણાય છે. એમ લાગે છે કે ૧૯૦૦ વર્ષની ૧૨મ્વાનમાં ગંગાનદીનો ૫૪ મે માઇલ આઘો જતો રહ્યો. —૨. ગંગા, નન્દુ ત્રપિની પુત્રી કેમકે એ ત્રપિ એનું આશ્રયન કરી ગયા હતા અને પછી ધણા કાલાવાલાએ પોતાની જંગમથી કહાડી હતી. —૩. પર્વતોનો રાજા, હીમાલય. —૪. સંગર નામનો અસલ એક મોટો પ્રતાપી રાજા થઇ ગયો છે. અને તેના રચના અકથી સાત સાગર થયા છે એમ કહેવાય છે. એ રાજાએ ધણા અવ્યયેષ કીધા હતા, અને છેલ્લા અવ્યયેષના વેળાએ એનો ધોષ છૂટો મૂક્યો હતો તેને ઇંદ્ર પોતાની ગાદી નવાની રહેણે પાતાળમાં કપિલ મુનિના આશ્રમમાં મૂકી આવ્યો હતો. એ ધોડાને ચોષતા ચોષતા સગરના ૧૦૦૦૦ છોકરા તથા બુધો પાડા આવી પહોંચ્યા. કપિલ મુનિએ કોષ બરી આંખે ઉંચું જોડું કે તે જગોને બદલ થઇ ગયા. એ અકાલ મૃત્યુ પામીને રાજપુત્રોના કલ્યાણને અર્થે ગંગા છતી જરૂર પડી અને તેથી તેને સ્વર્ગમાંથી જુઓકમાં આણવાને સગર અને તેના વંશજોએ ધણી તપશ્ચર્યા કીધી, પણ તેના પ્રયત્ન જ જગીરથે એ કામના સિદ્ધિ કરી. પ્રથમ પૃથ્વીઉપર પડી અને સિવ-જીએ પોતાના માથા ઉપર પારણુ કરી તે આજ જગાએ. એ કથાને અનુસરી તપા કોળાવ ઉપરથી પડતી ગંગાનો દેખાવ જોઇને કાળીદાસ કલ્પના કરે છે કે શું આ અરેબીયન સ્વર્ગ જગતો નીસરણી તો નહીં હાલ!

અટે ડામીં ડંચે દંદુને, ફિળ સુવ ડછલે છે!

શું ગૌરિખુટિ ભણિ હસતીં તે શિવ કેશ જાલે છે? ૫૭

જો જલપ્રાશન કરવાનું મન થાય તને તે ઠામ,

પાછલું અંગ ગગનમાં ટેકી કરને તું શુભ કામ

દિગ્ગજ પેર નમાને.

પહિ છાયા તારી શૃંગેર સ્ફાટિક સમ જલમાં!

શું સુંદર સંગમ યમુનાનો થયો અન્યજ સ્થલમાં? ૫૮

૧. છોજ, ગોલં, સેહરો, ગંગાની લહેરો ઉંચે ચંદ્રને આડતી જોઈને કવિ રૂપના કરે છે કે શું ચંદ્રમૌલિ ને પોતાના પતિ શંભુ તેની જઠાલાડમાં ઝાલવા જાય છે? અને લેછળતા ફીણની શફ્ટી ને કે હમણાં હાથરસની મૂર્તિ મનાએલી છે તે જોઈને કહે છે કે એવા ચીટવાતી પાર્વતીના સામું પ્રેમગર્વથી હસે છે. આગેકાણે ગંગા અને પાર્વતીનો સપરનીબાવ એટલે ઝાકપણું વણુંવણું છે. ગંગા શિવની સાથે લાડે છે, અને પાર્વતીથી એ શોકની પ્રેમલીલા શહન થતી નથી તેના સામું જોઈને પોતે અભિમાનથી હસતી જાય છે અને પોતાનું વહાલ વધારે બતાવતી જાય છે. મહિનાય કહે છે કે ચંદ્ર શબ્દ વાપર્યો છે તે ઉપરથી એમ સમજવું કે મશિમય કેશવાળા પ્રીતમની સાથે શિવનો મુકાબલો કર્યો છે.

૫૮ ૧. દૂરેક દિશાઓમાં રક્ષણકરવાને ને કલ્પિત હાથી મૂકેલા છે તે — ૨. ધોળાં. જળનું વિશેષણ. — ૩. પ્રવાહ સિવાય બીજી જગ્યાએ શું, ગંગા યમુનાનો સંગમ થયો? યમુનાના પાણીનો રંગ કાળો છે, અને તેમજ તે ઉકાણે ગંગાના ને બાગમાં વારાનાની છાયા પડવાની એટલે તેટલો ૫૮ પણ કાળો જ લાગાવવાનો.

પહોંચ જઈ તું હીમાચલ પર્વત, હિંમે ઝનઝો જોય,
જોને શિલાપ્રે થેઠિ સુગંધો કસ્તુરિ મૃગ વેઠેય,
ઝ્યાંથેજ જાનહિ નિકલે.

શ્વમ હર્તા શૂંગે વેસ! શો શોભા તે કાલે!

શું પાવંતિપોતનો પોહિયો અંગ પંકુ ઝાઝાલે ! ૧૯

પવન ઝઠગે; દવ, દેવદાનનરૂસ્કંધયુદે ઝપ્પન,
જંગલે ગાપના પૂછ્છ ગુછ્છર્ધા ઠામ ઠામ પ્રજલન
કારિ પર્વતને પીડે,

તો ધાર તારિ હજારોએ હોલવો ઘટે છે:—

આતુરની આરત હરવારે સજ્જન સંચે છે! ૨૦

૫૯ ૧. અર્થ.—૨. કાવ. હીમાલય પર્વતના સિખર ઉપર વાણી
આવ્યાથી તે પોહિયો દિલ ઉપર કાવ ઉઝાળતો હોય તેવો દેખાશે, કાવ તે
વાણી, અને પોહિયો તે પર્વત, કેમકે અરૂંધી તે ધોળો યજ્ઞ રહ્યો છે.
પર્વતની કુર્ગંધી તે શિવ સંબંધની પરિવ્રતા.

૬૦. વાતાર્થ:—જો પવન ઉઠવાથી દેવદાનના કાડની ઝાળીઓનાં
પુદને લીધે ઉત્પન્ન થએલો દવ જંગલી ગાપોના પૂછર્ધાના ગુછાવડે કામ-
કામ આગ લગાડીને પર્વતને પીડા કરતો હોય તો, એા મધ, તારી દબારો
ધારાવડે તે દવને હોલવી નાખતો એ તને લાગમ છે, કેમકે સાધુ પુ-
રૂષો ધનનો સંગ્રહ કરે છે તે ગાત્ર બીજા ગરીબોના દુઃખ દરવાને મા-
ટેલ છેલા અરણ્યમાં કાળીસાસે પ્રણોજ કુંચો વિચાર જણાવ્યો છે.—૨કં-
ધના આંધ અને ઝાળીઓ એવા બે અર્થ સાચ છે તે અત્રે મંત્રે કામના
છે,—જો જંગલી ગાપના પૂછર્ધાના ચંપર થાય છે. જ્યારે દવ લાગે છે
ત્યારે એ પૂછર્ધાં સાળે છે અને ચલી તો ગાથો વનમાં ગબરાવતે રહેડે
તેથી કામ કામ આગ લાગે છે.

તલપ તુંપર મારે છે ટપ ટડ શરમ હસ્તિની માન
 બંગ મંગ ચાવાજ રીસે; તું તો ચંચલ જાત
 વાત ગગનસું કરે છે.

કર તહ તહ ગાર કરા તળો-હૈસ મદમદ સામું.
 ઐયસમઝ્યું આરંભે નયી કોણ પારિભવ પામ્યું? ૬૧

કૌતક શિલાપર શિવનું હશે ત્યાં પગલું પહેલું પૂનીત,
 જોગિશ્વરે એ ચઢાશેલાં કુલ ચંદને દાંડણુ નિત્ય,
 તેની પ્રદક્ષિણા કરજે;

૬૧. ૧. શરમ એ આઠ પગનું કલ્પિત પ્રાણી છે, અને તે હા-
 થીનો કદો દુગમન છે. એને માટે એમ કહેવાય છે કે જ્યારે હાથાથ
 પર્વતના ઉંચા પ્રદેશ ઉપર વાણાં અથડાતાં અથડાતાં આવ્યા ત્યારે
 ત્યારે હાથી છે એમ જણાવે શરમ તેની પછવાડે દોડે છે, અને જ્યારે
 તે વાણું ઉંચું ચડા ત્યારે ત્યારે તે ચીડવાળને તેના ઉપર ઉંચો કૂદકો
 મારે છે. એ કૂદકાનું કુળ એટલું જાય છે કે તેના હાડકાં મૂકનમાં બાગે
 છે, કેમકે વાણું તો ક્યાંનું ક્યાં ઉંચું ચાલું જાય છે.—૨. કરાનો વરસાદ
 વરસાદી તેને માર મારવો એજ અહીંવા હમાવું કહ્યું છે.—૩. અવિ-
 ચાર્ય કામ આરંભ કર્યાથી કયા આજ્ઞાની અંતે દારી પત નયી? રૈની-
 ન થાય છે. આજ્ઞામજ્યું કામ તે વાણને પકડવાની આગા રાખવી.
 જોમ ઉપદ્રા ક્ષીકને અંતે ધર્મપદ્મનો ઉંચો વિચાર આપ્યો હતો, તેમ
 અહીંવા નીનિનો મણો અગત્ય વિચાર આપે છે. કેમકે કેમકે કામોગમમાં
 આવાં બોધક કવિતાનાં પણ ઉત્તમ વચનો આવે છે.

૬૨. ૧. પાવન —૨. જોગી લોકોએ ચઢાવેલાં ચંદન પ્રાપ્ત્યો જે
 પગલું હમથાં દંડાણું રહે છે તેની જે પ્રદક્ષિણા કરજે.

જેનાં દર્શનથી જન ભાવિકના પૌત્રિક પ્રોવાદ,

“વરણાંતે સ્થિર શિવ સેવારે કૈલાસે પમાદ, ૬૨

પવન ભરાઈ ‘નેજુઓમાં નાદ મધુર ત્યાં યાય,

સુંદર ‘કિન્નરિઓ તે સંગે કોકિલ કંઠે ગાય

ત્રિપુરવિજય ઉત્સાહે.

તે સમય મુકામાં ગાજે જો તું મૃદંગમવાજે,

‘શિવલ્લભ સંગિત યાય રે મંપૂર્ણજ સાજે, ૬૩

૧૨. ૩. ને પગલાના દર્શનથી.—૪. પાપ.—૫ મુઘાં પછી કૈલાસમાં હમિયાં ધિવની શેવા નેના દર્શનથી પમાવછે.

૬૩. ૧. વાંસ અને વાંસળી એવા એનાં જે અર્થ ધાય છે, આ નગો ઉપર કવિના કહેવાની એવી મતલબ છે કે તે નગમાં સૂઝા વાંસમાં બમરાથી ને ગ્રાણાં ખડેનાં તેમાં પવન બારાવાથી નાણે વાંસળી વાગતી હોય એવો મધુર આવાજ યાય છે.—૨. કિન્નરની સ્ત્રીઓ, મૃગની માનસીઓ. તે નગમાં વસતારીઓ ફરતાં ફરતાં ત્રિપુરવિજયના પદ ગાતી નાચ છે.—૩. ત્રિપુરામુર નાગના દેવને મહાદેવે માર્યો હતો તે પરાક્રમ ગિરિનીકવિતા તે ત્રિપુરવિજય, શોખેટની પાસેના બાગમાંજ એ રાજા હતો અને તેથી તેના જીવનથી ધૂરનાગ મુલકમાં તે પરાક્રમના ગીત ગામડાંઓમાં પણ ફેલાઈ ગયાં હોય એ સ્વભાવિકજ છે.—૪. તું એટલે મધ. વર-રસાદની મર્ચના ગુફામાં પ્રત્યાષાત પામ્યાથી મૃદંગના નેવી સંબળાય છે એવો અર્થકાર આ કાવ્યમાં ઘણે કોણે આવી ગયો છે. ૫. વેણુઓ વાગે, કિન્નરિયો ગાય, અને તું મૃદંગ વગાડે તો શિવનું વાહાણું ને સંગીત તે સમજા માત્ર સાથે સંપૂર્ણ થાય કહેવાની મતલબ એ કે તુલ્ય નેબાકી રહ્યું તે શિવ પોતેજ પ્રસંગ મધુને કામે, શિવને સંગીત વહાણું છે અને પોતે તુલ્યમાં ધણા કુચળ તેમ તત્પર છે એ તો પુરાણપ્રસિદ્ધ વાત છે.

જોડણીના નિયમનું અર્થગ્રહણ.

બુદ્ધ કમિટીએ જે જોડણીના નિયમ બાંધ્યા છે તેનું તો અર્થગ્રહણ અમે મધ્ય અંકમાં નક્કર કરી ચૂક્યા છીએ. અમને આશા છે કે એની સહાયતાથી હવે એ નિયમો બરાબર સમજાશે, અને શબ્દોની જોડણી બાબત જે હાલ અંધારુંથી ઘેરાયે છે તેમાં ઘણો ધરાશી થશે. પણ અમને ઘણું અવગોચર કરતાં માત્રમ પડે છે કે આ નિયમમાં મધ્ય આવી જતા એવા કેટલાએક શબ્દો છે અને તેની જોડણી વિષે જુદાજુદા મત ચાલે છે. વાંચનમાળામાં પણ કોઈ કેટલાંકે આ રીતે લખેલું છે અને કોઈ કેટલાંકે બીજી રીતે લખેલું છે. એ મુંચવણની વેળાએ હવે રહેતે ચાલવું તે બાબત કમીટીએ નિયમ મુજબ નહિ. અમે જાણીએ છીએ કે એ વિષે કાંઈ પણ નિયમ કરવા જોઈએ, એ નિયમ ઠરાવવા એ અમારું કામ નથી, તોપણ જુદા કમિટીને એ બાબત સૂચના રાખાય અમને જે નિયમોની જોડણી લખ પડે છે તેની અમે નીચે ગયાં મત્રાવીએ છીએ.

૧. ઘણા શબ્દોમાં જોડાએલો હ સંભળાય છે, અને તે હને શી રીતે લખવો એ બાબત વાંચનમાળામાં જુદીજુદી ચાર રીતો જોવામાં આવે છે. કેટલાંકે કેટલાંકે એ સમૂહમાં કહાડી નાખવામાંજ આવે છે, જેમકે મોટી, નાની, અગ્ર, તેને વગેરે. કેટલાંકે કેટલાંકે હ કહાડી નાખીને એની જોડે કહાર આવ્યો હોય છે તેનો કહાર કરે છે. જેમકે, મટવું, ચટવું, વટવું, મોટું વગેરે. તેમજ કેટલાંકે કેટલાંકે જોડાએલો કહાર છૂટો કહાડીને તેના ઉપર પાડવા અક્ષરનો સ્વર નાંખે છે, જેમકે મહર, લહેર, પહોર (પ્રહર), નહોર (નખર), તેની સાથે કાંઈ પણ નિયમબદ્ધ વિના કોઈ વખત એ

† અમે જે બાબત ગયાં ઉદાહરણ માગતા હતા તેમાં તો અમે બિલકુલ નાઉમેદ થયા છીએ. અમારા અર્થગ્રહણની સામા કોઈએ પૂર્વપક્ષ ઉઠાવ્યો નહિ, અને તેમજ આ આત્મના કોઈ સંબંધીએ અમારા વિચારને પ્રુટ્ટી આપવાની પણ તરદી લીધી નથી. તે છતાં અમને સંતોષ છે કે રેલર સાહેબ અને કવિ હલપતરામ જેવા બહારના વિદ્વાનોએ અમારા અર્થગ્રહણ વિષે પોતાનો સારો વિચાર અમને પોતાની મેજે મણાવ્યો છે. કહાર બહાર સાહેબનું તો અમને આ કામમાં મૂળથીજ ઉત્તેજન છે. તો પણ જે વર્ગની માણસોના ખાસ લાભને સાર આ મેહેનત માલિએ તેઓએ કાંઈ વપારે અંચળતા બતાવવી જોઈતી હતી.

રવર બંને અક્ષર ઉપર પણ મૂકવામાં આવે છે; જેમકે પેહુસો, વાહાસો કાહાડો, મોહોડું.

ઉપર જે ચાર રીતો કહી તે બહુદૂર ડેઝણે વાપરા છે એમ ન જણાયું, પણ વાંચનમાળાનું અમે તે માનું હવાડીને જોયો તો માન્ય પડ્યું કે એજ શબ્દને વખતે જે રીતે, પણ રીતે, અને કોઈ વખત ચારે રીતે બંનેજો માન્ય પડ્યો, મોહું, મોહોડું, મહોડું; વાલો, વાહાલો; વાસો, વહાલો, વાહામો; મોહો, કહાડો, કાહાડો; વગેરે. એ ચાર રીતો તો વાંચનમાળાની કહી, પણ રચમાં કવિ તર્મિસાંકરે વગેરે કેટલાંકે અંધારો એક પાંચમી રીતજ વાપરે છે. એ રીતે થેયક રવાબાધિક અને સારણ છે, એ “હને” જ્યાં જોડા-એકો મંબળામ છે ત્યાં પૂર્ણાક્ષરની સાથે જોડી રહે, આથી કાંઈ જૂદો તરે-હનો પણ હ જોડી દેવાનોજ નિયમ બોડની વખતમાં પળાતો હતો, એ-ટલે, અક્ષારો, તફારો વગેરે લખવા, રવર સંદેશનો એવો વિચાર છે કે. “પેહુસો” વગેરે લખાયું, અને કહે છે કે ઉનાવળથી એ હકાર અર્થો બો-લાવ છે માટે તે કહાડી નાંખવો અથવા આઘો ખસેડી વાંચવો ન જોઈએ,

આ પ્રમાણે એક હકારવાળા શબ્દને લખવાની સાત રીતો આપણા રચમાં કાઢ્યાં છે. હવે આપણે એ સાતે રીત જોઈ જવી જોઈએ, અને તેમાંથી કોઈ આપણે અનુકૂળ પડતો હોય તો તે પસંદ કરવી. આ ડેઝણે વાંચનમાળાનું વપરાયું ક્યા નિયમ તરફ છે એ તપાસવું નિર્ણય છે, કેમકે કોઈ પણ અર્થક નિયમ નજરમાં રાખીને એવા શબ્દ લખ્યા હોય એમ જણાવું-જ નથી, અને જે કોઈ અર્થક નિયમ ટેરવ્યો હોય તો કમિટી પોતાના નિ-યમોમાં મૂક્યા વગર રહે પણ નહિ. એ બાબત પ્રથમની કમિટીએ કાંઈ ટરાય કર્યો હશે, પણ તે એક અગિયમ મંજૂર રખાયો હોય એમ જણાવું નથી. તોપણ એમ તો જણાય છે ખરું એ ચાર સિવાયની બીજી રીતો નામંજૂર કીધેલી, તે છતાં અમને તો એ સાતે રીતોનું સાથે વિવેચન કરવું કીકે લાગે છે. અમે સાતે રીતને નિયમ રૂપે બતાવક અક્ષરમાં મૂકી નીચેવિવેચન આપતા જઈશું.

ક, પણા અવધારા શબ્દોમાં હવે કાંઈક ઉચ્ચારણ થતું હોય, તોપણ તેનો લોપ થયો છે એમ સમજી તેને જોડાક્ષરમાં લેવો નહિ.

આ નિયમ ઉપર ૨૫૬ મોડા તો કેવળ રચનાકીય જણાય છે, પણ

વિચાર કરતાં માન્ય પડે છે કે એમ નથી. મી. હાપ, જેના નામથી કે આ વાંચનમાળા ઓળખાય છે, અને જેના ચક્ર ઉપરીપણા નોંધે બ-
ખાએલી છે, તે સાહેબનાં સમજવામાં કાંઈ એવું આવી ગયું હતું કે ઘણા
શબ્દોમાં હકારનું ઉચ્ચારણ યાવ છે તે ફક્ત સુરતી લોકોજ કરે છે, અને બીજા
ભાગમાં એમ માલમું નથી, અને એ ટેવ મુસલમાનોના સહવાસથી સુર-
તીઓને પડી. એ બાબતનો ઝીરોએ પોતે પોતાના વ્યાકરણમાં મારી
દીધો છે. તે વખતે ગૂજરાતી બાષાના ઈતિહાસનો શોધ થયો નહોતો
એટલે આવી ભૂલ આવી જમ એમાં કાંઈ ઘણું નવાઈ જેવું નથી. ખાડી એ
વિચાર કેવળ ખોટો છે. મુસલમાનોએ હિંદુસ્તાનમાં પગલું એ નહોતું મૂક્યું
અને તેનો ધર્મ પણ સ્થાપન નહોતો થયો તે પહેલાં જ પ્રાકૃત બાષા આ
દેશમાં ખોજાતી હતી તેમાં નિઃસંશય અક્ષર, તલ્લે વગેરે બખાતું હતું અને
વળી એ હકાર પ્રાકૃત ખોજનારાની માંડતો નહોતો, પણ સંસ્કૃતમાંના સ
વગેરે કટલાએક અક્ષરોનો ખરાબ ઉત્સર્ગાનુસાર અપભ્રંશ હતો. એ હકાર
ગૂજરાતી બાષાએ કોઈ વખત પણ ત્યાગ કાધો નહોતો એ અમ્મ આપતા
અંકમાં ખસેઆરસે વરસતા જુના પુસ્તકો ઉપરથી સિદ્ધ કરી આપવાની
આશા રાખીએ છઈએ, પણ હાલ તો સવામ એ છે કે એ શું મુરત સિ-
વાયના બધા બાળોમાં હતો ઉચ્ચાર નથી થતો? અમિ તો જેટલી તપાસ
કીધીછે તે ઉપરથી અમારી ખાત્રી યાવ છે કે એજ અને અમદાવાદમાં પણ
એ હકાર એટલાજ જોરથી ખોજાય છે, અને “હારો”ને કોણે “મારો” લખીએ
છઈએ ત્યારે “કોને માંડું” એવા મજાકનો સવાલ પૂછનારા અનેક મળી
આવે છે. ફક્ત કાઠિયાવાડમાં હકાર નિલકુલ ખોજાતો નથી એ વાત ખરી.
કવિ લખપતરામ જે કે મૂળ કાઠિયાવાડના રહેવાસી છે અને જેમને સુરતી
બાષાનો પક્ષ નથી એતો ખુલ્લુંજ છે તે પણ પોતાના ખોટાના અનુભવ
ઉપરથી સાચેસાચું કથ્થન કરે છે કે સાખરમતીની દક્ષિણે બધે હકાર ખો-
લાય છે, અને તેથી એ મુજબ લખવાની રીત પણ સાચી કરવી જોઈએ.
હવે જો એ વાત નિઃસંશય છે કે કાઠિયાવાડ સિવાય બધે ગૂજરાતમાં
હકાર ખોજાય છે તો એ હકારને ન લખવો એ કોઈ રીતે વાજબી ન
કહેવાય. વળી કાઠિયાવાડમાં હકારનો કેટલે દરજ્જો લોપ યાવ છે તે બજરું
પણ જરૂરનું છે. ત્યાં તો બધા શબ્દમાંજ એવા હકારનો લોપ યાવ છે.

‘કહેવું’ની જગોએ ‘કેવું’, ‘પહેલું’ની જગોએ ‘પેલું’ વગેરે બોલાય છે. એ રીતે લખવું તો હકારનો કદામાં કદો શરૂ પણ હાથ કપ્પલ કરશે નહિ.

અર્થાત્—એવા શબ્દમાં હકારને લખવો જોઈએ, અને કદાપિ કાઠિયા-વાડે મોટો છે એ એમ જાણીને તથા તેમને ઉચ્ચાર આ વાંચનમાળાનાં ફેરવાવાની સાથે બહુ ફેલાઈ ગયો છે એમ જાણીને એ હકારનો લોપ પણ કપ્પલ રાખવો જરૂર જણાય તો તેમ કરનારને એ રીતની છૂટ આપવી. પણ અહીં લખનારને ખોટા કહેવા તો નહીં જોઈએ. એ છૂટ આપવાની સાથે પણ તે શબ્દની સંખ્યા મુકરર કરવી જોઈએ, કેમકે ખવેજ કાઠિયા-વાડે હને ઉઠાવી ર છે તેમ કરવું તો હાથ રોષ પણ વાળખી નહિ કહે.

જ. એવા ‘હકારની’ જોડે કકાર આખો હોય તો હ કહાડી નાંખીને કનો ક કરવો:—જેમકે કાઠવું, વઠવું, વગેરે.

આ હમ પણ કાઠિયાવાડીજ છે. કાઠિયાવાડમાં એ પંચમિજ બોલાય છે, પણ ગુર્જરાતના ખીલ જથા ભાગમાં કોઈ એમ બોલવું નથી. ‘મોટું’ નથી બોલાવે, પણ ‘મોહાડું’, અમને બાગે છે કે હકાર તો જોડવો. નહિ એમ આગમથીજ ઠેરવી મૂકવું, હકાર કહાડી નાંખતાં તો અર્થનો અનર્થ થઈ જવા ડાંગ્યો, અને બીજી રીતીઓએ પણ મન માનતી જોડણી થઈ ચકી નહીં, વગેરે કારણથી આ કાઠિયાવાડી જોડણી કપ્પલ કરવામાં આવી હશે. મુકરર એ શબ્દ ઉપરથી મુહરું, અને તે ઉપરથી મોહરું થયું, અને તે પંચમિ બોલાય છે. તે છતાં દહને ખોળવા લંબું એ દહાનો જેવુંજ કંઈયું છે.

ખાટે આ નિયમ ઉપર પણ અમારો વિચાર તો પાછળ કહ્યું તેવાજ છે.

ગ. ઘ. હકારની પેહેલાના અક્ષરનો સ્વર કહાડી લખને અથવા ત્યાં રહેવા દહને હકાર ઉપર તે સ્વર લખવો:—જેમકે, શહેર, વાહા-લો, વગેરે.

આ બંને રીતની જોડણી વાપરવામાં કંઈક વાંચનમાળામાં ફેર છે ખરો, તોપણ તે બેદ ખરાબર પ્રયત્નમાં આવી શકતો નથી. તેથી અમે વિરલપર નિયમ એકજ થકી કહાડ્યો છે.

આ બંને રીતીઓ અહીં જોઈએ તો ઉચ્ચારની વિરહ છે. અહર નથી બોલાવું, પણ શહેર બોલાય છે. તેમજ વાહાલો નહીં વાહલો, શહેર શબ્દ કારમી શહેર ઉપરથી અને વાહાલો સંસ્કૃત વક્ત્ર ઉપરથી નીકળ્યો છે. ‘પ્રાકૃત

બાપાઓની એક ખૂબી છે કે શબ્દોને બગાડી તો નાંખે છે, પણ તેના માપમાં કપચિત્ત્વ ફેર પડવા દે છે. જેમકે, દંતાના અનુસ્વારનો થડકારો કહાડી નાંખ્યો તો તેના બદલામાં પાછલા સ્વરને દીર્ઘ કરીને દંતા-શબ્દની માત્રા ત્રણની ત્રણજ રાખી. આજ સ્થિતિશુદ્ધપણાને અનુસરી ગૂજરાતી બાપા શહેર અને વલ્લભ શબ્દની માત્રાઓ છે તેટલીજ કાવ્યમ રાખીને શહેર અને વાહલો એવાં ઉચ્ચારણ ચલાવે છે.

શહેર ને વાહલો બખવા કરતાં તો કઠિણવાદી રીતે શર અને વાલો લખાય તે ગૂજરાતી બાપાના સ્વભાવને વધારે અનુકૂળ છે. કોઈ પણ કવિએ શહેરની ચાર માત્રા અને વાહલાની છ કે મઝ તો પાંચ પણ ગણી હાય એમ અમને કોઈ બતાવી આપે, તો અમે અમારો વાદ છોડી દેવાને કબૂલ છીએ. આ નિયમો બધાને તેને અનુસરતી ગોડણી લખવાને સારૂ, જે કવિતા લખી હાય તેની વાત અત્યંત જ મૂંઝી છે, પણ અમે તો સ્વાભાવિક વચ્ચની વાત કરીએ છીએ. અમે પાછળ એક કેટલાંક કંઈ છે કે ગૂજરાતી કવિતાની ગોડણી વ્યકરણશુદ્ધ કરવાને અર્થજરૂરનું છે કે એ ગોડણીના વ્યકરણ નિયમોજ સ્વાભાવિક હોવા જોઈએ, અને એ તરફ જોતાં આવી કૃત્રિમ ગોડણીઓ લખી કરવી એ કવિતા-વર્ગપર અન્યાય અને તેને બંડ ઉઠાવવાની ફરજ પાડવા બરાબર છે. એવા નિયમો બાંધીને કોઈ દિવસ પછી ગૂજરાતી કવિતાની ગોડણી શુદ્ધ રાખવાની આશા રાખવી નહિ.

માટે અમે આ બંને રીતિઓને ગિલકુલ પસંદ કરી શકતા નથી.

હ. જે અક્ષરની પછી હકાર સંભળાતો, હોય તે અક્ષરની સાથે જ તેને જોડી દવો.

આ રીત ગોડના વૃત્તમાં ફેટલાએક શબ્દોમાં ચાલવા માંડી હતી, અને નર્મદાશંકરે તો એને સર્વત્ર વાસ આપ્યો છે. આ રીતથી એ કવિ પોતાના શબ્દનું માપ બરાબર પોતાની ગોડણીમાં કાવ્યમ રાખી શકે છે, અને એજ એ રીતની મોટી બલામણ છે. જાદી ખરા ઉચ્ચાર પ્રમાણની તો એ પણ ગોડણી નથી. ઉપલી બધી રીતિઓ કરતાં એ રીત ઉચ્ચારને વધારે અનુસરતી છે એ ખરું, પણ આરીપાછળી જોઈએ છીએ, તો માલમ પડે છે કે એમાં પણ કાંઈ ફસર છે. જે અક્ષરની સાથે નર્મદાશંકર હકાર જોડે છે તેમાં હ તેની, જોડે જોડાએલો નથી, પણ ઉચ્ચારમાં તો તે અક્ષર

જહી હસેત રૂપે સાંભળવામાં આવે છે; જેમકે મ્હારો એમાં મ બંજનની
જહી હ હાય એમ નથી પણ “મા” સ્વરવૃત્ત અક્ષર ખજી હ સંભળાય છે,
તેમજ રહેત એમાં હ તકારની જોડે જોડાયેલી નથી, તેની પાછળ હ આવે
છે આવા એક રીતે કહાયે તો એ હ મના સાથે તો જોડાયેલી છે ખરી.

આ રીતમાં બોલું એક દૂષણ એ છે કે કોઈ વખત એને અનુ-
સરતાં અતિ વિપરીત અને સાધારણ અક્રમથી પણ ઉલટી જોડણી-
ઓ કરવી પડે છે. નર્મદાચંદ્રના લખાણમાં કેકાણે કેકાણે અહમ. અહને
અહાં વગેરે અત્યંત જોડણી જોવામાં આવે છે જે જોઈને કે પંડિતો ખ-
ડ ખડ હસે છે; બંજનની સાથે તો બંજન આવે ત્યારે જોડાક્ષર ધાવ;
પણ સ્વરની સાથે બંજન આવીને જોડાક્ષર ધાવ એ તો બધા વ્યાકરણ
ઉપર પાણી ફેરવ્યા સરખું છે. અમે એમ નથી ધારતા કે કવિ નર્મદા-
ચંદ્રના અનુભવમાં આ ભૂલ જતી હાય. પણ પોતે જે નિયમ કહ્યો
તેને ગમે તે પ્રકારે પણ વળગી રહેવું. અને સર્વદા શાસ્ત્રીય બંધનમાં
ન દખાઈ રહેવું એવા વિચારથી આ પ્રમાણે વિપરીત જોડણી ચલાવ-
તા હશે. ગમે તે હો, પણ આવા દૂષણ બરેમી રીતનો નજરખુશ રાખી
મક્કા, અને અમને બાગે છે કે આવા પરિણામથી બડીનેજ વાંચનમાં
ખામાંથી હકાર જોડવાનોજ વિચાર ફાંડી કહાયો હશે.

ચ. હકારને તેની પછીના અક્ષર સાથે જોડી દેવો અથવા અ
ઉમેરીને લખવો.

આ રીતને પટ્ટોબાગ બધા કરતાં વધારે પસંદ કરવા જોગ જણાય છે.
એ રીત બોડના વખતમાં ચાલતી, અને ‘ગૂર્જરી ગદ્યના પિતા’ રણજી-
રાસ ગિરધરબાઈની પ્રમાણી જણાય છે. એ જોડણી ઉચ્ચારણને ધણું
કરીને હુનેહુન મળતી છે. કદાપિ કોઈ એવો શબ્દ ઉદાહરણકે ખરો કે
બ્રહ્મ શબ્દમાં જેવો હતો સંપૂર્ણ ઉચ્ચાર છે તેનો તલ્લેમાં નથી. એ વાતનો
ખરી કે નાની, મોટો, મારો વગેરે ધણું શબ્દમાં છેલ્લો અક્ષર જોડાયેલો
બોલાય છે ખરો પણ સંકેત જોડાક્ષરના જેવો વડારો આપ્યો નથી. એ
કારણથીજ કદાપિ હકારને સમૂળગોળ યજ્ઞવાને વિચાર નોડ્યો હશે. પણ
ખરી વાત તો એ છે કે સદૃશ પ્રાકૃત જોડાક્ષરમાં વડારો પતોજ નથી.
“રહ્યો” એમા આપણે હવે જોડીએ છીએ, માટે શું “ખાદ્ય”

શબ્દમાં નવો યડકારો યાવશે તેવા એમાં સંભળાય છે? અંમે શબ્દમાં અને ક્યાં એમાં રેફના ઉચ્ચાર બેશક જુદાજ છે. કુંડામાં જોડાક્ષર બે તોરેલા યામછે:—એક સંસ્કૃતમાંથી આવેલા, અને જોડા પ્રાકૃતમાં ઉત્પન્ન થએલા. તેમાં સંસ્કૃત જોડાક્ષર યડકાતા જોલાય છે, અને પ્રાકૃત ધણું કરીને યડકાતા નથી. માટે જો હકાર જોડાયા છતાં યડકાતા જોલાતો નથી માટે તેને જોડવો નહીં એ તકરાર બિનકુશલ રદ યાય છે.

આ રીતમાં બીજી વાંધા એ છે. ખરો કે હની સાથે બીજા અક્ષર જોડવાની સખત ક્રિયા બહુજ અમ્મરી છે, અને તેથી અપઠના લખનારથી એ રીત કદાપિ અમલમાં આણી શકાય નહિ.

અ ઉમેરીને લખવાની રીત કુત જોડાક્ષરની અટપટ દર કરવાને અર્થજ છે. પણા શબ્દોમાં તો બહુતરિ પ્રમાણે એ હલંતજ છે, અને કદાપિ તેમ ન હાય તો પણ હાલ ઉચ્ચારમાં સ્વર રહીત છે, એટલે કુત લખવાની આજસને બીધેજ ઉચ્ચાર ફેરવવો, શબ્દનું માપ ફેરવવું, અને આમતી ફીઓધી ઉલટા જવું એ અમને કીક લાગતું નથી.

૧. માટે અમે વધી ચાલનો વિચાર કરતાં જ્યાં એવા હંકારનું ચારણ સંભળાતું હોય ત્યાં તે હંકારની સાથે પછાનો અક્ષર જોડી દેવો, અથવા હને છૂટો રાખીને લોડવો, અથવા સૌથી વધારે સાદું ને સરલ એકે હ કહાડી નાંખાને તે ઠેકાણે "આપોસ્ટ્રોફી" કહાડવો. એ રીતને સર્વોત્તમ રીત ગણીએ છદે; નેમકે મેહતાઇ, મેહતાઇ, અપવા મેતાઇ.

ગૂજરાત ટ્રેનિંગ કાલેજની છમાસિકપરીક્ષાના પ્રશ્ન.

(પહેલું વર્ષ.)

ભૂમિતિ.

૧. લીટી, ગોળ, સમતલ ખૂણો, ત્રિકોણ એની વ્યાખ્યાઓ લખો.
૨. ભૂમિતિનો લીટી કેવી હોય છે તે સમજાવો. ગોળના બીજા અવયવો કયા હોય છે તે તેની વ્યાખ્યાઓ સાથે સમજાવો. સમતલ ખૂણામાં બી-

૭. જો શ્રેણી સમાવેશ થાય છે?
૩. સ્વીકૃત પક્ષ અને પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ, તથા કૃત્ય અને પ્રમેયનાં શો ફેર છે?
૪. દર્શી અને ખારખી પ્રતિસ્થા સિદ્ધ કરો.
૫. નીચેના બે પ્રશ્નમાંથી તમારી મરજીમાં આગ્રે તે એક લખો:
૧. બીજી પ્રતિજ્ઞામાં બિંદુ બોટીની માંહે લેખન સિદ્ધ કરો તથા ખાર પ્રતિજ્ઞાઓમાં કૃત્ય અને પ્રમેય કયા છે તે લખો.
૨. સાતમી પ્રતિજ્ઞામાં એક ત્રિકોણનું શિરોબિંદુ બીજી ત્રિકોણની માંહે પડે છે તે સિદ્ધ કરો.

અક્ષર ગણિત.

૧. વાર સંખ્યાક, પદ, ગુણક, ધાત પ્રકાશની વ્યાખ્યા, અને અક્ષરગણિત અને એકગણિતમાં શો ફેર છે તે લખો.
૨. સ=૨, વ=૩, અ=૧, ક=૫ હોય, ત્યારે

$$\sqrt[3]{\frac{વ (સ+વ)^2 + ક^3}{(સ+અ) (વ-૨ક) + ક^3}} + \sqrt[3]{\frac{ક (વ+અ)^2}{(સ+અ) (વ-૨ક) + ક^3}}$$

કિંમત શું?

$$સ+૨અ - \{વ+વ-(સ-અ-(૫૨વ))\}$$

કિંમત શું?

૩. નીચેના ચાર પદોમાંના પહેલા બેનો તથા છેલ્લા બેનો સરવાળો ગુણક રાખી કરો.

$$૨(અ+વ)ક+૩(વ+ક)૫ \quad (૧)$$

$$-૩(અ-વ)ક+૨(અ-ક)૫ \quad (૨)$$

$$-૨(૨વ+ક)વ+(અ-૨વ)૫ \quad (૩)$$

$$(અ-૨વ)ક-(વ+૨ક)૫ \quad (૪)$$

$$૬. ૨જો. (અ+વ)ક+(વ+ક)૫ \quad (૧)$$

$$(અ-વ)ક-(વ-ક)૫ \quad (૨)$$

પહેલામાંથી બીજું પદ બાદ કરો. અને તેની સાથે બાદબાકીનું ચિન્હ બદલાવે છે તેનું કારણ સમજાવો.

૪. (૧) મે અ^૩વ, ક, ટ, વ^૩ક, અ^૨વ, ટ^૩ { આ ત્રણ પદોનો ગુણક કાર કરો.

$$(૨) (સ^૨-૩સ+૬) \times (સ+૨)$$

એ કરતાં વધારે સાદા પદોનો ગુણકાર એકમ કરી જવાબમાં કયું ચિન્હ મૂકવું, અને સરખા પદોને માથે ધાત પ્રકાશક કેટલો મૂકવો?

૨મ નં-૨-૩મ નં-૪મ નં-૫

આની કિંમત શું.

-૩મ નં

ક્ર-૧૨.

ક્ર-૧૧

કિંમત શું ચાર પદથી ઓછો જવાબ નહીં કાઢવો.

અંક ગણિત.

૬૬ બાજક અને બહુતમ સાધારણ બાજક શા ઉપયોગના છે તથા ગુણકાર કરતાં આંકડો કાપવાની અને બાગકાર કરતાં આંકડો મદાવવાની રીતનાં કારણ સમજાવો.

૫૩૪ અને ૪૬૫૮ આ બે રકમનો સરવાળો ૧૬ માંથી બાદ કરતાં આખા બાગ કરતાં એ બાદબાકી કેટલી વધારે કે ઓછી થશે? એક ટાંકીને ૨૫, ૫૫, ૬૫ એવા ત્રણ નળ છે. તેમાં ૨૫ નળ કલાકમાં ને ૫૫ ૪ કલાકમાં તે ટાંકીને ભરે છે, ને ૬૫ ૧ કલાકમાં ખાલી કરે છે. હવે એ ત્રણને અનુક્રમે એક એક કલાકને આંતરે છૂટા મૂક્યા તો એ ટાંકી કેલો નળ છૂટી મૂક્યા પછી કેટલી વખતે ખાલી થશે કે ભરાશે?

એક માણસની પાસે ૪૪૧૦ રૂપિયા હતા. તેનું બાજ ૬૨ વર્ષ ૬૨ સેકન્ડ ૬૫ ઉપર એવું હતું, પણ તેમ ન કરતાં એણે ૭૦ નાં બાવની શા ટકા બાજ ઉપર એવી નોંધો બોધી, અને એ નોંધોનું બાજ પાંચ વરસ લીધા પછી તેણે બધી ૭૫ ને બાવે વચ્ચે ભારી, તો આ પ્રમાણે કરવાથી ઉપર પ્રમાણે બાજ મૂકવા કરતાં કેટલો નફો થયો?

એક માણસ ધોડો રાખ્યો. તેને માટે એક મહિને પાંચે એવી ૭૩ રૂપિયાની હુંડી આપી, અને તેણે તે ધોડો ચાર મહિને પાંચે એવી ૮૭૨ રૂપિયાની હુંડી વેચીને વેચી નાંખ્યો, ત્યારે તેને સેકન્ડ કેટલો નફો થયો? ને બાજનો બાવ ૪૬ ટકા પ્રમાણે છે.

૬૬ પૈસાનાં આઠ હોલડર વચવાથી સેકન્ડે ૧૭ ટકા નફો મળે છે, તો સેકન્ડે વીસ ટકા નફો મેળવવાને કેમ બાર વચવા?

૧ કોઈ મુદ્દાના સાદા બાજુની તરોએ બમણાં રૂપિયા કેટલી મૂલ્યે થશે એ શરીરે નીકળે છે? તે ચક્રવર્તિ બાજુ રીતે બાજુ, મુદ્દા અને ૬૨ ઉપરથી મુદ્દા કાઢવું હોય તો શી રીતે નીકળે છે?

લેખાં.

૧ કોઈ આંકડાની ઉપર પા, અર્થા કે પોણો હોય અને તેને તેટલાએ ચુંબુલા હોય તો મોઢે સહેલથી શી રીતે ગણાય છે?

૨ ૭ રૂપિયાનું, નવ મણતો વા મણને, અઢી શરનું શું? અને આ હિસાબને ૧૪ કુંચી બાગે છે! તથા કળશીની અને આંડીની કુંચીઓ ક્યાં ક્યાં લેખાંની કુંચીઓ સાથે મળતી આવે છે.

૩ કાચું બાજુ કાઢી સરના સર્વોચ્ચામાંથી અર્થા દિવસની તરોએ કાપવાનું કારણ શું?

૪ ૮૦૦ રૂપિયા બરીને ૬૭ તથા ૧૦૪ ના બાવતી કુંડીઓ કરાવવી છે તો કેટકેટલાની થશે તે કહો.

૫ ૭૪ મણ કાચે ગોળ છે તોલ મણ ૪૮ શરનો, તેની શી કિંમત થશે. ૬૨ મણ ૧) ના રૂપાઆ લેજ.

ચિત્ર.

૧ કાગળમાં સરખા છ ભાગ પાડો ને તેમાં પેટલા બાગમાં એક રામ બાજુ નિકોણને વળી તેના ઉપર સરખે અંતરે એક બીજો સમબાજુ નિકોણ કરો.

૨ એક કાટખૂણુ ઓખૂણુ કાટો ને તેની પોહોળાઈ કરતાં લંબાઈ બમણી કરો. ને તેની ઉપર બીજો એક કાટખૂણુ ઓખૂણુ સરખે અંતરે કાઢો.

૩ એક ચોરસ કરો ને તેની ઉપર સરખે અંતરે એક બીજો ચોરસ કરો.

૪ એક ગોળ કરો ને તેના ઉપર સરખે અંતરે એક બીજો ગોળ કરો.

૫ એક ક્ષિતિ સમસુત્ર લીટીના બરોબર આઠ ભાગ કરો ને વળી તે દરેક ભાગ ઉપર અર્ધગોળ કરો ને તે ઉપર સરખે અંતરે એક બીજો ગોળ કરો.

૬ એક અર્ધ લંબગોળ કરો ને તેનાથી સરખે અંતરે બીજો અર્ધ લંબગોળ કરો.

નિશાળ પદ્ધતિ.

૧ ગણવું અથવા કેળવણી એટલે શું અને તેથી શી અસર થાય છે?

૨ આ દેશના લોકો શરીરે નબળા થાથી પડી ગયા છે! તેમને પાંચ જો-શાવર કરવા જોઈએ કે નહીં, ને કરવા જોઈએ તો ક્યા ઉપાયથી કરવા જોઈએ?

૩ શાખવડું અને પરીક્ષાના પ્રશ્ન એ મેમાં શી તફાવત છે?

૪ અડઅણુ ખરીડવી નહીં, પણ ખરીડતાં શીખવવી એટલે શું તે વિસ્તારથી સમજાવો.

૫ નવ નિયમો લખો.

૬ પ્રાકિરસિંગ મસ્કનની શી જરૂર છે, અને ત્યાં નામંત શ્લોકોને શામાટે મોકલનાર જોઈએ, ને તેમણે ત્યાં શી રીતે જતવું જોઈએ તે વિશે લખો.

યુસ્તકોની પહોંચ. — ૧. જાદુકપટ પ્રકાશ બાગ ૨ જી. બનાવનાર બાસ પ્રચ્છાશંકર, કિંમત ૩૫૫૫ ત્રણ વ્યાસના પ્રસ્તુતો અંગતનો સુધારો કરનારા છે, અને એનો પ્રયોગેલાવો થએલો જીવનને અમે માહીએ છીએ.

૨. ગૂંચરાતો છઠ્ઠો સોપડોના અર્થ, બનાવનાર કીરવ્વાઈ કાચીદાસ કિંમત આના ૧.

કેળવણીખાતાની ખબર.

નિયાજનું નામ.

કપ તારીખ, કેટલા રૂપીઆનું, કોને આપ્યું.

આખાનરનું નામ.

બિવાજની સ. ૨, જમ.ની

છોકરાની નિયાજ.

૨૫—૫—૭૨

૨)

છોકરાને

૨) મુંબઈના થોડ પેસનનજી દાદાબાઈ.

મીઠામા પ્રા. સીખલી.

૨૬—૫—૭૨

૧)

એજન.

૧) મહેરબાન ઉલાસરામ અરજીનલામ સી.

ચીડલી તાલુકા રેક્રુડ.

૮—૧—૭૨.

૧)

એજન.

એજન.

કચીના મામલતદાર.

ગણદેવા.

૩૧—૫—૭૨

૨)

એજન.

એજન.

૧) ૨)

નવસારીની રસમનજી પત્રેજી

૭—૧—૭૨

એજન.

એજન.

૧૦) રાજમાન રાજીશી સીવાજીરાવ ખાંડવે.

એજન. યુજરાતી.

૭—૧—૭૨

એજન.

એજન.

૧૦) રાજમાન રાજીશી સીવાજીરાવ ખાંડવે.

એજન. શર. જમ. છોકરાની

૭—૧—૭૨

એજન.

એજન.

૧૦) રાજમાન રાજીશી સીવાજીરાવ ખાંડવે.

એજન. એજન. છોકરાની

૭—૧—૭૨

એજન.

એજન.

૧૦) રાજમાન રાજીશી સીવાજીરાવ ખાંડવે.

MOHANLAL R.

રવાતે તા. ૧૨ મી જાન્યુઆરી સન. ૧૯૭૨

કેળવણી એજન્ટેમનલ પનરેવેક્ટર સુરત.

ગુજરાતગ્રાજ્ઞાપત્રના બવાજમ જમિરનાં નાણાં સાબનાં તેની પહેલાં
તા. ૧મી જુલાઈ સને ૧૮૭૨થી તા. ૩૧મી જુલાઈ સને ૧૮૭૨ સુધી

સને ૧૮૭૨ સને ૧૮૭૩

દયાડાની નિશાળના મહેતાજી તરફથી.	૦—૦—૦	૪—૧૨—૦
ગોડસનિ નિશાળના મહેતાજી તરફથી.	૪૨—૧૨—૦	૦—૦—૦
માસતર જોડાલાલ ભોગીલાલની તરફથી.	૧—૦—૦	૦—૦—૦
લાડીની નિશાળના મહેતાજી તરફથી.	૭—૨—૦	૦—૦—૦
	<u>૫૦—૧૪—૦</u>	<u>૪—૧૨—૦</u>

સરકોરી જમિર ખાતર,

અમદાવાદ જમિર કાલેજનાં પ્રિન્સિપલ પરીક્ષા સને ૧૮૭૨ નાં નવે
બરની ૫ મી તારીખે ધનાર છે. અમદાવાદ, સુરત, અને ગોધરા જે ગણ
કેલા છે કમિટી બરાવાની છે. અમદાવાદની કમિટી ઉકુ, અને ઉમેદવારોનાં
પચ્ચ પરીક્ષા લેશે.

૨ આસરે ૮૦ સ્ટાલરગિપ બરાવાની છે, તેમાંથી ૧૫ ગૂંચસની
મેહેતાજીના કામના ઉમેદવારોને અને ૧૫ યુનિવર્સિટીના ઉમેદવારોને
આપવામાં આવશે;

૩ ગૂંચસની તથા ઉકુ નિશાળોનાં મહેતાજીઓએ અથવા યુનિવર્સિટી
એ પોતાનાં આસિસ્ટન્ટને તથા ઉપના નિશાળિયાઓને આ ખર્ચ કરાવી,
જે મહેતાજીઓ અને યુનિવર્સિટી પોતાના નિશાળના જોડાઓને આ
પ્રિન્સિપલ પરીક્ષામાં સારી રીતે પસાર કરાવવામાં તથા ગામતરફ મોકલવામાં
લાખેલાં થવાની સગવડોની આપવામાં ફતેહ પ્રાપ્ત થશે તેને ઈન્ડિપેન્ડન્ટ રાહુત
પમારોનો વધારો કરી આપશે.

યુ. સુરત.

૨૪ મી જુલાઈ, ૧૮૭૨

G. BULLER,

એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર, ઉચ્ચ શિક્ષણ.

ગુજરાતરાઝાપત્ર.

GUJARATI RAZA-PAPER:

AUGUST 1872

પુસ્તક ૧૧ મું. મધ્યેશ્વર. સન ૧૮૭૨. વર્ષ ૬ મો

મંગલાર્થ માટે મોટું દુલ્લ, તમા તેમ હે મંગલ—
કે ખેતે મનદેવનો ખરી બિતિ થયે હામ.

અનુક્રમણિકા.	પૃષ્ઠ.	Contents.	Page.
નિઃશ્વેત નિયમનું અર્થસૂચક	૧૪૫	Interpretation of the New Rules of Spelling	145
પવન	૧૪૬	On Winds	149
મધ્યેશ્વર	૧૪૭	Circulars	157
શિક્ષણની ખબરો	૧૪૭	Educational News	157

(શિક્ષણની ખબરો સુક્રમણી.)

આગામી મહિને માનનીય હોદ્દામાં પ્રવેશદેશ ત્રિવિધ અને
વલરમ જોડાની કેપલ "વિનિરેક"ના પ્રેસમાં
અનુમેશ્વર હાથમેલે કરી પ્રસિદ્ધ થયે.
(મુદ્રા ૧૨મે ૩ ૧. અનુમેશ્વર)

ગુજરાત શાળાપત્ર

પુસ્તક ૧૧ મું.

સપ્ટેમ્બર અને ૧૮૭૨.

આંક ૧૦ નો.

જોડણીના નિયમનું અર્થગ્રહણ.

ગદ્યા અંકમાં લોડાએના હકાર લખવા વિષે ચર્ચા ચલાવી હતી. એ વિષે અમારો વિચાર નિષ્પક્ષપાત પ્રધાન કરતાં કેવો આવે છે તે પણ અમે જણાવું હતું. એ વાંચતાં સર્વેની આંત્રી યથા હશે કે અમારો વિચાર માન્ય થાઓ કે નહિ, પણ એ જાણ્યત કોઈ પણ નિયમ ઠરાવની બહુલ જરૂર છે. હાલ આપણી લોડાએના નિયમોમાં એ પ્રકારની અડચણોનું સમાધાન યથા સફળ નથી, અને તેથી અમે જ એ લખવાના જૂઠા જૂઠા પ્રકાર બતાવ્યા તેમાંથી કોઈ પણ નિયમ આ આતાએ પસંદ કરવો એ અવશ્યનું કામ છે. હવેનાં જો અમે આ અંકમાં આમી એ જતાગીએ છીએ તે એજ નેટની અડચણ કરવાની નથી, તોપણ તે ઉપર પણ કાંઈ લક્ષ્ય પોહોચાડવામાં આવે તો લોડાએના નિયમો બધી રીતે જોઈએ તેવા યથા રહે.

અનુસ્વારના ઉચ્ચાર.

૨. પંચ, કંઠ, અંત, અંબા વગેરે જગતોમાં જે અનુસ્વાર આવેછે તેને કેકાએ આપણ જે જણ સંજકારો તે રવાનને બાવકનો અનુનાસિક અક્ષર લખે છે; તેમકે, પંચ. કંઠ અંત, અંબા. આ રીત બેચક વધારે ખરી છે, સંસ્કૃતમાં આ રીતજ લખાય છે, પણ એ રીતના સામી જોડો વાંધો એ છે, કે એ રીતે લખતુ બહુલ અઘરું છે, જુ, ને શુ એ એ અક્ષર તો જોડવા એટલા કઠણ છે કે તેની વાતજ ન પૂછવા. આવી અપરી સિપિ કરી પણ સાધારણ વ્યવહારમાં આવી સહેજ નહિ, સાતે ચોપડીમાં એ રીતનો તથાજ પણ સુખ્યત્વે કરોતે આ કારણને કીધેજ કીધો છે, એ રીતની સામા જીજ એક એવી પણ તકરાર કોઈ વખત

સાંભળવામાં આવેછે કે એ જાણે પાંડિત્ય નિરર્થક છે, કેમકે એ અનુસ્વાર નો ઉચ્ચાર અનુસ્વારસંધિ પ્રમાણે એની મજેલ એ લોકો નકામી મહેનત લખને લખે છે તે ગુજ્જવળ થવાનો; જેમકે, પંચશબ્દમાં અનુસ્વારની જોડે ય અક્ષર આવેલો છે એટલે તે વર્ગનો અનુનાસિક ને “ન” તેજ એ ઠેકાણે બોલાવાનો. માટે એવી તકરાર લેવામાં આવે છે કે એમ છે, તો વાંચનારે એ નિયમ જાણવો અને તે પ્રમાણે વાંચવું.

અમે ઉપરોક્ત પૂર્વપક્ષ સર્વોચ્ચ કણ્ઠજ કરી શકતા નથી. એ વાત ખરી, કે ધણા શબ્દમાં ઉપર કહેલો સંધિનિયમ જાણવાથી ગરાબર વેચાઈ શકે છે, પણ તેની સાથે એ વાત પણ ખરી છે, કે ધણા શબ્દ એવા આવે છે કે જેમાં એ સંસ્કૃત બાકરણનો નિયમ મિલકુલ લાગુ પડી શકતો નથી. દાંત, તાંત, કાંતવું, રાધવુ, રાંડ વગેરે બાપામાં અનેક શબ્દો છે તેમાં એ સંધિનિયમ પ્રમાણે અનુસ્વારનો ઉચ્ચાર થતોજ નથી. ઉપજા નિયમ પ્રમાણે વાંચવાનું કંઈ હોયતો દાંતને દાંત વગેરે શામટિ ન વાંચે એ અમે કહી શકતા નથી. કદાપિ એ જાણીતા શબ્દમાં એવી ગુંચવણ ન જણાય, પણ અજાણ્યા શબ્દમાં તો મળડીપટ્ટા વગર રહેનાર નહિ. ધણા જોકરાને અમે કાંત (ધણી), પદાંત, ધ્રુજાંડ વગેરે ધણા શબ્દમાં અનુસ્વારનો ખોટો ઉચ્ચાર કરતા સાંભળ્યા છે. તેઓ દાંતમાં નેયો અનુસ્વારનો ઉચ્ચાર કરે છે તેયોજ કાંતમાં કરે છે, અને તેઓ એમ કરે એમા કાંઈ નવાઈ પણ નથી. પરંતુ એને તો અનુસ્વાર બેદ બગબર ઓળખવો એ અશક્યજ થઈ પડશે: ખરું જોઈએ તો ગુજરાતીમાં જે તરેહના અનુનાસિક ઉચ્ચાર છે. એક તો સંસ્કૃતમાં જોર બર્ષા બોલાવ છે તેવો, અને બીજો તેજ ઉચ્ચાર મોળો પડી જઈને કાંઈ, છોકરું, દાંત વગેરે શબ્દોમાં બોલાય છે તેવો. ઉપજા અનુસ્વારને સંસ્કૃત અનુસ્વાર કહીએ, તો બીજાને પ્રાકૃત અનુસ્વાર કહી શકાય, કેમકે એ અનુસ્વાર પ્રાકૃત બાપાઓમાંજ નવું ઉત્પન્ન થયું છે. સંસ્કૃત અનુસ્વારને સંપૂર્ણ અનુસ્વાર અને પ્રાકૃત અનુસ્વારને અપૂર્ણ અનુસ્વાર કહીએ તો પણ ચાલે, એ જ અનુસ્વારને તામ ગણિતે આપીએ પણ એ બેના ઉચ્ચારમાં જે બેદ છે તે લક્ષમાં રાખવા જોગ છે, એ બેનો ઉચ્ચાર

ખલુજ જૂનો છે, અને બેનને લખવાની રીતમાં પણ કાંઈ બેદ હોય તો બેદક વધારે સારું. એ બેદનિતિ વાંચનારા ઉપર કહ્યું તે પ્રમાણે કરી પણ ભરમાયા વિના રહેવાના નહિ.

ઉપર અમે પ્રાકૃત અનુસ્વારને સંસ્કૃત અનુસ્વારથી ઓળખાવવાની જરૂર વિશે કહ્યું, તો પણ જે અધરી રીતે સંસ્કૃતમાં લખાય છે તે રીતનો પણ તો અમે કહી ચકતા નથી. એ રીત તો અમે કહ્યું તે પ્રમાણે સંસાર વ્યવહારના દર રોજના કામમાં કદી વાપરી શકાય એવી નથી, અને દુર્મણા ન બતાવું તે પ્રમાણે કાંઈ બેદ રાખવાની જરૂર તો છે. ત્યારે હવે કહેવું શું? અમે ધારીએ છીએ કે એ બધી હરકતને દૂર કરવાનો ઉંઠો રમતો જોઈ છે કે બાણમાં. એ અનુસ્વાર છે તો તેના એ ચિન્હ કહવામાં. એક બિંદુ રૂપ અનુસ્વાર તો છેજ, અને તે સંસ્કૃતમાંથી આવેલું છે તેથી સંસ્કૃત અનુસ્વારને માટેજ તેને રાખ્યું. હવે ક્રાંત પ્રાકૃત અનુસ્વારનું ચિન્હ કહવાનું રહ્યું, એનો ઉચાર અરધો થાય છે તેથી જો તેનું અર્ધ બિંદુ અથવા અર્ધ ચંદ્રાકાર ચિન્હ રાખ્યું હોય તો બધી હરકત દૂર થાય, અને બને પક્ષની તકરારોનું સમાધાન થાય; જેમકે રંત, અને હાંત, આ ચિન્હ અમારી કહવાનું છે એમ નથી. અમે ત્યારામકૃત સતરોવાનું લખેલું પુસ્તક એક જોઈ હવે તેમાં બધે પ્રાકૃત અનુસ્વાર આવરીતે લખેલું હવે, અને અમે સાંભળ્યું છે કે હિંદુસ્તાનમાં વજબાવાના પુસ્તકો જોઈ રીતે લખાય છે. તેથી આ રીત આખામાં લખાઈ કરીએ તો કાંઈ નવો વધારો કીધો એમ પણ કહેવાય એવું નથી એમ અમને લાગે છે. ઉપર જે બધું કહ્યું તેનું દોહન અમે નીચે નિયમ રૂપે બાળબાળ અક્ષરમાં મૂકીએ છીએ.

સંસ્કૃત અનુસ્વાર હોય તો વિંદુ અને પ્રાકૃત અનુસ્વાર હોય તો તેને ઠેકાણે અર્ધચંદ્રયુક્ત વિંદુ લખવું.

મહા પ્રાણીનું દિવ.

આ બાબત પણ થોડી એક ગૂંચા કરવી જરૂર લાગ્યાય છે. પછી, જોડો નમેકે પણ મુખમાં જે મહાપ્રાણી અક્ષરને આપણે જોડીએ છીએ તે

સાંભળવામાં આવે છે કે એ બધું પાંડિત્ય નિરર્થક છે, કેમકે એ અનુસ્વારનો ઉચ્ચાર અનુસ્વારસંધિ પ્રમાણે એની મેળેજ એ લોહો નકામી મહાનત લઈને લખે છે તે મુજબજ થવાનો; જેમકે, પંચશબ્દમાં અનુસ્વારની જોડે થ અક્ષર આવેલો છે એટલે તે વર્ગનો અનુનાસિક ને “ન” તેજ એ કેકાણે બોલાવાનો. માટે એવી તકરાર લેવામાં આવે છે કે એમ છે, તો વાંચનારે એ નિયમ જાણવો અને તે પ્રમાણે વાંચવું.

અને ઉપરોક્ત પૂર્વપક્ષ સર્વાંગ કુલ્લુલ કરી શકતા નથી. એ વાત ખરી. કે ઘણા શબ્દમાં ઉપર કહેલો સંધિનિયમ જાણવાથી ગમખર વંચાઈ શકે છે, પણ તેની સાથે એ વાત પણ ખરી છે, કે ઘણા શબ્દ એવા આવે છે કે જેમાં એ સંસ્કૃત બાકરણનો નિયમ બિલકુલ લાગુ પડી શકતો નથી. દાંત, તાંત, કાંતવું, રાંધવું, રાંડ વગેરે બાપામાં અનેક શબ્દો છે તેમાં એ સંધિનિયમ પ્રમાણે અનુસ્વારનો ઉચ્ચાર થતોજ નથી. ઉપજા નિયમ પ્રમાણે વાંચવાનું કહ્યું હોયતો દાંતને દાંન્ત વગેરે શામાટે ન વાંચે એ અને કહી શકતા નથી. કદાપિ એ જાણીતા શબ્દમાં એવી શુંચવણ ન જણાય, પણ અજાણશા શબ્દમાં તો ગળડીપટ્ટા વગેરે રહેનાર નહિ. ઘણા હોકરને અને કાંત (ધણી), પદાંત, ઇંગલાંડ વગેરે ઘણા શબ્દમાં અનુસ્વારનો ખોટો ઉચ્ચાર કરતા સાંભળ્યા છે. તેઓ દાંતમાં નવો અનુસ્વારનો ઉચ્ચાર કરે છે તેવોજ કાંતમાં કરે છે, અને તેઓ એમ કરે એમાં કાંઈ ગવાઈ પણ નથી. પરદેશીઓને તો અનુસ્વાર ભિદ બરાબર ઓળખવો એ અશક્યજ થઈ પડ્યો; ખરું જોઈએ તો ગૂજરાતીમાં જે તરેહના અનુનાસિક ઉચ્ચાર છે. એક તો સંસ્કૃતમાં જોરે બધાં બોલાય છે તેવો, અને બીજો તેજ ઉચ્ચાર મોજો પડી જઈને કાંઈ, હોકરે, દાંત વગેરે શબ્દોમાં બોલાય છે તેવો. ઉપજા અનુસ્વારને સંસ્કૃત અનુસ્વાર કહીએ, તો બીજાને પ્રાકૃત અનુસ્વાર કહી શકાય, કેમકે એ અનુસ્વાર પ્રાકૃત બાપાઓમાંજ નવું ઉત્પન્ન થયું છે. સંસ્કૃત અનુસ્વારને સંપૂર્ણ અનુસ્વાર અને પ્રાકૃત અનુસ્વારને અપૂર્ણ અનુસ્વાર કહીએ તો પણ ચાલે, એ જ અનુસ્વારને નામ ગમેતે આપણે પણ એ બેના ઉચ્ચારમાં ને ભિદ છે તે લક્ષમાં રાખ્યા જોગ છે. એ બેનો ઉચ્ચાર

ઉચ્ચાર તો રૂપાવાલિક જેમ થવો જોઈએ તેમજ કરવો, પણ શિષિમાં જે મુદાપ્રજીને જોડતાં આવડે તે આવો નહિ એવો એ પ્રાકૃત વૈષાકરણી એવો વિચાર હશે; અને એમ આપણે પણ કરીએતો કાંઈ ઝાઝી હરકત જમ્યાતી નથી. ઉચ્ચારવો યજાતો છે તેમજ થયે, ત્યારે ગાત્રતી રીતિમાં તદામે દ્વિરકાર કરવાની મો જરૂર છે? લખવું કાંઈ ને વાંચવું કાંઈ એ શિષિની અપૂર્ણતા તો ખરી એમાં સંદેહ નહી, પણ સવાન એ છે કે જે અપૂર્ણતાથી ખરેખરી પાંચજામાં હરકત પડતી તદા તે અપૂર્ણતાનું કલેક દૂર કરવાને સાર આલતી જોડણીમાં દ્વિરકાર કરવો, અને તે દ્વિરકાર એવો કે જાખમાં પણ અલગ પડે. એ પસંદ કરવા જોગ છે, કે કુલ નિષ્કલેક જોડણી લખવી એ પસંદ કરવા જોગ છે ?

આ જે પસમાંથી હોને વધારે વજન આવવું એ અમે નહી કરી ગાતા નથી, અને જ્યાં સુધી નવો માર્ગ વધારે સારો સિદ્ધ થયો નથી ત્યાં સુધી જહૂનાનિજ વળમી રહેવું એવો અમારો હનિયા વિચાર છે.
(સંપૂર્ણ.)

પવન

૧ ગતિચળી હવાને પવન કહેછે.

પવનનું મૂળ અને મુખ્ય કારણ ઉષ્ણતા છે. જ્યારે હવાનો ઠોંઠ બા મ આસપાસની હવા કરતાં વધારે ગરમ થઈ જાય છે, ત્યારે તે હવા પા તલી યાય છે. પાતલી થવાને લીધે તે હવા ઉંચે ચડે છે. અને તે ખા લો પડેલી જગા ભરવાને માટે આસપાસની હવા તે ઠેકાણે મારે તરફથી ધસી આવે છે. આથીજે હવાના જે પ્રવાહ ઉત્પન્ન થાય છે:-એક ગરમ હવાનો ઉગર ચડતો પ્રવાહ, અને જીલ્લે તે ઠેકાણેની સપાટીની સાથે સમાંતર ચાલનારો ગરમ હવાનો પ્રવાહ. જ્યાંસુધી જ્યાં હવાની ઉષ્ણતા સમરસ થઈ જાય, ત્યાંસુધી આ જે પ્રવાહ આલવાન કરશે. ઉપલી પ્રવાહ જેમ જેમ ઉપર ચડતો જાય તેમ તેમ પોતાની ગરમી ખીજી આસ પાસની હવામાં આપતો જાય, અને જ્યારે એટલે ગરમી ઓછી થતાં થતાં આસપાસની હવા નેટલીજ ગરમી મહેશે, ત્યારે તે ત્યાં ચડકશે. તેમજ થઈ હવાના પેલા ઉભા પ્રવાહ તે ઠેકાણે આવીને ગરમ થતા જાય,

અને ઉપર ચઢતા જશે. જ્યારે એ ઠંડાણેની ગરમી આસપાસની હવા જે-
ટલીજ થઈ જશે, ત્યારે એ પ્રવાહ બંધ પડશે.

એજ કારણથી રસોડાના ખારણા આગળ બંધારથી ઠંડી હવાની જ-
રૂરો આવે છે, અને ચૂલા જાણી ચાંદી જાય છે. સાથી ગરમ હવા ચૂ-
લાના માથા ઉપર હોય છે તેનું કારણ પણ એજ.

વળી, કોમ ઠંડાણે ઉષ્ણતાનો એકાએક વધારો થવાથી ત્યાંની હવા ૩
સારણ પામી છે, અને ઘટારો થવાથી સંકોચન પામી છે. ગમે તે રીતનો
હવાના કદમાં આમ ફેરફાર થવાથી આસપાસની હવા ઉપર અસર થ-
વા વિના રહેજ નહિ. તે ફલે તો આસપાસની હવા આચ્છે આપને આ-
ધી ધસે, અને સંકોચન પામી તો તે ત્યાં પસી આવે. એ બંને રીતે હવા
માં પ્રવાહ ચાલેજી.

તેમજ, બીજા એ પણ હવામાં ગતિ ઉત્પન્ન કરનારું એક કારણ છે. ભીજ-
થી હવાનું વિશિષ્ટગુરુત્વ વધે છે, અને એ કારણથી હવા બારે થઈ કે
પવન પેદા થાય છે. થંડી હવા કરતાં ગરમ હવા પોતામાં વધારે બિ-
જનો સમાવેશ કરી શકે છે.

૨ પવનનો વેગ કલાકમાં એક માઈલથી તે ૧૦૦ માઈલ સુધીનો
હોય છે. એક માઈલનો વેગ હોય છે ત્યારે તો બાગેજ આપણને માલ-
મ પણ પડી શકે છે, અને જ્યારે ૧૦૦ માઈલનો હોય છે ત્યારે તો ધર પા-
ડી નાંખે છે, મોટાં મોટાં ઝાડોને મૂળમાંથી ઉખેડી નાંખે છે, અને તે-
ની ડાળીઓ તે હવામાં કુથાંની ક્યાં ઉરાડી મૂકે છે. જેને આપણે પવન
ની મંદ લહેર કહીએ છે તેમાં ૧૦ માઈલનો, સૂસવાંટો વાળા પવનમાં
૨૦ માઈલનો, તોફાની પવનમાં ૫૦ માઈલનો, અને વા વાજોડાના સપાટામાં
૮૦ માઈલનો વેગ હોય છે.

૩ પવનના ઉપવેગ. ગાંધી જાતના પવન દરેક દશની હવા 'મુકરર'
કરવામાં અને તેમાં ફેરફાર કરવામાં અગત્યના સાધન છે. પવન વડે 'એ-
ક પ્રદેશની ઠંડી કે ગરમ ધમ્મધી હવા બીજા પ્રદેશમાં જાય છે; અને તે
ઓ વડેજ એક દેશની ઠંડા કે ગરમ પાણીને બીજા દેશમાં લઈ જનારા
સમુદ્રપ્રવાહ પણ ધણું કરીને ઉત્પન્ન થાય છે. વરસાદ વગેરે ઉત્પન્ન કર-

વામાં તો તેઓ ઘણાજ અગત્યનાં છે. જાણી પવનની નિરંતર હહેરોથી વાતા વરણની ઉભયતાનું સમનોક્તન થઈ જાય છે. જ્યુરનર વિદ્યાની નજરે જોતાં તેઓ એક ટેકાસેથી છૂટા પડેલા ઉપલા પદાર્થોને ઘસડી બદલ જવા માં, ઢગલા કરવામાં અને તેની નવી ગોઠવણ કરવામાં ઘણા કામના છે. એક દેશની વનસ્પતિનાં બીયાં બીજા દેશમાં લઈ જઈને વાવવાનું કામ પણ તેઓ તથા તેઓથી ઉત્પન્ન થએલા સમુદ્ર પ્રવાહ ધર્ણી સારી રીતે કરે છે. તેઓની મદદથીજ દૂર દેશોનો ધણો ખર્ચ વ્યાપાર ચાલે છે, અને તે જમ તેજો સંપૂર્ણજીવનો છે તો પણ તેની મદદ વડે માણસ પોતાના સંસ્થાના ચક્ર ચલાવી શકે છે.

૪. પવનના વર્ગ મુખ્ય ત્રણ પાડવામાં આવેછે: નિત્યવાહી એટલે એકજ દિશા તરફથી બારેમાસ આવ્યા કરનારો પવન, સમયવાહી એટલે એક દિશાથી અમુક અમુક વંચતે આવનારો પવન, અને સ્વરચ્છંદ વાહી એટલે ઠાંઠા પણ ધોરણ વિના ગરજમાં આવે ત્યારે આવનારો પવન.

૫. પવનપ્રદેશ પૂર્વા ઉપર ચાર મોટા પડી શકેછે: શાંત વાયુનો પ્રદેશ, નિત્યવાહી પવનનો પ્રદેશ, સમયવાહી પવનનો પ્રદેશ, અને સ્વરચ્છંદ વાહી પવનનો પ્રદેશ.

૬. શાંતવાયુનો પ્રદેશ, એ વિશુદ્ધ વૃત્તની ઉત્તર દક્ષિણે થોડા અંશનો એક નાનો પડેછે. એ પડાની સરાસરી પોહોળાઈ બધો મળીને છ સાત અંશની છે. આ પ્રદેશની મધ્યરેખા વિશુદ્ધ વૃત્તનો ઉપરજ પડતો નથી, કેમ કે ઉત્તર ગોળાર્ધમાં વધારે જમીન આવવાના કારણથી પૂર્વની ઉપર ઘણામાં ઘણી ઉષ્ણતાની હોંટી વિશુદ્ધ વૃત્તની ઉત્તરે જાય છે. તેથી શાંતવાયુના પ્રદેશનો ધણો વાગ વિશુદ્ધ વૃત્તની ઉત્તરેજ આવે છે. એ પ્રદેશની હદ દરતી છે. જ્યુલાઈ અને આગષ્ટ મારામાં, જ્યારે કે સૂર્ય છેક ઉત્તર ગોળાર્ધમાં જાયે જતો રહ્યો હોય છે, ત્યારે એની હદ ઉત્તર અક્ષાંશ ૭ અને ઉત્તર અક્ષાંશ ૧૨. અથવા એથી કાંઈ વધારેની વચમાં હોય છે અને માર્ચ અપ્રેલમાં દક્ષિણ અક્ષાંશ પાંચ અને ઉત્તર અક્ષાંશ બેની વચમાં હોય છે; આ પ્રમાણે આ પડે વરસ દહાડામાં ૧૭ અંશની ઉપર ફરી વળે છે, અને હપેશાં એની હદ બદલાતી જાય છે. એ પ્રદેશમાં હપેશાં ઘણું કરાને કેવળ શાંતતાજ હોય

છે, અને પવનનું જુરાએ લહેરું આવતું નથી, તેની સાથે તાપનો અહિંયા અત્યંત જ. આ શાંતતાના પ્રદેશનું નામ સાંભળીને તાવિકો ખીંહી છે. મહીનાના મહોના એ પ્રદેશમાંથી મુસાફરી કરતાં આઠવા જય છે અને તોએ વાહાણનો છૂટકો થતો નથી. પણ કોઈ કોઈ વખતે આહિંયા અણચિંતળે પવન નીકળે છે, કડાકા ધાય છે, વીજળીઓ ચમકારા મારી રહે છે, અને મૂશળધારે વરસાદ ખૂબ તૂટી પડે છે. કોઈ કોઈ વખત પવનની લહેર આપે છે પણ તે એક કલાકમાં જલ્દી રિશાની થઈને આખર પરવારી ગરુ છે.

૭. નિત્યવાહી પવનનો પ્રદેશ, એ શાંતવાયુના પ્રદેશની ઉત્તરે અને દક્ષિણે અને તરફ આવેલો છે. ઉત્તરે ૨૮ અક્ષાંશ સુધી અને દક્ષિણે ૨૫ દક્ષિણ અક્ષાંશ સુધી એ ગણાયેલો છે. શાંતવાયુના પ્રદેશ તરફ ની હદ તો ફરતીજ, કેમકે ઉપર સમજાવ્યું તેમ તે પ્રદેશનીજ હદ મુકરર નથી, પણ તેમજ આ પ્રદેશની ઉત્તર દક્ષિણ હદ પણ ફરે છે ખરી. ઉત્તર ગોળાર્ધમાં જ્યારે ઉન્હાજો ધાય છે, ત્યારે નિત્યવાહી પવનની હદ ઉત્તરમાં કેટલાએક અંશ ઉપર ચઢે છે; અને જ્યારે દક્ષિણ ગોળાર્ધમાં ઉન્હાજો હોય છે ત્યારે તેની હદ દક્ષિણમાં નીચે ઉતરે છે. આ પ્રમાણે અગર જો આ પ્રદેશની અને તરફની હદ ફરતો છે તોપણ તેમાં દરેક ગોળાર્ધમાંના ૧૨ કે ૧૫ અંશનો અંકો પડે આવે છે તેમાં તો હવેયાંજ નિત્યવાહી પવન માદમ પડે છે. આ ખરામાં તે કેટલાએક પરિધનો ૬ કરતાં વધારે ભાગ આવી જાય છે, ફક્ત કે ભાગ જે રહ્યો તેમાં સમજવાહી પવન હોય છે.

આ પ્રદેશમાં હવેયાં ઘણું કરીને પૂર્વથી પશ્ચિમ તરફનોજ પવન હોય છે અથવા ખરાબર કહીએ તો ઉત્તર ગોળાર્ધનો નિત્યવાહી પવન ધ્યાન તરફનો, અને દક્ષિણ ગોળાર્ધનો તે અગ્નિદોષ તરફનોજ હોય છે.

આ પ્રદેશમાં આટલાંટિક અને પાસિફિક મહાસાગર આવેલા છે. એ જ મહાસાગરના નિત્યવાહી પવન તેના ઉપર મુસાફરી કરનારાઓ ને ઘણા ઉપયોગના છે. એ કારણથી એને વ્યાપારપવન કહે છે. એના થી પશ્ચિમ તરફની મુસાફરી ઘણી સહેલી થઈ જાય છે. એ વ્યાપાર પવનની સહાયતાથીજ કોલેનસ પોતાના સાહસ કર્મમાં સિદ્ધિ પામ્યો. આ

ગેલને પાસિફિકને પાર કીધો અને જૂની પ્રદક્ષિણા કીધી તે પણ આ પવનના બળેનું.

દરિઆ ઉપરના બાપાગપવન પોતાની અસર જણાવે છે એમ નથી. આમાત્રાનતી ખિંડમાં રાંઓનિચોના મુખ સુધી એટલે મહા સાગરથી ૬૦૦-૧૦૦૦ માઈલ દૂર પણ એ પવન ભવ છે.

૭ સમયવાહી પવન દિંદી મહાસાગર અને તેના કિનારાપરના દેશ ઉપર વાહે છે. જે અક્ષાંશોની વચમાં આઠલાંટિક અને પાસિફિક મહાસાગરની ઉપર બાપાગપવન ચાલે છે તે અક્ષાંશોની વચમાં જ અહિંયાં સમયવાહીપવન વાહે છે. ફેર એટલેજ કે બારે માસ એક તરફનો જ પવન આવવાને બદલે અહીંયાં છ મહીના એક દિશાનો પવન હોય છે, અને બીજા છ મહીના બીજી દિશાનો પવન હોય છે. દિંદી મહાસાગરના ઉત્તર ભાગમાં એટલે વિશુવવૃત્તની પાસેથી તે એશિયા ખંડના કિનારાપરના રથો સુધીમાં ગિયાળામાં અથવા અક્ટોબરથી તે માર્ચ સુધીમાં હયાત તરફનો પવન રહે છે; અને ઉનાળામાં એટલે એપ્રિલથી સપ્ટેમ્બર સુધીમાં નૈરૂત્પૂણ્ણનો પવન હમેશાં આવે છે. વિશુવવૃત્તની દક્ષિણથી મકરવૃત્ત સુધી દિંદી મહાસાગરમાં અગ્નિખૂણ્ણનો પવન ત્યાંના ગિયાળામાં એટલે એપ્રિલથી સપ્ટેમ્બર સુધીમાં વાહે છે, અને વર્ષના બીજા અર્ધમાં ઓસ્ટ્રેલિઆના કિનારાની પાસે વાયબ ખૂણ્ણનો તથા આફ્રિકાના કિનારા ઉપર હયાત ખૂણ્ણનો પવન માલમ પડે છે. આથી રીતતા સમયવાહી પવનને મોસમનો પવન કહે છે. બલાઈ બાપામાં મોનસૂન શબ્દ છે તે ઉપરથી એ નામ નીકળ્યું કહેવાય છે, અને તેનો મૂળ અર્થ આપણી બાપામાં હાલ યાવ છે તેમજ રૂઢી એવો યાવ છે.

વિશુવવૃત્તથી કોઈ અમુક જગા નેટલો દૂર, તેટલો મોડો ત્યાં મોસમનો પવન શરૂ થાય છે. મજબૂર કાંઠા ઉપર (૮-૩૦ આગળ) નૈરૂત્પ તરફનો મોસમનો પવન આઠમી એપ્રિલ, સુબાઈ (૧૦ અક્ષાંશ આગળ) ૧૫ મી મેએ, અરબસ્તાનમાં આફ્રિકાના કિનારા કરતાં એક માસ પહેલો; અને સિંહવહીપના ઉપર ભાગમાં કેમડળ કિનારા કરતાં એક વીસ દહાડાં પહેલો શરૂ થાય છે.

વર્ષારૂઢી.—મોસમનો પવન એક દગ બદલાઈ જતો નથી. એને બદલા

તાં વાર લાગે છે, અને એટલામાં શાંતતા, તોફાનો, અને સ્વચ્છંદી પવનો પુષ્કળ આવી જાય છે. તેમાં ઉન્હાણાની મોસમનો પવન અથવા નૈરત્ય ખૂણાનો પવન શરૂ થતાં પહેલાં ઘણું મોટા અમત્કારો થઈ જાય છે. પ્રથમ તો હવા વરાળથી બરાબ જાય છે, આકાશ પોતાનું સુરખા સરખું શામ અને ગેબીર રૂપ ધારણ કરે છે, અને કોઈએ જાણે બધા વાતાવરણને બાધી લીધું હોય તેમ એકે પાતડું પણ હાલી ચાલી શકતું નથી; અને એટલો બધો ધામ પડે છે કે પ્રાણી માનને દમ સેવો પણ સૂઝતો નથી. પણ આખરે એ હવા એક પાતળી ચામને ઉપર ચઢી જાય છે, અને તેની જગ્યાએ સમુદ્ર તરફની હવા આવવા માંડે છે. એમ કરતાં કરતાં 'વીર્જનીઓના અમત્કારો થવા લાગે છે, અને જાણે આકાશ તૂટી પડ્યું હોય એવા મોટા કડાકાઓ કરતો વરસાદ પોઝારતી જમીનની ઉપર મોટા ધાધની માફક તૂટી પડે છે. મોટા કલાકમાં નદી નાળાં ઉભરાઈ જાય છે, અને આખો દેશ રેલોલ થઈ રહે છે. વર્ષાત્તુ સમયે વાહી પવનનાજ પ્રદેશમાં નિષમિત છે. બીજા દિવસે તો વરસાદ બારેમાસ મને તમારે આવે છે.

જેમ ઉપર અને દક્ષિણ વ્યાપારપવનની વચ્ચે શાંતવાયુનો પ્રદેશ આવે છે, તેમ કાંઈ દિ'દીમહાસાગરના ઉપર અને દક્ષિણ સમયવાહી પવન વચ્ચે શાંતતાનો ભાગ આવે છે એમ જરાબર ખતાવી શકાતું નથી. દક્ષિણ દિ'દીમહાસાગરનો અગ્નિ ખૂણાનો પવન ધીમે ધીમે ઉર્ધ્વે દિ'દીમહાસાગરમાં નૈરત્યનો ચાલે છે તેવો થઈ જાય છે.

જેમ મોસમ બદલાવાનો વખત બધે એક નથી, તેમ જ પવનની દિશા પણ બધે જરાબર સરખી છે એમ ન જાણવું. દિ'દુસ્તાનની મોસમનો અરબસ્તાન અને પૂર્વ આફ્રિકાની મોસમનો પવન, અને આસ્ટ્રેલિયાના વાયવ્ય ખૂણા તરફની મોસમનો પવન, એ ત્રણેની દિશા જુદી છે, અને તે દેશના આકાર વગેરે ઉપર આધાર રાખે છે.

ઉપર આપણે દિ'દીમહાસાગરનાજ મોસમના પવન વિષે ખોલ્યા, પણ ત્યાંજ એવો સમયવાહીપવન યાય છે એમ ન જાણવું. જે મહાસાગરોમાં નિત્યવાહીપવન વાહુ છે તે મહાસાગરોના પણ કિનારા આગળ તો વ્યાપારપવન ફરવાઈને મોસમનો થઈ જાય છે. આફ્રિકાના પશ્ચિમ કિનારાના ઘણા ભાગ ઉપર ઉન્હાણામાં પશ્ચિમનો પવન યાય છે

અને એવા પ્રદેશની હદ છેક આટલાંટિક, મહાસાગરના મધ્ય ભાગમાં
 નિનારાઓ હજાર મેંડ સુધી પહોંચે છે. એ પ્રદેશનો આકાર ક્યારેક ત્રિકો-
 છે, ત્રિકો-પાપો આફ્રિકા ખંડના કિનારા ઉપર અને મધ્યમાં, આમેરિકાના
 મુખથી ૧૦ કે ૧૫ અંશ દૂર રહે છે. એજ પ્રમાણે મધ્ય અમેરિકાના
 પશ્ચિમ કિનારા આગળ ઉપર પાસિફિકનો વ્યાપારપથન વિકાર પામે
 છે, સેંડવિચ અને સોસાઇટી જેવા ટાપુઓની પણ ત્યાંના નિત્યવાહી
 પથન ઉપર અસર થવા વિના રહેતી નથી.

દરિયાઈ લહેર, અને જમીનની લહેર, એ પણ એક ભાતના સમ-
 વાહી પવન છે. દરિયાકિનારાના બધા મુતકોમાં એ લહેર માલમ
 પડે છે, પણ એનું ખરેખરું જોર ઉગ્ર કટિબંધની પાસેના ભાગમાં હો-
 વા છે. દરિયા તરફથી જે લહેર આવે તે દરિયાઈ અને જમીન તરફ
 થી આવે તે જમીનની લહેર કહેવાય છે. આ લહેર આવવાનો બધેકે-
 કાણે સરખો પાતલ નથી, પણ સામાન્ય રીતે બોલીએ તો સૂર્યોદયમાં
 એકાદ કલાક પાડી હોય છે ત્યારે જમીન તરફની લહેર, અને સૂર્ય આ-
 થવાની બગતગે સાંજે દરિયાઈ લહેર મઠે પાવ છે, એ પ્રમાણે દર-
 રોજ ધણું કરીને થવા કરે છે. કેટલેએક કેટલાંએ એ લહેર ઘણાં રોજ સુ-
 ધી ચાલી જાય છે, અને કેટલેએક કેટલાંએ થોડાજ માસિ જમીન આટકી
 પડે છે.

કોઈ કોઈ નદીને કિનારે પણ એવોજ લહેરો સાંજ સવારે આવે
 જા કરે છે.

૮. સ્વચ્છંદવાહી પવન. વ્યાપાર પવનની હદની પેલી તરફ
 સ્વચ્છંદ વાહી પવન ચાલે છે. તે પવનની દિશાનો કે વખતનો કાંઈ નિ-
 ધાર નથી. તે જ્યાં એ પ્રદેશમાં આવેલા મહાસાગરોમાં પવન કાંઈ નિ-
 થનિત છે ખરો. એમાં મધ્યઅક્ષાંશનો અને ધ્રુવતરફનો એ એ મુખ્ય
 છે. એ પવનો ઉગ્રકટિબંધના પવનો જેવા નિયમિત નથી, તો પણ
 નિયમ પ્રમાણે વાહે એવા દહાડા સરા સરા વધારે થાય છે અને તેથી તેને
 નિત્યવાહીમાં પણ ગણવા હોયજો ચાલે.

મધ્યઅક્ષાંશનો પવન. એ વ્યાપાર પવનની ઉત્તરી દિશામાં વાહે છે
 એટલે પશ્ચિમ તરફથી આવે છે અને પૂર્વમાં જાય છે, એ પવનની મદદ વડેજ

નંબર. નિયામનું નામ.

પ્રનામ વેહુ રૂપિઆની રકમ. થી બાબતમાં

આપનારનાં નામ.

આની તારીખ.

૧	ચીકલી તાલુકા રેકૃમ.	૧૪-૧૨-૭૧	૩-૦-૦	શીડીંગ રૂમમાં	૩-૦-૦	મેદેરખાન, પોરટપુર્ગીસ સાહેબ સેકડ આર્સિસ્ટેન્ટ ફિક્કટર.
૨	પાલ યુ.ઓ.વારી.	૭-૧૨-૭૧	૧-૦-૦	જોકરાને ધનામ	૧-૦-૦	થેડ રામજી ભગાજી.
૩	આરડીનીક-પાચાળા	૩૦-૮-૭૧	૧-૦-૦	જોકરાને પ્રનામ	૧-૦-૦	ત્ર્યંબકમ બાપુજી મામલતદાર સાહેબ.
૪	તડકેશ્વર.	૩૧-૧-૭૨	ખોડાઈ.	જોકરાને ધનામ		મેદેરખાન થર્ડ આર્સિસ્ટેન્ટ ફિક્કટર મેદેર ખાન ભે. એન. બેન સાહેબ.
૫	જોધાન.	૭-૧-૭૨	૮-૦-૦	મેદેનાછતેધનામ		આમના લોડો તરફથી.
૬	ચીકલી તાલુકા રેકૃમ.	૩૧-૧૨-૭૧	૦-૮-૦	જોકરાને ધનામ		
૭	વલયાડ સર, ભમ. ક-પાચાળા	૨૯-૧-૭૧	૮-૬-૬	જોકરાઓને ધનામ		૧૦-૦-૦ અરેધર ડોસાબાઈ મુનશી ૫) કરામજીબીખાજીખાન ૫)કાચસાજીકરામજી. ૪-૬-૬ બાજી મામલતદાર સાહેબ એદ- લજી ડોસાબાઈના ફેડમાંથી ૪) મુંબઈના થેડ કુમજી નમ્સોજી પોરટપાળા.
૮	તર્લગપોર.	૧૫-૧૨-૭૧	૬-૦-૦	જોકરાને ધનામ		૧ ૪-૦ ૬થયાજીજી લલ્લુભાઈ ૧-૦-૦ મુ- લાબાઈ મોહનભાઈ ૧) કુંવરજી વસનજી ૦-૪-૦ ગોપાલ નાગર ૧-૦-૦ નયુઅંકરજી ૦-૮-૦ જીવણગોપાળ, ૦-૮-૦ ચુંદર ૫- શન ૦-૬-૦ નાગરે બિલગમ.

૧૯	પુસ્તકાલય૨૦	૧૬-૧-૭૨	૧૯-૬-૦	જોકાને
૧૯	એલન.	૫-૧-૭૨	૨-૬-૦	એલન
૨૦	પુણી.	૪-૩-૭૨	૧-૦-૦	જોકાને ધનામ
૨૧	કુંભારીયા.	૨૭-૧-૭૨	૧-૦-૦	એલન.
૨૨	મુલલ.	૨૧-૧-૭૨	૨-૦-૦	એલન.
૨૩	ચીકમી તાલુકા મુકુલ.	૧-૩-૭૨	૨૫-૦-૦	એલન.
૨૪	એલન.	૨૭-૧-૭૨	૧-૦-૦	રીડિંગ રૂમમાં
૨૫	મોહોટી કલેલ.	૧૯-૧-૭૨	૦-૬-૦	જોકાને ધનામ

૧૯-૬-૦ પટેલ ધનુજાલાલકાનસહ ચોપડીઓ
 ૨-૬-૦ રૂકમ કમિટીના મેમ્બર અને બીજા
 સદસ્યો.
 ૧-૦-૦ થડ આસિમંદ કલિકટર મહેરબાન
 ને. એન. જેન સાહેબ.
 ૧-૦-૦ મુરત કલ્યાણ સેકડ આસીમંદ
 કલિકટર ઓકાવંડ.
 ૦-૬-૦ મુળજી બાણી ૦-૬-૦ હરખચંદ
 નરુચંદ ૦-૬-૦ પરભુ કલ ૦-૬-૦ કાલા
 મનોર પોલિસ પટેલ.
 ૨૫) ગાલાલાલ મોરારજી દેસાઈ.
 ૬-૦-૦ મુરત કલ્યાણ વિડ્યાસમંદ કલિકટર.
 રામચી સાહેબ.
 ૦-૬-૦ થડ આસિમંદ કલિકટર સાહેબ.

MOHANLAL R.

૩૫૬૧ એલફુરેશનન ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ સુરત.

મોદીસ.

સને ૧૮૭૭ ના ફેબ્રુઆરીના શાળાગત્રમાં સને ૧૮૭૭ ની અવધ સુધીમાં જેમના જમાની અત તથા ગુચરકાના અડધ અરમના પૈમા બાકી હોય તેઓને અરજી મોકલી અગને અગર આપણ સાર મોદીસ આપી હતી તે ઉપરથી ૨૬ જાણની અરજીઓ અમારી પાસે આવી હતી તેમાંના ત્રણ શિવાય નીચેના જણાવેલા બાકીનાઓ એ પોતાના પૈમા તાકીરે મંગાવી લેવાનો બંદોબસ્ત કરવો, આ મોદીસથી તેઓ પોતાના પૈમા આ સાલ પૂરી થતાની અંદર નહીં મંગાવી લે,તો પછી તેઓ ફરીથી તે વિશે અગને અરજ કરશેતો તે સાંબળવામાં આવશે નહીં.

- ૧-૨-૦ વરજલાલ નારણજી. ભાછરસ પ્ર. નાંદોદના મેદેતાજી
- ૧-૨-૦ અંગાલાલ બલુભાઈ પીપળાવ તાલુકે ગોરસાંના મેદેતાજી
- ૧-૨-૦ બલુભાઈ બાપુજી ગોસાંદર તાલુકે અંકેશ્વરના
- ૧-૨-૦ કાળીદાસ દેવચંદ્ર આંકલીઆ તાલુકે દાહોદ, જી. મંગમાલાલ
- ૧-૨-૦ પ્રાણનાથ જેયભાઈ મુશ્યાવ તાલુકે ગોરસાંના
- ૧-૨-૦ મનનલાલ નારાયણ જાંણવ તાલુકે માતરના
- ૧-૨-૦ મેદેદેભાઈ જીવજીદાસ વરજલા તાલુકે ધંધુકાના
- ૧-૨-૦ નાથજી બલુભાઈ કાનીજ તાલુકે મેદેમનવાદના
- ૧-૨-૦ મોતીલાલ બાપુજી ગોરજ તાલુકે માતરના
- ૧-૪-૦ મધુર મહાજીર ચોસરની સરકારી નિયામના
- ૧-૨-૦ બલુભાઈ ભોગભાઈ કાસર તાલુકે અણેદના મેદેતાજી.
- ૧-૨-૦ મનમુખરામ જેદેચર બાલોતા તાલુકે અંકેશ્વરના મેદેતાજી
- ૧-૨-૦ ગીરધરલાલ ગોવરધન આંચોની તાલુકે કપડવણજના.
- ૧-૨-૦ સુનીલાલ રમણજી મલેકપૂર તાલુકે લુખાવાડના મેદેતાજી.
- ૧-૨-૦ માહામુખ હરીવલ્લભ ધોળકામેકડ અં. દેકુલના કરે આશિરંદ
- ૧-૨-૦ બાઈચંદ વહાલદાસ આગળ તાલુકે પરાંતીજના મેદેતાજી
- ૧-૪-૦ હરજીવન ત્રીજીવન અમદાવાદ નં. ૮ માની ઉરફ સ. યુ. ગ હેતાજી.

- ૧-૪-૦ લક્ષ્મીગમ ધધર અમદાવાદ નં. ૬ દાની સ. યુ. ૧ આશીરંદ
- ૧-૨-૦ ગોવીંદ મ રામચંદ્ર મેડલપૂર તાલુકે અણે
- ૧-૨-૦ નારણ પેલાભાઈ બાટેમ તાલુકે કપડવણજના
- ૧-૨-૦ રમણજીલાલ અમયાલાલ પામડી તાલુકે દમદોઈ
- ૧-૨-૦ મનમુખરામ ખુશાલ ભાંડી તાલુકે મેદમનવાદ
- ૦-૧૪-૦ કેવળરામ રાણજી નવાગામ તાલુકે માતર.

Mahipatram Rupram,
પ્રિન્સિપાલ ટ્રે., ડાંણે અમદાવાદ.

ગુજરાતશાળાપત્ર.

GUJARAT SCHOOL-PAPER:

OCTOBER 1872

પુસ્તક ૧૧ રૂ. અક્ટોબર, સન ૧૮૭૨. આંક ૧૦ મો.

જ્ઞતાદ્ય મહુ મોહુ પુલ, નામ તેમ ઉ મામા—
કર પંતે મનદોવની, અરી એતિ પરિ હામ.

અવ્યક્તચિત્રકા. પૃષ્ઠ. Contents. Page.

દેવદાસી અગત્યનાં કૃત ૧૪૫ Spirit-rapping ... 145

પવનનાં કારણ.... ૧૫૦ Causes of Winds... 150

દેવદાસી અગત્યની અગત્ય.. 145 Educational News, 156

ગરુડચર. Circulars.

પુસ્તકોની પૃષ્ઠ ગ. Notices of books.

(દેવદાસીઅગત્યા હુકમથી.)

અમદાવાદ મધ્યે મામાની દેવદાસીનાં કૃત પ્રિન્ટિંગ અને
નગરન એલન્સી કંપની "લિમિટેડ"ના પ્રેસમાં
રજીસ્ટરેશન હોમએન્ડ હાની પ્રસિદ્ધ કર્યું.
મૂલ વરતે રૂ ૧. અગાઉથીજ)

ગુજરાત શાલ્મપત્ર.

સ્તંક ૧૧ મું.

અક્ષરોપર સને ૧૮૭૨,

૧૨માં ૧૦ મો.

ટેવલમાં મરાતાં મૂત.

સવૈયા (ઇંદ્રવિજયજી.)

વે'મ કહે "હું કંઈ હું હવે? સુધરેલ સમો કપરો બહુ આખ્યો!
જોયે, પુરાણે, જુવા, ધંધાની સરદાર હજાર છતાં ન હું કાળ્યો!
તેજિય કોટિ "જમ્યા જુગલૂમ, નએક સહાય સમાપર માખ્યો!"
કહે સુરસાય, "અનાય તયો તું, અમિજ જગેજગ મેજ જાખ્યો!"
જૂત વિલાતિ બણે "જુલો નહિ, ધૂળ કરે તુમ દશિમ દવા!
દાદને દશિય વાત બધી, કર રાતને દીય વિલાતિ સેવા!
માત્ર વિલાતિય, માત્ર વિલાતિય, માત્ર વિલાતિ, વિલાતિજ મેવા,
દેહ વિલાતિ લિધો બહુ રોડયિ, તો ક્યમ વે'મ વિલાતિ ન લેતાં ૨,
લાકડે માંકડાં, જો, વળગ્યાં તનને મન રોષિ તપરિય પ્રમાણે:
જો, ઉપડ્યોજ સુધારધડ્યો પમ, ટેવલ તલ્લ ત્રિકાળનું નાણે:
જો થન થન ધુમેય સાંઠ, પ્રસન્ન થઈ જનને પણ તાણે!—

આપનિ આપિ બધી જડતા મિષ્ટું આ જનનું મન ચેતન બણે! ૩
"ભૂમિયિ બકિત બગાડિ મુઠી, જનજાવ હરાડિ સમૂદર નાખ્યો,
દેવને ડુંગર હાંકિ મુક્યા, પિરને પંથ પાપરો મેજગ દાખ્યો,
મંત્ર છુંમંતર છૂજ ક્યાં, કરિ જોશિનિ કોશિ સારાખિજ આખ્યો,
તે કળજૂગ હજાહજમાં, પણ પાગનિ ટેવલ, ને રંગ ગખ્યો! ૪
વે'મનું નામ સુણી બડકે, જુહિ બણે સ્વધર્મનિ પદતિ બાધી,
ધંધરના અસ્તિત્વ વિષે પણ પૂણું પ્રતીત નથી ચિત લાધી,
તે સપણે શુધ ચિતયિ પ્રીત લગાવિ તને વિધિપૂર્વક સાધી!
ઓ પણ પાગનિ ટેવલ, તું પણ બોવનના ધણિયો પણ વાધી! ૫
ટેવલનાં બહુ મૂલ વધ્યાં, પણ ટેવલના ધણિ તો ધણિવાતા,

૧. ગયા એકમાં દયમો આંક એમ છપાડું છે તે છાપનારની ભૂલ છે તેમજ પૂઠા ઉપર એ મહીનાના નામમાં પણ અંગરેજમાં ભૂલ કીધી છે.

કાખમાં મારિ કૃતારથ ધારિ, જુઓ, જન ધરમસતા મસ જાતા,
વાટને ધાટ ઉભાં નરનાર કુતારૂઢ બાળ સદા ગુણ ગાતાં,
રે મધરાત મળી દુષ્પ રેખાં ખમાજિ ખમા મુજ ટેબલ માતાં”

“મૂઠું તું મૂઠું ન બેઠું સહે, જડપૂજકને જડનાંજ વખાણો!
એ પરતાપ અમારો બધો, અવલોકન તો તમ લોક ન જાણો”

“મેં અવલોકન એક કુંઠું, તણ લોક તણો અંગરેજજ રાણો;

પ્રેમર પીર પેગેજરનેય, પઢાવિ પડાવિ કુરાન પુરાણો.

ચો ઉતપાન! ન સાંભળ્યું બાકડે પેચિ ચકે કદિ દેવ કે બધા,

માણસમાં પણ પેચિ કલ્યાસર આપે જવાબજ કોક જવલ્લા;

ભૂત બવિધ બરાબર જાણિ ચકેય બરાબર એકજ અલ્લા;

તો કવમ ટેબલ બોલિ ચકેજ? કુરોપના આજ બુતો પણ બલ્લા!”

“શું ! બરમાસ તું હારપ કરે? મર! જલિ તનેય જતાજ રહીશું!”

“જાઓ મુજે જયું સેય, તથાપિ શું દેખતિ આંખમાં ધૂળ સંહીશું!

ટેબલ ઊડિ ધડે મુકિ હાય અમે સહ બલ તમારું કરીશું,

સર્વ પ્રકાર સમર્થ અમે, ન અમે ચરણ વિજયીનું લક્ષ્યું.”

જાણે આપણા દેશમાં વહેમની ખોટ હોયતી તેમ ઉપલી કવિતામાં
હસી કહેલો વહેમ અહીંયા આવીને થોડા વખત સુધી પરોણોપ્રિયજ થઈ
રહ્યો હતો. મુંબાઈ, સુરત, અમદાવાદ વગેરે કેટલેએક ડેકાણે તો લોકોને કેવળ
માંડાજ કરી મૂક્યા હતા. જ્યાં જોઈએ ત્યાં ટેબલની વાત. એક કહે મારે
પેર ટેબલ બોલી, તો બીજા કહેકે મારે પેર એવા પરતા પૂર્વા કુંવાર તેની
વાતજ ન થાય. વેપારીઓ ધેધા રોજગારના લાભ વિષે, વિદ્યાર્થીઓ પરી-
ક્ષાના પગિલામ વિષે, અને સ્ત્રીઓ ગર્ભાધાનના સંભવ અથવા ફળ વિષે
પ્રથમ પૂછી તેના ઉપર પૂર્ણ બરોસો રાખી બેધડક વર્તવા લાગ્યા. ટેબલની
નિંદા કરનારો મહા નાસ્તિક ગણવા લાગ્યો. કહત ટેબલમાતાની માનતા
ન મનાઈ એટલુંજ આડી રહ્યું હતું, અને તે પણ જો ‘ધરજા જમાઈ બેલ
બરાબર’ એ કહેવત ન લાગતા કોઈ એકનેજ પેર ટેબલ હોત, તો યથા
વિના ન રહેત. આટલો બધો જોણે પ્રતાપ બતાવ્યો તેની થોડી એક પધ-
રામણી આ પવમાં કરવાનો અમને જરૂર જણાયછે.

એ વહેમ ફેલાવાનું કારણ એટલુંજ જણાયછે કે તે અનિરિક્ષા ને

પુરોષની છાપ લખને. આંગણે હતો, અને વીજળીના વાવરા હેઠે વિદ્યાનો વેશ
મારણ કરીને ચાલતો હતો. માણસના મનનું હૃદયમાં અદ્ભુત તરફ કેટલું
એક વળણ છે, પણ તે પ્રમાણે આ જમાનાના દબાણથી કેટલા એક
વરસ થયા બરાબર થઈ શકું નહીં. આ બાબતમાં જેની તરફનું દબાણ
હવે તે મટી ગયું, એટલે એ વળણ બમણા ગેરથી બાહાર પડ્યું. એની
હઠિયત નીચે પ્રમાણે હતી.

પ્રથમ તો વળ પાવાની ટેબલ નીચે. સીસમત્રી કે ગમે તેની હોય
તો ચાલે, પણ તે જેમ હજી તેમ વધારે સાંડ. એ ટેબલની આમખાસ
વળ અથવા વધારે માણસે બેસવું, અને પોતાના આંગળા તે ઉપર પો-
તાના કરીને એવી રીતે મૂકવાં, કે રોના આંગળા એક બાજુને અડે.
એ પ્રમાણે કલાક, અરધી કલાક, કે વખતે બે કલાક મુખી મિથર મિથ
રાખીને બધા બેસી રહે, તો એમ કહેવાનું હતું કે તેનો એક પાપો પોતાની
ગળે ઠંચો થાય. એમ થઈ કે બધા જણતા કે એમાં પ્રવેશ થયો, પછી
તું કોણ છે, એમ પૂછતા કે તે ટોળ, બાજ, મુસા, અરધોરત કે વખતે
ખૂબ પરમેશ્વરજી હું એમ ટેમલના પગના ટકોરા વડે જવાબ આપતો હતો.
એ ટકોરા સમજવાની રીત એવી હતી કે એક ટકોરો પડે તો અંગરેજી
એ, બે પડે તો બી, અને ત્રણ પડે તો સી, વગેરે. બીજી બાધાના અક્ષ-
રમાં તેનાથી વાત કરવી બહુજ અધરી. તેથી બેરાં છોટરાઓને જ્યારે
ટેબલ માંતાને ધૂણાવવાનું મન થતું હતું, ત્યારે તેઓ વધાવાની માકક
એમ પૂછતા હતા, કે આ વાતની હા હોય તો આટલા ટકોરા આપજો.
અને ના હોય તો આટલા આપજો. એ રીતે તે નામ ઠામ આપે અને
પછી સૌ પોત પોતાના સવાલ પૂછવા મંડી જાય. કોઈ પૂછે કે મારા હા-
થમાં શું છે, કોઈ પૂછે કે આ માળાના કેટલા મણકા છે, કોઈ પૂછે કે મારા
આપનું નામ શું, કોઈ કહે હું જરીલામાં પાસ થઈ મકે નહિ, વગેરે, વગેરે.

આ પ્રમાણે ઘણે ઠેાણે વેચ થતો હતો, અને એ જોઈને બધા અ-
દ્ભુત રસમાં ગરક થઈ જાય એમાં કાંઈ ઘણું નવાઈ જેવું નથી. તેમાં
વળી કેટલાના સમજ્યામાં એવું હતું, કે માણસના શરીરની વીજળી ટેબ-
લમાં જાય છે, અને તેથી તે હાથે છે તથા આવા ચમત્કાર કરે છે. પણ
કોઈ મોઢું પ્રવેશ થાય છે એમ માનતા હતા, અને કેટલાએક એ બેસનાર

માણસના મનનીજ વીજળીની અસર છે એમ સમજતા હતા, 'મંદવાહક લાકડામાંથી વીજળી શરૂતે જમને અસર કરે એ વાતનો સંદેહ કોઈ જ મનમાં આણું ન હતું. એ વાતનો ખુલાસો આપ્યા અગાઉ એ મનાવમાં કેટલી વાત ખરા હતી અને કેટલી વાત જૂઠી હતી એ જાણવાની જરૂર છે. એમાં ચાર સવાલ ઉઠે છે. ૧. એમાં પોતાની મજે ગતિ આવે છે કે નહીં? ૨. એ જવાબ આપી શકે છે કે નહીં? ૩. જવાબ આપે છે તો ઉભા રહેનારા માણસ જાણી શકે તેવાજ સંવાદના, કે અમતે જાતના સંવાદના? ૪. જે જવાબ આપે છે તે ખરા પડે છે કે નહીં.

રમતિયાળ છોકરા કે ટીપ્પલી માણસો સિવાય ઘણે ઠેકાણે પોતાના મનની સમાધાનનિ સાફ કરેલા પ્રયોગમાં 'જાણી જોઈને' કોઈ હલાવે એ તો સંજયગુંજ નથી. મારે ઉભા રહેનારા માણસો પોતાની મજે તથા આપતાં તે છતાં તેમાં ગતિ આવે છે એવો કબુલ કરવું જોઈએ. જવાબ આપે છે એમાં પણ કાંઈ સંદેહ નથી. ત્રીજા સવાલનો ખુલાસો અમે ઊંડોગંધી કરી ચક્રીએ છીએ, કે ઉભા રહેનારા માણસો ન જવાબ આપી શકે એવા પ્રશ્નો જવાબ ટેબલમાંથી નથી મળતો, અથવા મજે છે તો વગર અર્થની ઉરાગઉટાંગતી બોલીમાં. ૪ યા સવાલનો જવાબ પણ એવોજ છે, જેના જવાબ ઉભા રહેનારા જાણે છે તે ખરાખરા પડે છે, અને જેનો તેઓને સંદેહ હોય અથવા જે તેઓ જાણી શકતા નથી તેનો જવાબ જોઈતોજ પડે છે. અલબત્ત જેમ પાંચ હામાંથી એક કોઈવાર ખરી પણ પડે, પણ તે ઉપરથી કાંઈ એમ ન કહેવાય, કે એ કહેનાર ખરું કહે છે. પૂછનાર હોશિયાર હોય, તો અમે કહીએ છીએ, કે અજાણ્યા-દશ-તો શું પણ સો સવાલમાંથી એ એક જવાબ ખરો પડવા ન દે.

ઉપર જે ખરેખરી હકીકત આપી તે ઉપરથી એટલું તો સિદ્ધ થયું, કે એમાં જૂત કે પ્રેત કાંઈએ નથી, પણ ઉભા રહેલા માણસોના હાથ કે તેના મન એજ એ સધણું કંઈ હતો. ત્યારે શું તેઓ જાણી જોઈને હલાવે છે? ના, એમ અમારો કહેવાનો અર્થ નથી. ત્યારે શું પેલી વીજળી વડે એ અમતાર યાગે છે? વીજળીથી પણ કાંઈ એમ યહું શકે એમ અમે માનતા નથી. અમે કહીએ છીએ કે ઉભા રહેલા માણસો, પોતાનું મન પણ ન જાણે એવી રીતે ટેબલ હલાવે છે, અને ઉપર પોતેજ કડાકડ આપ્યા જાય છે.

ઉપલી ખુલાસો કરવાએકને નહિ સમજાય, પણ તેને અંગાઉચાજ
અમે કહીએ છીએ કે એ સમજવું બહુ બારીક કામ છે, અને તેથી અમે
આ જરા વધારે વિવેચન કરીએ છીએ તે ઉપર બરાબર ધ્યાન આ-
પવું. પહેલું તો એમાં, ટેબલ દલાવનારાઓ કહે છે તેમ, શૃદ્ધાવાળા માણસેનું
કામ છે ખોળું એથી વધારે અગત્યનું એ છે કે તે માણસ સૌ ઉત્સાહી રવ-
બાવતા જોઈએ. ઉત્સાહી એટલે જેનું મન સહેજ વાતે ઉછાળા મા-
રવા તૈયાર થાય છે. અને જેનાં શરીર એ મનના ઉછાળાને સહ વશ્ય છે. સ્થિ-
ર ખુદિના અને ગંભીર શરીરના માણસો એ વાત ખોગી છે એમ જા-
ણીને ટેબલ ઉપર ચાર કલાક બેઠો રહે, તોષણ એકેપાખો જરા એ હા-
લનારે નથી એમ અમે ખાત્રીથી કહીએ છીએ. પાખોજ હાલથી નહીં એટલે
પછી સંપાત્રતા જ્યાંગરે છે કે નહિ એ વાતની તજવીજ કરવાની કાંઈ જરૂર
નથી, હવે શૃદ્ધાવાળા અને ઉત્સાહી માણસોથી ટેબલ કેમ હાલે છે તે નીચે
સમજાવીએ છીએ. પ્રથમ તો બેસતી વખતે એ તજમાર જણને સૂચના
આપી હોય છે, કે ટેબલ પર બાર મૂકવા નહિ, પણ તમારા હાથ ફૂલ જે-
વા રાખજો ઉભા રહે છે ત્યારે તો બધા એજ પ્રમાણે બરાબર કરે છે. એમ
દશ વીસ મિનિટ ઉભા રહ્યા કે તેઓ યાકવા માડે છે, અને પછી આપો આ-
પ બાર મૂકાઈ જાય છે. એમ કરતાં જરા વચમાં સાંભરી આવ્યું કે "ઓ
આગે બાર વધારે મૂકાપો તો" ત્યારે પાછો બાર ઓછો કરી નાંખે છે, અને
એ પ્રમાણે દરેક માણસ વારા કરતી ધણી વાર કરે છે. બધા જાણે છે કે
અમે બાર ન મૂકવાની અને બરાબર પ્રયોગ કરવાની તજવીજમાં છીએ,
પણ એનો પરણિમ એ યાય છે, કે ટેબલના દરેક છેડા ઉપર બાર હરધડી
વત્તો ઓછો થયા કરે છે. એમ કરતાં કોઈ તરફ બાર બહુ વધ્યો, કે ટપ
તેની સામી બાજુનો પાખો ઉમકાવાનો. હવે આ કેદાણે શૃદ્ધાનું કામ છે. શૃદ્ધા
રહીત જો માણસો હોય, તો તરત પોતાનો બાર બરાબર મૂકવો જોઈએ,
તેટલેજ મૂકાય છે કે નહિ તેની તપાસ કરશે, એમ કરશે એટલે પેસો
ઉપડેલો ખગ નિરાશ થઈને પાછો પડશે, અને તેમાંનો એક ટપ બોલી
હશે કે મારો હાથ ભગાઈ આવ્યો હતો તેથી બાર વધારે મૂકાઈ ગયો હતો.
પણ જ્યાં શૃદ્ધાવાળા માણસો છે ત્યાં કોણ આવું નારિતકપણું કરના-
ર છે? બધાના દિલ ઉત્સાહથી ઢીંચે છે કે "હા ટેબલ ચાલવા લાગી ખરી"

તે બધાનાં મન અને લોહી ઉત્સાહથી ઉછળી રહે છે. ક્રોધ માણસ તેને તરંગ પ્રથમ “હંચે” “નીચે” “બસ” “જલદી” “વધારે જલદી” “શાખાસ,” વગેરે શબ્દોથી કવાયત કરાવે છે, અને તે કવાયતની સાથે પેલા માણસોના હાથને પણ કવાયત મળે છે. તેમના હાથને કવાયત મળે છે તે એ કેટે-બલ ઈંચો થાય ત્યારે પોતાનો બાર ઝોળો કરવાની, અને નીચે પડે ત્યારે વધારે કરવાની, તેના હાથને એવી ખેમાલમ રીતે કસરત મળે છે, કે જ્યારે “ઉપર” એમ ક્રોધ હુકમ કરે છે, ત્યારે તેઓ બધા ખેમાલમ બાર ઝોળો કરે છે, અને ‘નીચે’ રહે છે ત્યારે તે ટેબલને દાખે છે. આવી સ્થિતિમાં બધાના હાથ આવી ગયા પછી જે સત્તાનુ પ્રજ્ઞે તેના જવાબ ઉભા રહેનારની સમજ પ્રમાણે મળવાનાજ. જાણે એમ પ્રજ્ઞ કે ટેબલ પર કેટલા જાણુ ઉભા છે અને ચાર જણુ છે, તો ટેબલને એણે ટકોરે બધા પોતાની મને પોતે નધા જાણતા એ રીતે પોતાના હાથને અટકાવવાના, અને એ કારણથી જવાબ મળવાનો અને વળી તે ખરો, બધા જવાબનું એ રીતે જ થાય છે.

પવનનાં કારણ.

બધા જાતના પવનનું મુખ્ય કારણ તો પૃથ્વી ઉપર જાદુ જૂદા ટેકાણે સૂર્યનો તાપ વધો ઝોળો પડે છે તે છે. જે બધે ટેકાણે સરખો તાપ પડતો હોત, તો હવામાં ગતિ થવી અશક્યજ હતી. પણ ઉષ્ણકટિબંધમાં સૌથી વધારે તાપ પડે છે, જમીન પાણી કરતાં ગરમીને વધારે સૂએ છે અને વધારે પરાવર્તન પમાડે છે, વગેરે કારણોથી હવામાં ગતિ એવી નિરંતર ચાલ્યા કરે છે કે પવન સ્વયંજાતાનો એક મુખ્ય ઉપમા યદ્ય પડ્યો છે.

૧. જ્યાંપાર પવનના બે કારણ છે. ઉષ્ણ કટિબંધમાં સૂર્યનો તાપ વધારે પડે છે તે, અને પૃથ્વીની દૈનિક ગતિ.

ઉષ્ણકટિબંધમાં અને તેને બગતા પ્રદેશોમાં સૂર્યનો તાપ વધારે પડવાથી કુનિયાના બધા ભાગ કરતાં ત્યાંની હવા ખુબજ પાતળી યદ્ય જાય છે, અને તેથી તે હંચે મટે છે ત્યારે તેની જગ્યા પૂરવાને ઉત્તર અને દક્ષિણ તરફથી ઠંડી હવા વિશુવૃત્ત બંધી દોડી આવે છે. ખીજા શબ્દમાં કહીએ, તો સમસીતોંશુ અને સીત કટિબંધની ઠંડી હવા ઉષ્ણકટિબંધ બંધી ત્યાં-

નો ઉંચે મઠી ગએલી હવાની જગા રોકવાને સાર પશી આવે છે. તેનું નામ વ્યાપાર પવન. આ રીતે એ પવનને ઉત્તર ગોળાર્ધમાં દક્ષિણ તરફની અને દક્ષિણ-ગોળાર્ધમાં ઉત્તર તરફની જ ગતિ હોત, તો કાંઈ બીજું સમજાવવાનું બાકી રહેત નહિ. પણ આપણે ઉપર જતાં છે કે એમ નથી. પવનની એ પ્રથમ હક્કબ યએથી દિશાને મરડી નાખનાર પૃથ્વીની દૈનિક ગતિ છે. જો પૃથ્વી સ્થિર હોત, તો વ્યાપાર પવનની દિશા ખરાબર ઉત્તર કે દક્ષિણ જ હોત.

એક એ વાત જાણવી જોઈએ કે જ્યારે કોઈ ગમેતે ગોળો ફરતો હોય, ત્યારે તેની મધ્યરેખા આગળના ભાગમાં ધણામાં ધણી ગતિ હોવી જોઈએ, અને જેમ જેમ ધ્રુવ તરફ જતા જઈએ તેમ તેમ તે તરફના ભાગોમાં ગતિ ઓછી થતી જતી જોઈએ, કેમકે અમુક વખતમાં વિશુવૃત્ત આગળના ભાગને ઘણો ચક્રાવો ફરવો પડે છે, અને ધ્રુવને કાંઈજ ફરવું પડતું નથી. એ સાપારણ નિયમ પ્રમાણે જ પૃથ્વીના વિશુવૃત્તને તથા તેને ઘીટાએની હવાને ધણામાં ધણો વેગ હોય છે, અને જેમ જેમ ત્યાંથી આપા જતા જઈએ છઠ્ઠાએ તેમ તેમ એ વેગ ઓછો થતો માલમ પડે છે. હવે, જ્યારે ઉપર કહ્યું તરફ જવાને ધ્રુવ તરફની હવા નીકળે છે, ત્યારે તે નામાં તો જે પ્રદેશોમાં જવું છે તેના કરતાં વેગ ઓછો હોય છે, અને તેથી પોતાના જડત્વ ગુણ પ્રમાણે તે પહાડી પડી જાય છે, અથવા, જે પ્રદેશમાં તે જઈ પહોંચે છે તેની સાથે તે ફરવા માંડે એટલામાં તો તે પ્રદેશ પોતાની વધારે ગતિને કીધે આગળ જતો રહે છે. એ બધાનો પરિણામ એ થાય છે કે તેને જાણે પશ્ચિમની ગતિ હોય એમ જણાય છે. બાકી, અહીં જોઈએ તો એ પવન પશ્ચિમ તરફ જતા નથી, પણ તેની સામા પશ્ચિમ તરફનો પ્રદેશ પોતાની જાણે આવે છે. હવે, આપણે ઉપર કહ્યું છે કે ઉત્તર ગોળાર્ધમાં દક્ષિણ તરફની, અને દક્ષિણ ગોળાર્ધમાં ઉત્તર તરફની વેગ એ હવાને પોતાની તરફની છે, અને પૃથ્વીની ગતિ એને પશ્ચિમ તરફની વેગ આપે છે તથા એની ખરેખરી ગતિ એ ખરે દિશાની વચમાં થાય છે. એટલે વગેરે, ઉત્તર ગોળાર્ધમાં અગ્નિ ખૂણા તરફનો હોય છે, બધા અક્ષાંશ ઉપર પવનની દિશાનો ઘંક સરખો જ હોય છે એમ ન જણાયું. જેમ જેમ વિશુવૃત્તની પાસે એ પવન આવતો જાય છે, તેમ તેમ તે

પશ્ચિમ તરફ વધારે ને વધારે, મરડાતો જાય છે. ધ્રુવ આગળથી નીકળે છે. ત્યારે ઘણું કરીને તેનો વેગ સીધાજ હાય છે, અને ઉષ્ણકટિબંધમાં આવે છે ત્યારે ઘણું કરીને પૂર્વમાંથીજ આવનાં હાય એમ જણાય છે. એનું કારણ ખુલ્લું જ છે. ધ્રુવ આગળ પૃથ્વીનો વેગ બહુજ ઓછો હાય છે, અને ઉષ્ણકટિબંધમાં ધણેજ હાય છે.

નિત્યવાહી પવનના પ્રદેશની હદ ઉપથી બાજુએ ફરતી રહે છે તેનું કારણ સૂર્યનું ઉત્તરાયણ અને દક્ષિણાયન છે. સૂર્ય જ્યારે ઉત્તર ગોળાર્ધમાં આવે છે ત્યારે એનો તાપ ઉત્તરમાં પ્રથમ કરતાં વધારે દૂર સુધી પહોંચે છે, અને દક્ષિણગોળાર્ધમાં તેટલા અક્ષાંશ સુધી તાપ ઓછો પડી જાય છે. તેથી ઉત્તરગોળાર્ધમાં નિત્ય પવનના પ્રદેશની હદ ઉંચે વધે છે અને દક્ષિણગોળાર્ધમાં ઓછી થઈ જાય છે. તેમજ જ્યારે દક્ષિણાયનના સૂર્ય થાય છે, ત્યારે દક્ષિણગોળાર્ધમાં એની હદ વધે છે અને ઉત્તરગોળાર્ધ ઓછી થઈ જાય છે તે પણ સૂર્યના અસવાને લીધેજ,

૨. શાંત વાયુ. વ્યાપાર પવનનું કારણ સમજ્યા પછી કદાપિ કોઈ પ્રશ્ન કરશે, કે ધણી ગરમીને લીધે નિત્યવાહી પવન થાય છે, તો વિશુદ્ધવૃત્તની આસપાસનો પ્રદેશ જ્યાં કે ઘણેજ તાપ છે, ત્યાં તો પવન બિન્નકુલ શાંત કે અનિયમિતજ રહે છે તેનું કારણ શું. જો બારીકબી ઓ કારણોનો વિચાર કરશે, તો એ પ્રશ્ન પૂછનાર પોતેજ પોતાના મનનું સમાધાન કરી શકશે ગરમીજ નિત્યવાહી પવનનું કારણ નથી. પણ આસપાસના પ્રદેશ કરતાં ત્યાં વધારે ગરમી વધારે પડે છે એ કારણ છે. જો દુનિયાતા જમ્મા ભાગમાં કદાપિ આક્રિકાના રણો જોટલો તાપ બધે સરખોજ પડતો હોત, તોપણ પવનની એકે લહેર ઉત્પન્ન થાત નહિ. વળો ઓછો તાપ પડે છે તેથીજ પવન પેદા થાય છે. હવે વિશુદ્ધવૃત્તની બંને દિશાએ થોડા એક અંશ સુધી ઘણેજ તાપ પડે છે. તથાપિ તે બધે ઠંડાણે સરખોજ છે, અને તેથી ઉત્તર દક્ષિણની હવાને ત્યાં ધચી આવવાની જરૂર રહેતી નથી. આસપાસથી આવનારી હવા પણ તેજીજ ગરમ અને પાતળી છે તેથી તે પોતેજ થોડી થોડી હંચે ચડે છે. એ શાંતવાયુના પ્રદેશમાં વળતે શાસ સવાનું પણ અધરૂં પડે છે તે એ કારણને લીધેજ.

એ પછી એ સૂર્યની સાથે ફરે છે તેનું કારણ. પણ નિત્યવાહી પવન

તેના પ્રદેશના ફરવાનું કારણ સમજાવ્યું તેજ.

નિત્યવાહી પવનના પ્રદેશમાંથી શાંતવાયુના પ્રદેશમાં આવતાં થોડો એક પ્રદેશ જયમાં આવેછે ત્યાં પવનનું કાંઈ કંઈ નથી.

૩ સમપવાહી પવનનું કારણ જમીન અને પાણીની જુદી જુદી ઉષ્ણતાવાહનચક્રિત છે. જમીન બહુ જલદીથી ગરમીને ચૂસે છે, અને બહુ જલદીથી પાણી કહાડી પણ નાંખે છે. પાણીમાં ગરમી જલદી જતી પણ નથી, અને ગઈ તો જલદીથી પાણી નીકળી ચકતી નથી. તેથી સમુદ્રા તથા તેના કિનારાપરના દેશનું ઉષ્ણતામાન બહુ જુદું જુદું થાયછે, અને ઉષ્ણતાનું માન ફરે કે પવન થાય એતો આપણે પ્રથમજ સમજાવી ચૂક્યા છીએ.

મોસમનો પવન. યધા મહાસાગરો કરતાં હિંદી મહાસાગરનો વિસ્તાર ઘણો થોડો છે, અને તેની ઉત્તરે જે જમીન આવી છે તેનો પૂર્વ પશ્ચિમ ફેલાવો ઘણો છે. પહેલાં કહ્યુંછે તે ઉપરથી સહેજ માત્રમ પડ્યે કે શિયાળામાં તો આ પવનની અને વ્યાપાર પવનની દિશા એકજ છે, ઉંઘાળામાં એ દિશા બદલાઈને ઉલટી થઈ જાયછે, અને એ ફેરફાર થવાનું કારણ એ ઉંઘાળોજ છે. ઉંઘાળામાં તાપ બહુ પડેછે ત્યારે તે દહાડામાં સમુદ્ર કરતાં જમીન વધારે ગરમ થઈ જાયછે, અને તેથી ત્યાંની હવા સમુદ્ર ઉપરની હવા કરતાં વધારે પાતળી થઈ જાય છે. એ રીતે એશિયાખંડના દક્ષિણ કિનારાપરના દેશોની હવા હિંદીમહાસાગર ઉપરની હવા કરતાં પાતળા થાય છે. અને તેથી તે ઉપર ચડે છે ત્યારે તેની જગા પૂરવાને હિંદીમહાસાગર ઉપરની એટલે દક્ષિણ તરફની હવા તે દેશોમાં આવવાની નીકળેછે. પણ એનો વેગ તો જે મુતકમાં જાયછે તેના કરતાં પૂર્વમાં જવાની વધારે છે, અને તેથી તે પશ્ચિમમાંથી આવતો હાથ એમ જણાયછે. એ જ કારણો બેમાં થવાથી એ પવનની દિશા નૈરત્ય બાણીની થાયછે. દક્ષિણ ગોળાર્ધમાં એથી ઉતરું થાયછે તેનાં કારણ પણ એવાંજ છે.

આફ્રિકાને પશ્ચિમ કિનારે અને ખીલ દેશોના પણ કિનારા આગળ મોસમનો પવન થાયછે તેનું કારણ પણ ઉપર સમજાવ્યું તેવુંજ જણવું. હિંદીમહાસાગરના પણ બાજમાં મોસમનો પવન થાયછે માટે એ હિંદીમહાસાગરનો પવન વિશેષે કરીને કહેવાયછે.

દરિયાઈ અને જમીનની લહેર. જેમ મોરંમના પવનનો સંબંધ ત્રણબેદની સાથે છે, તેમ દરિયાઈ અને જમીનની લહેર રાત દિવસના બેદની ઉપર આધાર રાખે છે. વર્ષનો જેમ એક અરધા ભાગમાં વધારે તાપ પડે છે અને બીજા અરધા ભાગમાં ઓછો પડે છે, તેમજ એક દિવસમાં પણ હમિયાં થાય છે; અને એ કારણને લીધે તેવોજ ફરફાર પવનમાં થાય એ સ્વાભાવિકજ છે. દહાડે ને તાપ પડે છે તે જમીન સૂસી લઇને હવામાં ફેંકે છે, અને પાણી પોતાની પાસેજ રહેવા દે છે. એ કારણથી દહાડે જમીન ઉપરની હવા ધણીજ અરમ અને પાતળી થઈ જાય છે. તે પાતળી થઈ થઈને દહાડાના છેલ્લા ભાગમાં ઉપર ચઢવા માડે છે, અને તેની જગોપર દરિયા તરફની ઠંડી હવા આવે છે. એમ આખી રાત જમીન દહાડે લીધેલી ગરમી હવામાં ફેંક ફેંક કરી કરે છે, અને તે એટલે મુખી કે પાછલી રાતે તે પાણી કરતાં પણ ઠંડી થઈ જાય છે; અને તે ઠંડી થઈ, એટલે તે ઉપરની હવા પણ ઠંડી થઈ જાય છે. એ વખતે દરિયા ઉપરની હવા એના કરતાં કાંઈ વધારે ગરમ હાય છે, અને તેથી જમીન તરફની હવા દરિયા તરફ જાય છે. ખપેર અને મધરાત પછી થોડે એક વખત એ ગતિ બંધ પડે છે અને પછીથી બીજી જાતની લહેર પ્રવેશ કરે છે.

મોટી નદીઓને કિનારે પણ સાંજ સવાર એ કારણને લીધેજ બહુર આવે છે.

૪. સ્વચ્છંદવાદી પવન. બાપાર પવનની હદ મૂકી આપણે આગળ જેમ જેમ ચાલતા જઈએ, તેમ તેમ હવાને ગતિ આપનાર ને સૂરજની તાપ તે બહુ નબળો પડતો જાય છે. તેમજ રાત્રીને દહાડાની લંબાઈમાં જૂદી જૂદી ત્રણમાં ફેર વધારે પડતો જાય છે. તેમજ વળી ઉચર ગોળાર્ધમાં તો એ ઉપલા અંશાઓમાં જમીન બહુજ આવે છે. વાતાવરણમાં ફરફાર કરવાર ને બીજાની તિનું જોર પણ બહુ આવે છે. માટે આવાં આવાં અનેક કારણો એકઠાં થવાથી હવાને વખતે વખતે એવી જૂદી જૂદી તરેહની ગતિ મળે છે કે તેથી એક નિયમ કદી પણ બંધાઈ શકે નહિ. તે છતાં એ પવનો નિયમ રહીત આવે છે એમ ન સમજેવું. તેનાં કારણો તો અલગજ છે, અને તે કારણોને અનુસરીનેજ હિસાબસર એ પવનો આવે છે, પણ કહેવાની ગતિબળ એટલી કે તે કારણો એવાં વિવિધ

પ્રકારના છે કે માણસથી તેનું હરિશાં જરાગર. પ્રયકરણ થઈ શકતું નથી.

મધ્ય અક્ષાંશનો પવન. ઉષ્ણકટિબંધમાં તરીને ઉંચે ચઢી ગઈ હતી તેજ હવા આ છે. તે ધ્રુવ તરફ શા કારણથી ચાલીને ગઈ તેની સમજુતી આ પ્રમાણે છે. એ હવા પ્રથમ તો ઉંચે ચઢે, અને તેની જગા-આમી પડી તે પૂરવાને સાર પૃથ્વીની સપાટી ઉપરની હવા ધ્રુવ બ-ણીથી ત્યાં ખેંચાઈ આવી એતો આપણે સમજાવી ગયા. હવે જે ડેકાણાની સપાટી ઉપરથી હવા ઉષ્ણપ્રદેશમાં આવી તે ડેકાણે જે જગા આમી પડી તે પૂરવાને સાર ત્યાંની ઉંચેની હવા નીચે ઉતરશે, અને તે આકાશમાં ઉંચે તેની જે જગા આમી પડશે તે પૂરવાને સાર ઉષ્ણકટિબંધમાં જે પેઠી હવા ઉપર ચઢી ગઈ છે તે ધસાને ત્યાં આવશે. એ રીતે ખરેખર જોઈએ, તો ઉષ્ણપ્રદેશના તાપને લીધે હરિશાં વાતાવરણમાં જે પ્રવાહ ચાલ્યા કરે છે:-એક પૃથ્વીની સપાટી ઉપર ધ્રુવથી વિશુવૃત્ત તરફ જનારો ફંડો પવન, અને બીજો વાતાવરણના ઉપલા ભાગમાં વિશુવૃત્ત બળીથી ધ્રુવ તરફ જનારો 'ગરમ પવન. પેટુલા પ્રવાહ વિષેનો આપણે પ્રથમ વિસ્તારથી જાણી ચૂક્યા છીએ. હવે આ બીજો પ્રવાહ જેમ જેમ ઉષ્ણપ્રદેશથી આવી જતો જાય છે, તેમ તેમ તેની ગરમી આસપાસ વહેંચાઈ જવાને ઓછી થતી જાય છે, અને તે થોડી ધીમે ધીમે તે કારણથી નીચે ઉતરતો જાય છે. ૨૮ કે ૩૦ અક્ષાંશ આગળ તે પૃથ્વીની સપાટી ઉપર જરાબંર આવી પહોંચે છે, અને તેને વિશુવૃત્ત તરફ જનારો સપાટી ઉપરનો પવન ત્યાં સામો મળે છે. એ બંનેના સામથામા વેગને લીધે એ ડેકાણે ચાંતતા ગાલમ પડે છે, કે તોફાની થાય છે.

પણ આ પવનનો વેગ મીધી ધ્રુવ તરફ ન રહેતા, ધ્રુવ તરફ મરં

૧ ઉપલા વાતાવરણમાં નીચે કરતાં વિરુદ્ધ દિશાનો પવન ચાલે છે એનાં ઘણા પ્રત્યક્ષ લાખ્યા મળે છે. ટેનેરીફના ચિખર ઉપર (૧૨૦૦૦ ફૂટ ઉંચાઈએ) જે પવન માલમ પડે છે તેની દિશા તજેદી આગળ જે વાપર પવન ચાલે છે તેથી ઉલટી હોય છે. તેમજ વેસ્ટ ઇન્ડિસના જાગાશુખીઓમાંથી વખતે ધૂળ ઉડાને પૂર્વમાં સેક્ટો કોપ દૂર સુધીના વહાણમાં જઈ પડે છે.

કાંઈ જાય છે તેનું કારણતો અલ્પજ્ઞ છે. એનો પૃથ્વીની સાથે ફરવાનો વેગ વધારે છે, અને તેથી જે બાગમાં તે જાય છે તેના કરતાં તે આગળ પૂર્વમાં વહેંચો દોડી જાય છે.

ધ્રુવ તરફનો પવન. ઉષ્ણપ્રદેશની હવા ધ્રુવી તરફ ગયાથી ખાલી પડેલી જગ્યા પૂરવાને ધ્રુવ તરફની જે હવા આવવા નીકળે છે તેજ એ. યોરે લગીતો એનો દિશા ઘાટું કરીને ઉપર કે દક્ષિણ જે હાયછે તેજ રહે છે, અને એમ રહે છે ત્યાં સુધી એજ મધ્યમે-લખેલાં નામથી ઓળખાય છે. એજ હવા આગળ જતાં વ્યાપાર પવનમાં ભળી જાય છે, પણ તે વખતે વ્યાપાર પવન કહેવાય છે, અને એની દિશા પશ્ચિમ તરફ ઘણી મગડાઈ મએલી હાય છે.

વંદોજિઓ. એનું મુખ્ય કારણ સામસામી દિશાના પવનનું મળવું છે. તેમજ પર્વત વગેરે કાંઈ અંતરાય નહાથી પણ એ જાતનો પવન થાય છે.

કેળવણીખાતાની ખબરો.

જા. નંબર ૧૩૮ સને ૧૮૭૨-૭૩.

પ્રાંત કચ્છની નિયાજોમાં તા. ૧ હી અગષ્ટ ૧૮૭૧ થી તા. ૩૧ મી ગ્રહાંત ૧૮૭૨ સુધીમાં જે ધનામો અપાયાં તેની યાદી.

શ્રીજૂજનગરનાં દરબારી કન્યાશાળામાં ભૂખનાં સદ્ગ્રહસ્થો તથા મેહેતા નથુ માધવજી તથા વકીલ બવાનીદાસ તથા શ્રીનારાયણસરનાં ખા. લગ્નચારીજીનાં એલા કુળજીસે નિયાજની પરિક્ષા લઈ કન્યાએને ૩૨-૮-૭૧ની મીઠાઈ વહેંચી તા. ૨૩-૮-૭૧.

શ્રીજૂજનગરની આલક્રેડ હાઇસ્કૂલમાં એવના મહારાજાધિરાજ મીરજી મહારાજોશીસર પ્રાગમજીજી જી. સી. એસ. આઈ તથા પોલીટિકલ એજન્ટ મહેરબાન કર્નલ લાસાહેજે તથા, જીલ્લા સદ્ગ્રહસ્થો પધારી પરીક્ષા કરી મહારાજોશીએ નીચેની રકૂલોમાં તેની સામે જણાવ્યા પ્રમાણે ધનામ તથા મીઠાઈ વહેંચી તા. ૧૯-૯-૭૧

૩૧૭-૦-૦ ધનામ આલક્રેડ હાઇસ્કૂલમાં.

૪૭-૦-૦ બૂજની યુ. નિશાળમાં ધનામ.

૧૦૪-૦-૦ ધનામ કન્યાશાળામાં.

૩૪-૦-૦ બૂજની એ. વ. સ્કુલમાં.

૫-૦-૦ મીઠાઇ બૂજની યુ. નિશાળમાં.

૮ ૦-૦ મીઠાઇ કન્યાશાળામાં.

૩૨૧૧-૦-૦

શ્રીબૂજનગરની દરબારી કન્યાશાળામાં અમેના એફીઝિએટિંગ દિવા-
ને ધધરાજ એલવરામે પોતાની હીકરીને નિશાળે ભણવા ભેસાડી
કન્યાએને ૩૨-૦-૦ ની મીઠાઇ વેદેલી. તા. ૮-૧૧-૭૧.

શ્રીમાંડવીની દરબારી એંગ્લોવર્નાક્યુલર સ્કુલમાં ચાંચુબાઈના એડ
ખાડે મકનજીના બાપ નેરાજ મકનજીએ પધારી પરીક્ષાનક નીચેની
સ્કુલમાં તેની સામે જણાવ્યા પ્રમાણે હોરાએને એપડીએનું ધનામ ત-
થા મીઠાઇ વેદેલી તથા મહેતાજીએને ધનામ આપ્યું તા. ૨-૧-૭૨.

૩૨૦-૪-૦ ધનામ એ. વ. સ્કુલના હોકરાને.

૨૩-૪-૦ અમકાન વિદ્યાલયમાં ધનામ હોકરાએને.

૧-૮-૦ તે સ્કુલના માર્શરને ધનામ.

૨-૧૨-૦ તે નિશાળના મહેતાજીએને ધનામ.

૫૨-૧૨-૦

શ્રીમાંડવીની દરબારી એંગ્લોવર્નાક્યુલર સ્કુલમાં મામા જાતમસિંગ
ગજીએ પરીક્ષાનક નીચેની સ્કુલમાં તેની સામે જણાવ્યા પ્રમાણે પ્રતોનું
ધનામ હોકરાએને રહેરું તથા ત્યાર બાદ મીઠાઇ વેદેલી. તા. ૧૮-૨-૭૨.

૧૯-૦-૦ એ. વ. સ્કુલના હોકરાએને ધનામ.

૨૫-૪-૦ અમકાન વિદ્યાલયના હોકરાને ધનામ.

૩૪૪-૪-૦

શ્રીબાયાડીની દરબારી બૂજની નિશાળમાં ત્યાંના નાવાપિય મહે-
તા બાવાબાઈ તથા મારબારી તથા મિહાજન તરફથી ૩૫-૪-૦ નું ધનામ
વેદેલાયું તા. ૨૪-૨-૭૨.

ભ. નંબર ૨૭

નિશાળનું નામ. ૩૫૧આ.

વાગ્ધિનૌરની યુ. ની. ૧૦-૦-૦

ગોણે વેદેરું.
મહેરબાન હાથ સાહેબ, આસિરદંડ
પોસ્ટિકલ એજન્ટ રવાકાંડા અને યુ.
પરીવેતકે-૮ આવ નેટીવટેટસારવે,

- લોલાવની યુ. ની. ૨-૦-૦ દેવધડ સ્વસ્થાનના પોલિસ ઇન્સ્પેક્ટર
આજમ ફતેખાં નયેખાં
- શીમળીઆતારી યુ. ની. ૩-૦-૦ સદરહુ સાહેબે.
- રામપટેલનાં મુવાડાની યુ. ની. ૦-૬-૦ મોજણીદાર બવાનોશંકર વલ્લભ.
- પીપસોદની યુ. ની. ૧-૪-૦ દેવધડ સ્વસ્થાનના પોલિસ ઇન્સ્પેક્ટર
આજમ ફતેખાં નયેખાં.
- માંડવાની યુ. ની. ૩-૦-૦ રાજેશી રણછોડભાઈ ત્રીભીવન વલી-
વટદાર. આણીદના,
રાજેશી નૌતમરામ બાળમુકંદદાસ (૧)
લીલકુવાડાના ફાજદાર.
કારકુન ગિરધરલાલ ગુણવંતરાજ.
કારકુન છોટાલાલ દવારકાંદાસ.
કારકુન પ્રેમાનંદ જગજીવન.
- હોદિરાની યુ. ની. ૯-૧-૦ કાકોરશી, નારસીંગજી પ્રતાપસીંગજી.
કાકોરશી, સામતસીંગજી પ્રતાપસી-
ંગજી,
કાકોરશી પ્રેમસર્ગીંગજી પ્રતાપસીંગજી
કાકોરશી માધવસીંગજી નરસીંગ
બાવા,
કુંવરજી સાહેબ જસવતસીંગજી ના-
રસીંગજી.
- કારભારી મોતીલાલ કાળીદાસ.
કારકુન લલ્લુભાઈ રૂપચંદ.
કારકુન લલ્લુભાઈ બોગીલાલ.
કારકુન મોતીલાલ નંદલાલ.
જીઠ ઇશ્વરદાસ રેઘનાથદાસ.
શા. કાદાનદાસ ગોપાળજી.
શા. જગવાનદાસ ગોવિંદજી,
પારેખ. લલ્લુભાઈ નરોત્તમદાસ.
પારેખ. હરગોવત જગજીવનદાસ
ગોર. બીઆબાઈ વનમાલીબાઈ.
શા. હરિવલ્લભ બેહેચરદાસ.
શા. હરિલાલ રણછોડદાસ.
પટેલ અનુભાઈ ધરમદાસ ગામદી.
જે ઉપરા તાણે સ્વસ્થાન સીહોરના.

ગરબાડા.

૪-૦-૦ પંચમહાલના ડી. ડીપ્ટી કલેક્ટર રા
વ સાહેબ પ્રાચીનાલનાઈ મથુરા-
દાસજી.
પંચમહાલના ડી. ડીપ્ટીકલેક્ટર સા-
હેબના સીરક્ટેદાર કૃષ્ણરાવ માધવ
રાવ.

પટેલ કાનજી નાયક.

તા. ૨૫-૭-૭૨ યુ. ગોધરા.

Lalbhhai Rupram,

આ. ડીપ્ટી. એન્ડુ ઇન્સ્પેક્ટર પાં રે બ.

જા. ના. ૬૧૨ આ, ૧૮૭૨-૭૩

પ્રાંત કાઠીઆમડવી તમામ નિશાનોમાં ગાહુ એપ્રિલ સન ૧૮૭૨
થી ગાહુ માર્ચ સન ૧૮૭૨ સુધી જે ઇનામ વહેંચાણું તેનું પત્રક.
નંબર. ગામનું નામ. કોના તરફથી ઇનામ વહેંચ્યું. મહેતાજી જોશીને.
તે ઇનામ. ઇનામ.

૧	૨	૩	૪	૫
૧	પ્રાંચદ્રા.	જાહેજ વખતસંઘજી.	૦-૦-૦	૫-૦-૦
		મહારાજા શ્રી રાજ સાહેબ તરફથી. ફર્સ્ટ આસિસ્ટન્ટ પો- સ્ટિકાલ એન્ડ મેજિસ્ટ્રાલ ગેરડીન સાહેબે તથા દરબારી મંડળ રાહીત પરીક્ષા લખતે. ૧૦-૦-૦ ૧૦-૦-૦		
		કુમાર શ્રી રણુનાથસંઘજી.	૦-૦-૦	૮-૦-૦
		રાજેશ્રી વેદ અંબારંકર આ- વાળાઈ.	૦-૦-૦	૬-૦-૦
		રાજેશ્રી સંપતરામનાઈ.	૦-૦-૦	૨-૦-૦
		ગઢવી મૂલુ પ્રજાદાસ.	૦-૦-૦	૪-૦-૦
૨	ચુડા.	મેજિસ્ટ્રાલ કાંસોર સાહેબ.	૦-૦-૦	૪-૦-૦
૩	હડાના.	અગ્રેના તથા બલોલના આ- જમ ધાણદાર સાહેબોએ મળી વહેંચ્યું.	૦-૦-૦	૨-૦-૦
૪	પઝમ.	હડાનાના આજમ વહોવટદાર સાહેબ તથા રેવતે મળી.	૦-૦-૦	૧૫-૦-૦
૫	ગોદીલા.	કારકુન, દુસેરાળ.	૦-૦-૦	૦-૮-૦

એડની ગમે તે નિયાજોના માસ્તરોને ફરમાવવામાં આવેછે તેઓના
ગામની પાસે કોઈ કસેક્ટર સાહેબ, અથવા આસિસ્ટન્ટ કસેક્ટર સાહેબની
સવારી આવી હોય ત્યારે તેઓએ તે સાહેબોની આગળ હાજર થવું.

૨. જો કસેક્ટર સાહેબ અથવા આસિસ્ટન્ટ કસેક્ટર સાહેબ નિર્ગો
ળમાં આવે, તો મહુતાઈએ રજીસ્ટર, કટિલગ અને છેલ્લી પરીક્ષાનું
પરિણામ તે સાહેબની તપાસને મારૂ ટેબલ ઉપર રજુ કરવું. જો, પોતા
કાગળો અથવા દફતરો ગાજે તો તેપણ હાજર કરવા જોઈએ.

સુરત.

G. BUHLER.

૬ ફેબ્રુઆરી ૧૮૭૨

એ. ઇ. ડ. પ્ર.

પુસ્તકોની પહેચ. ચિત્રપોથી, બનાવનાર માણેલાય જમનાદાસ,
પૃષ્ઠ ૫૪, અને કિંમત ત્રણ આના. આવી ચોપડીની ધણી ખોટ હતી. કે-
ળવણીમાં ચિત્રની મમત એ એક જરૂરનો ભાગ છે, અને જાણકારે એ-
ના જેવું બીજું કંઈ રચી શકતો નથી. આ પોથીમાં પાને પાને જનના
વર વગેરેના ચિત્રો અને તેનાં નામો યોગે તેનો સ્થાન લખેલો છે. —બંગોળ
ભાગ ૧મો, બનાવનાર મધુવચરાગ બળવચરાગ, પૃષ્ઠ ૧૩૨, કિંમત ત્રણ
આના મી, મધુવચરાગે કવિતાના ને પુરતક રચ્યા છે, અને હાલ પરીક્ષાતનો
ધંપો કરતાં છતાં આવી જનની ચોપડી કહાડી મુકાય એ આશ્ચર્ય નહીં.
આ ભાગમાંથી તથા એ ચિત્રના ખંડનું વર્ણન છે, અને એનો વિશેષ શુભ
એ છે કે પ્રત્યેક મુજબને લગતો ઇતિહાસ આપ્યો છે. કદના પ્રમાણમાં કિંમત
બહુ જ યોગ્ય છે. The superior school summary, by Ouseef
Nizamoodin, એમાં એક ઉપચારના ધણ બહુ જ અર્થના ધણાં સંગ્રહ
મુખેને વાક્યમાં ગોઠવાયે છે. એ વિચાર સારો છે, અને એ વાક્ય એકાં
કરતાં ધણી મહેનત પડી હશે. વિદ્યાર્થી આપો ઉદ્યોગ છે એ ધણું સંતાપ
કાઠક છે. —કાઠીયાવાડ કાંડાકાની જૂગોળ, બનાવનાર મહીપતંગમ તથા
ક, પૃષ્ઠ ૭૮, કિંમત ૬ આના. એમાં દેવળી એકે નવી હકી મત,
પણ છે. —એગિઆ ખંડનું બંગોળ, બનાવનાર લલ્લુભાઈ તારાચંદ અને
ગંગાચંદ હંગોળ. પોતાની તરફનું કંઈ પણ નવું આપવાનું ન હોય તે
છતાં ચોપડીએ કહાડવાની ટેવ હાલ બહુ વધી પડે છે તેનો આ એક
દાખલો છે. —મુજરાતી જૂગોળ ચોપડીના અર્થ, બનાવનાર કાંડાકા
મીદાસ, પૃષ્ઠ ૬૬, કિંમત ૭ આના. —કોટકાવળી બનાવનાર મહેતા
જી લલ્લુભાઈ મોનીગમ, કિંમત ૧ આનો.

ગુજરાતશાળાપત્ર.

GUJARAT SCHOOL-PAPER.

NOVEMBER-DECEMBER 1872

પુસ્તક ૧૧ રૂ. નવંબર-ડીસેમ્બર સન ૧૮૭૨, આંક ૧૧-૧૨મો.

મિત્રાણ નાટ્ય-મોટું-પૂર્ણ, નામ તેમ. રૂ. ૫૫—

૧૨ પંતે મનસેનની-અરી ભેતિ ધરિ. હામ.

આવકનિષ્કા. પૃષ્ઠ. Contents. Page.

મિત્રાણનાં..... ૧૧૧ The Meghadut (Trans-
lated)..... 161

વાવણી, પુનરા વગેરે..... ૧૧૧ The Clouds, mist &c. 163

પરીક્ષાના પ્રશ્ન..... ૧૩૦ The Examination-pa-
pers..... 170

ગોસ્વામીના નિવર્તન સંબંધી
સૂચના..... ૧૩૬ Hints about the appli-
cation of the Rules
of spelling..... 174

પર્યાય..... ૧૩૫ Correspondence..... 175

કેળવણી આગામી અંકમાં..... ૧૮૨ Educational Intelli-
gence..... 182

પર્યાય સુવં ૧૫૫..... ૧૮૫ Omnipresence of God 185

સરકારી અંકમાં..... ૧૮૦ Departmental news. 190

(કેળવણીઆગામી : દુક્રમથી.)

આમતીસર મધ્યે મામની હવેત્રીમાં પુનાવરેઃ પ્રિદિગ મન

ભારત મોત્તમી કોનો "મિમિરેઃ"ના પ્રસામાં

રણજીતનામ હિયાવેઃ જાની પ્રસિદ્ધ ડગ.

(નૂમ ૧૨મે ૬ ૧, અગાઉથી)

ગુજરાત શાલ્વપત્ર.

પુસ્તક ૧૧ મું. નવેમ્બર-ડીસેમ્બર સુતે ૧૮૭૨. આંક ૧૧-૧૨ મો.

મેવદૂત કાવ્ય.

હોય હિમાચલ ઉપવટ ઉપર જે જે વિશેષ તે જોડ,
 વલ્લિનિયમન તત્પર જામનના સામવાદ સમહોડ,
 વેન તું કૌંચનિ નારિ;

૬૪. ૧. ગોવા લાવક.—૨. બળીરાજાને પ્રેમત કુવા તરપર ય-
 એના વામનજીના કાળા ગગ લેયો તું યહને ઇલાદિ. બળીરાજાએ દેવતા-
 એને જીતીને સ્વર્ગમાંથી કાઢાડી મૂક્યા હતા, અને પોતાનો અમલ નિ-
 રુદ્ધ કરવાને યો અશ્વમેધ કરવા મેંજ્યો હતો. તેથી એનું પ્રબળ સોડવાને
 તથા સોમા અશ્વમેધમાં ભંગ પાડવાને વિષયુએ વામતાવતાર ધારણ
 કરીધો હતો. ૬૨૪૫ને પેર દેવતાઓની આ અદિતિને પેર જન્મ લીધો, એ-
 નો બાંધો ધણીજ દીગણો અને નાનો હતો તેથી એનું નામ વામન પડ્યું.
 પાંચ વર્ષની ઉંમરે વેદશાસ્ત્રમાં પારંગત થઈને બળીરાજા લે કે સોમ જ-
 તની પૂર્ણાહુતિ કરવાની તૈયારીમાં હતો તેથી જાણે વામન કરવા ગયા.
 બળીરાજાના શુર શુક્રાચાર્યે તો એને ન આપવા દેવાની ધણીએ તબ-
 વીજ કીધી, પણ એ દાનગ્રીય ગત્યે ન્યાન્યું, અને પણ ડગલા પૂરવી
 એણે માગી હતી તે આપવાને જળ મૂકવા સાર ઝાગે હાથમાં લીધી. એ
 વખતે પણ શુક્રાચાર્ય જગરો યજ્ઞિ ઝારીમાં જરાવા અને વામને હર્મની
 શરવડે ક્યારો કાઢાડવાતા નિમિત્તે તેની આંખ કોડી નાંખી તેથી કાણુ
 થયા. બળીએ વામનના હાથમાં જળ મૂકું કે પૂર્તજ પોતે પૈરાટ રૂપ ધા-
 રણ કીધું. એક પગે પૃથ્વી અને બીજા પગે આકાશ સોફાને “ત્રીજા પગ-
 ની જગ્યા આપ” એમ ક્ષેપથી પોકારવા લાગ્યા. ત્રીજો પગ બળીની છાતી
 ઉપર મૂકવાને હિંમો કીધો છે તે સમયનું આ ચિત્ર છે. મેધને કહે છે કે
 તું આ બારીમાં પેલીય ત્યારે તારો આકાર પણ આવોજ થશે.—૩. કૌ-
 ચ ક્યાં છે તે જણાવે નથી, પણ દીમાળ પર્વતમાંથી દીમેટમાં જતાની
 શરૂ ખિંડ અપવા માંની નેજ જણાય છે.

‘પ્રતિ વૉ આવે જાય જ્યાંથી હંસનિ સ્વારો;

જે ‘ધ્રુગુલ્લદોષક દેવના યશની સ્વારિ ‘વારો!

૬૪

ત્યાંથી નિકળિ કર ‘ઝંચે ઝંચે ઉત્તર દેશ પ્રવાસ;

યાનું પરોળોપિય તું પ્રીતે જડને શ્રી ‘કૌલાસ:—

‘જો તેડેછ તને તે!

૪. જ્યાંથી એટલે જો કૌશલામની ખિંડમાંથી દરવરમે હંસના ટોળા જાય છે અને આવે છે. માન સરોવરથી એમાંનું વીતે હિંદુસ્તાન તરફ આવે અને એમાંના આવના માંડે કે માન સરોવર તરફ પાછા જાય.—૫. પરશુરામ, એ ભગુકુળમાં જન્મદગ્નીના પુત્ર એ પણ વિઠ્ઠલનો અવતાર ગણાય છે. અને એણે એકવીસવાર પૃથ્વી નક્ષત્રી કરીને બ્રાહ્મણને રાતમાં આપી દીધી હતી. એ ઉપરથી એને કવિ ભગુકુળનો દીવો કહે છે.—૬. એવું કહે છે કે પરશુરામ શિવજી પાસે કૈભાસમાં પ્રતિષ્ઠા બાળવા ગયા હતા. ત્યાંથી બાળીને પાછા આવે છે એટલામાં એને કીર્તિકેય રવામી સાથે પોત પોતાના સામર્થ્ય વિષે કાંઈ વાદ વિવાદ થયો અને તે ઉપરથી રામો કૌશલ પર્વત હતો તેમાં પરશુરામ મંત્ર બાળીને એક બાણ એવું માર્યું કે તેમાં એક મોટી ખિંડ પડી રહી. કૌશલ ખિંડની ઉત્પત્તિની આ કથા ઉપર નજર રાખીને કવિ કહે છે કે એ તો પરશુરામની કીર્તિની અરેખારી સાક્ષાત જારી છે. કહેવાની મતબલ એ કે પરશુરામ પૃથ્વી નક્ષત્રી કરવાને પ્રથમ એ જારીમાં પોતે નહોતા આવ્યા પણ તેનો યશ એ પર્વત કાડીને ભરતખંડમાં આવ્યો હતો.

૬૫. ૧. દીનિટની ચપાટી ફુનીયામાં સૌથી ઉંચી છે તેથી અહીંયાં કવિ ઉચે ઉચે જવાનું કહે છે તે વાજબાજ છે.—૨. હીમાલયની ઉપર થોડે એક દૂર એ નામનો પર્વત છે.—૩ એમ કહેવાય છે કે કૈભાસનું ચિત્ત હમેશાં ગ્રેહમાં કરે છે અને તે ઉપરથી અને ઉત્પ્રેક્ષા કીધી છે કે “તો તો, તને ડાકું પુખાવેલો બોલાવે છે.”

હામગ હોલંતા શૂનનો ગો સી શીમા છે!

‘ગીતમુજના વલ્લ્લો સાધા રે જેનઃ સ્વચ્ચાલે.

ચક્રચક્રતી વલ્લ્લ રાજૂઓ જેનો વર્કે રોજ,

‘દર્પણ જે દેરાંગનાનું, શૂનકે વદન સરોજ.

લીલા ભણાવે જેમાં.

પાકા એ વાત તો ખરી છે કે દુનિયામાં કેટલાએક ખરી એવા થાવ છે કે તે તરફ તોર કોપથી ચક્ર ચક્ર કરે છે અને જેને તેટલા માણસ મળે તોયણ તે ઉચકો તો નજ શકાય. એવા તોરદનો એક નામી અડક ઇંગ્રાંડના કાનૈયાલ પ્રગણામાં પેનજી-સની પાસે છે. તેમજ મહા બજીપુર આગળ પણ એવા સમાકાર જોવામાં આવે છે. દેવાસના શિખરને એમ છે કે નહિ તેનો હજી કોઇએ શોધ કાઢી નથી. —૪. વીસઃ મુજવાળો તે રાવણ, ઉપર ને કરતા અડકની મુજ કહ્યો તે બિંબે કૈલાસ સંપત્તી પુરાણમાં એવા કલ્પના કરી છે કે એક સને તેવણ મહાદેવના રંગ સાથે કૈલાસમાં મળે ત્યારે તેને નંદાકિન્દર પોળીયાએ અટકાવ્યો અને તે ઉપરથી રક્ત છતાં એ કોપમાં કૈલાસ પર્વતને હાડી ડોલાવવા માગ્યો એટલામાં મહાદેવ ભગવા અને એવા જોરથી પગ કોક્યો કે એ પર્વત ખાડો પૃથ્વીમાં સળડ થઇ ગયો. અને તેની તળે પેણે ઉગમત રાવણ પણ દખાવ્યો. હજાર ચો ગાયના કરી ત્યારે તેને છોડ્યો. પણ તે વખતથી એ પર્વતના સાંધા એવા ખખળી થયા છે કે તેના શિખરે કામગા કોલા ન કરે છે.

૬૧. ૧. કૈલાસ પર્વતની — પેલા પર્વતની ખામુજો બહુથી મકુચકુ તી થઇ ગયેલા છે તેથી દેવાંગનાએ તે દર્પણનું કામ સાથે છે. — ૩. કમળ, ને પર્વતકથી દર્પણમાં દેવાંગનાઓનાં મુખ કમળ આકારે છે અને તેઓ ને સપળી કીજા કરે છે તે ત્યાં ચીરચાલ છે. આટલું વર્ણન મૂળ કરતાં વધારે છે. મૂળમાં ૬૫ ને ૬૬ મળીને એકમ સ્તોત્ર છે.

જો છાયું ગગન વહુ શ્રંગે રો જો શો ઝજલો છે!
શકે શંકરના અદ્વિતનાં એ દાગ વઢ્યો છે!

લુવ પરતેલા સુરમા સરખો સુંદર તું ધરિ હેત,
કાપેલા ગજ દંત કેરુ કટકા સરખા શ્વેત

પર્વત તટપર જાણે,

તવ શોભા એકો આંલે રે જોવા જોગ હું ત્યાહું:—

‘વલ્લભરાજી શોભે લાંબપર મુકિ સેલું કાહું!

‘એ શ્રીહાદૈલે કદિ જોય તું ચાલતાં ગૌરાજી ચર્ણ,

‘સર્પના ભૂષણ સર્વ ઉતારી હેતે અશરણદાર્ણ

હાથ જેને આપ્યો છે;

૪. ખડખડ હસવું. આકાશને પહોંચેલા અનંત શિખરો આપેલી
અરુણે ડંકાયલા ભેદને ઉત્પ્રેક્ષા કરે છે કે એ મહાદેવ ને કૈલાસમાં વ-
સે છે તેના રીત તાંડવનૃત્ય ક્રીડા પછીના ખડખડ હસવાનો આ દગ
વળી ગયો છે કે શું?

૧૭. ૧. બળમદના મોટા બાઈ કૃષ્ણ. એ જાતે બહુ ગોરા હતા
તથા કૈલાસને એની ઉપમા આપે છે. બળમદ તે અરુણી ધોળા ચંદ્ર
મધ્યેથી કૈલાસ પર્વત અને કાળુ સેલું તે વરસાદનું વાદળું. આંધ્રી લટકેલું
કહેવાયી એ પર્વતનું આંતરું હોવાનું સૂચવે છે.

૧૮. ૧. ક્રીડા કરવાનો પર્વત, કૈલાસ. શંભુ રહસ્યમાં કહે છે કે
“કૈલાસઃકનકાદ્રિશ્ચ મંદરો ગંધમાદયઃ। કીઢાર્ય નિર્મિતાઃશંભોદેવૈઃ
ક્રીઢાદ્રયોદયવન્. અરુણે કૈલાસ, કનકાદ્રિ, મંદર, અને ગંધ માદન એ

મહાદેવને ક્રીડા કરવાને સાર દેવતાઓએ પર્વત નિર્માણ ક્રીડેલા છે.

—૨. મહાદેવને સર્પના ભૂષણ બહુ પ્રિય છે, પણ પાર્વતી બીરુ તેથી
આ પ્રસંગે તે ઉતારીને પોતાનો હાથ હેતયો આપ્યો છે. ‘ક્રીડા સાર
આવે છે એ વ્યંજના.—

૩. નેને કોઈનો આશરો નથી તેને આશરો આપનાર, પરમશર,

તો 'આગલ આવી ધાંધે જલ દૂદ કરિ કામાને

કર વાટાને વચ્ચે પગપિયાં રે 'મણિતલ ચઢવાને.

૬૮

તું પિત્રહારિ ખલી મલી રે સુરેવધુને સુલ્લકાર:—

કંકણની કોરણ મારે કે છરર છુટે જલધાર

નિશ્ચય તુજ તનુથી ત્યાં.

તને ધામ વલ્લભો રમતમાં તે વાદે નહિજ જવાદે

તો કર્ણકદુ કરિ ગર્જના તું કાં ન બિહવાડે!

૬૯

હાલે, આ જોઈ ઉપર એ શબ્દ ત્રીજી વિભક્તિમાં છે. એ ઉપર
તું તે પ્રમાણે પાર્વતીને પગે ચાલતાં રજે તો તું આગળ વહેલી વહેલી
આવીને તારા જળને અટકાવ, તારા શરીરને દડા રે (એટલે સંદોષીને
પ્રચાલી કે જગદ્ગુણે હોય તે કાલાડીને નફર રૂપ ધારણ કરે.) અને શિવ
પાર્વતી મણિતલના ચિખર ઉપર ચઢવાને જાય છે તેમને સાથે વચમાં તારા
દડા રેલા શરીરના પગપિયાં કરે. મતલબ કે તું જગદ્ગુણ વચમાં જાંઘ-
ને પગપિયાના આકારમાં પડ કે તેમને ચઢતાં અધરું નહિ પડે. આટલા
હંચા પર્વત પર એમ યતનુંજ એમાં એ કાંઈ સંદેહ નથી તેથી કવિની
કવના કેવળ અકતી છે. આ દેખાણે પાર્વતીને ચાલતાં જોઈને આ પ્ર-
માણે કરવાનું કહ્યું તેનું કારણ કે તે સ્ત્રીભૂતિ છે, અને તેની રવાબાવિઠ
મોખાતાને લીધે તેને તો ચઢવું બહુજ કઠિણ. —મણિતલ એ કૈલાસનું
હંચામાં હંચું ચિખર છે, અને તે બહુ પવિત્ર ગણાય છે, કેમકે એ ચિખરે
બહુજ પ્રિય છે.

વાદળાં, ધૂમસ વગેરે.

૧ સૂર્યના તાપથી પ્રવાહી પદાર્થનું વરાળરૂપ થઈ જાય છે તેને બાષ્પ બોલે છે.

બુધા પદાર્થોના ત્રણ રૂપ થઈ શકે—નકર રૂપ, પ્રવાહી રૂપ, અને વરાળ રૂપ. જેમકે ખર્ક, પાણી, અને વરાળ. એ રૂપાંતરનું કારણ ગરમી છે. નકર પદાર્થને પધારે ગરમી લાગે તો પ્રવાહી, અને પ્રવાહીને ધણી ગરમી લાગે તો તેનું વરાળ રૂપ થાય છે. તેજ પ્રમાણે ગરમી ઓછી થઈ જાય તો ઉત્તર અનુક્રમમાં એનાં રૂપ બદલાય છે. નકર રૂપનું, વિશિષ્ટ ગુણ સૌથી વધારે, પ્રવાહીનું તેમાં ઓછું, અને વરાળનું સૌથી ઓછું હોય છે, કેમકે ગરમી પદાર્થને પ્રસારણ પમાડી તેનું વિશિષ્ટ ગુણ ઓછું કરે છે. તે છતાં એ સાધારણ નિયમ પાણીને બરાબરા લાગુ પડતો નથી. પાણી કરતાં વરાળ અને ખર્ક બંને હલકાં થાય છે.

બાષ્પબવનની ક્રિયા જગતમાં નિરંતર ચાલ્યાંજ કરે છે. મહાસાગર, સાગર, નદીઓ, અને સરોવર એ વરાળ પૂરી ખડતારા મહા મોટા બંડાર છે. સપળી વનુઓમાં અને સપળા કુટિંબોમાં બાષ્પબવન થોડું થાય તો હમેશાં ઘસા વિના રહેતું નથી. જ્યાં તાપ વધારે અને પાણીનો સમુદાય મોટો ત્યાં એ ક્રિયા વધારે બળવાન હોય છે.

એ પ્રમાણે જગતમાં જ્યાં ઠંડાણે સૂર્યના તાપથી વરાળ થાય છે અને સપાટી ઉપરના વાતાવરણ કરતાં હલકી હોવાના કારણથી ઉંચે ચઢે છે. ત્યાં હવાની સાથે તે મળી જાય છે, અને તેની નીચે તે જ્યાં જાય છે ત્યાં પાતે પણ જાય છે.

૨. વાદળાં. વરાળ બ્યારે એટલી સંજોગાઈ જાય છે તેટલાજ શકે ત્યારે તે વાદળું કહેવાય છે.

જ્યાં મુખી વગળ હવા સાથે મળેલી રહે છે. અવવદ, રસાયણ આ અના શબ્દમાં ભાલોએ, તો તે હવામાં જ્યાં મુખા ઓગળી ગયેલી રહે છે ત્યાં મુખી તે આપણાથી આંખે દેખી શકાતી નથી. પણ એ માળવાની અવવા ગિમણ શકિતની હદ છે. પાણીમાં આપણે કેટલુંએક મીઠું

નાં ખોશું તો તે તેમાં ઓગળી જાય, અને આપણે તેને દેખી ચર્ચાશું નહિ. જ્યારે પાણીમાં એટલું મીઠું જાતું હોય કે તેમાં જરા પણ વધારે સમાઈ શકે નહિ, ત્યારે સંપૂર્ણ મિશ્રણ થવું એમ કહેવાય છે, અને પાણીને સંપૂર્ણ મિશ્રિત કહે છે. ધણામાં ઘણું ઓગળવાની ને દદ-તને મિશ્રણ શકિત કહે છે, જેમ જેમ હવામાં ગરમી વધે છે તેમ તેમ તેની મિશ્રણ શકિત વધે છે, અને જેમ જેમ ઓછી થાય છે તેમ તેમ એ શકિત ઓછી થાય છે.

માટે, જ્યારે હવાની મિશ્રણ શકિત ઉપરાંત વરાળ વધી જાય છે અથવા હવામાંના ગરમી ઓછી થઈ જાય છે, ત્યારે વરાળ હવામાં સરકતી દેખાઈ શકે છે. વારણાનું ઘટ્ટ પાણું, ઊંચાઈ, રંગ, અને આકાર અનેક રીતના હોય છે. જેમ ઘટ્ટપણું ઓછું તેમ તેનો રંગ પોળો અને ન. જમાઈ વધારે, અને જેમ ઘટ્ટપણું વધારે તેમ તેનો રંગ કાળો અને તે પૃથ્વીની પાસે વધારે હોય છે.

વારણાં, પરસાદ, કરા, અને બર્ફ એ સપળા વરાળના સંક્રમનથી થએલાં રૂપ છે. જેમ જેમ સંક્રમન વધારે થાય છે, તેમ તેમ ઉપલા અનુક્રમ પ્રમાણે વરાળના રૂપ અને નામ ફરતાં જાય છે. પાણીમાં સૌથી ઓછું સંક્રમન થએલું છે.

૩ ધૂમસ. પૃથ્વી તરફ પડતાં અથવા પૃથ્વીને અડીલાં વારણાં ને ધૂમસ કહે છે.

ધૂમસ થવાનું કારણ એ છે કે પૃથ્વીની સપાટી ખસેતર થતાં વરણાનું ઉષ્ણતામાન તેમાં રહેલો વરાળના કરતાં ઓછું થઈ જાય છે. એમ થવાથી વરાળ કેટલુંએક સંક્રમન જાય છે અને નાચે ઉતરે છે.

તરી કિનારે, સમુદ્ર કિનારે, અને પર્વતની ખાગુઓ ઉપર ધૂમસ વધારે પડે છે, અને તેનું કારણ એજ છે કે ખસેતરી જમીન અને પાણીના ઉષ્ણતામાન જુદાં જુદાં છે. ધૂમસનો ધણો ખરો વખત સાંજનો પણ એ કારણથી જ છે.

ધૂમસ ઘણું કરીને ઠંડા દેશમાં વધારે પડે છે. ગરમીના મુલતોમાં તે સૂર્યના તાપ આગળ નાચી જાય છે, અથવા જમીન મટીને પાંદળા રૂપે જ રહેત આવે છે. નુકાંઉડતાં વગેરે સીતકર્ત્તવ્યના વાગોમાં એ ધણીવાર

પડેછે, અને તેથી ત્યાં વહાણ ચલાવવામાં બહુજ સારવેતી રાખવી પડે છે. પીર વગેરે કેટલાએક દેશમાં કુમસ નિયમિત વખતે આવે છે અને તેની અસર વરસાદ અને ઝાકળની માફક વનરંગતિ ઉપર બહુજ સારી થાય છે.

૪. વરસાદ, જ્યારે વારણાં વધારે ઘટ્ટ થઈને વાતાવરણમાંથી પ્રવાહી રૂપે પૃથ્વી ઉપર પડે ત્યારે તેને વરસાત કહેછે. કારણ—જ્યારે જૂદા જૂદા ઉષ્ણતામાનવાળા, પણ સંપૂર્ણ મિશ્રિત વાતાવરણના બે જથ્થા પાસ પાસે આવે છે અને એક બીજા સાથે મળી જાયછે, ત્યારે વગળ સંકોચાઈ જઈને પાણી રૂપે પૃથ્વી ઉપર પડેછે. હવામાં એવો યુક્તિ કે તેની મિશ્રિત શક્તિ ઉષ્ણતામાન કરતાં વધારે ઝંપટથી ઓછી થાયછે, એટલે ઉષ્ણતામાન અરધો અરધ જાણે ઓછું થાય, તો મિશ્રણ શક્તિ તે વખત હતી તેના અરધા કરતાં પણ વધારે ઓછી થઈ જાય. તેથી જ્યારે જૂદા જૂદા ઉષ્ણતામાન વાળી હવાના બે જથ્થા એકઠા થાય છે ત્યારે તે સમસ્ત હવાનું ઉષ્ણતામાન ઓછું થાય છે તેની સાથે તેની મિશ્રણ શક્તિ તે પ્રમાણ કરતાં પણ વધારે ઓછી થઈ જાયછે. આ રીતે મિશ્રણ શક્તિ ઓછી થવાથી પેહલાં વધારે મિશ્રણ શક્તિના બળે જેટલી બધી વરાળ તે હવામાં ડાંસી ડાંસીને બગાઈ હતી તેટલી હવે આ હવામાં ટકી શકવાની નહી, અને તેનો પરિણામ એ થવાનો કે તે છૂટી પડીને સંસિધન પામીને પાણી થવાની અને પાણી થઈ એટલે પૃથ્વી ઉપર પડીને જોઈ એ. ઉપર કહેલા કારણને કારણે ઉષ્ણતામાનના યોગ્ય ફેરવાળી બે હવા એકઠી થવાથી મોટો ભારે વરસાદ પડી શકે.

વરસાદનું સામાન્ય કારણ ઉપર કહ્યું, પણ દરેક કેટલાં કેટલી વરસાદ આવ્યો જોઈએ, તે મુકરર કરવાને અમી વાત જાણવાની જરૂર છે. વરસાદને મુકરર કરનારા મુખ્ય કારણ સાર છે:—૧ વિશુંવૃત્તથી અંતર, કેમકે ઘણામાં ઘણી વરાળ અત્યંત ઉષ્ણતાનું કેટલાં જો વિશુંવૃત્ત ત્યાં થાય છે, અને જેમ જેમ ત્યાંથી દૂર જતા જાય એ છદ્ધ એ તેમ બાષ્પભવન અને વરસાદ ઓછો થતો જાય છે;—૨. પવનની દિશા અને જાત, કેમકે વાળને એક કેટલાંથી બીજા કેટલાં સહ જનારા પવન છે;—૩. તે

રે રહે. ૪. તે પહાડી મુલક છે કે મેરાન છે, કેમકે ત્યાં વાણનાં પર્વત ને અયડાખને પાણી રૂપે પૃથ્વી ઉપર પડે છે: — ૫ તે દરિયા કિનારે છે કે દેશના વચ્ચેના ભાગમાં છે, કેમકે દરિયા કિનારે વધારે જરાળ થાય છે અને તેથી ત્યાં ગધારે વરસાદ આવે છે.

આ કારણોને લીધે દુનિયામાં જૂદે જૂદે ઢેકાણે બહુજ વર્ષો એ જો વરસાદ આવે છે અને તે આવવાનો વખત બહુજ જૂદો જૂદો હોય છે. સાધારણ સૂચના લખ્યે વરસાદ સંબંધી પુસ્તકોના આટલા વિષય પડી શકે છે. ૧ છ. નિત્યવાહી વરસાદનો પ્રદેશ, એ બાંહેધરીને યાં તતાનાં પ્રદેશની સાથેજ મળતો છે. તો પણ અહિંયા હંમેશાંજ વરસાદ આવે છે એમ નથી. અહિંયા પ્રમુખ વરસાદ આવે છે ૨. સમયવાહી વરસાદ. નિત્યવાહી પવનના અને સમયવાહી પવનના પ્રદેશમાં મુકરેર કરેલે વખતે વરસાદ આવે છે અને તેમાં પણ સમયવાહી પવનના પ્રદેશમાં તો બહુજ નિમનિત છે. ૩. સ્વચ્છંદવાહી વરસાદ. એ સ્વચ્છંદવાહી પવનના પ્રદેશની સાથે મળતો પ્રદેશ છે. ૪. વરસાદ વગરનો પ્રદેશ. એ પ્રદેશ પશ્ચિમ રેખાંશ ૧૬ થી તે પૂર્વ રેખાંશ ૧૧૬ સુધી, અને ૧૬ થી ૪૭ ઉપર અક્ષાંશની વચ્ચે આવેલો છે. એમાં શહેરાનું રણ, ઇજીપ્ત, અરબસ્તાન, ઇરાન, મોઝોનિઆ, અને ટાબેટનો કેટલોએક ભાગ આવેલો છે. હંમેશાં આ પ્રદેશમાં વરસાદ નથીજ આવતો એમ તો નથી. પણ ક્યારેક આવે છે. કોઈ વેળા સાત સાત વરસ ને આંતરે આવે છે. વરસાદ નહિ આવવાનું મુખ્ય કારણ એ છે કે ત્યાં વાણનાં આવવાનો લાગ થોડો છે, અને જે થોડાં આવે છે તે વાતાવરણની અત્યંત ગરમીનાં સૂક્ષ્મ ભાગ છે. અમેરિકામાં પણ બહુજ થોડોએક ભાગ એવા છે.

અનિર્વાચ્ય વરસાદના મુલકમાં વરસાદ આવનારો પહાડ ધણા હોય છે, પણ કુલ વરસાદ એછો પડે છે, અને ઉપર કટિબંધમાં વરસાદના પહાડ થોડા પણ વરસાદ બહુજ છે.

વર્ષાવદ્યુ. ઉપર કટિબંધમાં અરકું વરસ વરસાદનું અને અરકું મુકાણાનું ગણાય છે. વેરદર્શક વગેરે કેટલેક દેશો વચ્ચેનાં જે વર્ષાવદ્યુ અને જે મુકાણાની વદ્યુઓ પણ થાય છે.

ઉણ કટિબંધમાં વર્ષના જે અર્ધમાં ઉંહાજો હાય છે તેમાંજ વ
રસાદ આવે છે, અને તેની પેલી તરફના મુઠ્ઠામાં વરસાદ ઘણું કરીને
થિથાળામાં આવે છે. ઉચર ઉણકટિબંધમાં અપ્રેતથી અકટોબર સુધી,
અને દક્ષિણ ઉણકટિબંધમાં સપ્ટેમ્બરથી માર્ચ સુધી વર્ષાવરણ થાય છે.
વરસાદ થર થવાનો વખત બધે ઉંડાણે સરખો નથી; જેમ જેમ ઢોહ જ
ગા વિશુવત્તથી વધારે દૂર તેમ ત્યાં વરસાદ વધારે મોડો.

પરીક્ષાના પ્રશ્ન.

પ્રવેશક વર્ગ,

અંકમણિત. (ત્રણ કલાક.)

૧. એક ઓરડાની પોહોળાઈ ૧૧ ફૂટ ને ૧૧ ઇંચ છે, અને
તેમાં ૧૭ ઓરસ વાડે ૨ ફૂટ ને ૧૩૧ ઇંચ સારડી નોંધાયે છે, તો એની
લેનાઈ કેટલી હશે?

૨. એક માણસને ૨૦ વરસની ઉમરે એક ઊંકરો અવતર્યો, પછી
ત્રણ ત્રણ વરસે એક એમ કુમ ચાર ઊંકરા થયા. હવે સાંભી નાના
ઊંકરાની ઉમર ૨૩ વરસની થઈ, ત્યારે બાપની, અને સાંધી મોટા ઊં-
કરાની ઉમર કેટલી હશે?

૩. એક ક્રીડળીમાં રૂપિયા, અડધા, પાવણી, અને બે આનીની
સરખી સંખ્યા છે, અને તે બધું થઇને રૂ. ૧૨૦ નું બાલું છે. ત્યારે
દરેક જાતના કેટલા નંગ હશે?

૪. ૬૩૪ ને ૨૭૧૧ એ ભાગો.

૫. $\frac{2\frac{1}{2}-\frac{3}{4}-\frac{5}{8}}{\frac{1}{2}+\frac{1}{3}+\frac{1}{4}+\frac{1}{6}} - \frac{1\frac{1}{2}-\frac{1}{2}}{\frac{2}{3}-\frac{1}{2}}$ એને ટૂંકું રૂપ આપો.

૬. એક બોત ચણવામાં ૯ ઇંચ લેનાઈની ૩૫૮૨૩ ઇંચો નોંધાયે
તો તેવી જાતની ૭ ઇંચ લેનાઈની ઇંચો કેટલી નોંધાયે?

૭. દરરોજ ૮ કલાક પ્રમાણે કામ કરતાં ૨૫ માણસ એક કામ
૨૪ દિવસમાં કરે છે. હવે તેજ કામ ૩૦ માણસોએ ૧૬ દિવસમાં કર્યું હશે?

૮. અ એક કામનો ૦.૬ ચાર કલાકમાં, જ તેજ કામનો ૦.૭૫
એક કલાકમાં અને ક તે બધું કામ ૬ કલાકમાં કરે છે, તો તે ત્રણે મળીને

એ કામ કરારે કરશે તે ક્યાંયનો ઉપયોગ કરીને કહો ?

પ્રવેશક વર્ગ

બાકરણ. (૩ કલાક)

૧. જોડાકાર અને બાગાબગીમાં શો ફેર છે ?
૨. બાળબોધ મૂળાક્ષરમાંથી કયા અક્ષર કહાડી નાંખ્યા હોય તો મૂળ-સતીમાં વગરે હરકતે ચાલો શરૂ ?
૩. મૂળસતી બાળમાં શતિ શા પોરણ ઉપરથી મુકરર પામશે ?
૪. બોછ વિલકિતના અર્થસખો અને તેનું ચક્રેકું પોતાની તરફનું નવું ઉદાહરણ આપો.
૫. 'હુ' અને 'તું' ના ક્યાં ક્યાં બહુવચન પામશે, અને તેના અર્થમાં કાંઈ ફેર પડતો હોય તો કહો.
૬. કયા કયા કાલમાં ક્રિયાપદ ભતિ પ્રમાણે ફેરે છે ?
૭. સમ્બંધિત એટલે શું તે બરાબર સમજાવો.
૮. વિશેષણ અને ક્રિયાવિશેષણ અન્યની બાબ્યાબો આપો, અને હોપકૃત બાકરણ પ્રમાણે તે એમાં શો ફેર છે તે સમજાવતે કહો.
૯. મુદ્ધયોગી અન્ય અને ઉભા-પથી અન્યવચ્ચો શો ફેર છે ?
૧૦. પ્રયોગ એટલે શું ?
૧૧. નીચના વાક્યનું પદચ્છેદ કરો :—
મારે સારૂ મારે મેર જાણે તારે આટલું કહી આવવું જોઈએ.

પ્રવેશક વર્ગ

કલિહાસ. (૧૧ કલાક)

૧. રાત ૧૮૫૦ ના બલવાનાં કારણ વિસ્તારે સમજાવો અને તેથી મૂળસતમાં શો મડબડ પાડ.
૨. સુરત, અમરાવાદ, બરુચ, એ ત્રણ કોહરો અંગરેજના હાથમાં શો રીતે ને કયા સળમાં આવ્યાં ?
૩. મૂળસતમાં રજાનાં, મુસલમાનનાં, અને મર્યાનાં રાજ્ય પ્રત્યેકકે-રલાં વરસ આટલું તે સત મુદ્દાં બખો.

૪. પાણીપતના મેશનમાં છેલ્લી લગાઈ યઈ તેનું વર્ણન કરો. ૭
૫. હુમાયું, આકબર, ઔરંગઝેબ એ પ્રત્યેક પાદશાહના વખતમાં મુખ્ય લગાઈઓ યઈ તેનું વર્ણન (એટલે જગા, સરદાર, સન અને પરિણામ) લખો ! ૧૦
૬. તથામ્ વંશના પાદશાહનાં નામ અનુક્રમે ગાદીપર બેઠાના સન મુદ્દા લખો. ૮
૭. ગજનવી-ધોરી-ગુલામ-ખીલજી-તથામ્-સૈઅદ-લોદી-મોગલ એ વંશનાં નામ પડવાનાં કારણ સમજાવો. ૫

પ્રવેશક વર્ગ.

ભૂગોળ (૧૧ કલાક.)

૧. હિંદુસ્તાનમાં ઇલાકા કેટલા છે, તેનાં નામ, અને દરેક તથા પ્રત્યેકમાં મુખ્ય શહેરો કયાં છે. ૮
૨. અંગ્રેજીનું રાજ્ય પૃથ્વીના કયાકયા ખંડોમાં રહેલું છે તે લખો. ૬
૩. પૃથ્વીના ચારે ખંડમાંથી પ્રત્યેકમાં જણાવવા લાંબા સૂટ્ટી અમત્કાર કયાં છે તે કહો. ૮
૪. આબ્રાહા-આબીલ-યુનાઇટેડસ્ટેટ્સ-પાટગોનીઆ ને સ્વતંત્ર દેશો કેટલાં મુખ્ય નદીઓ છે તેનાં નામ તથા તેપર મોટાં શહેર હોય તે લખો. ૮
૫. નીચે લખેલાં રચણો શું છે ને કયાં છે તે લખો.
જીબ્રાલ્ટર - સ્પેન - ધોરીઆ - સાઉડ - કામરકાટકા - મેક્સીકો - મુંડા - એલિઓ. ૮

૬. મુંબાઈ મેટ્રોપોલીટન પૃથ્વી પ્રદક્ષિણા કરનારને કયા કયા સમુદ્રમાંથી જવું પડે તેનાં નામ અનુક્રમે લખો. ૭
૭. મેઉ વૃક્ષસ્તાન-વણ રશિઆ-સ્પેન-સ્વીડન-ગ્રીસીસી-પોર્ટુગલ-મોઝામ્બીકમાં ને પર્વતો હોય તેનાં નામ લખો. ૫

પેહેલા વર્વનો વર્ગ.

ભૂમિતિ. (૧૧ કલાક.)

૧. સિવકૃતપદ્ય એટલે શું, ને ત્રિજંતુ સિવકૃતપદ્ય લખો.

૫. એક હોજને ત્રણ નળ છે તેમાંનો એક છૂટો મૂકે તો તે ૪૦ મિનિટમાં, બીજો છૂટો મૂકે તો તે ૪૫ મિનિટમાં બરાઈ રહે, અને ત્રીજો છૂટો મૂકે તો ૨૫ મિનિટમાં ખાલી થઈ જાય છે. ત્યારે જો એ ત્રણેને છૂટા મૂક્યા તો કેટલા વખતમાં તે હોજ બરાઈ રહેશે?

૬. ઝોંડી સંખ્યા કઈ છે કે તેને ૧૬ ના ધને ગુણીએ અને ૧૬ ના વર્ગ મૂળે ભાગીએ તો બાકાકાર ૬ આવે?

૭. જો ૨૧૪ પૌન્ડનું વ્યાજ ૨૦ દહાડામાં ૧૦ શિલિંગ ને ૯ પેન્સ થાય છે, તો દર સેકન્ડે દર વરસે એ વ્યાજનો શો ભાગ છે?

૮. ૧૧ ને ૧૨ ની વચ્ચે અવર કાંટો અને મિનિટ કાંટો ક્યારે મળશે, અને ક્યારે એક બીજાની સામગામા આવશે?

૯. ૬૦૦ માણસને માણસ દીઠ ૧૨ ઐસ આપતાં ૫ અડવાડીયાં સુધી આવે એટલો ખોરાક છે, તો દરેક માણસને આઠ ઐસ આપીને ૧૦ અડવાડીયાં પહોંચાડતાં કેટલા માણસનું પોષણ થઈ શકશે?

જોડણીના નિયમ સંબંધી સૂચના.

એક મહુતાણ અમને અહાર જોડણીના ખુલાસા પૂછે છે. એ બધું ચર્ચાપત્ર અમે અને લખાવ કરી ચકતા નથી, કેમકે તે કદમાં મોટું અને મતલબમાં બહુજ નાનું છે, અને તે બધાનો ખુલાસો જે શબ્દમાં આવી જાય એવા છે. તેનું પૂછવું એવી રીતનું છેકે જો છદ્ધારાત નામની ઈ દીર્ઘ લખવી એમ રૂઢું તો પ્રીતિમાં તિ દીર્ઘ કેમ લખાય છે. આનો જવાબ તો ટુંકો છે કે એ શુદ્ધ સંસ્કૃત શબ્દ છે અને તેથી તે તો સંસ્કૃતમાં લખાતો હોય તેમજ લખવો જોઈએ. તે છતાં આ નિયમનો ઉપયોગ કરતાં એટલા બધા માણસોને અમે, બૂલ કાંટો જોવા છે કે તે વિરે દંધ એતવણી આપવી જરૂર જણાય છે. કોઈ શબ્દને લખતાં પહેલાં નીચે પ્રમાણે વિચાર કરવો જરૂર છે.

૧ એ શબ્દ કઈ ભાષાનો છે? તે ભાષા પ્રમાણેજ શુદ્ધ જોલાય છે કે કેમ? જો શુદ્ધ જોલાનો હોય, તો તો જોડણીના કોઈ પણ બીજા નિયમનો વિચાર ન કરતાં તે ભાષામાં જ લખાવો હોય તેમજ લખવો.

૨ જો અશુદ્ધ થયો હાય, તો ઘણો યયો છે કે થોડો યયો છે તેનો નિ-

સ્વયં કરવો થોડો ફેરફાર જાન-કરવો અને ઘણો ફેરફાર જોને કરેવો એ બાબત અમારું વિચેચન દવાન પૂર્વક જોવું.) થોડો ફેરફાર થયો હોય, તો તો તેથી ફેરફાર ન ગણતાં મળવાના પ્રમાણેજ નોંધણી કરવી.
એરણે શુદ્ધ અને થોડો ફેરફાર, પામેલા શબ્દો તો મૂળ બાબત પ્રમાણેજ લખવા.

૩ જો ઘણો ફેરફાર થયો હોય, તોજ નોંધણીના ને બીજા નિયમો આપેલાછે તે આગળ પાડવા.

આ તથા વાતનો વિચાર કર્યાબિના કરી પણ નોંધણીના નિયમ કાગળ પાડી શકવાના નહિ. એ તકરાર ખરીછે કે એ તથા રીતનો ૧૫માર ૨૨-નારને નો ઘણો લાગાતું, અને તેમાં મુખ્યત્વે સંસ્કૃતનું સાદું જ્ઞાન જોઈએ અને તે ઘણા મહેતાઈ અથવા માર્ગોમાં નથીજ. એ કારણને માટેજ અને કદીએ છઠ્ઠાએ કે બધા મુળની શુદ્ધ નોંધણી જેમાં આપી હોય એવા એક મુળરેખાની રીતની જરૂરછે. અને તેમ નથી મળું ત્યાંસુધી નોંધણી મનમાનતી રીતે નિર્ધારણમાં આપવા અશક્ય છે. તે છતાં એમ વધું નથી લાંબુથી તો બધાનો ખર્ચ છે કે છપ્પણી સૂચના પ્રમાણે વિચાર કરી બનતી શાપ લખને શુદ્ધ નોંધણી લખવાની તજવીજ કરવી.

ચર્યાપત્ર.

તથા ત્રીજા ધોરણમાં વિવિધ સરવાળા બાદબાકી ગુણાકાર ભાગાકાર વિગેરે બધું છે તેનો અંદર દીઠીની રીતના અક્ષરો (આણખાણના સરવાળા બાદબાકી ગુણાકાર ભાગાકાર) નો સામાવેશ થાયછે કે નહીં તેનો મહત્વનાની કરી ખુલાસો જણાવવા આપના શાળાપત્રમાં જગી આપશે એજ.

તો. ૧૫ ૧૦ ૭૨

આણખાણ બીજામુખણદાસ.

સાબોટની સ. ય. નિશાળના મહેતાઈ.

હવે આ બાબત હંમેશાંર મહિનનો તરફથી ખુલાસો થવાની જરૂરછે, કેમકે જોભ ગમે તેનો આગ્રાણ એ વિષે કંઈપણ આતારપ મણાવ નહિ.

એ. જી. શાળાપત્ર.

ગણીતના પ્રશ્ન.

૧ કરીક શુદ્ધ ૬ ને વાર મહેશિયા બાદરપા વદ ન) વાર જુધ મુખી ગણતાં ૧૦૧ મ-૬-૬૦. તિથિ પ્રમાણે ચાલે, મહિને અર્ધા દિવસ જેમે પાંચ દીવસ કમાઈ બાકી ૧૦૧ ૪ મહિનાને દિવસ રહે છે. હવે એનાં ૨૧ એકવી પખવાડીઆં ચાલે છે તો છેલ્લે પખવાડીએ કુપોવાર આવેા અને આવે તો શી રીતે? (તેની ગણવાની રીત કરી બતાવશે.) રેશી દિવાળ બાગ. ૨ જોને પાને ૩૩ ને છેલા પખવાડીઆનો છેલ્લો વાર થતી મળ્યો છે તે થી રીતે ગણાને લખ્યો હશે.

૨ બા. ૨. ૧૦ને પાને ૩૩ ને, પણ તે નહીં કરવા માટે આપેલા

મહિનાનાં પંચવાડીયાં જોટલા વાર આગલી તેરીખના વારથી ગણતાં છેલ્લા જો વાર આવે તેની જોડતા વારથી પાછળો તેરીખના વાર સુધી ગણવું. એટલે શું? એરુપણ રોતે દાખલો આપી સમ જાવશો,

૩ વાર રાતિયે નહિ ગણતાં મહિને અધા દિવસ પ્રમાણે કાપીને વ્યાજ ગણેનો પારોવારીઆ વ્યાજની અંદર આવે કે નહિ? અને નહીં આવેતો તેનું શું કારણ હશે?

૪ અંકગણિત—સ્વભાવિક નિયમ પ્રમાણે શીખવવું એટલે શું? અને તે ક્યા હશે? (આમાં સ્વભાવિક નિયમનો આ અર્થ.)

૫ મુજાતવો—એનો જોટલા શબ્દ હોય તે દરેકનો અર્થ શો? અને એ કંદર ક્યો અર્થ થાય?

૬ નાનાં જોકરાને પ્રથમ (પહેલ વેહેલુંજ) હોય કૃત અંકગણિત અભાવવું કે બાલચંકર ઉમિયાચંકર કૃત અંકગણિતમાં કારણો ક્યારથી શીખવવા શરૂ કરવાં?

૭ શરૂઆતમાં નાનાં જોકરાને હોય કૃત અંકગણિત નહીં અભાવતાં બાલચંકર કૃત. અંકગણિત શરૂ કરે (અભાવે) તો કાંઈ દરકત છે કે નહિ? અને હરેકત હોયનો એ અંકગણિત (ભા. ક.) ક્યારથી અભાવવા માંડ્યું?

૮ નાના જોકરાઓને અંકગણિત શીખવવા પ્રથમ શરૂ કર્યું ત્યાંથીજ હોય કૃત અંકગણિતની પેહેલા ૨, ૩, ૪, ૫ મી વગેરે ક્રમો સમજાવી સમજાવી આગળ અભાવવું કે શી રીતે, (એ વખત જોકરાની પુદ્ધિ એવી હોય છે કે એને પણ કેરલા તે ઝટ કહી શકતા નથી.)

૯ હખોટાથી સમપૂર્ણ આંક શીખવી શકાય કે નહિ? જેમ દૂધી, ચોક, ચિખવીએ છાંએ એવા રોતે. જો એથી બધાએ આંક શીખવી શકતા હોયનો. સવાવા અગીઆરી, રામ (વડોએકો) પાવા (૦) શી રીતે ચિખવાયાં એ વિષે જુજ દાખલા સહિત સમજાવશો.

૧૦ પહેલ વેહેલા દાખલા શીખવવા કે તેની (દાખલાની) રીતો શીખવવી?

૧૧ ધણુ કરીને દાખલા પેહેલા શીખવવા પછી તે ઉપરથી નિયમ કાઢતાં ચિખવા. નિયાજ પદ્ધતિ પાને ૪૯. એ. એવું લખેલું છે તો નિયમ જોને કહીએ! મરવાળા, ભાગાકાર, ત્રીરાશી વગેરેમાં દાખલો શીખવવા પછી શી રીતે નિયમ કાઢતાં ચિખવાય તેનો એક સહેલો દાખલો ગણી એ ઉપરથી જો નિયમ નીકળે તે કયો નીકળ્યો તે ખુલી રાતે અભાવશો કે આનું નામ નોયમ કહેવો-કહેવાય.

૧૨ ૧૦ ર. ૧ મહુ હજા તો ૧ રૂ નું ૪ થર મળે, એટલું જોકરાઓને શીખવું હવે એ ઉપરથી કયો નિયમ નીકળ્યો તે જોકરાને શીખવીએ!

સંદહુ. ખુલાસાની ઘણી અગત્ય છે વારતે આપના તરફથી ખુલાશો થયે એવી આશા રાખે છે. તા: ૧ સપ્ટેમ્બર સન ૧૮૭૨.

હી ખુલાસાની આજ્ઞા રાખનાર. ૧ નાની નિ. મહેતાજી

સુધારકોને વિનાંતે.

આમરછંદ.

રે મુણો મુળણુ હિંદુઓતણા સુધારકો,
 દુઃખ દૂર ટાળિ સૂખના અરા વધારકો;
 પાત હાલતે જની મુણીઁ કહું દારથી,
 તે હું અત્ર દાખું માહરા મનોવિકારથી. ૧
 ઓઠિ તે નયા રતી, ખરી જનીઁ હાલમાં,
 કેમકે ઘણી જગે કયાતિ આજ કાલમાં;
 ગામ દેરવાઁ છે મુર્ગધૂર પાસમાં,
 ત્યાં જની જિના નખાવનારિ એ હિંદસમાં. ૨
 ગામ એ મધે નિશાજ કન્યા બણાવવા,
 છે કહેલિ વર્ષ પાંચથી, કહું જણાવવા;
 તે નિશાજ કામ છવિનામ એક સ્ત્રી બાલી,
 એત્ર ગામની ચલાવતી હતી, મુણો જની. ૩
 વર્ષ દોઢ જાપરે રિઠેમિ મેંપ તે હતી,
 ચાંતને મુગીસ વૈવના રૂપાણિ ને હતી;
 ઓળખૂં હું તેહને, ન ઓળખે મનેજતે,
 કેમકે પ્રસંગ અજિગાર ના કનેજતે. ૪
 શોભતી મુળણુ કાવડી ફેલ ચિતતી,
 માહતી બરેમિ વૈવનેજ સાત-વિતતી;
 વાણિયા ખડાવતાનિ ન્યાત મધ્ય અત્રતરી,
 ચંચળા સરાખિ બાળ વેગમાં બણી ખરી. ૫
 વર્ષ તે અગરની બરી જુવાનિ વારનો,
 ગૌર વર્ણ ગોરડી છબી મન્દોલ-મારની;
 આવિ તે રૂપાણિ બાણિ ટાળિ ગૌર સર્વને,
 મેં ધર્મ વિશેષ દેશ-હીત કારિ મર્વને. ૬
 ધન્ય ધન્ય ધન્ય દશિયો તણી મિલ્યોતણી,
 હાલતો હવે જરૂર સારિ યાગહે ઘણી;
 તેહનું પ્રમાણ આયકો મને જણાયહે,

વેળેને કુસંપ મૂર્ખતા હવે દેખાય છે.

નાળ વેશમાં બણી ચણી ઘણી ગુણી બની,

વર્ષ ચૌદ પંદરે નિશાબની ગુરૂ બની,

લોહ મેં બણેલિ સારિને મુખાગ્ય વેશમાં,

હાથમાં ચુડી રૂડી, અને કુપેત કેશમાં,

લોહ આ બધું દિલે અપાર હું ખુશી થયો,

તોય તે વિધે વિચારતાં ઘણા કુખી થયો;

હર્ષભાણ માહેરે કૂર્મ ઉદાસિ વારણું,

ભાગ્ય ભાગિનીતાણું દિઠું બધૂંચ બાદળું,

રમ્ય કુર્મ-હર્મ્ય ' તેહનો બણાતિ શોખમાં,

તોય તે વિચારિ ધારિ મેં અપાર ચોંકમાં;

કેમકે હનો ન પાવે-તેહનો ભુખી મહા.

વેણ બીંત બીંતિકારિ બપરે દિપી રહી.

નાળ રંગ તે હતી મતીવતી પતી મુઝે,

કુઃખની બરેલિ વેલિ, અન્યતો મુખી જુઝે;

બાણ વીણ કોણ તે કુઝે બધી બિના ખરી,

માણમેરની મુઝે રૂડા પથે કરી બરી.

રખિ દુષ્ટ છવિને યઈ ઉદાસ હું ગયો,

નાખિ નીચવાસ ગ્લાન મનમાં પ્રણો થયો;

આજ સૂધિ' કોઈ વાર હું મળ્યોન તેહને,

મારિ છે મિછાન તા લગારે ધારું એહને.

વાન તેનિ હાથ સાંગળી મહાબધા બરી,

સોવસા. હથે ખચીત ધારવા યકી ખરી;

અંધ પંથ-પાળિયા ધણા જુવાનિ લેયમાં,

રીત જાધિ બાળિ દેશિની બરાઈ સોયમાં.

૧-હી- તેના નશાબની ઇમારત. ૨-પાણો-તે ઇમારતનો પાણો ભોંયમાં ન-
 ૩-ગાગર, ૪-એને દોઢેલી તાગથી આજ પવેત. ૫-કેવડેથી મારે
 ૬-કાંઈ કામ હતું માટે હું પછી ઉદાસ થઈને ગયો.

ધિક્ક રશિયો દખાઈ ફુટ ચાલ બોજમાં,
 ફુઝ્જનો કુરે જમાય રોઝ પેઠ રોજમાં,
 ઘાંચાનું પ્રમાણુ તે અજાણુ ના જુઓ કંઈ,
 રીત-બીતસાચ માંયું કોડતા બધે જઈ. ૧૪
 આધિ બાળાંડ કું બિચારિ ફુઝ્જ બોમવે,
 મારું ના રુકું ધશેજ એમનાધિ આ બવે;
 માર આ જુવાનિ કેમ ખોવિ બ્યર્થ માદરે,
 મર્ય દેહ રૂપિ રત્ન તે મૂંઝાઈ જમાદરે. ૧૫
 આવું એ બિચારિ નારિ મારિ ધેવ કાળજી,
 જીરમાં કુર્ષો કરાય લગ્ન માર કાળ તે;
 શિષ્ટતા કરી ધમ્પી પખીનું સૂખ પામવા,
 મોજ જાખ વામનો વિનોદ સાર લમવા. ૧૬
 X X X X નાત જનનો બજો,
 લલ્લુ નામ એક બાળનો મુર હોતો મજો;
 પત્ર તેહને લખ્યો પ્રિતે બાપો રૂપે તપહાં,
 શાખ તે કત:પુરે^૧ બાજાવતો હતો જ્યહાં. ૧૭
 તેયિ તે ધયો ખુશી શિખો^૨ કરાવિ ત્યારને,—
 મોઢી જિંવીનિ પાસ આજિ પૂર પ્યારને;
 આખિત બધી ઉધાડી જીવિ ગામમાં ચઈ,
 તેયિ તેનિ મારિ ફુઝ્જકારિ ત્યાં જલે ચઈ. ૧૮
 મારિ માર નારને ચિરેયો દેશ મપિયા,
 ચૂડિ બાગિ હાલતો મજ્યા મનુષ્ય પાપિયા;
 બોકડીનિ પેઠ ગ્રેદ-જાંતરે જિચારિને—
 ખાંધિ મૂઝિ, મારિ મૂઝિ^૩ મુત્રતે વિચારિને. ૧૯
 રોણ લાપ તે સર્વે કળાવતીનિ સાંધને,
 રાંકડી સરાખિ લાગતી કુર્ષાઈ પાપને;
 હાથએ સગે કરજી દેહવો દરે કહો!

૨૧ સુધારકો તમે સુધી બ્રહ્માં સુધી રહો ? ૨૦

છે મુંડી જીવાનિ તે દિવાનિ ત્રણ લોકમાં,

योग्य सोप्यती पिना नञ्भावनारि गोक्षमां;

ભોગિ જંગલે જપે ત્રિપુલ્લ નામ જાપથી,

તોય તે ડોળે જીવાનિના અસહ્ય તાપથી.

તો વસે મનુષ્ય વારમાં સુખાણુ સુંદરી,

नायना चिनानि सति माति सौवने ७११;

મોહકારી યૌવનો મનુષ્યના જીવે સદા,

ਤੇਮ ਬਿਨੁ ਹਾਥ ਰੇਖੁ ਜੇਹਨੁ ਖਹੈ ਨਾਥੁ ॥

નાય હાય અતિ તાજિ સે રૂપાજિ રંગમાં,

આનંદ પાન આપને હસે રમે પલંગમાં;

જાણી જાણી અંગૂઠા રૂડી રિતે રથેચઢી,

ગાય ગીત દેવજે, પગે પ્રભુજીને પડી.

आहुं आहुं दधि मित्रं मे ना यजेद्भुवा!

होय अं दृश्या तमारि तो तम न ते सह्यः।

मोह पाशमां कृत्वांछ रवि देव सारभां,

તો જુએત કેમ મોહ, આ મનુષ્ય પારખાં.

પૂર્વેથી 'ધર્યા વિરંચિ' મોહ્યા અર્યા હતા,

चंद्र चंद्र आदि मोहमां धरा इत्यादि हता,

३३. अप्सरा सुनल मोह ताण्डुलां वही,

ઉર્વશી સંકુલવાદિ મધ્યર ચિત્ત ના રહી.

તો મનુષ્ય જન્મ બાળ રાંડ દેવતા તથા—

જોખને વિલાસ, ઘાટ કેમના પડે ઘણા!

વાંકચો જિવોતણો, ધણીજ રાંક તે હતી,

વિશ્વ આ વિચિત્ર જોઈતેહની ફરી મતી.

येनतुं यशीवृत्ते विवाहप्राप्त वांछिषो,

રાંડિ ભગત^૩સાર કાળજી સગાવિ સાંચિયો,

તેથી ધૈર્ય ધારિ શૈર્ષને સજી સુલોચના,	
લગન આપતું થયા કરી દિલેજ સોમના,	૨૭
હાથા ચાંચકારિ તેનું કો ન લ્યાં હતું ખરું,	
રાંકશૂ રૂઝેમ માત'આત ભવત સો ખરું;	
તેથીના વિચાર પાર સુંદરી નર્મ શકી,	
દુઃખને સમુદ્ર મોક તાણમાં વહી નકી,	૨૮
દુઃખ તેનું દાખવા કવિલય સજિત માહરી,	
ઊછળે ઉતાવળી જાની ઘણીજ કાચરી;	
તેથી હું આજણુ અલપ સાંભળું અહીં ભળ્યો,	
સાર લોક વાચક તણો દુખે કળી કળ્યોર,	૨૯
વાત છવકીર દુઃખ પીતિયા તણી વધી,	
જલશિતે કલેકટરે બરૂચ ગરેમાં બધી;	
તેથી તેમણે સિપાઈ ફોજદાર મોકલી,	
દેદિ ભેવિ રાંકને કરાવિ સદા મોકળી,	૩૦
દુઃખ આપતાર દુષ્ટ માણસો જતાવિયા,	
ન્યાયજીવિનો યવા બરૂચ સર્વ લાવિયા;	
કામ તેમનું બહુજી ન્યાયજાળમાં નર્મ,	
રે સુણો સુખણુ વાત આટલે રાધી યદિ,	૩૧
શું જાને હવે આગો ધરી સુધૈર્ષ ભેલું,	
દુઃખ રાંકડીનું અંતરે વિચારિ રોલું;	
દામ દોલ ના સુમે કચૂંજ માટ કાળમાં,	
ભેચિ જાણુ યાવ આપતાં સુખણુ સુખમાં.	૩૨

૧ એ જાણને જાણ મરી ગયો છે મારેતેનું નામ નથી લખ્યું. બાઈ છે તે પણ સગો નથી અધિવાઈ કે મોજાઈ ધાંતું કરીને છે. ૨ સોકની વાચ-
કથી તેને વિષે મેં વાત લાણીને લેધી હું. દુઃખમાં કળી ગયો અને મ-
નપર આસર તેના દુખનો પછ તેથી કવિતામાં તેનો વાર મેં તરકાજ લ-
ખ્યો છે. ૩ આટલે સુધી જાત જતી છે. આપનું કામ સેસનમાં દુઆલ
વાનું છે. ૩૧૬૫-દુઃખરૂપી શદ્ધ.

હે સુધારકોઃ ધરાવિ નામ મોટું ના ઉંઘો,
 દુઃખ રાંડિ છાંડિનું વિચારવાસથી સુંધો,
 એ નિરાશથી વિચારિ ગાય જેવિ રંકને,
 ઘબિએ ઘણાં જાનેજ નાખિ દુઃખ પેકને. ૩૩
 તેનું વિધન હોયવો અરી ધરીજ શૈયતા,
 જેથિ તેવ ખાધને વળે તરાક ધૈયતા,
 પૂછિ તેહને વિચાર તેહના તમે સહૂ,
 હકંતો હરો સુભાષુ એટલું અમો કહૂ. ૩૪

અધૂરું.

તા. ૨૪ મી આગષ્ટ } ગણપતરામ રાખરામ
 સન ૧૯૭૨ } સુધારકોને
 મુ. દહેજ } કવિતામાં વિનિતિ કરી દુઃખ દર્શાવનાર.
 દહેજ તા. વાગરાની સ. નિ. મહેતાજી.

કેલવણીખાતાની સ્વરો.

ભૂજપ્રાંતમાં ઇનામ વહેંચાવા તેની વિગત.

શ્રી. બાકડાયાની ગૂજરાતી નિયામમાં ત્યાંના જાહેજ મુમરાજીએ છો-
 કરાઓને પોતાના મકાનમાં તેડી પરીક્ષા બઈ ૩૧૪-૦-૦ નું ઇનામ તથા
 મીઠાઈ ૩૧-૦-૦ ની વેહેંચી અને મહેતાજીને ૩૪-૦-૦ ની પાધડી બં-
 ધાવી તા. ૨૫-૨-૭૨.

શ્રી. રાપરની ગૂજરાતી નિયામમાં ત્યાંના ન્યાયાધિશ તથા મહાજન
 તરફથી ૩૮-૪-૦ નું ઇનામ તથા ૩૦-૮-૦ નાં પતાસાં છોકરાઓને વે-
 હેંચ્યાં તથા મહેતાજીને ૩૦-૮-૦ પાધડીના આપ્યા. તા. ૨૮-૨-૭૨.

શ્રીભૂજનગરની દરબારી કન્યાશાળામાં જોશી લક્ષ્મીદાસ નારણજી
 એ પોતાની દોકરીને નિયામે બહુવા બેસારીને તે વખતે ૩૧-૪-૦ ની
 મીઠાઈ કન્યાઓને વેહેંચી તા. ૧-૩-૭૨.

શ્રી. અંબરાની દરબારી ગૂજરાતી નિયામમાં ત્યાંના મહાજન તરફ-
 થી ૩૫-૪-૦ નું ઓપડીઓનું ઇનામ છોકરાઓને વેહેંચાયું તા. ૧-૩-૭૨.
 શ્રી. સાબરાઈની ગૂજરાતી નિયામમાં ત્યાંના જાહેજ બારાજી તથા બાપ સ-

મરત તરફથી લાંબા મેહતાઈને રૂ. ૪-૦-૦ પાપડીના મળ્યા તથા છોકરાઓને રૂ. ૦-૮-૦ ની મીઠાઈ વેહેવાઈ તા. ૦-૩-૦૨.

શ્રી. શ્રીકામી શેઠ, ગોંડલદાસ તેજપાળની મૂળમતી નિશાળમાં લાંબા મેહતાઈ તથા માર્શિયમરત તરફથી લાંબા મેહતાઈને રૂ. ૪-૦-૦ નું ચોપડીઓનું ઇનામ તથા રૂ. ૦-૮-૦ ની મીઠાઈ છોકરાઓને વેહેવાઈ તા. ૦-૩-૦૨.

શ્રી. તેરાની યુગરાવી નિશાળમાં લાંબા કુમાર, શ્રી. હમીરજી તરફથી રૂ. ૧૧-૦-૦ નું છોકરાઓને ચોપડીઓનું ઇનામ તથા રૂ. ૧-૪-૦ ની મીઠાઈ વેહેવાઈ અને મેહતાઈને રૂ. ૪-૦-૦ પાપડીના આપ્યા. ધણી તેજ પચવે શ્રી. સુંબડતા શેઠ અચલ મકનજીના બાપ તેરાજી મકનજીએ રૂ. ૧૧-૦-૦ ના રૂમાળ છોકરાઓને આપ્યા. તા. ૧-૩-૦૨.

શ્રી. મોંચાળાની યુગરાવી નિશાળમાં લાંબા જાડેલ અમરજી તથા બાપ સમસ્ત તરફથી રૂ. ૧-૦-૦ ની મીઠાઈ છોકરાઓને વેહેવાઈ તથા મેહતાઈને રૂ. ૪-૦-૦ પાપડીના મળ્યા તા. ૧-૩-૦૨.

શ્રી. કુમરી રોહાની યુગરાવી નિશાળમાં લાંબા ભગિન શ્રી. વીનાજી તરફથી મેહતાઈને રૂ. ૮-૦-૦ ની ચોપડી મળી તથા રૂ. ૦-૮-૦ ની મીઠાઈ છોકરાઓને વેહેવાઈ તા. ૧૨-૩-૦૨.

શ્રી. બુલનગરની દરજ્જરી કન્વારાજીમાં મતલુક રૂઝૂલના આસિરફ-૦૧ની મહમદ મંચે પોતાના મળ સમયે રૂ. ૨-૮-૦ ની મીઠાઈ વેહેવી તા. ૧૫-૩-૦૨.

શ્રી. મુમરીની યુગરાવી નિશાળમાં લાંબા નીચે લખ્યા સુદ અદરજીએ હેઠે બધાના પ્રમાણે છોકરાઓને મીઠાઈ વેહેવી તા. ૧૭-૩-૦૨. રૂ. ૦-૮-૦ શા. લખમગી બાલજી ૦-૮-૦ કડે અદરજી મેહજી ૦-૪-૦ કડે પાનાચિદ ફનેદચેદ ૦-૪-૦ શા. નેરા વેલજી,

૩૧-૬-૦

શ્રી. મુમરીની યુગરાવી નિશાળમાં શ્રી. શ્રીકામી શેઠ. વીકમજી મેહજીએ પરીક્ષા બાદ રૂ. ૧-૪-૦ ની મીઠાઈ છોકરાઓને વેહેવી, તા. ૨૨-૩-૦૨.

(અધિક.)

ખેડા વિભાગની સરકારી નિયામમાં સદૂ અદ્યયો તરફથી

ધનામ વેદ્યાયાં તેની વાદો.

૧ દહેવાણના ડાકોર ઓ. ફોર્સમણ રૂપસંગણ તથા તેમના બને
દોણ સાહેબ સરદાર સંગિણએ મળી દહેવાણની સરકારી નિયામ
બાણનારા ડોકરાઓને પાણી પીવા માટે રૂ. ૩) બક્ષીસ આપ્યા
તા. ૨૮-૪-૭૨.

૨ રાજેશી. નરસીરામ વલ્લેરામ ખંભાતની સરકારી નિયામ
રૂ. ૩) ના પતાસાં વેદ્યાયાં છે. તા. ૧-૬-૭૨.

૩ વસોના અમીન અંબાપ્રવાસ છપાબાઈ (ભેદ બાળિસાહેબ
એકાએ બોડની સરકારી નિયામની પરીક્ષા લેઈ રૂ. ૧૭-૭-૦ નું ધન
ડોકરાઓને વેદ્યાયાં છે. તા. ૩-૬-૭૨.

૪ અંબાતની સરકારી નિયામમાં નામદાર આલી નવાબ સાહેબ
ના સાહેબ જલદખાન બાહાદુર નગુમખાન સાહેબના તરફથી ઓપડી
વીગરે રૂ. ૨૨-૬-૬ નું ધનામ વેદ્યાયાં તથા અદાલત ધોરટના મુત
સાહેબ સહયદ દુસેનમીયાં વચ્ચે સહયદ કાજમમીયાં સાહેબના તરફ
રૂ. ૬-૦-૦ નું ધનામ વેદ્યાયાં છે. તા. ૭-૬-૭૨.

૫ વીરસદની કન્વાયાળામાં પેટલાદના કારકુન ગોવિંદલાલ
રધરલાલે રૂ. ૧-૧૫-૬ ની ઓપડીઓ ધનામમાં વેદ્યાયાં. તા. ૧૫-૬

૬ ડાકોરની સરકારી નિયામમાં મંદારના કારભારી સદાશિવ
લાલે રૂ. ૧-૦-૦ નાં પતાસાં ડોકરાઓને વેદ્યાયાં છે. તા. ૪-૭-૭૨.

૭ ખેડાના કસિકટર મેહુરખાન શર્કડ સાહેબનાં મડમસાહેબ
ની કન્વાયાળામાં પરીક્ષા લેઈ રૂ. ૩) ડોકીઓને ધનામ આપ્યું છે. આ
ડમ સાહેબ દેથી લોકોનું બલુ વગાના, રેવડી આવા કામમાં તન, મન,
ને ધનથી મહત્તર કરે છે તો દેથી-લોકોએ તેમનો મોટો ઉપકાર માનવે
જોઈએ. તા. ૧૦-૭-૭૨.

૮ વીરસદના મહારાજ ગોવિંદલાલજીએ તેમાંની સરકારી
ના ડોકરાઓને આ બીજી વખત જમાવ્યા છે. તા. ૧-૮-૭૨

૯ નાણાડમાં કન્વાયાળાનો વર્ગ મેસુવા માટે થોડી મુદત

ના પદ્ય. કાળીરામ હંસીબાઈએ પોતાનું મુદ્રમ મુદ્રત આપ્યું છે, તે કવિ
એને સાથે બીજા ક્રી ૩૨-૬-૦ નું ઇનામ લખાયા પ્રસાદી રામરામ બાપુ-
બાઈએ આપ્યું છે. તા. ૧૨-૬-૦૨

MOTIKAM RAJARAM,

ઈશ્વરના સર્વ વ્યાપકત્વ તથા સર્વજ્ઞતા વિષે.

હું કાલે મૂર્ખોત્તને સમયે ખુલ્લા ખેતરમાં ફરવો હતો, એટલામાં મે
માણુ મ યત પંચે. પ્રથમ તો આકાશના પશ્ચિમ બાજુમાં ને ઉમલ તરેહ
તરેહ વારના રંગ મારો નજરે પડતા, તેથી આનંદ પામવા ભાગ્યો. એ
રંગ નેમ નેમ જાંબા થઈ અરત પામવા લાગ્યા તેમ તેમ ચઢી અને તા-
રા મંડળ પામે ધામ દેખાવા માડ્યું; તે એટલે સુધી કે મધ્ય આકાશ
તેમનાથી પ્રકાશીત થઈ ગઈ. રૂઢના પ્રજાપતિ તેમજ એ બધા તેજસ્વી
જોનાઓના કીરણો, ઉપરના પાતળા વાતાવરણમાં પ્રવેશ પામવાથી તેના
અક્ષમાની રંગની ખુબીમાં કંઈ મણા નહતી. (નેમે આપણે) આકાશ મંખા
હીએ જોએ, તેના પેત રંગનું સૌંદર્ય બેહત. એ દેખાવને પૂર્ણ કરવાને
પ્રક્રિયાથી ચંદ્ર વાઝાના રંગના બરેલા પોશાકમાં આખરે ઉલ પામતો.
ગાલમ પ્રજો, અને તેથી કુરતની એક નવીન ખુબી મારી અંખને
વજાઈ તે સૂર્યના સમયે મુકાબલો કરતાં વધારે મુંદર દેખાવ એવી રીતે
ચોતાનાથી વધારે તરમણ બરેલા મૂઠો અને ઉપચલોમાં બીરાજેલો હતો.

જેવામાં હું ચંદ્રને તેના પૂર્ણ પ્રકાશમાં બધા સહ મંડળમાં મતિ પા-
મતો નિહાળતો હતો, તેમાં મારા મનમાં એક વિચાર ઉપજા થયો; હું
તાલું છું કે એવા વિચાર ગંભીર અને મનન કરવાના પ્રકૃતિ જોઓમાં હો-
ય છે, તેઓને વારંવાર અંદેશમાં બાંધી દે છે, એમ વિચાર લાઉદને પણ

૧. આકાશમાં રાતે ઘણે દૂર મણાવારઓનું ચુંકનું દેખાવ છે તે.
૨. નેદીસલમની સાલ, ઈશ્વરજો મોટો બાકા એ ઈ. સ. પૂર્વે એક ૬-
૮૨૨૧૧ વેહેલાં થઈ ગયો છે, બાઈબલનો મોટો એક નામ એના હાથમાં
બાંધાયેલો છે.

ઉદ્ધોહ્યો, તે કહે છે કે, તારા હાથની બીજા-ને સ્વર્ગ-તે વિષે, અને એક તથા તારા, તે ને નિર્માણ કરેલા છે, તે વિષે હું જ્યારે વિચાર કરું છું ત્યારે (મને દેહશત કાગે છે કે) માણસ અને તેનાં બાળકો, એ તે સી બીજાત છે-તારી થી ગણતરીમાં છે! તેજ પ્રમાણે તારા મંડળની અપાર સંખ્યા અથવા તત્ત્વજ્ઞાનીનો પેઠે બોલવા જઈ તો પેલા અગણિત ગ્રહો અથવા અસંખ્યાત દુનિયાંઓ ને દેહ કે તેના પોતાના નિર્માણ કરી આપેલા સુર્વની આસપાસ વર્તુળ ગતિમાં ફર્યા કરે છે, તે ગ્રહોની સાથે વળી ને અનેક સુર્યો મારા ઉપર પ્રકાશિત થઈ રહ્યા હતા, એમ હું જ્યારે વિચાર કરતો હતોઃ તેની સાથે વળી, એ વિચારોની સંખ્યાને વિસ્તાર પમાડીને જ્યારે હું ધારવા લાગ્યો કે આપણે ને સૂર્ય અને ને દુનિયાંઓ શોધી કાઢીએ, તે અનેક સૂર્યો અને તેઓની અનેક દુનિયાંઓની પેઠી પાસ વળી બીજા સૂર્ય અને બીજા દુનિયાંનું આકાશ છે; અને એ મંડળની ઉપર વધારે હંમે બીજા તેજસ્વી ગોળાઓનું મેષ્ટ આકાશ તેના, ફેટેના ગોળાઓને પ્રકાશ આપે છે; એ વિચારની સાથે વળી જ્યારે આટલો બીજો વધારે વિચાર કરવા લાગ્યો કે જેમ આપણી દૃષ્ટિએ તારા દેખાય છે, તેમજ પેલા અતિ હંમે આવેલા મેષ્ટ આકાશના તેજસ્વી ગોળાઓ પણ તેની નીચે આવેલી દુનિયાંને તારા રૂપેજ માન્ય પડે છે; સંક્ષેપમાં બોલું તો, જગતમાં હું એ વિચારમાં બીજા થઈ ગયો હતો, તેવામાં ઈશ્વરના એવા અને એવા બધાં મહાન ક્રમોમાં હું એક કેવી નાની, નહીં થી જ નેવો મને પોતાને માન્ય પડ્યો, એ વિષેનો મને પોતાને વિચાર આંબા વિના રહ્યો નહીં.

સમુદ્ર કીનારાની અગણિત રેતીમાંથી એક દાણો આપણે લીધો હોય તો તેમાં લક્ષ્ય પશુ ઘટ માન્ય પડવાનો નથી, તે સુગંધ એજ બાબત આપણી દૃષ્ટિને ને સૂર્યની પ્રકાશ મળે છે સૂર્ય અને તેની આસપાસ પ્રદક્ષિણા કરતામ બહુ અનેક ગ્રહોનો જે તરત નાશ અને શૂન્યવત્ કરી નાખવામાં આવે તો તેવા કંઈજ માન્ય પડે એવા મૂંઝતા ધવાની નથી, ને આકાશનું વિસ્તાર પડે છે, તેની સાથે તેઓએ ને જગા રોડી હોય, તેને મુકાલ્લો કરનાં તે એટલી સૂદ્ધ માન્ય પડે કે તેમાં સૃષ્ટિમાં તેનું આધીપત્ય જણાય નહીં.

મહાકાંડના તથા બલજ્યુર વિભાગમાં તા. ૧-૧-૭૨ થી તા. ૩૦-૬-૭૨ સુધીમાં ધનામ અપાકું તની નિગમન કરતા રૂપીયાનું સંતોષ.

નિયાંનું નામ.	ધનામ આપેલી તારીખ.	આબંદાર જોડાસાલ તા. બીજા સોડોએ.	સાદરકુ ગામના કાઠોર તરફથી.	કાઠરસણના કાઠોર તથા જોડાસાના સદરકુ તરફથી.	આંતિ જમા કરેલી.	૩૧-૦૦-૭૨ સુધીના જી. તા.	જોડાસા તા. ૩૦-૦-૭૨.	પડોચોના મં કાઠોરથી.	૩૧-૦-૭૨ જોડાસાને જી. તા.	૩૧-૦-૭૨ સુધીના જી. તા.	જોડાસાને.
સતઆસણા	તા. ૧૧-૧-૭૨.	તા. ૧૧-૧-૭૨.	તા. ૧૧-૧-૭૨.	તા. ૧૧-૧-૭૨.	૩૧-૦-૭૨.	૩૧-૦-૭૨.	૩૧-૦-૭૨.	૩૧-૦-૭૨.	૩૧-૦-૭૨.	૩૧-૦-૭૨.	૩૧-૦-૭૨.
બલગણા	તા. ૧૧-૧-૭૨.	તા. ૧૧-૧-૭૨.	તા. ૧૧-૧-૭૨.	તા. ૧૧-૧-૭૨.	૩૧-૦-૭૨.	૩૧-૦-૭૨.	૩૧-૦-૭૨.	૩૧-૦-૭૨.	૩૧-૦-૭૨.	૩૧-૦-૭૨.	૩૧-૦-૭૨.
જોડાણા	તા. ૧૧-૧-૭૨.	તા. ૧૧-૧-૭૨.	તા. ૧૧-૧-૭૨.	તા. ૧૧-૧-૭૨.	૩૧-૦-૭૨.	૩૧-૦-૭૨.	૩૧-૦-૭૨.	૩૧-૦-૭૨.	૩૧-૦-૭૨.	૩૧-૦-૭૨.	૩૧-૦-૭૨.

પડર જોડા.	તા. ૨૮-૨-૭૨.	પડર રાખાર તરફથી.	૨૬૨ કમીટીના સુખરો તા. બીજા. ચલકથ તરફથી.	૨૬૨ કમીટીના સુખરો તરફથી.	૨૬૨ કમીટીના સુખરો તરફથી.	૨૬૨ કમીટીના સુખરો તરફથી.	૨૬૨ કમીટીના સુખરો તરફથી.	૨૬૨ કમીટીના સુખરો તરફથી.	૨૬૨ કમીટીના સુખરો તરફથી.	૨૬૨ કમીટીના સુખરો તરફથી.	૨૬૨ કમીટીના સુખરો તરફથી.
હળકેરનાસ	તા. ૬-૩-૭૨.	તા. ૬-૩-૭૨.	તા. ૬-૩-૭૨.	તા. ૬-૩-૭૨.	તા. ૬-૩-૭૨.	તા. ૬-૩-૭૨.	તા. ૬-૩-૭૨.	તા. ૬-૩-૭૨.	તા. ૬-૩-૭૨.	તા. ૬-૩-૭૨.	તા. ૬-૩-૭૨.
મહાંસા.	તા. ૧૫-૩-૭૨.	તા. ૧૫-૩-૭૨.	તા. ૧૫-૩-૭૨.	તા. ૧૫-૩-૭૨.	તા. ૧૫-૩-૭૨.	તા. ૧૫-૩-૭૨.	તા. ૧૫-૩-૭૨.	તા. ૧૫-૩-૭૨.	તા. ૧૫-૩-૭૨.	તા. ૧૫-૩-૭૨.	તા. ૧૫-૩-૭૨.
અમનગર.	તા. ૬-૫-૭૨.	તા. ૬-૫-૭૨.	તા. ૬-૫-૭૨.	તા. ૬-૫-૭૨.	તા. ૬-૫-૭૨.	તા. ૬-૫-૭૨.	તા. ૬-૫-૭૨.	તા. ૬-૫-૭૨.	તા. ૬-૫-૭૨.	તા. ૬-૫-૭૨.	તા. ૬-૫-૭૨.
દોટોઈ.	તા. ૧૧-૫-૭૨.	તા. ૧૧-૫-૭૨.	તા. ૧૧-૫-૭૨.	તા. ૧૧-૫-૭૨.	તા. ૧૧-૫-૭૨.	તા. ૧૧-૫-૭૨.	તા. ૧૧-૫-૭૨.	તા. ૧૧-૫-૭૨.	તા. ૧૧-૫-૭૨.	તા. ૧૧-૫-૭૨.	તા. ૧૧-૫-૭૨.
આંબળીવારા.	તા. ૨૬-૫-૭૨.	તા. ૨૬-૫-૭૨.	તા. ૨૬-૫-૭૨.	તા. ૨૬-૫-૭૨.	તા. ૨૬-૫-૭૨.	તા. ૨૬-૫-૭૨.	તા. ૨૬-૫-૭૨.	તા. ૨૬-૫-૭૨.	તા. ૨૬-૫-૭૨.	તા. ૨૬-૫-૭૨.	તા. ૨૬-૫-૭૨.
પુનાદર.	તા. ૨૪-૫-૭૨.	તા. ૨૪-૫-૭૨.	તા. ૨૪-૫-૭૨.	તા. ૨૪-૫-૭૨.	તા. ૨૪-૫-૭૨.	તા. ૨૪-૫-૭૨.	તા. ૨૪-૫-૭૨.	તા. ૨૪-૫-૭૨.	તા. ૨૪-૫-૭૨.	તા. ૨૪-૫-૭૨.	તા. ૨૪-૫-૭૨.
યરાદ.	તા. ૨૫-૫-૭૨.	તા. ૨૫-૫-૭૨.	તા. ૨૫-૫-૭૨.	તા. ૨૫-૫-૭૨.	તા. ૨૫-૫-૭૨.	તા. ૨૫-૫-૭૨.	તા. ૨૫-૫-૭૨.	તા. ૨૫-૫-૭૨.	તા. ૨૫-૫-૭૨.	તા. ૨૫-૫-૭૨.	તા. ૨૫-૫-૭૨.
હળકેરવાસ.	તા. ૭-૬-૭૨.	તા. ૭-૬-૭૨.	તા. ૭-૬-૭૨.	તા. ૭-૬-૭૨.	તા. ૭-૬-૭૨.	તા. ૭-૬-૭૨.	તા. ૭-૬-૭૨.	તા. ૭-૬-૭૨.	તા. ૭-૬-૭૨.	તા. ૭-૬-૭૨.	તા. ૭-૬-૭૨.

કુલકલિપ્તિની કુલકલિપ્તિ.

કાઠિયાવાડમાં ઈનામ વહેંચાયા તેની વિગત.

- ૨૨ બી. બીઆ. આજમ વહીવટદાર વગેરે રેયત મુખ્ય પટેલ છવાએ
મળી. ૫-૦-૦ ૮-૧૩-૯
- ૨૩ બોટાલ. મેહુરબાન ગવરોચંકર હિલચંકર, ૦-૦-૦ ૨૦-૦-૦
- ૨૪ રોહીયાલા. વલાના કારકુન તરફથી.
તથા રેયત વગેરે મળીને, ૦-૦-૦, ૫-૧૩-૦
- ૨૫ આંબા. બીબીઆના નગાચાલીશ સાહેબ
હરી પ્રસાદ ઇલાચંકર, ૦-૦-૦ ૧-૦-૦
બીબીઆના વહીવટદાર આ.
મનમુખરામ ઉગમરામ, ૦-૦-૦ ૩-૮-૦
- ૨૬ નવાણીયા. વહીવટદાર આજમ જટાચંકર અં-
બાચંકર તથા બીબીઆના જમાદાર
પીરમીઆં ૦-૦-૦ ૩-૮-૦
વલાના આજમ કારબારી સાહેબ
કેશવલાલબાઈ, ૦-૦-૦ ૫-૦-૦
- ૨૭ નવાગામ. વલાના મેહુરબાન કાંતેર સાહેબ ૦-૦-૦ ૪-૧૨-૦
અનેના કોળદાર તરફથી, ૦-૦-૦ ૨-૦-૦ ૧૯
સોનીઆણાના શૈવદ પીરમીઆં, ૦-૦-૦ ૧-૦-૦
- ૨૮ રસનાથ. લોકલ કમિટીના પ્રેસીડેન્ટ આજમ
હારકાંતાય જમનનાથ, ૦-૦-૦ ૨-૦-૦
- ૨૯ કોટડાપીઠા, રાજેશી હરખજી ગામજી, ૧-૦-૦ ૦-૦-૦
- ૩૦ પાલીઆદ આચર એમતના આજમ ધાણુદાર
તરફથી, ૦-૦-૦ ૦-૧૧-૦
- ૩૧ અંબાલીઆ રાજેશી મનમુખરામ મુર્મરામ તા.
રા. કલ્યાણજી તરફથી, ૨-૦-૦ ૮-૧૨-૦
- ૩૨ બાણવડ, આજમ વહીવટદાર રણજીડ વામજી
તા. કોળદાર ચેલાબાઈ તરફથી, ૦-૦-૦ ૨-૩-૦
- ૩૩ કાલાવડ, આજમ વહીવટદાર, ૦-૦-૦ ૧-૪-૦

૩૪ આમરણ	મહેરબાન હાકોર સાહેબ	૦-૦-૦	૨-૮-૦
૩૫	શેઠ માણિકચંદ હંશરાવ	૦-૦-૦	૦-૧૦-૦
૩૫ ખોખરી	તપાડી તથા લોકો તરફથી.	૦-૦-૦	૦-૧૦-૦
૩૬ મોડલ	મહેરબાન હાકોર સાહેબ મે. ઇલ		
	બાઈ તવરોજીજીએ પસાક્ષા બીધને.	૧૦-૦-૦	૧૮-૦-૦
૩૭ કામલ	મોરબીના શા. પોપટ ભયંદ તા.		
	હરજીવન ત્રીકમજી.	૦-૦-૦	૩-૮-૦
૩૮ બીરપૂર.	અવેના લોકો તરફથી ઠા. હરી		
	બીમજી તથા ઠા. શુભા વગેરે.	૦-૦-૦	૩-૮-૦
૩૯ વગાણીયા.	મોરબીના કારબારી સાહેબ		
	હંજીરજીવાસ.	૪-૦-૦	૧૧-૦-૦
૪૦ માલીઆ.	કમેટીના મેજર રા. મકનજી		
	આખરેથી થનજી તા. પ્રભાચંદ તા. નારણજી		
	ચિવશંકર વમેરે એ.	૦-૦-૦	૧-૪-૦
૪૧ મોડપર.	મહેરબાન મોરબીના હાકોર સાહેબ		
	વગાણીઆના કાલંદર રજીંગડાસે.	૦-૦-૦	૦-૦-૦
૪૨ ઘાંટીલા.	અવેના કારબારી હરીલાલ બાઈ		
	તા. મહાબન.	૦-૦-૦	૪-૦-૦

(અધિકૃત.)

ઉપર પ્રાંતની સરકારી ગુલશરી નિયામના પ્રેરનારને નવા-ધોરાધ નામ દાખલ અથવા શીશી દાખલ

સન ૧૮૭૨-૭૩ માં

સરકારી ફર્ક્ટ

આમુ નામ. આમુ નામ. પ્રેરનારનું નામ.

તાલુકાનું નામ.

પરાંતીલ

પરાંતીલ

વીરમગામ સાંસ્કૃત.

આગરાવાલ

પોળકા

દશકોઈ

ધંકડા

અક્ષય પચાસ, નવો પચાસ,

૪૫-૦ ૪૨-૨

૪૨-૦ ૪૩-૧૨

૪૫-૦ ૪૬-૨

૪૨-૦ ૪૫-૫

૨૦-૦ ૨૦-૧૨

૩૫-૦ ૨૭-૧૪

૪૫-૦ ૪૨-૧૦

૨૫-૦ ૩૩-૧૫

૨૫-૦ ૪૬-૫

૪૫-૦ ૨૨-૩

૪૦-૦ ૪૦-૧૨

૪૬-૦ ૨૨-૧૧

૪૬-૦ ૪૬-૧૩

૪૫-૦ ૪૨-૪

૪૬-૦ ૨૬-૪

૪૫-૦ ૪૨-૧

કર્મનલાલ પ્રાણિકલ
ડોશીર વરજાઈ
લીમચંદ દીપચંદ
મુળક કલ્યાણચંદ
દલશુભ શીરપર
અમરનલાલ મહુચંદ
રણજીત પ્રાણચંદ
ભેંચંદ મહાચંદ
નાનાલાલ દેવચંદ
રણજીત તલુકાઈ
મોતીલાલ કાગીનચ
મનસુખ આતમારામ
બોરીલાલ ખુસાલ
રણજીત અમવાખાલ
ત્રીભોવન ગણાલાઈ
અનોપરામ નેલાઈ

આમુ નામ.

પરાંતીલ

ડોશી

મનસુખ

સાગરા

દેવચંદ

સાણંદ

મોરાઆ

બાવળા

ગાંગડ

વ સણાકેરીઆ

વેહિલાળ

અણાળ

અસારવા

ખાતડી

રોજકા

ઉપરા

नदी आर	नखी	उलीसस इयनाथ	१५-०	२१-११
सिमरानार	सिरा साभल	सवर कामल	२४-०	२१-१०
सिमरावार	सिमरालाह	आमाराभ ओनाराभ	२५-०	२१-०३
	साम	हीराभाह हंगोन	३३-०	५३-११
भागर	गालर	कल्याणम गोवीराम	३१-०	३३-१०
अपमंड	नापडा	ममननाभ रसुजोड	१५-०	२०-१२
	हीरुवर	कुजपुय सेलीरास	१५-०	२१-११
	करमसड	मममदीस गरजोडरास	२०-०	२३-०६
	अगोड	मेडाभाभ आमाराभ	३०-०	३२-०१
ज्यारराह	पंडोभा	दादाबाह कामनाभ	१५-०	२३-०३
नंजुस	जामागरा	मदिमीचुड करमजोड	१५-०	१५-११
	कुमरा	रसुजोड धनेसर	१५-०	१२-१४
	खंडा	दादोलास कोमीभाभ	१५-०	१६-१०
आमोड	हदवाडा	माधवराम जगेनाथ	१२-१	१२-११
	जुवा	कोमीलाभ नारलुमस	१६-०	२१-१२
अंजलेसर	कुरमस	सिमरलाभ नरलुमस	१२-०	११-३५
	कुरमस	लेखाराम अलुसागर	१५-०	१६-१३
	कुरमस	लसु मसुर	१३-०	१६-१२
	मिथिर	प्रभाराम मंगरु	१५-०	१५-१२
	मिथिर	कोमीलाभ दामोदर	१५-०	१५-१६
ज्यारपाड	सामुथ	मनसीर, मिकमपुमिर	१३-०	११-१६
	जोसाड			

અમલજનવાસ માધવદાસ	૧૫-૦	૧૫-૧૭
દમપતરામ વલભરામ	૧૫-૦	૧૨-૧
નવનીતરામ કોરેયારામ	૨૦-૦	૨૧-૦
હરકીશનદાસ નરોત્તમદાસ	૧૬-૦	૨૨-૧૫
અંબાસામ મયાશંકર	૧૨-૦	૧૨-૧
દેશવલ્લભ ઉમ્મદરામ	૧૫-૦	૧૧-૧૨
પરશોતમ ગોપાળજી	૧૫-૦	૧૨-૬
મુત્તાબલાઈ નારણજી	૧૫-૦	૧૨-૨
પરભુશંકર બદભીરામ	૧૫-૦	૧૭-૬
બીમલાઈ નારણજી	૧૫-૦	૧૨-૧
બાણોલાઈ કમાણરામ	૧૫-૦	૧૬-૨
મિલનબાઈ મોરાલાઈ	૧૨-૦	૧૨-૧૭
સીતારામ આનાજી	૧૫-૦	૧૨-૩
મોરારજી ગોપાળજી	૧૫-૦	૧૨-૬
નીલાબાઈ રણછોડજી	૧૨-૦	૧૨-૪

G. BUHLER,

એન્ક્યુટેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર

ઉપર બાગ.

અમીની	અમલજનવાસ માધવદાસ
મીરજીવોર	દમપતરામ વલભરામ
દુબાડવા	નવનીતરામ કોરેયારામ
તલેમવોર	હરકીશનદાસ નરોત્તમદાસ
બ્રહ્મરા	અંબાસામ મયાશંકર
બોલપેરડી	દેશવલ્લભ ઉમ્મદરામ
વડોબી	પરશોતમ ગોપાળજી
મોટી ફોર્ક	મુત્તાબલાઈ નારણજી
મીઆમા	પરભુશંકર બદભીરામ
તલાવમોરા	બીમલાઈ નારણજી
પાપળ ગભાળ	બાણોલાઈ કમાણરામ
આમપરા	મિલનબાઈ મોરાલાઈ
સાદડપેન	સીતારામ આનાજી
સરોલ્લરગ	મોરારજી ગોપાળજી
પનાર	નીલાબાઈ રણછોડજી

મુ. અમલવાદ

તારીખ ૨૬ અક્ટોબર

સન ૧૮૭૨

મુરત

મુરત